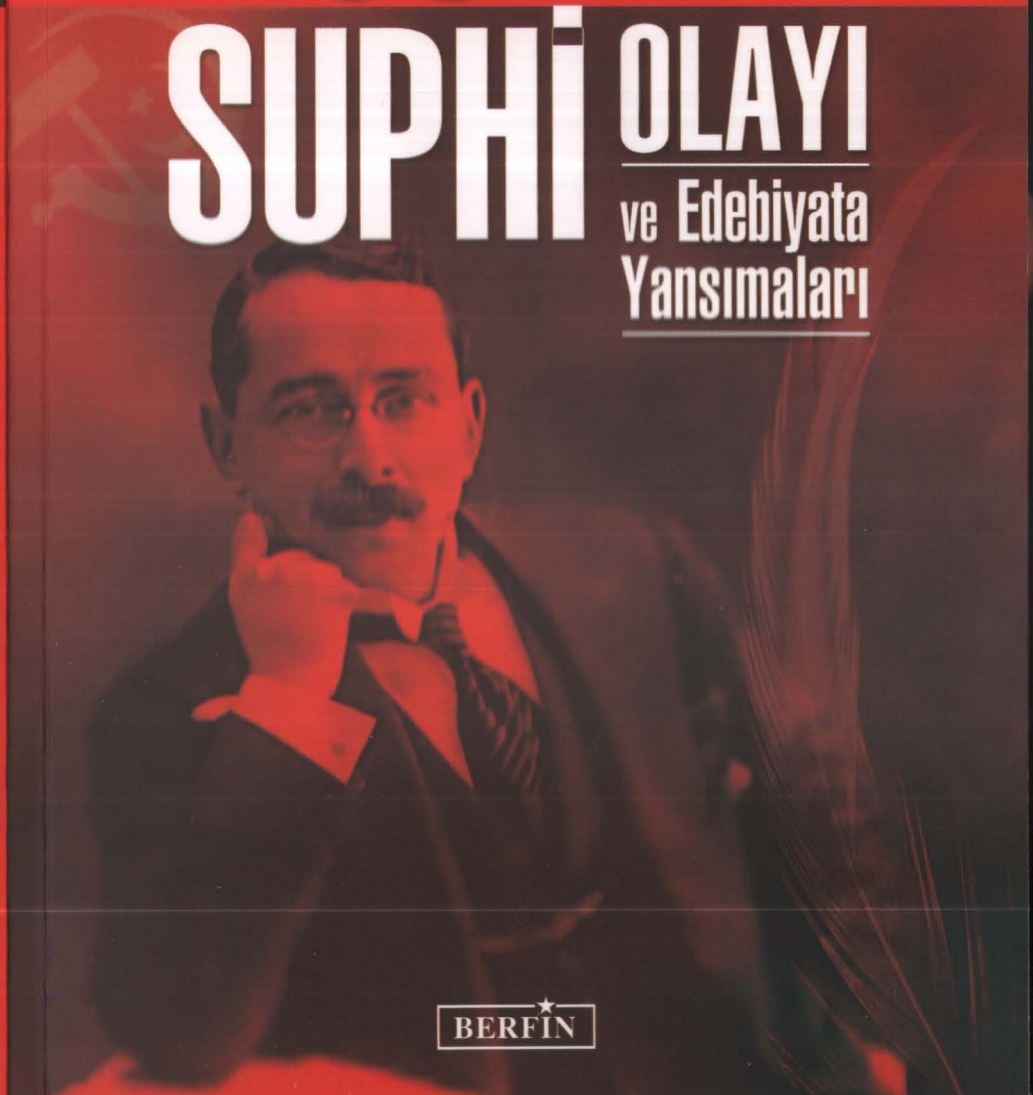
CAZİM GÜRBÜZ

MUSTAFA SUPHİ OLAYI

ve Edebiyata Yansımaları

BERFİN

CAZİM GÜRBÜZ MUSTAFA SUPHİ OLAYI ve Edebiyata Yansımaları

BERFİN

284

CAZİM GÜRBÜZ

Mustafa Suphi Olayı ve Edebiyata Yansımaları

BERFİN

Berfin Yayınları : 284
Araştırma-İnceleme : 107

ISBN 978 - 605 - 4399 - 91 - 8
Yayıncı Sertifika No: 44362
Matbaa Sertifika No: 47881

Cazim Gürbüz : Mustafa Suphi Olayı ve Edebiyata Yansımaları
Yayın Yönetmeni : İsmet Arslan
Düzelti : Güzide Bulut
Kapak Tasarım : Mehmet Özalp
Baskı - Cilt : Deren Matbaacılık
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad.
No: 9 / Z Beylikdüzü / İstanbul
Birinci Baskı : Ocak 2021

© Yayın Hakkı, Berfin Basın Yayın ve Tic. Ltd. Şti. © C. Gürbüz
(Berfin Yayınları, Berfin Basın Yayın ve Tic. Ltd. Şti.nindir.)

BERFİN BASIN YAYIN VE TİC. LTD. ŞTİ.
Cağaloğlu Yokuşu, Evren Han, No: 29 / 62
Cağaloğlu 34112 / İstanbul
Tel: (0.212) 513 79 00 - **Faks:** (0.212) 512 37 20
www.berfin.net **e-posta:** berfin@berfin.net

CAZİM GÜRBÜZ

Mustafa Suphi Olayı
ve Edebiyata Yansımaları

BERFİN
YAYINLARI

Mustafa Suphi

İÇİNDEKİLER

Mustafa Suphi Kimdir? 9
Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının Ölüm Emrini
Kim ya da Kimler Verdi? 34
Atatürk'ün Buyruğu ve Bilgisiyle Yapıldığı İddiaları 35
İttihat Terakki Tarafından Yapıldığı İddiaları 53
Peki, Enver Paşa'nın Suphi ile Zoru Ne? 54
Mustafa Suphi ile Kars'ta Görüşen Dr. Rıza Nur da
İttihatçıları İşaret Ediyor 58
Sovyet Raporu: Cinayetin Organizatörü Durak Bey 72
Sovyet Rusya Olasılığı 75
Suphi ve Yoldaşlarının Türkiye'ye
Gelişlerine Yönelik Eleştiriler 97
Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Eleştiri ve Çözümlemeleri 97
Tarihçi Cemil Seydahmedov'un Görüşleri: 102
Asaf Güven Aksel "Adanmışlık" Diyor: 102
Kaan Arslanoğlu'ndan M. Suphi Olayına
Reenkarnasyon Yoluyla Doğru Tanı 107
Nâzım Hikmet'ten Mustafa Suphi ve Yoldaşlarına Şiirler ..114
Mustafa Suphi Geçti Sarıkamış'tan 119
Ermenilerin Nâzım Hikmet'i Çarentz ve Mustafa Suphi ...125
Mustafa Suphi, Kars ve Ardahan 129
Mustafa Suphi'nin Maria'sı Karadeniz'de Boğulmadı,
Çirkefte Boğdular Onu 132
Kâhya'nın Evinde Çığlıklar 132
İşte Bu Yazı, O İç Kopartan, İsyan Ettiren
Maria Resmini Tamamlıyor 135
Affet Bizi Maria! 138
Ercan Kesal'in "Yağmur Gelini" Maria Suphi 139

Maria Suphi'nin Alıkonuluşuna ve
Sonuna Değgin Farklı Görüşler 142

Cumhuriyet'in İlk 'Faili Meçhul' Kadın Cinayeti 144
Maria, Rusya'da da Teşkilat-ı Mahsusa Tarafından
Kaçırılıp Serbest Bırakılmıştı 146
Maria mı, Vanda mı, Semra mı, Semiramis mi?
Rus mu, Polonyalı mı, Yahudi mi? 152
Birkiye'nin Romanında Maria Suphi 165
M. Kâzım Ablak'ın Dizelerinde Maria Suphi 156
Sultan Galiyev'in Yazısı: Mustafa Suphi ve Eseri 158
Selim İleri'nin Mustafa Suphi Öyküsü ve Sırıtan Yanlışlar .166
Öykü Güzel de, Deli Halit Paşa Yoktu Orada 171
Ruhi Su'dan Karadeniz Ağıdı 181
Halil Yalçınkaya'nın Anılarında Mustafa Suphi 182
Ziya'nın Mustafa Suphi Anılarında Riya 197
Yaşar Miraç'ın "Onbeşler Denizi" 200
Hilmi Yavuz'dan Mustafa Suphi Üzerine Şiirler 201
Gâzi Paşa Romanında Mustafa Suphi ve Belgeler 208
Mustafa Suphi'nin Neferi 209
Ataol Behramoğlu'nun Mustafa Suphi Destanı'ndan 212
Nihat Behram'ın Miras Romanında Mustafa Suphi 221
Mustafa Suphi'nin Kadın Yoldaşlarından Naciye Hanım
Komintern'de: "Geceden Geçmeden Şafak Doğmaz!" 227
Bakû'daki Mustafa Suphi Sokağı'nın
Değiştirilen Adı ve Mustafa Suphi Destanım 230
Mustafa Suphi Küçesi 233
İşçi Mustafa Suphi, Türk Evi ve Stalin'in Vermediği
Sovyet kimliği 238
Mustafa Suphi Sanatoryumu 240
Yeniçağ Dergisi'nde Mustafa Suphi İçin Yazılanlar 241
Mustafa Suphi'nin Adının Geçtiği Bir Marş 244
Mustafa Suphi'nin Öldürülmeden İki Gün Önce
Yayımlanan Son Yazısı 245
TBMM Gizli Oturumunda Mustafa Suphi'ye İlişkin
Kuyruklu Yalanlar.....246
Nedir O Yalan ve Yanlışlar? 250

Mustafa Suphi'nin Düşünceleri, Konuşma ve Yazıları ..254
Uygarlaştırma Görevi (Vazife-i Temdin) 254
Yaşta ve Başta Gençlik 268
Mustafa Suphi'nin Türk Halkına Çağrısı'ndan 269
III. Enternasyonal Toplantısındaki Konuşması 271
Şuralar Hâkimiyeti Bağlamında Dedikleri ve Belgesi 274
TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri 280
Anadolu'da Mutlaka Komünizm İstememek,
Reel Politik ve Mustafa Suphi... 282
Mustafa Suphi'nin Masonluğu ve
Komünistliği Türkçülüğünü Ne Kadar Etkiledi? 287

Bir Kitap ve Orada Çizilen
Enternasyonalist Mustafa Suphi Portresi 295
Mustafa Suphi'nin Bakû'daki
Yeni Dünyası'nda Yayımlanan Sevr Karşıtı Şiir 306
Türkiye Türkçülüğü ve Ülkücülüğünün
Mustafa Suphi'ye Bakışı 310
Trabzonlu Ülkücü Profesörün 99 Yıl Sonraki Bakışı...
O Kafa Hiç Değişmiyor 310
Atsız'ın Papağanı Caner Kara'nın Mustafa Suphi ve
Ethem Nejat'a Dönük Nefret Dolu Sözleri 314

Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'a Yönelik Nefret Söylemi .321
Atsız'ın Kardeşi Nejdet Sançar'dan da Kin Dolu Sözler ...323
Sadi Somuncuoğlu: "Atatürk'ün Emriyle
Gebertilen Mustafa Suphi" 324
Darendelioğlu: "Namuslu ve
Vatansever Trabzonlular Tarafından Öldürülen..." 325
Necdet Sevinç... "Arnavut" Diyerek Kötüleme ve
"Kaçarken" İftirası 325
Suphi Arnavut'muş... Ya Mehmet Âkif, ya Şemsettin Sami? .326

Mustafa Suphi ve Babasının Hal Tercümeleri
(Özgeçmişleri) 329
Mustafa Suphi Ailesinin Yaşadığı Dramlar 330

Bir de Anıt Mezar Yapacaklarmış 332
Trabzonlu Kimi Şairlerin Mustafa Suphi Olayını
Görmezden Gelmeleri ve Kimi Erzurumluların
Dursunoğlu Korumacılıkları 334
Mustafa Suphi Adlı İki Şair Var
Ama Mustafa Suphi'ye Şiirleri Yok 336
Fahri Erdinç'in Mustafa Suphi Destanı 337
Birkiye'nin Romanında Yahya Kâhya ve Mustafa Suphi ... 343
Mustafa Suphi ve Yoldaşlarına Dair Bir Karadeniz Destanı 347
Mustafa Suphi'nin Doğu Halkları Kurultayı'na
Verdiği Özgeçmiş Formu 347
Dik Yarın Başında Onbeşler Çağrışması 348
Erendiz Atasü, Dün ve Ferda ve
Solda İlk Çatlama Mustafa Suphi 350
"Çırpınırdın Karadeniz"i Mustafa Suphi İçin
Söylüyorlardı Sosyalistler 351
Che Guevara mı Daha Büyüktür, Mustafa Suphi mi? 352
S. Yılmaz'ın "Onbeşler İçin" Şiiri 353
Yararlanılan Kaynaklar 355
Yazarın Özgeçmişi 360

Mustafa Suphi Kimdir?

Mustafa Suphi TKP'sinin amblemi ve Sultan Galiyev'le Mustafa Suphi.

İlk Türk komünistlerinden. Türkiye Komünist Partisi'nin ilk merkez komitesi başkanı...

1883 senesinde Giresun'da doğdu. Babası Ali Rıza Bey,[1] Konya kökenli Mevlevi bir ailenin çocuğu. Annesi Samsun ve çevresini sıtma yuvası haline sokan sazlığı kurutup Samsun'un belediye tarihinde unutulmaz bir hatıra bırakan belediye reisi Halim Bey'in kızı Nimet Hanım'dır.[2] Babası Samsun'da görevli olduğu sırada annesiyle evleniyor.

---

[1] Suphi ve babasına ilişkin Osmanlı döneminde düzenlenmiş birer hal tercümesi (özgeçmiş) belgesi ve çevirileri kitabın ileriki sayfalarında bulunmaktadır.

[2] Bazı kaynaklar annesinin adını Memnune, belediye başkanı olan babasının adını da Halil Hilmi olarak veriyorlar. (https://www.info-turk.be/MSuphiveYoldaslari.pdf) kaynağı gibi...

Mustafa Suphi ilköğrenimini Kudüs ile Şam'da, lise eğitimini Erzurum'da tamamladı. Öğrencilik yıllarında Tanin gazetesinin muhabirliğini yaptı. İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmesinin ardından, Fransa'ya gitti ve iki yıl Paris Sorbonne Üniversitesi'nde siyaset bilimi ve sosyoloji öğrenimi gördü (1910). Tez olarak "Türkiye'de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Durumu ve Geleceği" konusunu aldı, başarıyla savundu. Bu çalışması 1911 yılında Fransa'da toplanan Kredi Kooperatifleri Kurultayı'nda büyük ilgi gördü. Tezin bir bölümü daha sonra, Roma Uluslararası Tarım Enstitüsü'nce yayımlandı.

Bu dönemde Mustafa Suphi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile de yakın ilişkiler kurdu. 1908 yılında ülkesine geri döndü, "Ticaret Mekteb-i Âlisi"nde "Malûmatı Hukukiyye", "Dârülmuallimin-i Âliye" ve "Mektebi Sultani"de "İktisat Bilimi" hocalığı yaptı. Servet-i Fünun gazetesinde yazılar yazmaya başladı. Bu arada Sorbon Üniversitesi Profesörü Bugle'nin "İlmi İçtimai" adlı kitabını Türkçeye çevirdi.

1912 senesinde ittihatçılardan ayrılarak Ahmet Ferit Tek, Cami Baykurt, Yusuf Akçura gibi isimlerin öncülük ettiği Milli Meşrutiyet Fırkası'na katıldı.[3] Fırkanın yayın organı olan İfham Gazetesi'nde yazdığı etkili yazılar İttihatçıların hoşuna gitmedi, Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikast bahane edilerek tüm muhalif kalemlere karşı girişilen operasyondan o da payını aldı ve 1913 senesinde 15 yıllık bir mahkûmiyetle Sinop Cezaevi'ne gönderildi. 1914'te Ahmet Bedevi Kuran ve bir grup arkadaşıyla birlikte, Sinop Cezaevi'nden kaçtılar. Ancak Mustafa Suphi, Ahmet Bedevi'den farklı bir yol izledi.12 arkadaşı ile birlikte tekneyle Karadeniz'i aşarak Rusya'ya yöneldi. Önce Kırım'daki Balaklava'ya ardından da Sivastopol'e çıktılar. Ruslar onları gözaltına alıp bıraktı.

---

[3] Attilâ İlhan, bu ayrılışın nedenlerini şöyle anlatır: "Hürriyet ilan ediliyor, onun da hevesleri var, çünkü siyaset tahsil etmiş, kendisine fırsatlar hazırlayacaklarını sanıyor. Kimse bir şey hazırlamıyor. Maliye Nazırı olmayı düşünüyormuş. Neticede Maliye Nazırlığına Cavit Bey'i getiriyorlar. Buna müthiş içerliyor ve muhalefete geçiyor" (Kaynak: Arslan Bulut: Türkçü-Devrimci Diyalogu)

Mustafa Suphi, Kırım'da iken Gaspıralı İsmail Bey ve oğlu ile görüştü. Tercüman Gazetesi, 8 Haziran 1914 tarihli sayısında bu görüşmeye yer vermektedir. Suphi, daha sonra Azerbaycan'a yönelip Bakû'ya gidecektir.

"I. Dünya Savaşı başladığında Mustafa Suphi, Batum'daydı. Düşman bir devletin yurttaşı olarak tutuklandı ve önce Kaluga'ya, sonra da binlerce Türk savaş tutsağı ile birlikte Ural'a gönderildi. Yurttaşlarıyla birlikte Ural fabrikalarında çalışan Suphi, birkaç arkadaşıyla birlikte, askeri üniforma altındaki bu cahil ve ezilmiş işçi-köylüler arasında propaganda çalışmasına girişti, onlara olayların içyüzünü, ülkedeki emekçilerin ağır durumlarının nedenlerini anlattı. Suphi ve arkadaşları ayrıca, gizli Bolşevik örgütlerle ilişki kurarak onlardan sosyalist yayınlar sağlıyorlardı.

Ural'da ağır koşullar ve Çar Jandarmasının sürekli gözetimine rağmen gizli devrimci çalışmaları başarıyla sürdüren Mustafa Suphi, 1915 yılında Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin Bolşevik kanadına üye yazıldı. Gizli devrimci çalışma ve Rus işçileriyle ilişki sonucunda, ateşli bir profesyonel devrimci, Leninist inançlı bir enternasyonalist oldu.

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Türk savaş tutsaklarının ve tutuklularının, bu arada Mustafa Suphi'nin de durumunu kökünden değiştirdi. Suphi, devrimin ilk gününden itibaren Ekim'in zaferini savunmaya fiilen katıldı."[4]

Mustafa Suphi 1918 yılı Mart ayında Moskova'ya geldi. Müslüman Komiserliği'ne gidip Mollanur Vahidov ile tanıştı ve ondan görev istedi. Vahidov, Doğuda devrim stratejisine önem veriyordu. Bu devrimin ilgi alanı içinde elbette Türkiye de vardı. Vahidov bu amaçla Mustafa Suphi'yi Dış Propaganda Bürosu'nun başına getirdi. Suphi, Rusya'da kalmış Türk esirlere ve Türkiye'deki devrimcilere yönelik "Yeni Dünya" isimli haftalık bir gazete çıkarmaya başladı.

---

[4] Y.N. Rozaliyev-Mustafa Suphi ve Yoldaşları/Tüstav Yayınları adlı kitaptan.

Şerif Manatov,[5] "Mustafa Suphi ile Beş Sene Evvel Moskova"da başlıklı yazısında, o günleri şöyle anlatıyor:

"Wilhelm Ordusu Petersburg'u tehdit etmeye başladığı sıralarda Merkezî İslam Komiserliği de, diğer bütün merkez şûra kurumlarıyla birlikte 18 Ocak 1918 senesinde Moskova'ya gelmişti. Bizim Moskova'ya hicretimizden (göçümüzden) kaç hafta geçmiştir, iyi hatırlamıyorum, fakat takriben Şubat sonlarında veyahut Mart başında olacak, komiserliğe iki adam gelmişti.

Yoldaşlardan Vahidov ve İbrahimov dairede yoklardı. Ben yalnız oturuyordum. Oldukça temiz giyinmiş, yaklaşık 33-35 yaşlarında, uzunca boylu, gözlük takınmış, esmerce biri bana müracaat ederek:

– İslam komiseri misiniz? diye sordu.

– Evet, birisi benim, dedim.

Gösterilen yere oturmadan önce kendisini ve yoldaşını takdim etti:

– Mustafa Suphi, arkadaş Avusturya subaylarından Bosnalı Ethem Belbeloviç.

Arkadaş sarışın, kısaca boylu, yarı askeri elbiseliydi. Konuşmaya başladık. Mustafa Suphi kendilerini tanıttı. Suphi sivil savaş esiri olarak Uralski Eyaletinde amele olarak çalışmış, fakat Ekim Devriminden sonra o da Rusya'daki bütün esirler gibi o durumdan kurtulabilmişti. Şimdi de Moskova'ya devrim için çalışmaya geldiğini söylüyordu.

Suphi, İslam Komiserliği nezdinde bir Türk Şubesi kurarak gazete yayınlamanın mümkün olup olmadığını ve bu bağlamda bizim düşüncemizin ne merkezde olacağını anlamak istedi.

Birkaç dakika içinde biz tamamen anlaştık ve yakın yoldaş olduk. Suphi'nin önerisini İslam Komiserliği'nin uygun göreceği-

---

[5] Kurtuluş Savaşı sırasında 24 Mayıs 1920'de Türkiye'ye gelerek hükümet üyeleri ile görüşmeler yapan Başkırdistan Cumhuriyeti'nin ikinci başkanı ve Sovyetlerin Ankara temsilcisi Şerif Manatov... Lenin ve Stalin'i de yakından tanıyan Manatov'a o gelişinde İçişleri Bakanlığı örtülü ödeneğinden ödeme yapıldığını Erdal Yılmaz'ın Cami Baykurt hakkında yazdığı kitaptan öğreniyoruz. Manatov'la Cami Baykurt, 1911-1912 yıllarında Türk Ocağından tanışıyorlar. Manatov, bu gezisi ile birçok kimsenin Bolşevizm'e kaymasını da sağlamıştır.

ni ve elinden gelen yardımı esirgemeyeceğini bildirdim. Suphi her ne kadar az çok Rusça konuşabiliyorduysa da, benimle Türkçe konuşabilmesinden ve sohbetimizin çok içten olmasından memnuniyetini gizlemiyor, seviniyordu.

Vahidov ile karşı karşıya geldiler. O da onayladı.

Suphi ile birkaç kez Stalin Yoldaş'ın yanına giderek Türkçe yayın konusunu görüştük. Az zaman sonra Yeni Dünya Gazetesi yayına başladı.

Türk dilinde ilk kez komünist gazetesi böylece Moskova'da ortaya çıktı.

İslam Komiseri ve Yoldaş Stalin yalnız Suphi'yi tanıyor, ona güveniyorlardı. Bundan dolayı Türk Şubesi ve Yeni Dünya hep Suphi'nin şahsına güvenden dolayı vücuda gelmişti ve onun şahsı ile özdeşti. Zaten buna ruh veren yalnız o idi. Kendisinin ilmi, güçlü hitabeti ve kalemi pek yüksek olduğu gibi; faaliyeti, ciddiyeti, azmi ve devrimciliği ile diğer arkadaşlardan seçiliyordu.

Suphi bütün eski hayata düşman olduğu gibi, İttihatçıları da hiç beğenmezdi. Bir gün İttihatçılar hakkında uzun uzadıya pek ciddi surette sert sözler etti, İttihatçıların önderlerini alaylı sözlerle andı.'[6]

Mustafa Suphi böylece, Vahidov ve Galiyev'in izlediği ideolojik çizgiyle buluşup onlarla yoldaş oldu, önce Molla Nur Vahidov'un, o öldürüldükten sonra da Sultan Galiyev'in yardımcılığını yaptı.

Sultan Galiyev önderliğinde Moskova'da toplanan Müslüman Komünistler Kurultayı'na katılan Türk Komünist Teşkilatı delegeleri içinde Mustafa Suphi de vardı.

1918 Temmuz ayında Moskova'da Türk Komünistleri Konferansı toplandı ve Mustafa Suphi önderliğinde Türk savaş esirlerinden bir Türk Kızıl Alayı oluşturuldu.

"Yeni Dünya Gazetesi'nin yürüttüğü güçlü propaganda ve Rusya'daki Türk sosyalistlerinin eylemleri, Sultan Hükümeti'ni son derece tedirgin ediyordu. Bu hükümet, Sovyet Rusya'ya protesto üstüne protesto gönderip Suphi ve eylem arkadaşlarının Türkiye'ye geri verilmesini istiyordu.

---

[6] Şerif Manatov-Mustafa Suphi ve Yoldaşları/Tüstav Yayınları adlı kitaptan

Suphi, aynı yoğun eylemi, Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosunda da göstermekten geri kalmadı.

Marksist kuramı derinliğine kavrayan, uluslararası hukuk, Doğu ve Batı felsefe öğretileri alanında muazzam bilgi sahibi olan, birkaç yabancı dili mükemmelen bilen, çeşitli Asya halklarının geniş emekçi yığınlarının düşünce, özlem ve umutlarını tanıyan Suphi, kısa sürede çok güç koşullara rağmen, Doğu dillerinde birçok yayın çalışmasını gerçekleştirdi. Sayısız bildiriler, gazete ve dergiler için makaleler yazdı. Önemli siyasal metinlerin Marksizm-Leninizm temel yapıtlarının Türkçeye çevrilmesini sağladı. Çevirilerin birçoğunu kendisi yapıyordu.

Türkçeye çevrilen bu kitap, broşür ve makalelerle, emekçiler arasında uyarıcı çalışmalar yürütülürken aynı zamanda Türkiye Komünist Partisi'nin de tüzük ve programının hazırlanması amaçlanıyordu. Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun çalışmaları üstüne 1919 yılı Mart ayında yayınladığı bilançoda **Mustafa Suphi**'nin, bir yıl içinde, **çeşitli dillerde 6 milyon nüshadan çok gazete, broşür ve bildiri yayınladığı** belirtilmektedir."[7]

Mustafa Suphi, MÜSKOM'un (Müslüman Komünistler Örgütü) istemi üzerine yakın çalışma arkadaşı Kırali Maksut'la Kazan'a gitti. Gönderilme amacı Müslüman Tatarların kazanılması ve oradaki Türk esirlerin durumlarını incelemekti. Suphi burada Tatar Dilleri üzerinde ıslah çalışması için bir enstitü ve Türk aydınlarından oluşan bir bilim kurulu kurdu. Bir sosyalist konferansı düzenledi. Türk esirlerden "Kızıl Enternasyonal Alaylar" oluşturdu. Bu arada Beyaz Ordu ve Kolçak kuvvetlerine karşı Kazan ve Urallar ötesinde başarılı savaşımlar verdi.

"Orenburg'taki karşı-devrimci Ataman A.İ. Dutov güçleriyle de savaşan Kızıl Türk birliklerinin Bolşeviklere muaveneti 1919 yılında Volga, Ural, Kırım ve Azerbaycan üzerinde devam etmişti. Mustafa Suphi'nin direktifi doğrultusunda bir taraftan Yüzbaşı Yakup Bey komutasında gönüllü Türklerden oluşan bir bölük Astrahan'da Enternasyonal Tabur içinde mücadele ederken, di-

---

[7] Y.N. Rozaliyev-Mustafa Suphi ve Yoldaşları/Tüstav Yayınları adlı kitaptan

ğer taraftan bazı Türk enternasyonalistleri Odessa'da Fransızlara ve Beyaz Ordu'ya karşı savaşmaktaydı. Özellikle Fransız İşgal Müfrezesi içindeki birçok Müslüman asker, başarılı örgütlenme sonucu Kızıl Ordu saflarına iştirak etmişti."[8]

Suphi aynı türden örgütsel ve askeri faaliyetleri Kırım ve Ukrayna'da da sürdürdü. Kırım'da Milli Fırka, Amele ve Rençber Şuraları kurdu.

"Bölge halkı ile İstanbul ve Anadolu'dan Kırım'a gelen Türkler arasında Marksizm Leninizm ülküsünü yayıyor, komünist hücreler, Sovyet egemenliğinin savunulması için gönüllü birlikler örgütlüyordu. Yeni Dünya, Suphi'nin yönetiminde yayınını bu kez Simferepol'da sürdürmekteydi.

Suphi'nin Kırım'daki çalışmaları büyük yararlar sağladı. Örneğin Sovyet Gazetesi 'Ulusların Hayatı'nın 25 Mayıs 1919 tarihli sayısında şu haber veriliyordu:

'İstanbul'dan Yalta'ya gelen 100 denizci, Bolşeviklerin temsilcisi olarak Suphi'nin söylevini büyük coşkuyla dinlediler. Denizciler, Türk halkı arasında Bolşevizm'in büyük popülarizm kazandığını belirttiler.'

Mustafa Suphi, Kırım'da yerli halkın yanı sıra Türk, Romen ve Bulgarların katıldığı Doğu Enternasyonal Birliği'ni örgütledi. Bu birlik, Beyaz Orducu General Slaşçev'in kuvvetleri karşısında başarıyla savaştı.

1919 Ağustos'unda Denikin'in Rusya'nın güneyine asker çıkarmasından sonra, Mustafa Suphi, Komintern'in Güney Bürosunda çalışan Türk, Bulgar, Yunan ve Romen komünistleriyle birlikte, kuzeye doğru yürüyen efsanevi 12. Ordu'ya katıldı. Arşivde saklanan mektubunda Suphi, bu ordunun kahramanlıklarını ayrıntılı olarak anlatmaktadır:

'Sağdan Makno ve Denikin, soldan Rumenler ve Zelyöni, önden Petlyura, arkadan yine Makno ve Denikin ve bir başka alçak.'

---

[8] O. İ. Gigineişvili, V.İ. Danilov, S.F. Oreşkova, A.M. Şamsutdinov, Velikiy Oktyabr i Turtsiya (Büyük Ekim ve Türkiye), İzdatelstvo "Metsniereba", Tbilisi 1982, s.12.

Durum çok çetindi ve savaşlar artsız arasız sürmekteydi. Sefere katılanlar, özellikle komünistler büyük kahramanlık ve direşkenlik gösteriyorlardı. Suphi mektubunda, yabancı ülkelerden gelen komünistlerin -Komintern işçilerinin- yiğitliğini belirterek, bunların *'içinde yaşlılar da olmak üzere, elde silah, Kızılordu ile birlikte yürüdüklerini, savaşçılarla aynı kazandan yediklerini ve nerede tehlike büyükse oraya atılmaya hazır olduklarını'* yazmaktadır.

Çeşitli halklardan gelen Kızılordu savaşçılarının kardeşçe dayanışması Suphi'yi çok etkilemişti: *'Bütün yanlardan çevrilen ordunun saflarında kardeşlik ve birlik duygusu güçlendi'* diye yazdığı mektubunu, Kızılordu'nun kahramanca eylemine övgüyle ve *'Rus devrimcilerinin en güç koşullarda bile amaçlarına varacaklarına'* olan inançla bitirmektedir.

Bu sıralarda İngiliz İstihbaratı servisleri Mustafa Suphi'yi yakalamak ve ortadan kaldırmak için her çareye başvuruyorlardı. Bunu başaramayan İngiliz ajanları, Türk devrimcilerinin öldüğü haberini yaydılar. Aynı mektubunda bu söylentileri de yalanlayan Suphi, 12. Ordu'nun kuşatmayı yarışından sonra Moskova'ya geldi ve Komintern'deki çalışmalarını sürdürdü."[9] Mustafa Suphi aynı tür girişimler için Taşkent ve Hive'de de görevlendirildi.

"Suphi'nin Kırım'dan sonra faaliyet yürüttüğü savaş alanlarından diğeri Türkistan'dı. Buraya yönelmesinin en önemli sebeplerinden biri Afganistan ve İran üzerinden Anadolu'ya geçip Türkiye'de bir sosyalist devrime öncülük etmekti. Türkistan'da Yeni Dünya gazetesini yayımlamaya devam eden Suphi, burada da bir Türk Kızıl Bölüğü teşkil etti. Bu dönemde Başkırdistan Cumhuriyeti Askerî İşler Halk Komiseri olan Zeki Velidi Togan, Trotskiy (Troçki) ve Lenin'e yazdığı bir telgrafta bölükle ilgili şu malumatı vermişti: *'Bu bölük Frunze komutanlığında, Türk komünistleri Lütfi Ömer ve Mustafa Suphi tarafından Taşkent'te kuruluyor.'* Komutasını Yüzbaşı Nedim Agâh'ın üstlendiği bölük, Bolşeviklerin Türkistan'daki mücadelesine önemli bir katkı-

---

[9] Age.

da bulunmuştu."[10] Suphi burada da kültürel faaliyetleri ihmal etmedi, bir "Dil Kurultayı" düzenledi. Taşkent'te Yeni Dünya Gazetesi'ni yayınlamaya başladı.

1919 yılında Moskova'da kurulan TKP, faaliyetlerini daha sonra Bakû'da yürütme kararı aldı. Mustafa Suphi 12 Haziran 1920 tarihinde Merkezi Büro'ya yazdığı raporda bu kararın gerekçesini şöyle açıklıyordu: **"Türkiye'de tezlikle şuralar hükümeti vücuda getirmek amacıyla Bakû'ya gelinmiştir."**

Suphi'nin mücadele arkadaşlarından İttihatçı-komünist Salih Zeki (Kuşarkov) o günlere ilişkin şu özel bilgileri verir:

"Suphi, Bakû'ya geldiği vakit orada dahi küçük bir komünist grubu (Türkiye Komünist Seksiyonu) organı olan Türkçe 'Yeni Yol Gazetesi' ve gelecek Türkiye Kızılordusu'nun nüvesi olmak ümidi ile teşkil edilmiş Türkiyeli esirlerden ve harp kaçaklarından mürekkep bir Türkiye kızıl bölüğü vardı. Suphi'ye vapur iskelesinde, bu bölüğün iki yüz kadar askeri istikbal etti (karşıladı). Bakû'ya gelir gelmez o vakitler mahalli Türk seksiyonunda bulunan Yakup ve taraftarlarının Suphi'ye karşı cephe tutmak istemelerine ve muhalefetlerine rağmen, Suphi, III. Enternasyonal'in yetkili vekili sıfatıyla derhal teşkilata başladı. Bütün işleri eline aldı, kızıl bölüğü alay haline çevirdi."[11]

"Suphi ve ekibi Bakû'ya gelir gelmez Azerbaycan Sovyet Hükümeti ile sıcak ilişkilere girmiş, teşkilatlanma çalışmalarına yerel hükümetin büyük desteğini alarak başlamıştır. Mustafa Suphi Bakû'ya gelişinden önce kurulan Türkiye Komünist Fırkası ile de münasebete girişmiştir. Ancak kısa sürede bu partinin komünistlikle ilgili olmadığını görmüş ve ittihatçıları tasfiye ederek partiyi ele geçirip Bakû'da yeniden yapılandıracağı teşkilatına katmıştır. Bununla kalmayan Suphi, ona karşı çıkan Türk subaylarına ve Bakû'ya getirilen Türk esirlerine karşı sert tedbirleri hayata geçirmiştir."[12]

---

[10] https://ayrintidergi.com.tr/mustafa-suphinin-rus-ic-savasindaki-rolu/

[11] Arsen Avagyan-Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci İttihatçı Komünist Salih Zeki (Kuşarkov)

[12] Dr. Mehman Ağayev-Kurtuluş Savaşında Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

Suphi, "Marksizm edebiyatının (literatür) mümkün olduğu kadar tercümesine teşebbüs etti ve birkaç eser yayınladı. Yeni Dünya'yı Bakû'da da çıkarmaya devam etti. Türkiye komünist teşkilatlarının Bakû merkezi komitesini seçimle oluşturdu. Rusya'nın çeşitli yerlerinden birçok devrimci yoldaşı Bakû'ya celb ile Türkiye komünist teşkilatını takviyeye teşebbüs etti."[13]

Mustafa Suphi daha sonra, 1-7 Eylül 1920 tarihleri arasında Bakû'da toplanan "Doğu Halkları Kurultayı"nda, o kurultayın fikir babası Galiyev'in katılımının engellenmesi nedeniyle, etkin bir rol üstlendi. O günlerde Moskova'nın gözdeleri konumunda olan Enver Paşa ve İttihatçılarla mücadele etti, aleyhlerine gösteriler ve konuşmalar yaptırttı. Bu da Moskova'nın hiç hoşuna gitmedi. TKP içinde Müsavatçı ve Milliyetçiler olduğu yalanını attılar ortaya, örgütün hesap ve harcamalarının gözden geçirilmesini istediler.

"Sosyal devrim karşısında Türkiye Komünist Partisi'ne düşen görevi, yağmacı emperyalizmin bütün baskılarına rağmen ayaklanıp varlıklarını ispat eden Anadolu isyancılarına ve isyancıları temsil eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne içtenlikle yardım etmek ve Anadolu'daki bu hareketi, Doğu'nun diğer ezilen ve uygar ulus ve hükümetlerine bir örnek olarak özetleyebiliriz."[14] diye yazan Mustafa Suphi için Bakû artık durulmaz bir konuma gelmişti.

Mustafa Suphi başlattığı başka bir toplantıda, Mustafa Kemal'in **onları Meclisteki sol koltukların bundan ziyade çiftçi ve köylü halkın haklarını savunması için beklediğini** söyleyen yazısını okudu. Bunu destekleyen başka mektuplar da bu toplantıda gündemdeydi.

Partinin tüm üyelerinin katıldığı bu toplantıda, gitmek gerektiği görüşü ağırlık kazandı. Böylece Mustafa Suphi, Moskova ve kendisi için en uygun yolun, Anadolu'ya geçmek olduğunu gördü ve Rus Elçisi Budu Midivani'nin kafilesiyle birlikte 28 Aralık 1920'de Kars'a geldi.

---

[13] Arsen Avagyan-Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci İttihatçı Komünist Salih Zeki (Kuşarkov)

[14] Doğu Perinçek-Kemalist Devrim 1

Kars'ta Suphi ve arkadaşlarının kaldığı bina, işte bu binadır.

Suphi ve arkadaşları, Kars'ta ilgi ve alkışlarla karşılandılar.[15] Suphi, Kars'ta Karabekir'le, Moskova'ya antlaşma yapabilme arayışı ile giden heyetten Dr. Rıza Nur'la ve o heyet içinde bulunan Moskova Elçiliği görevine atanmış olan General Ali Fuat Cebesoy'la görüştü. Karabekir, Mustafa Suphi'ye Ankara'ya bir telgraf çekmesini istedi. Çekti. İşte o telgrafın tam metni:

"Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyasetine,

Memleketimizde Komünist Fırkası'nın yasallık kazanmış olmasını, senelerden beri muhtelif memleketlerde amele (işçi) ve rençberlerin (çiftçilerin) kurtuluşları hareketine iştirak eden Türk komünistleri büyük bir memnuniyetle karşıladılar. İnkılâpçı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu eseriyle halkın bü-

---

[15] 1918 yılında Kars'ta kurulan Güneybatı Kafkas Cumhuriyeti Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı ve 1. TBMM'de Kars Milletvekilliği yapan Fahrettin Erdoğan, Türk İllerinde Hatıralarım adlı yapıtında şu bilgileri veriyor: "Karabekir Paşa telefonla 25 kişilik yer hazırlatmamızı, Bakü'den Mustafa Subhi Yoldaş'ın arkadaşlarıyla geldiğini haber verdi. Şimdi Kars'ta Ticaret Kulübü olan binada 25 kişilik yer hazırlandı. Mustafa Subhi Yoldaş arkadaşlarıyla trenle geldi."

yük çoğunluğunu kurtarmaya yönelik olan bu esaslı amaca ne kadar derin bir anlayışla bağlı olduğunu ispat etmiştir. İstilacı yabancı güçlere ve bu güçlerin nüfuzu altında kalan İstanbul'a karşı milli sınırları savunmak üzere silaha sarılan Anadolu, hiç şüphesiz Türkiye tarihinde yepyeni bir devir açmış bulunuyor.

Memleketten gelen komünist vekillerin katılımıyla Bakû Kongresinde kurulan Türkiye Komünist Fırkası bu devrin tam bir zafer ile taçlandırılması için emperyalizme karşı açılan direnme cephesinin güçlenmesine ve halkın geniş kesimleri içinde ülkenin iktisadi esaretten kurtarılması ve tam bir istiklal elde etmesi gayesinin yaygınlaşmasına çalışmak üzere faaliyetini memlekete nakletme kararı vermiştir.

Bu amaçla 25 kadar Türk komünistlerinin bir kısmı Gümrü üzerinden ve diğer kısmı deniz yoluyla memlekete hareket etmişlerdir. Emelimiz, memleketin müdafaa cephesini zayıf düşürmek ihtimali olan her türlü harekete karşı ve bu bağlamda hükümete mümkün olan her şeyi kullanarak yardımcı olmak ve Türkiye Komünist Fırkası'nın Avrupa proletarya teşkilatları nezdindeki mevkii ve nüfuzunu memleketin hürriyet ve istiklalini sağlama hizmetine koyma noktaları çevresinde özetlenebilir.

Bu gayeler ile donanımlı ve her hususta memleket kanunlarının veregeldiği izinler çerçevesinde görev yapmada birlik olarak hareket eden yoldaşların yanlarında bulunan ve komünizmin bilimsel esaslarını kapsayan bilgilerle birlikte memleketimize girmeleri hususunda gereken kolaylıklarda bulunulmasını rica ve yakında Fırka'nın içte ve dışta izlediği ve izleyeceği yol hakkında anlaşmak ve her türlü kötü anlayışa olanak bırakmamak üzere sizlere katılmakla onur duyacağımızı arz ederiz.

Mustafa Suphi"[16]

Mustafa Suphi ve heyeti, Kars'ta 3 hafta kaldı. "Heyetin burada 3 hafta kalmasını açıklayacak herhangi bir neden yoktur. Bu sırada Ankara'da ciddi tasfiyeler yaşanması, heyeti ve Mustafa Suphi'yi tedirgin etmişti. Her ne kadar gitmek isteseler de buna

---

[16] Mete Tunçay-Türkiye'de Sol Hareketler

engel olunuyordu. Mustafa Suphi 'Komünistlere karşı burada samimi bir şekilde yaklaşıyorlar fakat Çiçerin'in istekleri ilişkileri baltalıyor' demiştir. Sorunların sebebini buraya bağlamıştır."[17]

Mustafa Suphi'nin oluşturduğu Kızıl Alay'ın ise başına gelmeyen kalmadı.[18] Mustafa Suphi ve TKP Heyeti 18 Ocak 1921 günü, Erzurum'a gitmek üzere Kars'tan trenle yola çıktı. Heyet dört günlük bir tren yolculuğunun ardından 22 Ocak'ta Erzurum'a vardığında kendilerini Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti'nin örgütlediği eylemler bekliyordu.

Türkiye'nin ilk **'Komünizmle Mücadele Derneği'** diyebileceğimiz bu Cemiyet'in 18 Ocak 1920 tarihinde yayınladığı bildiride şunlar yazılıydı:

"Rusya'dan gelmiş, anası babası belirsiz, mazileri karanlık, cani iblislerin, Allah, Peygamber, Halife ve Şeriat yok dediği,

---

17 Hamit Erdem-Mustafa Suphi/Sel Yayıncılık

18 14 Ekim 1920'de 200'ü komünist, kalanı Türk esirlerden oluşan 750 kişilik bu alay, Bakû'dan Zengezur'a hareket etti. Türk Kızıl Alayı'nın başına gelenleri TKP Merkez Komitesine 19 Kasım tarihinde rapor eden Alay Komutanı Mehmet Emin aktarmaktadır. Bu aktarımlara göre, Alay, Ağdam ve Şuşa'da gerileyen Kızıl Ordu'nun yerine muharebeye sokulmuş ve 60 askerini kaybetmiştir. Daha sonra ise kendilerine verilen Ermeni kılavuzlar yüzünden yolunu kaybetmiş ve birbirleri ile çatışmaya girmişlerdir. Bu yüzden mevcudu 350 kişiye düşmüştür. Mehmet Emin perişan bir şekilde Bakû'ya döndü. Ve bu alay Suphi'lerin katlinden çok sonra İbrahim Tali tarafından 8 Mart 1921 tarihinde trenle Bakû'dan Kars'a getirildi. Karabekir, alayı silahlarından arındırdı, askerlerini de yurdun çeşitli yerlerindeki birliklere dağıttı. Böylece İsmet Paşa, Karabekir arasındaki iletişimde kararlaştırılan durum gerçekleşmiş oldu. O durum şu idi: Bu alayla ilgili olarak İsmet Paşa, 22 Ekim 1920'de Kazım Karabekir Paşa'ya şu şifre telgrafı çeker:

"Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa Hazretlerine,

Mustafa Suphi Yoldaş'ın Türk Komünist Fırkası'nı memleketimize nakletmekte olduğu malumdur. Haber alındığına göre fırkanın teşkilâtından başka biçare esirlerimizden tav'an veya kerhen teşkil olunmuş bir kırmızı alayı da beraber getirmektedir. Mustafa Suphi'nin maiyetinde bir kuvvet bulundurmasına katiyen cevaz ve müsaade verilmemesi takarrür etmiştir. Getireceği alayın tarafınızdan doğrudan doğruya emir verilerek, onun maiyetinden ayrılması ve cepheye sevk edilmesi lâzımdır. Bu cihetin suret-i münasibe de veya suret-i cebriye ve katiyede teminini zat-ı âlilerinden rica ederiz. Zaten Türkiye Komünist Fırkası Ankara'da bir siyasi fırka olarak alenen teşekkül etmiş olduğundan Mustafa Suphi Yoldaş'ın memleketimiz içinde ancak mezkûr fırka dahilinde çalışması mümkün olacaktır. Fırka teşkilâtı hususunda size Meclis Riyaseti'nden ayrıca malumat-ı mufassala verilecektir."

kadınlardan başlayarak na-mahremliği ortadan kaldıracağı, kadınların kamuya açık yerlere erkeklerle karışık girip çıkması, erkeklerle çalışması ve erkeklere hizmet etmesinin mecbur kılınacağı, üç yaşından büyük çocukların umumi depolarda toplanacağı, cinayet ve diğer suçlara ait kanunları kaldıracağı, çalışmayanın ekmek yiyemeyeceği, Başkırdistan, Taşkent ve Buhara'daki milyonlarca Müslümanın bütün servetlerinin, ırz ve namuslarının ellerinden alınacağı..."

Bakû'da o yılın Eylül ayında toplanan Doğu Halkları Kurultayının yayımladığı bildirideki şu ifadeler de halka anlatılıyordu:

"Doğu halkları! Hükümetlerinizin sizi kutsal bir savaşa çağırdığını çok duydunuz, Peygamberin yeşil bayrağı altında yürüdünüz: Fakat bütün bu cihatlar kandırıcı idi; sizin bencil hükümdarlarınızın çıkarlarına hizmet ediyordu. Ama siz, köylüler ve işçiler, bu savaşlardan sonra bile kölelik ve yoksulluk içinde kaldınız; hayatın nimetlerini başkaları için kazandınız... Şimdi biz, sizi Komünist Enternasyonal'in kızıl bayrağı altında gerçek bir cihada çağırıyoruz..."

Halkın kafasına daha kolay girebilecek kışkırtma bir söz de belletilmişti: ***"Mal da ortak olacakmış, karı da..."***

Bu kışkırtmalar sonucunda heyet istasyonda protesto edildi, Erzurum'a sokulmadı. Ancak İstasyonda iki grup vardı. Albayrak Gazetesi'nin[19] oluşturduğu grup alkışlıyordu onları.[20] Vali

---

[19] Albayrak Gazetesi'nin ilk sayısını 18 Mart 1919 tarihinde Süleyman Necati yayımlamıştır. Gazetenin yazı kadrosunda Cevat Dursunoğlu, Müştak Sıtkı Dursunoğlu, Cevat Mithat Turanlı gibi isimler yazılar yazmışlardır. Gazete 1920 yazından başlayarak Bolşevizm'e yakın duran bir çizgi izlemeye başlamıştır. Çünkü o yaz Bakû'dan Salih Zeki gelerek Karabekir'le görüşmüş, Erzurum'da komünist örgüt kurma izni istemiştir. Bu iznin verildiği anlaşılıyor. Salih Zeki, Albayrak Gazetesi ile temasa geçmiş ve bu gazetede 9 Ağustos 1920 tarihinde "Yeni İnkılâp" başlıklı makalesi yayımlanmıştır. Salih Zeki Erzurum'da 17 kişilik de bir örgüt kurmuştur. Mithat ve Cevat Dursunoğlu da bu örgütün içindedirler. "Erzurum'da 17 kişilik teşkilat yaptık. On beşi esnaftır. İkisi münevverdir. Biri Mithat, diğeri Cevat Yoldaş'tır. Cevat Yoldaşi İştirakiyun Kongresine vekil gönderdik" (TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri 1, çeviren Yücel Demirel/TÜSTAV)

Bu örgüt kurulmasının ardından Cevat ve Mithat Beyler, Pasinler ilçesinde bulunan Karabekir'in karargâhına gitmişler ve Erzurum'da bir halk hükümeti kurmak istediklerini bildirmişlerdir. →

Deli Hamit'in örgütlediği Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti üyeleri ise protesto ediyorlardı. Erzurum Mebusu Durak Bey de orada, protestocuların içindeydi. Erzurum'a girmemeleri ve orada durmamaları istendi.[21]

Bütün bunlara karşın Mustafa Suphi, **"Ben sizin aranıza elimde silah olduğu halde sizinle beraber bir asker gibi hizmet etmek üzere geldim. Ben bir Türk, bir Müslüman gibi bu memlekete ve size muavenete geldim"**[22] demektedir. Kışkırtılan kalabalık, yazılan senaryo, bu sözlerin dinlenmesine engeldir.

Heyet dekovil hattıyla Aşkale yakınlarındaki Karabıyık köyüne yollandı.[23] Arkalarından da araç gönderildi, Trabzon'a git-

---

Mustafa Suphi, Türkiye Komünist Teşkilatı Merkez Komitesi'ne sunduğu faaliyet raporunda, Albayrak Gazetesi'nden de söz etmektedir: "Anadolu'nun Trabzon, Erzurum, Eskişehir gibi şehirlerinde komünistliği alenen (açıkça) müdafaa eden Albayrak, İşçi namlarında (adlarında) gazeteler çıkarılmış..."

Ancak bu çalışmalar, Vali Deli Hamit Bey'in Erzurum'a atanması ile baltalanmıştır. Çünkü bu vali, Erzurum'u tutucuların cirit attığı bir yer durumuna getirmişti. Deli Hamit ve emrindekiler Albayrak Gazetesi ile uğraşmaya başlamışlardır. Mustafa Suphi ve arkadaşları geldiğinde istasyonda onları alkışlayan Albayrakçıların hesabı, Mithat Bey'in bir yazısında "Orduya hakaret edildiği" gerekçesiyle Karabekir tarafından dürülmüştür.

20 Erzurumlu eski TRT yapımcısı ve Türkiye Yazarlar Birliği üyesi yazar Mustafa Çetin Baydar, o günün Erzurum'unda azımsanmayacak bir sosyalist kesimin de bulunduğunu şöyle aktarıyor: "Daha önce 1 Eylül 1920'de Bakü'de yapılan Mazlum Milletler Şurası'na Erzurum'dan pek çok şahsiyetler katılmıştır, bunlar içinde devlet için istihbarat yapanlar olduğu gibi birer aydın tavrı sergileyerek bolşeviklikten etkilenenler de vardır. Cevat Dursunoğlu, Yüzbaşı Nalbantoğlu İsmail bu grubun başındadır. **Erzurum gençleri arasında sosyalizme ve komünizme ilgi duyanların sayısı haylicedir. Varlıklı ailelerin gençleri çoğunlukla böylediır. Öyle ki bu gençlerin kapitalist birikimi reddettiklerini göstermek için babalarının kasalarından çaldıklarını törenle yaktıkları dahi rivayetler arasındadır. Şehirde dizi dizi konakları bulunan Alemdar ailesinden Muammer Alemdar bu eylemi yapanlar arasındadır. Yakın zamanda Taşambarlar'ın karşısında bulunan o muhteşem konağı yıkılıp yerle bir edilen Muammer Alemdar."** https://erzurumluyum.net/?q=node/3429

21 A. Cerrahoğlu, Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı adlı kitabında, Suphi ve arkadaşlarının Erzurum'da tevkif edilip Trabzon'a sevk edildiklerini yazıyor.

22 Dönüş Belgeleri-2, (Çev: Yücel Demirel), TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mart 2004, s: 134

23 Fahrettin Erdoğan da trenle Karabıyık'a yollandıklarını anılarında onaylıyor.

meleri ve oradan da deniz yoluyla Rusya'ya dönmeleri için.[24] Cevat Dursunoğlu,[25] Erzurum'daki olaylarla ilgili olarak daha sonra yaptığı açıklamalarda, halkın dinsel içerikli kışkırtmalarla oraya toplandığını söylemiştir.[26]

Erzurum Valisi Deli Hamit, Bayburt kaymakamına da talimat vererek, heyete yapılması gereken işlemleri bildirdi:

"Komünist namı altında ülke çıkarlarına aykırı ve başka bir hükümetin hesabına hareket eden Mustafa Suphi ve 17 arkadaşı bugün Erzurum'a gelmiş ise de ahali tarafından kabul edilmeyerek uzaklaştırılmışlardır. Bunlar Trabzon yoluyla sınır dışına atılmak üzere korumalı olarak o yana sevk olundular. Oraya varışlarında, herhangi bir kimse ile temaslarına meydan verilmeyerek yine güçlü koruma altında Gümüşhane'ye doğru sevkleri

---

[24] Gülfer Akkaya adlı yazar, facebookta "Şimdi Devrim Zamanı" adlı hesap altında 27 Ocak 2016'da şunları yazmış: "Kars'tan yola çıkan tren 18 Ocak 1921'de Erzurum'a ulaşır. Tertip dolayısı ile kimse trenden indirilmez. Derhal Trabzon'a yol alırlar. Bir bahane ile Süleyman Sami ve Mehmet Emin Erzurum'da kalır. Bu iki kişi Envercidir. Ancak Bakü Kongresi'nde Suphi tarafına geçmişlerdir ve Suphi de onları Merkez Komiteye almıştır. **Tren Bayburt'a gelince TKP'li heyetten iki kişi daha, Yüzbaşı Nedim Agâh ve Yüzbaşı Yakup, sözüm ona hastalanır ve ekipten ayrılır."**

Tren Bayburt'a kadar gitmiyordu oysa o gün, Karabıyık'a kadar gidiyordu. Bayburt'ta demiryolu yoktu. Tren Bayburt'a bugün de gitmiyor. Sosyal medyada kalem oynatan oynatana... Ama araştırmadan...

[25] Cevat Dursunoğlu, Erzurum Kongresi delegesi... Erzurum Kongresi öncesinde Atatürk ve Mazhar Müfit'in kongreye delege olabilmesi için Kâzım Yurdalan'la birlikte istifa edip yerlerini onlara bırakan iki kişiden biri (daha sonra bu iki kişi de kendilerini farklı ilçelerden delege seçtirip kongreye katılmışlardır). Vilâyât-ı Şarkiya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından... 1920 yılı Eylül ayında Bakü'de toplanan 1. Doğu Halkları Kongresi'ne Erzurum'dan katılan ve aynı ay, Mustafa Suphi'nin önderliğinde toplanan Bakü Türkiye Komünist Teşkilatları'nın Birinci Kongresi'nde de bulunup kongrenin divan heyetine de seçilerek, bir de konuşma yapan ve bundan dolayı da Mustafa Suphi ile tanışıklığı olan bir aydın.

[26] Bir dönem Erzurum Milletvekilliği yapan Nihat Pasinli ise Fethi Tevetoğlu'na şunları anlatmış: "Ben o zaman 9-10 yaşlarında bir ilkokul talebesi idim. Mustafa Suphi ve arkadaşlarından ibaret komünistlerin trenle geldiği haberi üzerine bunları taşlamak için istasyona koşmuştuk. Erzurum halkı 7'den 70'e galeyan halindeydi. Bu hey'et trenden çıkamadı ve Erzurum'a sokulmadı. Canlarını zor kurtarıp dekovil hattıyla Karabıyık'a gittiler."

ve fiili saldırıda bulunmamak koşuluyla, halkın bunlara yemek ve yatak vermemelerine ve hakarette bulunmalarına yol açılması gerekir."[27]

Kop Dağı'nı aşarak Bayburt'a varan Suphi ve arkadaşlarına burada istirahat ve konaklama olanağı verilmediği gibi,[28] yiyecek de verilmedi, kızaklara bindirilerek Gümüşhane'ye hareket ettirildiler.[29] Bu arada, "Bu yolculuğun diğer bir üyesi ve Suphi'nin yakın arkadaşı İsmail Hakkı'ya Türk ordusundan tanıdığı eski subaylar tarafından yol arkadaşlarını terk etmesi teklif olundu. Bu grubu ölümün beklediği ima edilerek kendisini kurtarmasını önerdiler. Ancak Hakkı, böyle bir şeyi kesinlikle reddetti ve şöyle dedi: **Yoldaşlarımdan ayrılmayacağım. Eğer onlar öleceklerse, ben de kendileriyle birlikte ölürüm."**[30]

Erzurum-Trabzon güzergâhında bulunan Gümüşhane ve Torul'da da protestolar sürdü. Gümüşhane'de de yiyecek almalarına izin verilmedi, Torul'da konaklamaları engellendi. Heyet, Maçka'ya vardığında durduruldu, Karadeniz'deki fırtınanın dinmesi için Maçka'da Yorgaki Otel'de bekletildi.[31]

---

27 Dr. Halit Eken-Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızade Hamit Bey.

28 Bazı kaynaklar Bayburt'ta bir gece askeri birlikte kaldıklarını ve orada hakarete uğradıklarını iddia ediyorlar.

29 Ahmet Cevat Emre, nereden duymuşsa, kafilenin Bayburt'tan yayan yürütülerek Gümüşhane'ye, oradan Trabzon'a götürüldüklerini yazıyor. Aylardan Ocak, o ayda o insanlar o yörelerde yaya olarak bir yere gidemezler, Zigana Geçidi'ni aşamazlar, Vauk Dağı'nı geçemezler, kısa sürede donarlar da. (Milli Azadlık Savaşı Anıları)

30 C. Seydahmetov (Metc Tunçay-15'ler Hatırası adlı kitaptan)

31 Suphi ve yoldaşlarının ölümü sonrası Trabzon'a tümen komutanı olarak atanan Sami Sabit Karaman Paşa, anılarında Gümüşhane-Trabzon arasında Rusların yaptığı bir dekovil hattından söz ediyor. Bu hat sonraki yıllarda güya sökülmüş. Gümüşhane'den Trabzon'a dekovil hattı nasıl olabilir? Arada Zigana Dağı var. Zigana ve dekovil bir arada telaffuz bile edilemez. Ben o dağ yolundan yıllarca gidip geldim. Dekovil o yokuşları, virajları çıkamaz ve dönemez, öte tarafta, Trabzon tarafına dönünce, bu kez de inmek sorun olur. Tünel açılmıştır desek, o da yok. Bugünkü teknik imkanlarla bile o coğrafyada tünel zorla açılıyor. Hamsiköy-Maçka, Maçka-Trabzon arası dekovil hattı belki olabilir. Ama Gümüşhane-Trabzon dekovil hattı mümkün değil. Ortada bir de coğrafi realite var. Ve eski Zigana karayolu ›

Ve tarih 28 Ocak 1921... Trabzon'dalar... Trabzon Müdafaai Hukuk Cemiyeti halka şu propaganda ve yönlendirmeyi yapmıştır: *"Bu gelenler her ne kadar Türk iseler de Rus'un dinine dönüp Ruslaşmış, binlerce Türk esirini idam ve kurşuna dizdiren komünistlerdir... Üzerimize düşen vazifeyi ifa edelim, intikamımızı alalım."*

Bu kışkırtmalar sonucunda, burada da protestolar, saldırılar, tükürüklere maruz kaldılar. Bu bilgileri bize, TKP Gençlik Teşkilatı'nı organize etmek üzere Trabzon'a gönderilen TKP üyesi Abdülkadir, vermektedir. Abdülkadir, bu kışkırtmaları görünce Maçka'ya giderek Suphi ve yoldaşlarının kaçmalarına yardım etmek ister, ancak heyet askerle çevrili olduğu için bunu başaramaz. Abdülkadir son çare, Trabzon'daki Sovyet Konsolosluğu'na giderek Sovyet Rusya mümessili Ali Oruç Bagirof'la görüşür, heyete yardım konusu tartışılırken, valilik tarafından konsolosluk mensuplarının dışarı çıkmasına yasak getirilir.

Olayın sonraki gelişimini Trabzonlu genç komünist Abdülkadir şöyle anlatıyor:

"Kafileden önce Mustafa Suphi çıktı. Derhal bir zabit (subay) karşı durarak şöyle hitap etti: **'Mustafa Suphi Mustafa Suphi, bak 16 arkadaştan yalnız ben kurtuldum. Bakû'da; Türkistan'da binlerce esir kardeşimizi sen mahvettin.'** Bunun üzerine teşvik edilen halk, hamal, rençberler **'İstemeyiz'** diye haykırdılar. Mustafa Suphi, Müdafaa-i Milliye Reisi'ne ve valiye hitaben, **'Biz Ankara'ya gideceğiz. Mustafa Kemal Paşa'ya arz-ı ubudiyet** (bağlılık sunmak) **için geldik. Lütfen müsaade ediniz, muhabere edelim'** derken, arkadan birisi tekme vurdu. Suphi yoldaş çamurlar içine yuvarlandı. Hamallar derhal saldırarak, yüzüne tükürerek, çamur atarak, döverek motora sevk etti-

---

şimdilerde turistik olarak korunuyor, dileyen gidip görür. Yani her yazılana inanmamak gerek, Sami Sabit'in dekovil hattı savı da doğru değil bize göre. Kaldı ki aynı anı kitabında (Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922 İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa) Sami Sabit Kars'tan Trabzon'a atandığında, rahat seyahat etmesi için Erzurum'dan sonrası yolculuk bağlamında Şark Cephesi Kurmay Başkanı Miralay Kadri'nin bir yazısına yer veriyor. Bu yazıda yol boyu kendisine kamyon, fayton ve yük arabası verileceği yazılı.

ler. Artık arabadan indirilmiş arkadaşlarını da birer birer döverek, tükürerek motora bindirdiler."[32]

Eski milletvekili ve eğitimcilerden Hıfzırrahman Raşit Öymen[33] (o sırada Trabzon öğretmen okulu öğrencilerinden) ise şunları anlatıyor: "İskele Kâhyası Yahya, Mustafa Suphilerin yolunu şehrin dışındaki Değirmendere'de kesti ve şehre sokmayarak çömlekçi mahallesinin alt yolundan doğruca iskeleye (Buhti'ye) getirdi.[34] Burada Mustafa Suphi ve arkadaşlarına çok ağır hakaretlerde bulunuldu, küfürler edildi."[35]

---

32 Emel Akal-Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri,

33 Örsan ve Altan Öymen'in babaları.

34 Peki bu Yahya Kâhya kimdir ve gücü nereden geliyor? Yahya Kâhya, İttihat ve Terakki'nin gizli örgütü olan Teşkilat-ı Mahsusa için çalışan bir çete başı. Trabzon iskelesi kayıkçılar kâhyası.

Bir ara Enver Paşa'nın Sovyetler Birliği'ndeki konumu ve durumuna uygun olarak Komünist bile oluyor. Kardeşi Zekeriya Bakû'daki Doğu Halkları Kurultayı ve TKP'nin 1. Kurultayına delege olarak katılıyor. Kâhya da Trabzon'da TKP'nin şubesini açıyor. Fakat sonra Mustafa Suphi ve İttihatçılar mücadelesi başlayınca, işler değişiyor. İşte bu hallerinden dolayı, Mustafa Suphi, ölümünden 4-5 ay kadar önce, komünist olarak bildiği bu Kâhya Yahya hakkında uzaktan uzağa aldığı bilgilerle olumlu şeyler yazabiliyordu: "Yahya isimli bir zat, yoldaşlarımız komünistlerle ve Rusya'dan dönen savaş esirleriyle işbirliği yaparak Trabzon'da bir partizan çetesi kurdu. Bu çete halen yalnız İngiliz ve Fransız emperyalistlerine değil, aynı zamanda yerli sömürücülere karşı da savaşmaktadır. Bu gibi çeteler Aydın, Adana, Kastamonu illerinde ve Samsun civarında da faaliyet göstermektedir."

Prof. Abdullah Mardanoviç Şamsuddinov'un Natsionalino-Osbovobitelniya Biriba v Turtsii 1968-1923 (Moskova 1966), s.113'te M. Suphi'nin Jizn Natsionalnostet dergisinin 5 Ekim 1919 tarihli sayısında çıkan bir makalesinden aktardığı bu sözler de, o dönemdeki ilişki ve bağlaşmaların karmaşıklığı ve çok yönlülüğü hakkında bize fikir vermektedir. (Kaynak: Mete Tunçay, Birikim Dergisi)

1922 yılında Trabzon Valisi olan Ebubekir Hazım Tepeyran (yazar Oktay Akbal'ın dedesi), "Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları (Çağdaş Yayınları)" adlı kitabında... Kâhya Yahya'nın edindiği haraçların tutarını anlatırken, Trabzon Valiliği'nin bile özel otomobilinin olmadığı yıllarda bu Kâhya'nın altında kırmızı son model bir otomobil olduğunu söyler. Vali Tepeyran, Kâhya Yahya'nın kayıkçılardan yüksek keyfi ücretler aldığını, Trabzon'da dışsatımı yapılan mallardan haraç kestiğini ve ticari faaliyetlerden "Müdafaa-i Hukuk payı" adı altında ödemeler topladığını anlatımlarına ekler.

Tepeyran'ın verdiği bilgiler dışında da bilgiler var, Kâhya, Ermeni tehcirinde de görev almış ve birçok sivil günahsız Ermeni'yi kayıklara bindirip götürüp →

Kayıkçılar kâhyası Yahya ve adamları, Suphilerin hazır bekleyen motora binmelerini istediler. Mustafa Suphi, **"Bineriz, ancak İnebolu'ya gitmek istiyoruz, oradan Ankara'ya geçeceğiz"** dedi. Kâhya Yahya **"Olur"** diye yanıtladı. İnebolu niyetiyle yola çıkıldı, ancak bir süre sonra rotanın tam tersine, doğuya doğru olduğu anlaşıldı, Suphi ve arkadaşları ile motorcular tartışmaya başladılar. Tam o sırada bindirildikleri tekneye Sürmene açıklarında bir başka tekne yanaştı. Yahya Kâhya'nın adamları, Suphi'nin eşi Mariya dışında hepsini (14 kişi) öldürüp denize attılar.

Uğur Üçüncü, Cemal Kutay'ın Tarih Sohbetlerinden de yararlanarak Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesiyle ilgili şu ayrıntıları veriyor:

"Kâhya Yahya, iskeleye getirdiği Mustafa Suphi heyetini, kaptanlığını Palabıyık İbrahim'in yaptığı motora zorla bindirip 28-29 Ocak gecesi yola çıkarmıştı. Bu sırada Mustafa Suphi'nin motoruna saldıracak diğer motor bir gün önce Trabzon limanından gece vakti ayrılmıştı. Bu motora Kâhya Yahya'nın adamlarından Hoca'nın Hasan Kaptan, Bastonoğlu Servet Reis, kardeşi Hüsnü ve Seymen oğlu Şevki bindirilmişlerdi.[36]

Plana göre, saldırı ekibini taşıyan motor, Mustafa Suphi ve arkadaşlarını taşıyan motorun gidiş yolu üzerinde seyredecekti. İbrahim Reis'in motoruna bir gece sonra, fener kullanmadan mümkün olduğunca yaklaşacaktı. Buna imkân bulamazsa motorunun arızalandığı gerekçesiyle İbrahim Reis'in motorundan yardım isteyecekti.

Saldırganları taşıyan motor, 28/29 Ocak gecesi Mustafa Suphi ve arkadaşlarını taşıyan motora yanaşmış ve güvertesine çık-

---

denizde boğmuş. Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon Rus işgaline uğrayınca İstanbul'a kaçan Kâhya, orada fırıncılık yapmış, oysa diğer kayıkçılar Trabzon'u terk etmeyip kahramanca mücadele vermişler.

35 https://noktahaberyorum.com/onbeslere-dair-gecmemis-bugunumuzun-onsozudur.html#.XvBmcmgzZPY

36 Temel Demirer ise şu adları veriyor: "Vurucu tim Faik Kaptan, Gavur İmam Rahmi, Hocanın Hasan, Servet Reis, Kâhya'nın kardeşi Hüsnü, Şevki Dayı ve Kamış Osman'dan müteşekkildi."https://noktahaberyorum.com/onbeslere-dair-gecmemis-bugunumuzun-onsozudur.html#.XvBmcmgzZPY

mışlardı. Zaten kuşku içinde olan Mustafa Suphi dışarı fırlamış ve elinde silah olan Servet Reis'in üstüne atlamış aynı zamanda kendi tabancasını da çekmişti. Ne var ki, Suphi, Dalt Yusuf tarafından vurulmuştu. Mücadele kısa sürmüş, deniz üzerinden gelen tabanca sesleri kısa süre sonra nihayetlenmişti. Öldürülenler Karadeniz'in azgın dalgalarına atılmıştı."

Mahmut Goloğlu'na göre Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi şöyle olmuştu: Yola çıkarılan Mustafa Suphi ve arkadaşlarına İnebolu'ya götürüldükleri söylenmişti. Fakat biraz sonra doğuya, yani Rusya'ya götürülmekte olduklarını anlamışlardı. Sürmene açıklarındayken Mustafa Suphi ve arkadaşları, İnebolu'ya götürülmelerini isteyerek motorculara karşı ayaklanmışlardı. O zaman karanlıklar içinden gelen ikinci motor, birinci motora yanaşmıştı. Bu ikinci motorda Kâhya Yahya'nın adamlarından Faik ve silahlı adamları vardı. Motorların birbirine yanaşmasıyla başlayan çatışma ve boğuşma sonunda Mustafa Suphi ve arkadaşlarının, ölü veya canlı olarak denize atılmalarıyla son bulmuştu."[37]

Ölümünden sonra "Suphi Yoldaş ve 16 Şehitler" başlıklı uzun bir yazı kaleme alan Salih Zeki ise şu özel bilgileri vermekte:

"Facianın en alçak ve hileli perdesi denizde oynanıyor. Her türlü silahtan mahrum yoldaşlarımızı öldürmeye memur edilen tepeden tırnaklarına kadar silahlı resmi ve gayri resmi cellâtlar kafilesi ikinci bir motorla bir müddet sonra arkalarından hareket ediyorlar. Denizdeki fırtına sebebiyle yoldaşlarımızın motoru çok fazla ilerleyemiyor. Sürmene civarında bir koya sığınmaya mecbur kalıyor. Yoldaşlar sahile çıkıp ateş yakıyorlar.

Rivayete göre orada et tedarik edip kebap yapıyorlar (Erzurum'dan Trabzon'a kadar altı yedi günlük araba yolunu hemen hemen aç denecek bir halde gelmeye mecbur kaldıklarından ve Trabzon'da dinlenip yemek yiyemediklerine göre ilk fırsatta karınlarını doyurmak istemiş olmaları pek makuldür), fakat arkalarından hareket etmiş olan cellâtların motoru da güya fırtına sebebiyle oraya geliyor. Bu cellâtlar dahi sahile çıkıp arkadaşlarla tanış oluyorlar.

---

[37] Mahmut Goloğlu-Cumhuriyet'e Doğru.

Şüphesiz yoldaşlarımız Türkiye'de ilk propagandayı saf deniz çocukları zannettikleri bu canavarlara yapmışlardır. Galiba Trabzon'dan hareket ettiklerinin ertesi günü dahi hava biraz sükûnet bulunca Sürmene civarındaki bu küçük koydan cihan proletaryasının ve mazlumlarının vatanına doğru hareket ediyorlar. Diğer motor da arkalarından... Açık denizde silahlı caniler, silahsız yoldaşlarımızın motoruna hücum ediyorlar.

Ne oldu? İş nasıl geçti? Buna dair hiçbir şey işitemedim; fakat caniler yoldaşlara tabiatıyla galip bir vaziyette bulunuyorlardı. Yalnız burası malum ki, yoldaşları motorun başaltındaki ambara dolduruyorlar (benim tahminime göre evvelce güya yoldaşları soymak ister gibi görünmüşlerdir, hâlbuki yoldaşlarımız zaten Trabzon'da burjuvazi tarafından dahi soyulmuştular). Sonra birer birer ambardan çıkarılıp öldürüldükten sonra denize atılıyorlar.

Yoldaşlar teker teker ambardan çıkarılıp öldürülürken Mustafa Suphi'nin, canilerden birinin silahını elinden kapıp almayı başardığı, fakat kullanmaya vakit bulamadan, diğer bir cani tarafından arkadan atılan bir kurşunla başından vurulup öldüğünü, Ethem Nejat'ın ise, canilere karşı, 'Niçin böyle iş yapıyorsunuz, biz sizin çalışıyoruz, sizi kurtarmak istiyoruz' diye propaganda yaptığını, cinayete katılanlardan birinin ifadesine atfen hikâye edenler oldu."[38]

Mustafa Suphi'nin Rusya yıllarından yakın dostu ve yoldaşı Ali Rıza Keskin'in İbrahim Topçuoğlu'nun kitabındaki[39] anlatımlarına da bakmak gerek:

"Soruşturmaya giriştik. Yoldaşların hepsinde hatta Semra'da[40] bile tabanca vardı. Sonra hepsi partizanlık yapmış, cesur ve iyi silah kullanan kimselerdi. İçlerinden Kadir Erzurumlu, Asker Ali ve Halil Aydınlı, atıcılıkta müsabakalara giren, uçan kuşu kafasından

---

38 Arsen Avagyan-Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci İttihatçı Komünist Salih Zeki Kuşarkov.

39 İbrahim Topçuoğlu-Neden 2 Sosyalist Parti.

40 Keskin, Mustafa Suphi'nin eşinin Semra olduğunu söylüyor, kitabın ileriki sayfalarında bu bağlamda ayrıntılı anlatımlar vardır.

vuracak kadar atıcı kimselerdi.[41] Yol boyunca herhangi bir çatışma olmamış ve hiçbir yerde silahları da alınmamıştı. O devirde her yerde silah taşımak serbestti. Doğu Halkları Kurultayı'na bile herkes silahlı olarak gelmiş, silahlar toplanmamıştı.

Özel olarak araştırmaya gönderdiğimiz kimseler şöyle bir sonuç tespit etmiş ve raporlarını vermişlerdi: 'Kars'a kadar Sovyetler Elçisi Budi Midivani ile birlikte rahatça gelen konvoyun, burada çok iyi karşılanıp otellere yerleştirilmesi ve şereflerine büyük bir ziyafet verilmesi, Kâzım Karabekir tarafından hazırlanmış sinsice bir tertipti. Bu, Sovyetlere Mustafa Suphi'nin Türkiye tarafından iyi kabul edildiğini gösterme taktiği idi.

Mustafa Suphi henüz Kars'ta iken, Sovyetler Birliği'ne büyükelçi olarak tayin edilen Ali Fuat Cebesoy da Kars'a gelmiş ve Mustafa Suphi ile konuşmuştur. Bu konuşmadan sonra Mustafa Suphi hemen yola çıkmak istediyse de, Kâzım Karabekir Paşa, Ankara ile muhabere ettiğini bahane ederek kendilerini iki hafta kadar oyalayıp sonra yola çıkarmıştır. Ankara, henüz kazanılan İnönü zaferinin şenliğini yaparken; Kâzım Karabekir ve adamı olan Erzurum Valisi Hamit de rollerini sinsice oynuyorlardı.

Yoldaşlar Erzurum'a kadar trenle rahat gelmiş ve Vali Hamit'in hazırlattığı Ilıca Otelinde iki gece kalmışlardır.[42] Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Erzurum'dan hareketlerinde yol göstermek üzere Vali tarafından yanlarına bir de jandarma eri verilmiştir."[43]

---

41 Bu isimler, Trabzon'da kimlikleri saptanan Mustafa Suphi ve yoldaşlarının arasında yok. Genel kabul gören isim listesi şöyledir: Samsun Hançerli Mahallesinden Mustafa Suphi, Üsküdar Ahmet Çelebi Mahallesinden Ethem Nejat (İzmir eski Milli Eğitim Müdürü), Erzincanlı Aşçıoğlu Bahaeddin (Öğretmen), Uşak'ın Hacı Hüseyin Mahallesinden Kasım Hulusi, Sürmene'nin Asu Köyünden Kıralioğlu Maksut, Cihangirli Hilmi oğlu İsmail Hakkı (Doktor), Van Erciş'ten Ahmetoğlu Hayrettin (Er), Bandırma Manyas Bucağından Hakkı oğlu Ahmet Ali (Topçu Yüzbaşı), İstanbullu Emin Şefik (Mühendis), Kadıköylü Tevfik oğlu Ahmet (Hava Yüzbaşı), Manisalı Kazım oğlu Ali (İhtiyat Subayı), Erzincan'ın Akdağ köyünden Hatip oğlu Mehmet, İzmir Tilkilik'ten Hacı Mustafa oğlu Mehmet, Kandıralı Cemil Nazmi oğlu İbrahim, Meryem (Mustafa Suphi'nin eşi).

42 Bu bilgi elbette doğru değil, yanlış istihbarat alındığı anlaşılıyor.

43 Bu bilgi de doğru değil. Erzurum Valisi Deli Hamit'in Bayburt kaymakamına çektiği telgraf ortadadır ve kitabın ilgili bölümünde söz edilmiştir. Ve 1 jandarma değil, bir takım kadar asker verilmiştir.

Ali Rıza Keskin'in yaptıkları soruşturma sonucu aldıkları rapora dayanan anlatımları şöyle sürüyor:

"Bütün yol boyunca hiçbir sataşma olmamış ve akşama doğru Trabzon'a gelmişler, bir otelin salonuna alınmışlardır. Burada istirahat ettirildikten sonra akşam yemeği verilmiştir. Otel salonuna alındıkları sırada bir kadın gelerek Mustafa Suphi'nin eşi Semiramis'i kadınlar bölümüne yemek yemek ve ihtiyaçlarını görmek üzere çağırıp görüşmüştür. Akşam olmak üzere iken, Sinop'a götürecek motorların hazır olduğu bildirilmiş ve Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı motora binmişlerdir. Motorda bir reis ve iki de tayfa vardı. Özel olarak hazırlandığı için motora başka yolcu alınmamıştı.

Motor hareket etmek üzere iken Mustafa Suphi eşini istedi. Hem motor reisi ve hem de dışarıdaki gemiciler kendisine, hemen arkada kadınlarla yüklü motor da kalkacak, eşiniz onunla geliyor dendi ve motor hareket etti. Kadir Erzurumlu'nun sülalesinden gelmiş gözcüler ve Borçka'dan gelmiş Şefik Borçkalı'nın akrabası, birinci motorun arkasından ikinci motorun da hareket ettiğini ve içinde siyah çarşaflı kadınlar bulunduğunu, bunların arasında yakası kürklü ve başında kürkten yapılı şapkasıyla meşin ceketli kadını da (Semiramis kürklü meşin ceket ve çizme giymişti) iyice görmüşler, tespit etmişler, Trabzon'dan öyle ayrılmışlardı.

(...) Arkadan gelen motorda çarşaf giyinmiş silahlı adamlar vardı. Bunlar Mustafa Suphi ve arkadaşlarını aldatmak için Semiramis'i gözle görülür şekilde tutarak motorlarını birinci motora yanaştırmışlar. Yanaştırınca da tabanca ve makineli tüfek ile taramaya başlamışlar. Büyük bir çatışma olmuş, birinci motor kurşun yağmuru ile delik deşik olmuş. Ölüleri batmakta olan motora bağlamak için zaman kalmadığından batmakta olan birinci motordan cesetler ikinci motora alınmış. Karaya çıkarılarak, bilinmeyen bir yerde hepsi soyulmuş ve büyük bir çukura gömülmüşlerdir. Gömülen ceset 19 adet imiş. Mustafa Suphi'leri taşıyan birinci motorun reis ve tayfalarını da bir daha kimse görmemiş."[44]

---

[44] Trabzon'da otelde istirahat ettirme işi ve öldürülen kişi sayısı doğru değil, gerisi doğru gibi, üzerinde düşünmeye değer.

Birkaç günlük sessizlikten sonra Sovyet Konsolosu Bagirov'un, kulağına gelen söylentileri teyit ettirmek istemesi ile Ankara ile Moskova arasında diplomatik trafik işlemeye başladı ve Moskova, TKP heyetinin akıbetini sordu. Ankara'nın resmi ilk cevabı **'Can güvenliği nedeniyle Batum üzerinden Sovyetler Birliği'ne geri döndüler'** şeklindeydi. Ancak Moskova bu cevabı kabul etmedi ve heyetin geri dönmediğinde ısrarcı oldu. Sonraki yazışmaların ardından yaklaşık bir ay sonra Ankara **'Heyetin geri dönüş yolunda yaşanan talihsiz bir deniz kazasıyla hayatını kaybettiğini'** açıklayarak 15'lerin ölümünü resmen kabul etti ama sorumluluğu üstlenmedi.

Olay bir süre resmi olarak 'sır' kaldı. Bir süre sonra Bakû'daki TKP dış büroya bölgeden ulaşan ve heyette yer alıp son anda babasının çektiği bir telgraf üstüne heyetten ayrılan Baytar Yüzbaşı Abdülkadir'in[45] yazdığı bir raporla heyetin korkunç akıbeti belli olmuştu."[46]

Ölüm haberi Bakû'ya ulaştığında "Mustafa Suphi'ye muhteşem bir cenaze töreni yapılmıştır."[47]

---

[45] Buradaki Yüzbaşı Abdülkadir aynı zamanda baytar olup TKP kafilesinde yer alan kişidir. Trabzon'da dava vekili olup Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi Mehmet Efendi'nin de kardeşidir. Başına geleceklerden habersiz olan Baytar Yüzbaşı Abdülkadir, memleketine dönmenin sevinciyle Kars'tan kardeşine telgraf çekerek yakında kavuşacaklarını müjdelemek istemişti. Telgrafı alan kardeşi Mehmet Efendi de koşarak Kayıkçı Yahya'ya gitmiş, kafilede kardeşinin de bulunduğu bilgisini vermişti. Ancak Kayıkçı Yahya'nın kendisini sıkıntılı bir şekilde "Ankara'dan emir var, kardeşini kurtarmak istiyorsan şehre heyet ile birlikte girmesini engelle" diye uyarması ile yine Dava vekili Mehmet Efendi ve Maçka kaymakam vekili tarafından kafileden ayrılmaya ikna edilen kişidir. Kaderin cilvesi sonucu Baytar Yüzbaşı Abdülkadir hayatını kurtarmak için ölüm yolundaki yoldaşlarını yalnız bırakmak durumunda kalmıştır.

(Kaynak: https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/12/bir-kirmizi-pazartesi-cinayeti-olarak-28-kanunisani/)

[46] Besim Eraslan-https://www.gazeteduvar.com.tr

[47] A. Cerrahoğlu, Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı.

Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının Ölüm Emrini Kim ya da Kimler Verdi?

Bölüm başlığındaki soruya üç olasılıklı yanıt var:[48]

1-Atatürk'ün buyruğu ve bilgisiyle yapıldı.

2-İttihatçılar yaptılar.

3-Sovyet Yönetimi kendi kontrolleri dışına çıkan, Enver Paşa

Fotoğraf Alıntı:
Anti Kitschhttps://gramho.com/media/2298303153258304399

---

48 Fethi Tevetoğlu ve Akdes Nimet Kurat başka olasılıklara da yer vermişler:

"Mustafa Subhi ve yoldaşlarının öldürülmesiyle ilgili, üzerinde dikkatle durulacak diğer bir iddia da, yakın dostumuz sayın Osman Hocaoğlu'na aittir. Eski Türkistan Milli Komitesi Reisi (Hocaoğlu) Osman Hoca'nın Ankara'da, 1963 yazında bize bizzat ifade buyurdukları bilgiye göre: 'Arnavut Mustafa Subhi ve on dört arkadaşını Trabzon'da motorla denize atıp öldürten ve boğdurtan Hacı Selim Sami'dir. Mustafa Subhi ve arkadaşlarının Türkiye'ye gelmelerinden az önce Kafkaslar üzerinden, Moskova'dan Trabzon'a gelmiş bulunan Hacı Selim Sami bu işi tertiplemiştir.

Selim Sami biliyordu ki, Mustafa Subhi ve arkadaşlarına Moskova'nın verdiği vazife şu idi:

a-Türkiye'ye Bolşevizm'i tam manasiyle yaymak ve yerleştirmek.

b-Teşekkül eden milli kuvvetleri ele geçirmek.

c-Türkiye'de bir kızıl ihtilal ile bütün idareye el koymak.

d-Mustafa Subhi'yi, Mustafa Kemal'in yerine geçirmek.

Bu, Enver Paşa'nın, İttihatçıların planlarını da altüst ediyordu. Şu halde bunları önlemek ve tepelemek gerekiyordu. İyi bir 'komiteci ve anti-komünist olan Hacı Selim Sami bu vazifeyi görmüştür.'"

Osman Hocaoğlu dışında bunu iddia eden yok, bunu kanıtlayacak, destekleyecek bir bilgi de yok... Yalnız Hocaoğlu'nun bu anlatımındaki şu tümce önemli: "Bu, Enver Paşa'nın, İttihatçıların planlarını da altüst ediyordu." Biz bundan bu işin arkasında İttihatçılar vardı, sonucunu çıkarırız.

Akdes Nimet Kurat ise Dr. Samih Çoruhlu imzasıyla daha farklı bir sav atar ortaya: Yanlarında 8.000 altın vardır Suphi ve arkadaşlarının, Yahya Kâhya ve adamları bu paralara konmak için onları ortadan kaldırmışlardır.

ile mücadele eden ve Sultan Galiyev'le birlikte hareket eden Mustafa Suphi'yi gözden çıkarmıştı. Onlar yönlendirip yaptırttılar.

Atatürk'ün Buyruğu ve Bilgisiyle Yapıldığı İddiaları

Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa'nın tutumu netti. "Mustafa Kemal, Suphi'ye kendisinin ve arkadaşlarının tek amaçlarının ulusal bağımsızlığı sağlamak olduğunu, TKP'nin de aynı amaçla çalışmasını sevinçle karşıladıklarını, fakat ülkede büyük çoğunluğun köylülerden oluştuğunu, Büyük Millet Meclisi yönetiminin Sovyet örgütlenmesine çok benzediğini, toplumsal devrim aşamalarının BMM'ince yönetildiğini, Suphi çevresinin de ülkedeki birlik ve direnişi bozmamak için BMM başkanlığı ile ilişki kurmaları gerektiğini bildirmiştir."[49]

Mustafa Suphi, 1920 Kasım ayı sonunda TKP Merkez Komitesi adına gönderdiği cevabında; "Ankara hükümetinin Türkiye'de gizli çalışmakta olan komünist teşkilatlarının yasallaştırılmasına izin vermesini, Ermenistan içinde daha fazla ilerlenmemesi gerektiğini, BMM'nin İngilizlerle anlaşmakta olduklarına ilişkin söylentilerden Sovyetler'in endişe duyduğunu, TKP olarak Anadolu'da yapılan mücadeleye bütün güçleriyle destek vereceklerini bildirmektedir."[50]

Bakû'dan gelen raporlar ise Mustafa Suphi açısından olumsuzdur. 15. Kolordu'da görev yapan Binbaşı Arif Bey raporunda, "Bakû'da bulunan Türkiye Komünist Fırkası, başında Mustafa Suphi olduğu halde memleket ve milletle alakaları olmayan ve vicdanı hamiyetlerini (yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası ve erdemi ve bu değerlere bağlılık) kendi menfaat ve sefahati hissiyelerine (çıkar ve zevk düşkünlüğüne) feda eden ve memleketin temini hayattan aciz, harbi umumide düşman tarafı-

---

[49] Okan Gökay Emgengil-Türk Devriminin Yol Haritası ve Avrasya Rotası/Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce.

[50] Age.

na firar eden birtakım avantürist ve serserilerden ibarettir..."[51] diyerek Suphi ve yoldaşlarını kötülemektedir.

Mustafa Suphi hakkında olumsuz görüşe sahip olanlardan biri de Dr. İbrahim Tali Bey'dir. Anadolu'ya sık sık gönderdiği raporların birinde: "...Bakû'deki Türk Komünist Partisi'ni hükûmeti hazıramız hakkında hüsni niyetle mütehalli (donanmış olarak) bulmadım. Bir kısmı teşkil etmekte oldukları Türk üsera (esirler) fırkasıyla hükûmete girip bir darbe-i hükûmet yaparak hükûmeti ele almak, bir kısmı da seyirci kalarak hükûmetin inhidamına intizar etmek (çöküşünü beklemek) ve bu arada da memlekette teşkilât yaparak Komünizmi intişara (yaymaya) çalışmak fikrinde buldum. Bizim Doktor Fuat bu ikinciler meyanındadır. Suphi Bey ile üç defa görüştüm ve münakaşada bulundum. Noktai nazarı (bakış açısı) değişti zannediyorum."[52] diyerek tartıştığı Suphi hakkında olumsuz fikir beyan ediyor.

Tabii burada İbrahim Tali Bey'in önce Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığı, sonrasında ise Enver Paşa'ya eskiden beri duyduğu saygıdan dolayı Mustafa Suphi hakkında olumsuz düşüncede olması gayet doğaldır diyebiliriz.[53]

Mustafa Suphi tarafından Anadolu'ya Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için gönderilen Süleyman Sami, Trabzon'da 3. Kafkas Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e bazı özel ve gizli bilgiler verir. Rüştü Bey de bu bilgiyi Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya yazar. Tabii verilen bu bilgilerde Mustafa Suphi kötülenmektedir. Kâzım Karabekir'e yazılan telgrafta: "Mustafa Suphi ruhen Bolşevizm'e merbuttur (bağlıdır). Ve teşriki mesaisi Bolşevizm'in talimatına matuftur (yöneliktir). Milliyet ve diyanet hissiyle katiyen alakadar bulunmamaktadır. Buna rağmen bazen damarlarında meknuz (saklı) Türklüğe gayri iradi meyil (eğilim) göstermektedir" şeklinde bir ifade geçmektedir.[54]

---

51 Atase Arşivi, Kutu No: 615, Gömlek No: 55, Belge No: 4-5.

52 Atase Arşivi, Kutu No: 570, Gömlek No: 53, Belge No: 2.

53 Yunus Yılmaz-Utku Gazetesi http://www.utkugazetesi.net/?Syf=22&Mkl=1122492

54 Yunus Yılmaz-Aynı Gazete.

Taraflar birbirlerine tam olarak güvenememektedirler görüldüğü gibi. Lenin'in 14 Aralık'ta İran-Meşhed'de İngilizler tarafından ele geçirilen ve büyük olasılıkla Suphi'lere yönelik ya da onlarla ilgili olarak çektiği bir telgrafından Ankara haberdardır. Burada dile getirilen görüşler, ilerleyen süreçte, önce İngilizlerle, ardından Türklerle imza edilecek olan anlaşmalardaki **"komünist propaganda yapılmayacak"** hükmüyle çelişir niteliktedir ve güvensizliğe de bu çelişki yol açmış görünmektedir. Bu telgrafta Lenin şöyle demektedir: **"Türkiye'de özellikle Mustafa Kemal'in ordusunda Sovyet propagandası yapılması için çok ısrar edilmeli ve Kemalistlerin ikiyüzlü subaylarının içyüzünü ortaya koymalısınız. Türk komünistleri Antanta'ya karşı bir Rus-Türk bağlaşması için geniş çaplı bir kampanya açsınlar."**[55]

Ve Mustafa Suphi'nin Komünist Partisi, Anadolu'da gizli faaliyetler yürütmektedir. 1920 yılı yazında İstanbul, Zonguldak, Trabzon ve Rize'de şubeler açmış, buralara partili yoldaşlarını yollamıştır.

"TKP Rusya'dan, 1919 Haziranında Zonguldak'a Abdurrahman ve Ahmet isimli iki adamını göndererek partinin Karadeniz Ereğlisi ve Zonguldak şubelerini tesis ettiler. Yusuf Kemal isimli bir komünist de Trabzon ve Rize teşkilatını kurdu. Cemal, Salih Zeki, Hilmi, Hakkı ve Rüknettin TKP'nin Anadolu şubesini Nahçıvan'da teşkil ettiler. Bakû'da çıkmaya devam eden 'Yeni Dünya' gazetesinden 2000 nüsha Anadolu'ya sokuluyordu. Bakû'da Türkçeye çevrilen "Sa'y ve Sermaye", "Bolşevizm Nedir", "Kızıl Ordu Kıtaatı", "Şura Hükûmeti Nedir ve Nasıl Teşkil Edilir?" gibi kitaplar da Türkiye'ye sokulmuştur. Bazı ressamlar tarafından işçilerin ve çiftçilerin hayatlarını feci şekilde gösteren otuz dokuz tablo, parti faaliyeti cümlesinden muhtelif yerlerde teşhir edilmiştir."[56]

Ankara ve Mustafa Kemal Paşa, bütün bunlardan kaygılanmaktadır. Karabekir'e çekilen aşağıdaki telgraf da bunu yansıtmaktadır:

---

55 https://istiraki.wordpress.com/tag/mustafa-suphi/page/4/

56 Aclan Sayılgan-Türkiye'de Sol Hareketler.

"Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa Hazretlerine Ankara'da komünist cereyanları arzu hilâfındadır. Bakû Türk Komünist Fırkası Reisi Mustafa Suphi'nin bu cereyanları körüklemesi mahzuru varid-i hatırdır (hatıra gelendir). Bir defa kendisini gördükten sonra mütalaa-i devletlerinin işar (resmi görüş ve yorumlarını bildirilmesini) buyurulmasını rica ederim."

Bütün bunlara karşın, Mustafa Suphi'ye "gelme" denildiğine ilişkin bir kanıt yoktur. İzin vermişlerdi gelişine. Mustafa Suphi heyetinin birlikte Kars'a geldiği Sovyet Rusya elçisi Midivani'nin heyetinde bulunan Şerif Manatov, 1923 yılında şunları yazmıştı: "Midivani başkanlığında bizim heyet hareket etti. Kars'a, oradan da Ankara'ya gidecektik. Suphi, eşi ve bir nice yoldaşı da bizimle birlikte Gümrü'ye, oradan da Kars'a geldi. Kars'ta Karabekir ve adamları, gerek bizim heyeti, gerekse Suphi ve yoldaşlarını tantanalı surette kabul ettiler. Orada birkaç gün kaldık. Kars'ta iken Midivani heyeti ile Suphi ve arkadaşları için Ankara'ya gitmeye Mustafa Kemal Paşa'dan izin geldi. Yalnız benim için seyahatin yasak olduğu anlaşıldı."[57]

26 Aralık 1920 tarihinde ise Fevzi Paşa (Çakmak), Karabekir'e gönderdiği talimatta, *"Mustafa Suphi Yoldaş'ın Büyük Millet Meclisi ile temas ve ülkenin gerçek yararını görerek, dışarıda serüvenler ardında koşmaması için, münasip bir refakatle Ankara'ya gönderilmesini"* istemişti.[58] TKP heyeti de zaten 2 gün

---

[57] Mustafa Suphi ve Yoldaşları, 28-29 Ocak 1921'i Unutma/Tüstav Yayınları.

[58] Mareşal Çakmak, Mustafa Suphi için başlangıçta hep olumlu sözler söylemiştir. Yukarıya aldığımız telgraf dışında, 10.6.1921 gün ve 975 sayılı resmi yazısında Fevzi Çakmak, Komünist Enternasyonal dergisinde yayımlanan Pavloviç'in yazısına cevaben Mustafa Suphi için şöyle diyor: "Doğu'da komünizm yerine milli mücadeleler öneriyordu."

Mareşal Çakmak, meşhur Teşkilat-ı Mahsusacı

Hüsamettin Ertürk'e, Çankaya'da yaptıkları bir görüşmede, Mustafa Suphi'nin aslında nasıl bir "tehlike" olduğunu ama savuşturulduğunu şöylece aktaracaktı: "Tehlike idi, fakat Mustafa Kemal'in hareketi pek mükemmeldi. Zira Ruslar bize yardımı bahane ederek Anadolu'ya Kızılordu'dan birtakım kolordular sokacaklar, müşterek düşmana karşı savaşıyoruz bahanesiyle maazallah memleketi işgal ve istila edeceklerdi. Dostça içeri giren bu düşmanı, bağrımızdan çıkarmak belki de mümkün olmayacaktı. Lenin'in itimadına mazhar olan Mustafa Suphi Bey de →

sonra Kars'a gelmiştir. Gelmiştir ama Mustafa Kemal Paşa'nın istediği gibi gelmemiştir.

Rasih Nuri İleri bu istekleri şöyle anlatır: "**Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'nin durumunu yakından görmek ve kendisi ile birlikte hareket etmek üzere, Mustafa Suphi veya bir arkadaşını Ankara'ya çağırdığını, fakat o zamana kadar Anadolu'da faaliyette bulunmamalarını istediğini biliyoruz. Mustafa Kemal Paşa'nın tek olarak gelmesi ve teşkilatlanmaması hakkında uyardığı Mustafa Suphi'nin tam tersine hareket etmesi üzerine, Paşa onların Ankara'ya yollanmamalarını emretmiş...**"[59]

Bu durumda, Mustafa Suphi'nin Ankara'ya kadar gelmesinin karışıklığa yol açacağı kanısına varılır ve Kars'ta kendilerini sıcak ve yakın ilgiyle karşılayan[60] ve daha önce de Sovyet yardımları için yalvar yakar bir mektup yazan Karabekir,[61] birden tutum de-

---

komünist Türkiye'nin Cumhurreisi olacaktı. Onların komünist zabitlerle Trabzon'a kadar bir heyet halinde geldiğini pek iyi bilirsin, Onlar Ankara'ya gelecek ve Moskova'nın emriyle Büyük Millet Meclisi'ni dağıtarak sözde yeni bir seçimle komünistliği bu memlekette devamlı olarak kuracaklardı. Mustafa Kemal Paşa'nın meziyeti, bir işe ne zaman başlanacağını, nasıl yürütüleceğini ve ne zaman o işe son verileceğini bilmesindeki eşsiz yeteneği idi. O, bu işe tam zamanında darbeyi indirmiştir." Hüsamettin Ertürk/İki Devrin Perde Arkası.

Çakmak, doğruyu söylemiyor, anlattıklarında tutar ve mantık yok. Hepi topu 15 kişi mi bu dediklerini yapacaktı ey mareşal? "Kızılordunun" dediğin o kolorduları nerede? Mustafa Suphi'nin Türk esirlerinden oluşan Kızıl Alayı'nı ve başına gelenleri kitabımızın ilgili bölümlerinde anlattık.

Ve emekli olup siyasete atılınca bu Fevzi Çakmak, komünist suçlaması ile karşılaştı. Peyami Safa 14 Şubat 1947 tarihli Ulus Gazetesinde, **"Çakmak... Kızıllarla işbirliği yapmıştır!"** diye yazdı. Ne diyelim, ilahi adalet mi?

59 Rasih Nuri İleri-Atatürk ve Komünizm.

60 Suphi'nin mücadele arkadaşlarından İlhami Saffet, 1922 yılında Batum'da Mustafa Suphi'nin ölüm yıldönümü için yazdığı bir yazıda, Suphi ve arkadaşlarının Kars'ta "**Tilli izaz** (ağırlama) **ve ikramatı görmüştü**" deyimini kullanıyor.

61 İşte Karabekir'in Mustafa Suphi'ye yalvaran mektubu:

23 Temmuz 1336 (1920)

Bakü'de Türk İştirakiyun Teşkilatı Reisi Yoldaş Suphi

Sevgili Yoldaş,

Gıyaben sizi tanıdım. Ve hürmet ediyorum. (.....) siz de beni öğreneceksiniz. Eskiden beri (... ...) bilhassa istila hırslarına karşı nefretim olduğu için bidayet-i →

zuhurundan beri Bolşevik nazariyatına hürmetkârım. Hususiyle Rus-Türk düşmanlığının halkımızı, milletimizi ne hale de koyduğunu bildiğim için bu iki kavm arasında esaslı bir itimad ve kardeşlik tesisine de taraftar idim. Bu ittifakın hem de bugünkü yoldaş Ruslarla olmasını bizim için, sonra da sulh cereyanı için pek hayırlı olduğunu görmekle mesudum. Sizin her fedakârlığa katlanarak bu ittihadı teminde büyük bir hisse-i şerefiniz var. El birliğiyle memleketimizde yaptığımız tesirat ve propagandalarla Rus Sovyetlerine karşı herkesin kalbinde derin bir muhabbet ve hürmet uyanmıştır.

Esasen fakir rençber ve ameleden ibaret olan milletimizin anane ve itikadatında Bolşeviklik kaidelerinin hemen birçoğu vardır. Bir zadegân [soylu] sınıfımız olmadığı gibi büyük sermayedarlarımız dahi bulunmadığından bütün Anadolu halkının bir anda Bolşevik esasatını kabulü pek basittir. Ordu zabitanı da Avrupa ordularında olduğu gibi zadegân değil, halkın, avamın oğludur. Ve hükümdarların, prenslerin, hanedanların mensubiyetinden ordunun başında dahi kimse yoktur. Herkes alnının teriyle ve kanı bahasına mevki tutmuştur. Bugünkü Ankara Hükümetimiz dahi tamamıyla halk hükümetidir. Çünkü milletin amele ve köylüsünün intihabıyla [seçimiyle] toplanmıştır. Yani eski bildiğimiz tarzda padişah mensubu ve zadegân, talancı kimseler değildir.

Bunları saymaktan maksadım, Rus Sovyetleriyle müttefik olmağa ve aynı esasatla emperyalist kuvvetlerin memleketimize basan ayaklarını kırmaya hiçbir mani olmadığını anlatmaktır. Yalnız bir nokta vardır ki, bu tehlike memleket haricinden açık görülmüyor. Elimizde ne bir tüfenk, ne de bir fişenk fabrikası yoktur. Buna rağmen senelerce kanlı harplerden sonra yine İngiliz ve Fransız, Yunan ordularıyla karşı karşıya millet harbetmektedir. İzmir'de, Balıkesir'de, Bursa'da biçare köylülerimiz son diş ve son tırnağıyla muharebe etti. Emperyalist düşmanlarımız en güzel yerlerimizi istila eyledi. Oradaki köylülerimiz mahv oldu. Bu emperyalist imhası duruyor. Halkımız gerçi sonuna kadar bu yağmacı düşmanlarla vuruşacaktır. Fakat gün geçtikçe zararımız azimdir ve telafisi de gayrı kabil olacaktır.

Ben ordumla garba yardıma gidemedim. Çünkü, Ermeni Taşnak hükümeti İngiliz emperyalistlerinin casusu olarak şark vilayetlerimizi istilaya çalışıyor. Ve harekete, garpta emperyalist ordularıyla birlikte on sekiz Haziran'da, yani aynı günde başladılar. Bugün kendi içlerindeki biçare İslam köylüsü imha ediliyor. Bu akınlar beşeriyetin hadimi [insanlığın hizmetinde] olan Bolşevik kuvvetlerinin yanı başında oluyor.

Durmayınız, haykırınız, vaziyeti Rus ve Azerbaycan Sovyet hükümetlerine ve ordularına anlatınız. Onlarla bizim aramızdaki fukara-yı kâsibeyi Ermeni Taşnakları merhametsizce boğazlıyor. Ve şark yolunu ebedi kapamaya çalışmakla garptaki fukara-yı kâsibeyi de mahva yardım ediyor. Bolşeviklik kavaidi üç buçuk haydut tarafından istihzakâr fiilen tekzib olunuyor. Şimdi size sorarım, şarkta ve garpta zulm ve kahr ile her varlığı mahv edilen İslam köylüsü ve amelesi nasıl Bolşeviklik ilan etsin.

Hiçbir muavenet, hatta hiçbir ümit görülmezken bütün emperyalist kuvvetlerinin müttehid hücumları altında halkın son varlıkları dahi bitirilmez mi? Şu Ermeni meselesinin halli ile şark yolunun açılması ve Ermenilerden artık bir zarar ihtimali kalmaması temin olunduğu gün, memleket son inkılâbını da yapacaktır. →

ğiştirerek[62] Kars'tan, Tiflis üzerinden Ankara'ya gitmek isteyen Suphi ve arkadaşlarına şunları söyler: "**Ya hepiniz Erzurum üzerinden giderek halkın hissiyatını görürsünüz ya da Ankara seyahatinden vazgeçerek Bakû'ya dönersiniz. Zaten ordumuzda Bolşevik Teşkilatı yaptığınıza dair dedikodular başladı.**"[63]

Dört taraftan sarıldığı halde, Ermenistan'ı hâlâ İngiliz emperyalistleri besliyor ve silahlandırıyor ve hesaplarına aleyhimize saldırıyor. Taşnakların bu imhakâr işleri yapmasına insanlığın en âli kavaidine [en yüce usulleri] sarılanların nasıl tahammül ettiğini ve ne için bu yolu açmakta bizim kuvvetlerimizden istifade eylemediğini anlamak mümkün değildir. Rus ve Azerbaycan kızıl ordularıyla benim ordum bu zalim ve (...) Taşnak'ın üç beş günde haddini bildirebilir. İşte insaniyet namına bir ricamız budur ki, Taşnaklara şiddetli davranmayı ve icab ediyorsa müttehid bir hareketle onları yola getirmeyi temin buyurunuz. Ve artık şarkla garbın birleşmesine azade hail kalmasın. İşte o zaman bir Sovyet Rus-Türk ittihadı kuvvetlenecek ve şark fukara-yı kâsibesi (proleter-fakir işçi) sulh ve sükunete kavuşacak ve emperyalist kafalar kırılmış olacaktır.

İhtiramatımın kabulünü rica ederim muhterem yoldaşımız.

Şark Cephesi Kumandanı

Kâzım Karabekir"

(TÜSTAV Arşivi CD 2, Klasör 2_36, Belge No: 387 ve 388, Çeviri: KTÜ Okutmanı Veysel Usta)

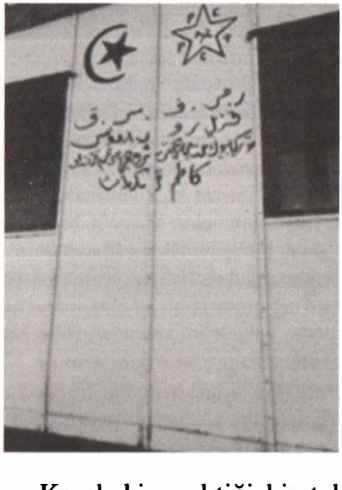
62 Emel Akal, Karabekir'in tutum değiştirmesinde, Mustafa Suphiler'in ardından Kars'a gelen ve Şark Şurası tarafından gönderildiği söylenen 12 kişilik heyetin de etkisinin bulunduğunu öne sürüyor. Bu heyetin başında bulunan ve Kırım'dan bu yana Suphi'ye yakın duran Alimov, Bakû'ya döndükten sonra, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının ölüm haberi daha alınmadan 9 Şubat 1921 tarihinde Mustafa Suphi hakkında düşmanca yorumlar yapar. Güya Karabekir, Mustafa Suphi ve ekibinin arabalarını, atlarını, kürk, elbise ve kızlarını görünce, "Bu nasıl komünistlik, bu ne saltanat" demiş. Dahası TKP, altın para sandığını herkese göstererek tepki toplamış.

Bu dedikoduların bir değer taşımadığı kesindir, gelgelelim sonradan gelen bu 12 kişinin neden gönderildikleri bir giz olarak kalmıştır.

63 Karabekir'in birden tutum değiştirmesi, birçok sosyalistin tepkisini çekmiştir. "Eski Tüfek" Sosyalistlerden Komsomol Hasan şunu anlatmış: **"Bir gün Nâzım Hikmet, Hilmi Kitabevinde Kazım Karabekir ile karşılaşıyor. Kitabevi sahibi birbirine tanıştırıyor bunları. Kazım Karabekir elini uzatınca Nâzım, 'Ben katillerin elini sıkmam' diyor."**

Nâzım Hikmet öyle diyor ama Mustafa Suphi'lerin öldürüldükleri yılın Eylül ayında (13 Eylül 1921) Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında imzalanan Kars Antlaşması sonrası Sovyet Yönetimi Kâzım Karabekir'e, şimdilerde Kars Kafkas Harp Tarihi Müzesi'nde sergilenen **"Beyaz Vagonu"** armağan etmişlerdi. İşte o özel vagonun fotoğrafları:

Kars Kafkas Harp Tarihi Müzesi'nde sergilenen "Beyaz Vagon"un fotoğrafları.

"Karabekir ayrıca kendilerine seyahatleri hususunda kolaylık göstereceğini, esasen Ankara'nın bundan haberdar olduğunu ve hatta isterlerse Ankara ile haberleşmelerini önerdi. Mustafa Suphi ve Ethem Nejat bu sözler üzerine seyahatten vazgeçmenin doğru olmayacağını söyleyerek toptan Erzurum yoluyla gitmeyi kabul ettiler."[64]

Karabekir, çektiği bir telgrafla yol boyunca Mustafa Suphi heyetine yapılması gerekenleri de sıralar.

---

64 Dr. Halit Eken-Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızade Hamit Bey

Günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş metnin önemli yerlerini sunuyoruz:

"Erzurum Valisi Hamid Bey Efendiye

Numero 331

Kars 3 Kanunusani. 337

Mustafa Suphi ve örgütü hakkındaki görüşlerimle uyuşan yüksek düşüncelerinizin gerçeğe dönüşmesi yoluyla, adı geçenin, ülkesinde hiçbir değer ve ağırlığa sahip olmadığı algısını Ruslara vermek fırsatı da elde edilmiş ve dışarıda sürekli olarak çalışması bağlamındaki kararlılık ve değer de büsbütün indirilip ve silinmiş olacaktır.

Ancak yapılacak girişim ve işlerin, komünist âlemi ile bir yakınlık ve ilişki kurmuş olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sınır dışına çıkarılmasında, özellikle Ruslar nezdinde bir kötü etki ve yoruma olanak verilmemesi için, ülke halkının yöneliş ve düşüncelerinin doğrudan doğruya ülkemizin devrimine zararlı olarak algılanan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının kişiliklerine yöneltilmesine ve bu bağlamda yapılacak gösteri ve girişimlerin komünizm devrimini okşayacak biçimde yönetilmesine özen gösterilmesini son derece önemli görüyorum.

Buna göre, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sınır dışına çıkarılmasında bu çerçevede bir düzenin kurulması uygun görülmektedir.

Adı geçen ve arkadaşlarının Erzurum'a vardıkları günden başlayarak, gerek gazete yayını ve gerekse halkın uygun gösteri ve protestoları ile daha içerilere seyahatin ve ülke içinde kalıp çalışmanın olanaklı olamayacağı bağlamında gerekli etki gösterilmiş ve kendilerine anlatılmış olur. Bu bağlamda halkın inandırılması, ülkede birlik ve esenliğin sağlanması için sınır dışına çıkmalarının gerekliliğine ilişkin uygun bildirim ile gerekirse resmi kovuşturma da yapılır. Sınır dışına çıkarılmaları için dilerlerse Trabzon üzerinden de gidebilirler.

Bu durumda, yoldaki yerleşim yerlerinde ve Trabzon'da da aynı gösteri ve protestoların yapılması, Erzurum'un eylemiyle birleştirilip desteklenmesi uygundur. Özellikle Trabzon'da Bolşeviklerin gözü önünde sözü edilen gösteri ve protestoların, istenen sınırlar içinde yönetilmesi ve Bolşeviklik aleyhinden çok, bu kişilere yönelik olduğunun açıklanmasını uygun buluyorum.

Üçüncü enternasyonale tabi bir komünist olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ülke dışına çıkarılmasının dış komünist âlemde kırgınlık ve eleştiri nedeni olmaması için; çıkarılma girişiminden sonra Mustafa Suphi ve arkadaşlarının halkın gözündeki 'zararlı' algısına ve ülkede sükûn ve birliğin korunması gereğine ilişkin halkın istemlerinin karşılanması bağlamındaki zorunluluktan söz eden resmi bir bildirinin yayın ve duyurulmasının da uygun bir önlem olacağını arz eylerim. (A.g.arşiv, 24/3344)

5. Kanun-u sani. 336

Belge 4:1

Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir'[65]

Karabekir'in Erzurum Valiliğine çekilmiş 11 Ocak 1921 tarihli bir telgrafı daha vardır. Onu da okuyalım:

"Numero 12

Kars 11.1.337

---

65 Oysaki Bakû'da Mustafa Suphi'nin kurduğu TKP'nin Yayın Organı Yeni Dünya Gazetesi, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının öldürüldükleri tarihten 2 gün önce Karabekir'i övüyordu: "Karabekir Paşa'nın şahsına ve askerine dair malumat istiyorsanız, Kumandan Paşa daha genç, fakat pek münevver ve gayet yakışıklı bir askerdir. Kendisi bizim yoldaşlar üzerinde güzel bir intiba bırakmıştır. (...) Erzurum'da öksüz çocuklar için vücuda getirdiği mektepler ve sanayi kuruluşları ve Antanta'ya karşı isyan ve milli kıyam vücuda getirmekte, birinci safta olması ve bugün şark cephesindeki büyük başarısı kendisinin Türkiye'de nasıl önemli bir şahsiyet olduğunu göstermeye yeterlidir." (Kaynak: Metc Tunçay-Türkiye'de Sol Akımlar)

Erzurum Vilayetine,

Erzurum'a gelecek olan Türk Komünist Fırkası heyetinin oraya vardıklarında halk tarafından eşeğe ters bindirilecekleri yolunda burada bir söylenti dolaşmaktadır.[66]

Bugün Mustafa Suphi de bana başvurarak Erzurum yoluyla gidildiği takdirde hakarete uğrayacaklarını, Tiflis yoluyla gitmek istediklerini bildirdi. Bunun uygun olmadığını, Erzurum yoluyla giderek halkın duygu ve tepkilerini gözleriyle görmeleri gerektiğini söyledim. Halkın tepki duyduğu böyle bir heyete karşı birtakım gösterilerin olması doğaldır. Ancak uluslararası bir sıfatı olan bu heyetin eşeğe bindirilerek hakarete maruz bırakılması, ulusal çıkarlarımıza uygun değildir.

Mustafa Suphi bazı arkadaşlarını yola çıkarıyor. Bir suikasta ve hakaretlere uğramayacakları hakkında zat-i âlinizden güvence verilmezse dönmeye karar veriyor.

Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir."[67]

Bu telgraflarda Ankara'nın ve Karabekir'in niyeti ve tutumu açıkça ifade olunmaktadır. Bu amaç ve niyetin dışında birtakım gelişmeler olmuşsa, bunu elbette başka yerlerde ve kişilerde aramak gerekecektir.

"Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce" adlı yapıtta, Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1921 tarihli bir mektubuna yer verilmektedir. Bu mektupta Mustafa Kemal Paşa şöyle demektedir: **"Erzurum'da Mustafa Suphi hakkındaki ulusal tepkilerin planını daha önce Kazım Karabekir Paşa'nın ve sonra Hamit Bey'in yazılarıyla öğrenmiş ve uygun bulmuştum. Herhalde doğudan gelecek yıkıcı bir akıma karşı Erzurum ve Trabzon'un ve bütün ülkenin demir bir duvar durumunda olacağına güveniyorum."**

---

66 Atatürk'ün teyzesinin oğlu ve bir dönem TKP'nin Genel Sekreteri de olan Reşat Fuat Baraner, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Erzurum'da eşeğe ters bindirildiklerini, Hasan İzzettin Dinamo'ya nakletmiştir (TKP Aydınlar ve Anılar). Bu elbette doğru değildir. Baraner'in tek yalanı da değildir bu, kitabın ileriki bölümlerinde, bunlara da yer verilmiştir.

67 Dr. Halit Eken-Milli Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızade Hamit Bey.

Peki, Mustafa Kemal Paşa'nın onadığı plan nedir? Karabekir'in yukarıya aldığımız telgraflarda dedikleri. Suphi ve yoldaşlarına **"Bakın halk sizi istemiyor, kitlesel bir tabanınız yok"** düşüncesini vermek için protesto gösterileri düzenlenecek, ama bir yandan da güvenlik güçleri onları korumaya alacak. Böylece Trabzon'a kadar götürülüp orada motora bindirilerek Batum'a yollanacaklar.[68]

Mustafa Kemal'in Türkiye'ye gelen ilk Sovyet heyetinin başında, elçiliğin Birinci Sekreteri Yan Yanoviç Upmal (Angorski)'e söyledikleri de oldukça dikkat çekicidir:

"Türk Halkının itimat etmediği biri olan Suphi'ye, Rusya'da büyük itimat var, hatta Lenin Doğu'daki devrim meselelerini ona danışıyor. Eğer siyasi amaç için şimdi Suphi'yi desteklersem Erzurum halkı bana karşı ayaklanır. Şahsen ben ve yoldaşlarımdan birçoğu komünizm taraftarıyız. Ama hal ve şartlar bizim bugün susmamızı gerektiriyor. Eğer ben yarın komünist olduğumu açıklarsam, benim tesirimden eser kalmaz."[69]

Mustafa Kemal'in güçlüğü, planı, siyaseti bu... Mustafa Suphi ve arkadaşlarının hunharca öldürülmesi değil. Ama bu arada işin içine başka eller ve hesaplar giriyor. İttihat ve Terakki gibi Anadolu'ya her bakımdan kök salmış bir örgüt giriyor ve bu örgüt fırsat bu fırsat deyip Mustafa Suphi ve çekirdek kadrosundan kurtulmak istiyor.

Buna karşın bazı komünist çevreler ısrarla Atatürk'ün Erzurum Valisi Deli Hamit'e çektiği bir telgrafı aleyhine kanıt gibi sunmaktadırlar. Rasih Nuri İleri bu telgraf olayını şöyle aktarıp açıklıyor:

"Çözümlenmesi gereken tek mesele Mustafa Kemal'in bu tertiple ilgi derecesidir. Kendisinin önceden haberdar olduğuna dair bir delil bulamadık, ancak elimizde önemli bir belge bulunmakta-

---

68 Oysa Karabekir daha önce (3 Ağustos 1920 tarihli telgrafında), Mustafa Kemal Paşa'ya, Mustafa Suphi ve arkadaşları için şu tavsiyede bulunuyordu: "Kendilerine onur niteliği taşıyan birer görev verildiği takdirde, bu efendilerle anlaşmak mümkündür."

69 Emel Akal-İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde (Akal, kaynak olarak Mehmet Perinçek'i gösteriyor).

dır. Bu da Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1921 tarihinde Erzurum Valisine çektiği telgraftır. Bu belgeye göre Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Suphi'nin yanında kaç kişi bulunduğunu ve kendisi ile gönderilip gönderilmediklerini sormaktadır. Bu telgrafın asıl ilginç tarafı dört gün sonra yani 29 Ocak 1921 tarihinde açılmış olmasıdır. Mustafa Suphi ve arkadaşları 28 Ocak tarihinde öldürüldüklerine göre artık yapacak bir şey kalmamaktaydı.[70]

Bu olaydan sonra Mustafa Kemal Paşa isteseydi de bir şey yapamazdı, çünkü Karabekir Paşa'yı suçlamak gerekecekti, bu imkânsızdı. Unutmayalım ki, çok daha sonra Karabekir Paşa, İzmir suikastı davasında ordunun tepkisi karşısında beraat etmiştir."[71]

Olayın arkasında Ankara olduğunu savunan sol ve İslamcı çevreler çoktur. Bunlar çok bilindiği için buraya almıyoruz. Ancak İsmet İnönü'nün damadı gazeteci Metin Toker'in de bunu savunması son derece ilginçtir: **"...Tabii o konjonktür içinde böyle bir temizleme harekâtı, Sovyetler'in göstereceği tepki bakımından cüretli bir teşebbüstü ama, demek Sovyetler'e iyi teşhis konulmuştu..."**[72]

Tek bir sosyalist asmayan, Nâzım Hikmet'in devlet tertibiile öldürülmesine engel olan Atatürk'ü Mustafa Suphi olayında sorumlu görme ısrarı:

"– Mustafa Suphi'nin boğulması işi?

– İttihatçıların marifetidir bu.

Sevim Belli araya giriyor:

– Mihri Belli, kesin bilmiyoruz ki, neden İttihatçılar diyorsun?

---

[70] Oysa Erzurum Valisi Hamit Bey'in 16 Ocak günkü telinde: «Sınır dışına sevk olunmak üzere Trabzon'a göndereceğim» demektedir. Kaldı ki az sonra başka bir Mustafa Suphi İnebolu'dan Ankara'ya gitmek izni istediğinde Ankara onun Suphi Yoldaş olduğunu sanacak, telaşlanacaktır. Bkz. Tevetoğlu, s. 262

– Trabzon'da o zaman İttihatçılar egemendir. Aralarındaki niza, ta Kafkasya'da başlamıştı. İttihatçılar, başta Enver Paşa, Bolşeviklere yanaşmaya uğraşmışlardır. Mustafa Suphi buna engel olmuştur. Gün geliyor, İttihatçılar Mustafa Kemal'e de suikast düzenliyorlar. Sonra da tasfiye ediliyorlar."[73]

Katliamdaki İttihatçı bağı bize göre de açık seçik belli iken,[74] Mihri Belli gibi Türk solunun en önemli isimlerinden biri bile bu kanıda iken, birileri hâlâ Atatürk'ü suçlamaya yeltenmektedirler.

Mete Tunçay, Birikim Dergisinde 1980 yılında yazdığı bir yazının bir bölümünde şöyle diyordu:

"M. Suphiler Ankara'ya temelli kalmaya geliyorlardı ama darbe yapmaya değil, Mustafa Kemal Paşa'yla işbirliği etmeye. Sosyalist olmasına sosyalisttiler ama Rusçu değillerdi, Türk Milliyetçisiydiler. Gelip bazıları Meclis'e girselerdi, aralarından iyi icra vekilleri çıkardı; Türkiye Cumhuriyeti'nin yine bağımsız ama daha sosyal içerikli bir gelişme çizgisi olurdu. Mustafa Kemal Paşa'nın da bunu istediğini sanıyorum. Fakat son anda darbecilik-fesatçılık suçlamalarıyla kulağını doldurmuş olmalılar ki, geriye gönderilmelerini söylemiştir. Eğer günün birinde, M. Suphilerin öldürülmesini onun emrettiği kanıtlanırsa, çok şaşacağım!"[75]

Evet, Mete Tunçay, çok değil, hiç şaşmadı, çünkü teşhisleri tamamen doğru çıkmıştır.

Bu bağlamda söylenecek çok söz vardır ama biz önce Yılmaz Karakoyunlu'nun **"Yorgun Mayıs Kısrakları"** adlı romanından, ilginç bir bölümü aktaralım.

Karakoyunlu, romanında Aydın Çakırbeyli Çiftliği'nde, Çineli İmam adlı kahramanıyla Adnan Menderes'i buluşturur. Çineli İmam'a çoğumuzun hiç dikkat etmediği bir önemli gerçeği öyle bir dedirtir ki:

---

71 Rasih Nuri İleri-Atatürk ve Komünizm.

72 Metin Toker- Sağda ve Solda Vuruşanlar/Milliyet, 11 Mayıs 1971.

73 Akit Gazetesi'ne verdiği röportajdan.

74 İleriki sayfalarda, ilgili bölümde buna ilişkin kanıt ve bilgiler vereceğiz.

75 Birikim Dergisi, Mart 1980, 61. Sayı.

"Değerli Çakırbeylim! Cumhuriyet çok kişiyi astı. İttihatçıları astı. İtilafçıları astı. Çerkez'i astı. Kuvayicilerden bile astı. Gâzi'nin silah arkadaşlarını astı. Sarıklı yobazları astı. Şeriatçıları astı. Nakşîleri astı. Ama dikkat et, **tek bir sosyalist asmadı.** Bu bir tesadüf olamaz... Bu asılanların hepsi Cumhuriyet karşıtlarıydılar. Cumhuriyet inkılâplarına karşıydılar. Ama Gâzi akıllı adamdı. Sosyalizmin Cumhuriyet'in hedeflerine aykırı olmadığını biliyordu. Hatta Cumhuriyet'in ruhunda yeri olduğunu biliyordu. Hiçbir sosyaliste dokunmayışı bundandır. Haddinden fazla cezalandırılmış tek bir sosyalist gösterebilir misin?"

Evet tek bir sosyalist asmayan, Kurtuluş Savaşı sırasında, dünyanın en büyük sosyalist devrimini yapıp, devletini kuranlarla cephe birliği yapıp, sırt sırta veren ve bu dostluğa hep sadık kalan Atatürk, Mustafa Suphi'ye böyle bir sonu neden hazırlamış olsun ki?

Hiç akla, gidişata, gerçeğe uygun değil.

Karakoyunlu'nun yazdıklarına -son tahlilde vurguladığı gerçeklere karşın- "roman" diyerek "kurmacadır" diyerek burun mu kıvırdınız? O zaman Hasan İzzettin Dinamo'nun **"TKP Aydınlar ve Anılar"** adlı kitabından son derece çarpıcı şu satırları okumanız gerekecek:

"Tam hapishane yaşamımızın üçüncü yılını doldurmuştuk ki, Nâzım Hikmet suçsuz yere bir yığın yılı yüklenerek bizim kuleye geldi. Ondan az zaman önce Harbiyeli çocukların lideri olan Ömer Deniz gelmişti. Türkiye'de sosyalizmi kurmak için Harbiye'den davranmak gerektiğini düşünerek, hepsi jandarmaya geçmeye karar vermişler. Tabanca üstüne karanlık bir odada nasıl yemin ettiklerini anlattı. Türkiye'de sosyalist bir büyük olarak onlar yalnız Nâzım'ı tanıdıklarından, ona bağlanmak kararını vermişler.

Ömer Deniz, Nâzım'la görüşmek üzere İstanbul'a gitmiş, yalnız Nâzım'ı bir türlü görememiş, hep onun karşısına dikilip durduğundan, öte yandan Nâzım onun polis olduğundan kuşkulanmış ve kızarak polis müdürüne telefon açmış ve:

– Yahu demiş, şimdiye kadar evimin önüne kundura boyacısı, simitçi falan gibi gelirdiniz, şimdi de harbiye öğrencisi kılığına girerek mi geliyorsunuz?

Elbette bu söz üzerine polis uyanıyor ve zavallı Nâzım ve zavallı otuz Harbiyeli, birkaç gün içinde toparlanarak deliğe tıkılıyor. Fevzi Çakmak'ın ekmeğine de yağ sürülüyor. Mareşal Fevzi Çakmak, Nâzım'ı çiğ çiğ yemek istiyor. Onu mahkemeden önce hapisten kaçırtarak 'kaçarken vurulmuştur' yaftasıyla ortadan kaldırmak istiyor.

Bu sırada Nâzım'ın yanına Suriyeli iki mahpus daha atıyorlar. Ki sonra, bu Suriye casusu kardeşler, bizim Cebeci Sivil Cezaevi'ne de geldiler. Kara kuru iki adam. Kara suratlarının ortasında birer gagaya benzeyen burunla, ikişer çakır göz. Tamamıyla iki uğursuz baykuş. Ömer Deniz'den bunları dinlemiştik, gördükten sonra da salt casusluk değil, her kötülüğü yapabilecek kişiler olduklarını anladık.

İşte bu iki kardeş, Nâzım'a hapisten kaçmayı öneriyorlar, kaçacakları gün ve saat kararlaştırılıyor. Nâzım Hikmet, fötr şapkasının kenarlarını değirmi olarak kesiyor ve onu bir köylü şapkasına benzetiyor. Ceplerini, dağlarda yürüyüş yapılacağından şekerle dolduruyor. Askere manevralarda her zaman şekeri bol yiyecekler verirler. Nâzım da bunu biliyor. Tam kaçılacağı akşam bir bakıyorlar ki, her zaman bir iki nöbetçiyle korunan hapishanenin alçacık duvarlarının arkasında süngülerden bir orman kımıldıyor.

Bu işte talihsiz olan Nâzım değil, Mareşal Fevzi Çakmak'tır. Nâzım'ın kaçırılıp dağlarda öldürülmek istendiği, son anda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın kulağına gitmiş, o da hemen bunu, hasta olan Mustafa Kemal'e iletmekte ivedi davranmış. Mustafa Kemal'in bir cinayete göz yummayacağını biliyor. Sonra, bu atak şair, çok sevgili gençlik arkadaşı Ali Fuat Cebesoy Paşa'nın da yiğeni. Hemen cinayet tertibatının durdurulmasını buyuruyor ve Nâzım, hapiste de olsa daha uzun yıllar yaşıyor."

İşte kimi sol ve sosyalist grupların, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesinden sorumlu tuttuğu Mustafa Kemal budur. Hasan İzzettin Dinamo'nun bu anısı ve tanıklığının yanına Yılmaz Karakoyunlu'nun yukarıya aldığımız anlatımlarını ekleyin; usunuza vurun, vicdanınıza danışın ve ona göre hüküm verin.

Vermeyenler var ama... Hangi bilgi ve belgeye dayandığı belli olmayan ya da bazı belgeleri kendilerine göre yorumlayan

anlatımlarla, **"Kemalist Diktatörlüğün tezgâhı"** denilerek Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik insafsız, önyargılı ve dayanaksız suçlamalar yapıldığını görmekteyiz. Ve ne yazık ki bu suçlamaları yapanların başında da Atatürk'ün teyzesinin oğlu Reşat Fuat Baraner geliyor. Bir dönem TKP Genel Başkanlığı da yapan Baraner, Hasan İzzettin Dinamo'ya şunları anlatıyor:[76]

"Sonradan kulağımıza gelen hikâyelere göre: Mustafa Suphi ile arkadaşları Erzurum'a doğru yola çıkacakları sırada birileri onların kulağına Erzurum'a varınca kendilerine çok büyük hakaretler edileceğini fısıldamıştı. Mustafa Suphi, bunu Kazım Karabekir'e söyleyince o da bunu yalanlamış. Bir kez kuşkulanmış olan Mustafa Suphi'nin Kars'tan geri dönmek isteyişini de önleyen Paşa 'Burdan Erzurum'a, ordan da Trabzon'a gideceksiniz, oradan da Batum'a geçersiniz' diyerek kestirip atmıştı.

Oysa Mustafa Kemal, daha önceden ünlü Kuvayı Milliyeci Ebülhindili Cafer'e telgrafla Mustafa Suphilerin geleceğini bildirmiş, onların icabına bakılmasını buyurmuştu. Yalnız Cafer bu katliamı Trabzon'un geçidi olan Zigana dağlarında otuz kişilik atlı çetesiyle yapmaya hazırlanırken Kazım Karabekir bunu öğrenmiş ve 'Ben kendi bölgemde cinayet istemem' diyerek Ebülhindili Cafer'in Mustafa Suphi ve arkadaşlarını uçurumlardan aşağı atmasına engel olmuştu.[77] Bunu öğrenen Mustafa Kemal, Trabzon Kayıkçılar Kâhyası olan Yahya'ya bir telgraf çekmiş, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Trabzon'a varır varmaz yok edilmelerini bildirmişti.

---

76 Hasan İzzettin Dinamo-TKP Aydınlar ve Anılar.

77 Ebülhindili Cafer Bey'in Kuvay-ı Milliyeci olduğu doğrudur, ama Bolşevizm'e de olumsuz bakmadığı şu belgeden anlaşılmaktadır: Erzurum Valisi Deli Hamit'in Mustafa Kemal Paşa'ya 16 Ocak 1921 tarihinde çektiği bir telgraf var (TİTE Arşivi, Kutu No: 333, Gömlek No: 15, Belge No: 12001-13001). Bu telgrafın bir yerinde, Ebulhindili Cafer Bey'in yazdığını iddia ettiği bir mektuptan da söz ediyor Deli Hamit. Mektupta Cafer Bey, Erzurumlu hemşehrilerine: **"...Bolşevik olun, kesiniz kırınız herkesi sizin seviyenize düşürünüz..."** diyormuş. Hem Mustafa Suphi'nin gelmesi, hem de Cafer Bey'in mektubunda geçen bu sözler Erzurum halkını galeyana getirmiş.

(...) Trabzon'a indiklerinde burda da karşılarında hem ittihatçı katillerin kışkırttığı hem de Mustafa Kemal'in özel olarak görevlendirdiği Kayıkçılar Kâhyası Yahya, onları aldığı gibi takasına bindirdi. 'Sizi Mustafa Kemal kabul etmeyi, sizi geri göndereceğum beyler, Batum'da inersiniz' diyerek yola çıkardı."

Atatürk'ün ne Ebülhindili Cafer'e böyle bir telgrafı var ne de Kâhya Yahya'ya... Yahya'ya bir telgrafı var, 15'ler olayından aylar sonra 24.6.1921 tarihli. Metni şöyle:

"Trabzon'da İskeleler Kâhyası Yahya Reiszade Yahya Efendiye... Hissiyat ve teminat-ı vatanperveranenize teşekkür ederim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal."

Bu telgrafın tek kaynağı ise Cemal Kutay'ın Tarih Sohbetleri.[78] Bu telgrafta Mustafa Kemal Paşa belli ki Kâhya Yahya'ya, "Ne haltlar ettiğini biliyorum, otur oturduğun yerde, gevezelik etme..." demek istiyor. Kâhya bu mesajı alamamış, ileri geri konuşmaya devam etmiş, sonunda da yaptıklarının bedelini ödemiştir. Nasıl ödediğine ilişkin ayrıntıları ilgili bölümde sunacağız.

Gelelim Karabekir'in "Bölgemde cinayet istemem" dediği iddiasına... Zigana'ya kendi bölgesi diye itiraz edip engel oluyor da Trabzon'da niye engel olmuyor, orası da onun bölgesi!

Baraner'in anlatımlarında başka yanlışlar, abartılar, yalanlar da var. Mustafa Suphi Erzurum'a eşek sırtında gelmiş, Mustafa Suphi'yi Erzurum'da halk, eşeğine ters bindirmiş güya. **Baraner dışında bunu iddia eden kimse yok.** Oysa Suphiler Kars'tan Erzurum'a eşekle değil, trenle geldiler.[79] Ocak ayında Kars'tan Erzurum'a eşekle gidemezsiniz, bugünkü yol hesaplamasıyla 214 kilometrelik yoldur, donarsınız; ya atlı kızakla giderseniz ya da atla (tren dışında). Baraner'in coğrafya bilgisi de sıfır...

---

78 Cemal Kutay'ın inandırıcı olamayacağı şu sözlerinden belli: "Onları Ankara'ya sokmamak, Yunanı denize dökmek kadar önemliydi!" Bu yargıya nasıl varmış? Böyle abartı olur mu? 15 kişiden bu kadar korkan bir yönetim mi vardı Ankara'da? Para alıp Said Nursi için kitap yazan adamdır Cemal Kutay (Çağımızın Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursi), bunu da hatırlatalım.

79 Kitabımızın önceki sayfalarında bu konuda yeterli anlatım ve kanıtlar sunduk...

Suphi'nin kafilesinde yer alan Süleyman Sami ve Mehmet Emin'in Bayburt'ta kafileden ayrıldığını da iddia ediyor Baraner. Aynı iddia Mustafa Yuka'nın "Mustafa Suphi Karadeniz'de Bir Yakamoz" adlı kitabında da var, Ahmet Cevat Emre'nin anlatımlarında da.[80] Oysaki bu iki kişi Maçka'da ayrılıyor kafileden ve bu iki kişinin ajan olduğu artık belgeli.

İttihat Terakki Tarafından Yapıldığı İddiaları

Mustafa Suphi ve arkadaşlarını katledenlerin elebaşısı olan Yahya Kâhya'nın Enver Paşa ve Enver'in amcası Halil Paşa ile bağlantıları sır değil. Kâhya'nın hem Ankara hem de İttihatçılara yani çift taraflı çalıştığı iddiaları da vardır ama bu ihtimali ortaya koyacak bir kanıt yoktur.

Murat Bardakçı, **"Enver"** adlı kitabında, olaya ışık tutacak, İttihatçı ve Enver Paşa bağlantısını "kesinleyecek" belge ve ifadeler koyuyor ortaya:

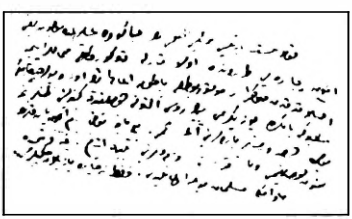
"(Enver Paşa) Mektuplarında, Türkiye Komünist Partisi'nin kurucularından olan ve 28 Ocak 1921'de Trabzon'da arkadaşları ile beraber Kayıkçılar Kâhyası Yahya ve adamları tarafından sebebi hâlâ tartışılan bir şekilde öldürülen Mustafa Suphi'den de bahsetmektedir. Yazdıklarında, Mustafa Suphi ile Moskova'da bir araya gelip gelmediği konusunda bir bilgi yoktur ama Bakû'da 1920 Eylül'ünde yapılan Şark Milletleri Kurultayı'nda Mustafa Suphi ile karşılaşmış, hatta görüşmüş olabilir.

Mustafa Suphi'den ilk defa 20 Şubat 1921'deki mektubunda **'Bu arada burada komünist olmuş ve Rusların hemen oyuncağı olan Suphi ve rüfekasının Trabzon'dan kaçmaya mecbur olduklarını ve galiba bir tarafta öldüklerini söylediler'** diye bahseder. Dört gün sonra, Mustafa Suphi'nin **'Kendisinin aleyhinde bulunduğu için öldürüldüğünü'** iddia eder ve **'bunun kendisi için yapılmış olmasından dolayı memnun olduğunu'** yazar.

---

80 Milli Azadlık Savaş Anıları-Tüstav.

'... Komünist Partisi reisi Suphi Bey, Bakû'da aleyhimde bulunduğu için bîçareyi Trabzon'da evvela karla, tükürükle hamallar epeyce ıslattıktan sonra bir motorbotla Batum'a iade etmek üzere yola çıkarmışlar. Hâlbuki yanında 120 bin Rus altını olduğundan kendisini zanlarınca yolda öldürmüşler, paralarını almışlar. **Mamafih bunu benim için yaptıklarından memnun olduğumu ve başkasına söylememelerini tembih ettim. Bence düşman da olsa, madem ki Müslüman, böyle olmamalıydı. Fakat ne çare yazılan çekilirmiş...'** (24 Nisan 1921 tarihli mektubu)

Enver Paşa'nın 24 Nisan 1921 tarihli mektubunda Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden bahsettiği satırları...

Sonraki mektuplarında, **Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden dolayı Bolşeviklerin üzgün olduklarını, hadiseden Türkiye'yi sorumlu tuttuklarını ama cinayetin Ankara'ya verdikleri desteği etkilemeyeceğini söylediklerini** anlatacaktır:

"...Hatta Orjenizçe, 'Biz arkadaşlarımızdan Yahya Kâhya'nın Suphi ve rüfekasını öldürttüğünü bilmekle beraber yine bunu düşünmeyerek yalnız kuvvetli bir Türkiye'nin ne suretle meydana çıkması kabil ise ona çalışıyoruz' dedi. Böylece bizim partiye her suretle yardım edebileceğini söyledi. Mamafih bu yardımın şimdiye kadar olandan fazla bir şey olduğunu zannetmiyorum.' (9 Eylül 1921 tarihli mektup)"

Peki, Enver Paşa'nın Suphi ile Zoru Ne?

Enver Paşa, Mustafa Suphi'yi Rus desteği bağlamında kendisine rakip ve ayak bağı gibi görüyordu. Ayrıca Bakû'daki Doğu Halkları Kurultayı'nda Mustafa Suphi ve arkadaşlarınca dışlanıp, itibarsızlaştırılmasının karşılığını vermek için fırsat kolluyordu. Bu kurultayda neler olmuştu, bir hatırlayalım:

Komünist Enternasyonal tarafından düzenlenen bu kurultaya 29 milletten 2000 kadar delege katıldı. Türkler 235 delege ile

Kurultay'ın en kalabalık grubunu oluşturdular. Türkler arasında birbiri ile çekişen üç grup vardı: Mustafa Kemal'e bağlı Ankara Hükümeti temsilcileri, Türk komünistleri (Mustafa Suphi ve arkadaşları) ve İttihatçılar (Kurultay'a katılan Enver Paşa ve arkadaşları). Kurultay'da Enver Paşa'nın konuşmasına izin verilmedi, locada oturarak kurultayı izledi. Dördüncü gün Enver Paşa'nın bir bildirisi okundu. Bu sırada Mustafa Suphi ve arkadaşları, Enver Paşa aleyhinde tezahürat ve protestoda bulunup, **'Kurultay'a değil, halk mahkemesine!'** diye bağırdılar.

Kurtuluş Savaşı'nın önderliği konusunda Enver Paşa-Mustafa Kemal Paşa mücadelesinde Yahya Kâhya, Enver Paşa tarafını tutmuş ve onun adeta Doğu Karadeniz'deki vekilliğini üstlenmişti. Bu bağlamda Attilâ İlhan daha çarpıcı ayrıntılar veriyor: **"Enver Paşa'nın Kâhya Yahya ile konuştuğunu, Şevket Süreyya'da dipnotta gördüm."**[81]

Bakû'da Enver Paşa'nın yanında olan iki İttihatçı, Küçük Talat (Muşkara) ve Yeni Bahçeli Nail Beyler Trabzon'a geldiler. Küçük Talat ve Nail Beylerin bazı özel görevlerle Enver Paşa tarafından Anadolu'ya gönderildiği muhakkaktır. Bu iki kişi Doğu Halkları Kurultayı'ndan sonra da 22 Ekim 1920 günü Şark Cephesi Karargâhı'na gelerek Kâzım Karabekir Paşa'ya, Enver ve Halil Paşalardan 7 ve 17 Eylül tarihli birer tavsiye mektubuyla birlikte "Büyük Millet Meclisi ve Kuvva-yı İcraiyye Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" hitaben yazılmış bir raporun bir suretini sunmuşlardı.

Bu raporda Bakû'da toplanan Doğu Halkları Kurultayı'ndan izlenimler verilmekte, Türkiye'nin Komünizmi kabul etmesinin hayat ve hakikate uygun düşmeyeceği, Türkiye'de Kızılordu benzeri bir sınıfsal ordu da kurulamayacağı belirtilmekte ve "Türkiye Sovyetleşecekse bunun, Rus Komünist Partisi'nin güvendiği Mustafa Suphi'nin Türkiye Komünist Partisi eliyle yapılmasına çalışacağı" söylenmekte, "Oysa bu adamlar fikir ve ahlakça düşündürücü kimselerdir" denilmekteydi. Bu iki kişiden özellikle Küçük Talat'ın Trabzon'da görevlendirildiği ve Enver

81 Arslan Bulut-Türkçü-Devrimci Diyalogu.

Paşa'nın Türkiye'ye gelişi öncesi Trabzon'da ortamı hazırlamak gibi bir vazifesi olduğu anlaşılmaktadır.[82]

Böylece Trabzon Müdafaa-i Hukuk Merkezi'nin de ele geçirilmesi ile neredeyse yok olan merkezi otoritenin yarattığı başıboşluktan yararlanarak dışarı çıkardığı mahkûmlardan oluşan 1000 kişilik bir tabur oluşturulmuştu bu ekip tarafından. Enver Paşa'nın kırmızı otomobilini bile satın alarak Trabzon'a getirtmişti Kâhya Yahya. Enver Paşa'nın Türkiye'ye gelerek başa geçmesini isteyen İttihatçılar, Müdafaa-ı Hukuk Şubesi içinde "Bozuk Parti"[83] adıyla örgütlenmişlerdi. Enver Paşa, Trabzon'a ge-

---

82 Mustafa Suphi olayı sonrası aylarda Trabzon'a tümen komutanı olarak atanan General Sami Sabit Karaman, bu Küçük Talat'la Trabzon'da karşılaşmalarına da kitabında yer veriyor ve şöyle diyor:

"Küçük Talat beni bir hamlede tamamen okumaya çalışıyordu. Şu günlerde komünizmden bahsetmemek mümkün müydü? Talat, komünizme muhalif görünmüyor ve konuşmasına tanınan hiçbir İttihatçı ismi katmamaya çok gayret ediyordu. Hâlbuki ben onu daha evvel tahkik etmiştim. O burada komünist cereyan ve faaliyetlerini tevkife, Bolşeviklik fikirleri aleyhine yöneltmeye çalışanlardan başlıca biriydi. Bu maksat Trabzon'da kısmen oluşmuştu da. Hakkında esaslıca malumatım olmadığı için oluşunu ayrıntılı anlatmak imkânını bulamadığım Mustafa Suphi'nin bu, rivayete göre, ilk şuurlu Türk komünistinin Trabzon'dan Rusya'ya iade edilirken denize atma suretiyle yok etme hadisesi, Bolşevik aleyhtarlığının buradaki şiddeti hakkında fikir verebilir.

83 General Sami Sabit Karaman, "Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922 İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa" adlı anılarında, "Soruşturma Heyeti Başkanlığına" verdiği bir yazının metnini yayınlıyor. O yazı şöyle:

"Trabzon Kayıkçılar Kâhyası Yahya'nın, Halil Paşa'ya gönderdiği mektubun fotoğrafı alınmış ve arkası tasdik edilerek işbu evraka raptedilmiştir.

Aslı mahfuz olan bu mektup, Halil Paşa'nın Bolşevik takibatına uğrayarak Batum'dan firar ettiği zaman Batum Başşahbenderliğine vermek zorunda kaldığı mühürlü dosya içinde zuhur etmiştir.

Şark Cephesi Kumandanlığı namına fırkaya (tümene) gönderilen bu dosya, adı geçen kumandanlığın müsaadesiyle, mahremiyeti muhafaza edilmek üzere bizzat tarafımdan açılmıştır.

Mektubun içindekilerden, Enver Paşa ve arkadaşları hesabına, Trabzon'da, hükümeti devirmek gayesini hedefleyen bir cemiyet teşkil edilmiş ve bu cemiyete mektubu gönderen Kâhya Yahya'nın en etkili üye olduğu tamamen ortaya çıkmıştır.

Doktor Raik'in cemiyet üyelerinden olduğu aynı mektuptan anlaşılan Yomralı İmam Rahmi'ye gönderdiği fotoğrafın altına yazdığı ibareden de, varlığı sağlamlaştırılan bu örgüte 'Bozuk Parti' adı verildiği öğrenilmiştir."

lecek ve Ali Bey takma adıyla bu taburun başına geçerek Ankara'ya yürüyecekti.[84]

İttihatçılardan yukarıda adı geçen kimi kişiler bu katliama sahip de çıkmaktadırlar:

"Yenibahçeli Şükrü Oğuz, hatıralarında Mustafa Suphi ve yoldaşlarını kendilerinin öldürdüğünü ima etmektedir. Bu hatıralarda yazıldığına göre Mustafa Suphi'nin gelişini haber alan Teşkilat-ı Mahsusa komitacılarından Küçük Talat, Nail ve Yenibahçeli Şükrü kendi aralarında bu konu hakkında yazışmışlardır. 21 Ocak tarihinde tabur ikinci komutanı Veysi 'Erzurum'dan Bayburt'a sevk olunacak olan Mustafa Suphi nezdinde külliyatlı mebaliğ (para) bulunduğunu' Lazistan Teşkilat-ı Mahsusa Kumandanı Yenibahçeli Şükrü'ye bildirmiştir. Şükrü hatıralarında '(Mustafa Suphi ve yoldaşları) Hacı Alizade Ömer, Yomralı merhum Gâvur İmam, Yahya Kâhya ve arkadaşlarının himmetiyle bir deniz vasıtasına bindirilerek vardırılmaları iktiza edilen (gereken) yere isal edildiler (ulaştırıldılar) ve yalnız Türkiye değil, dünya da böyle bir levs ve habaset (çirkinlik ve alçaklık) kaynağından kurtarılmış oldu. İla cehennem-i zümera (yolları cehenneme kadar varmıştır)."[85]

Yenibahçeli Şükrü böyle yazıyor ama Halil Paşa'ya yazdığı ve Enver Paşa'nın evrakı arasında bulunan 16 Mayıs 1921 tarihli mektupta Küçük Talat, olaydan Kâhya Yahya ile kendisi ve arkadaşlarını sıyırma ve suçu başka yerlere yükleme ve havale etme çabası içinde görülmekte, doğruların içine kendi yanlışları ve suçları gömülerek yok edilmek istenmektedir:

"Mustafa Suphi ve rüfekası (yanındakiler) hakkında yapılan fecai (belalı iş, kötü iş) şu suretle vücuda gelmiştir: Bunlar Kars'a geldikleri vakit zahiren (görünüşte) hüsn-ü kabule mazhar olmuşlar (iyi karşılanmışlar) gibi bir hal vâki olmuşsa da, bu münhasıran (büsbütün) Kâzım Karabekir'in bir manevrasından başka bir

---

84 Kaynaklar: Ali Fuat Paşa'nın Moskova Hatıraları, İsmail Hakkı Tekçe'nin hatıraları, Yavuz Aslan'ın "Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi" ve Mete Tunçay'ın "Türkiye'de Sol Akımlar" adlı kitapları...

85 Emel Akal-İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde.

şey değildir. El altından Erzurum Valisi Hamit Bey'le bilmuhabere (iletişimle) bu yoldaşlar Erzurum'a gönderilmiş ve hükümetin teşvikatıyla (kışkırtmasıyla) ve aynı zamanda Muhafaza-i Mukaddesat namı altında meydana çıkan mütegallibe ve softalar gürühundan müteşekkil bir heyetin arzusu dahilinde halk tarafından pek feci bir istiskal (aşağılama) ve tecavüze uğramışlardır. Erzurum'da bırakılmadan istasyondan yola çıkarılmışlar ve Trabzon'a kadar her kasaba ve köyde gene hükümetin ve Müdafaa-i Hukuk heyetlerini vücuda getiren mütegallibe ve softalardan birtakım zorbaların teşvikatıyla envai (türlü) hakarete uğramışlardır.

Erzurum Valisi Hamit Bey, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkezisine verdiği bir telgrafla alenen bu zavallıların imhasından bahsetmek küstahlığını gösteriyordu. Mustafa Suphi ve arkadaşları güya Ankara'ya gitmek üzere Trabzon'a geldiler. İskelede masum halk tarafından ber minval-i sabık (eskiden olduğu gibi) hakaretlere uğratıldılar ve hükümetçe daha evvel ihzar edilen (hazırlanan) motora irtikap edildiler (bindirildiler). Trabzon'da da elebaşılar, Fırka Kumandanı ve Erkân-ı Harbiye Reisi Zeki Beylerdi. Motor Sürmene'ye gidince Kumandan ve Erkân-ı Harbiye Reisi Müdafaa-i Hukuk'taki zorbalarla biliştirak (birlikte) hükümetin kanlı vesaitini (aracını) kullandılar. Motora başıbozuk elbisesi giydirilmiş asker ve jandarmalar gönderdiler, zavallıları imha ettirdiler.

Bu katl ve imha meselesinin mürettipleri (tertipçileri) şunlardır: III. Fırka Kumandanı Nuri, Erkân-ı Harbi Zeki, Hacı Ali, Hafızzade Ömer Vasfi Efendiler ve gene âzâdan Dâniş Efendiler, Erzurum Valisi Hamit Bey asıl müşevviklerdendir (teşvikçilerden). Sabık Trabzon Valisi Sabri Bey bu işle alakadar değildir, yalnız zaafından istifade olunmuştur. Şark Cephesi Kumandanı Karabekir isteseydi bittabi buna mâni olurdu. Türkistan'dan gelen Yüzbaşı Kâzım yoldaşın, Bayburt ile Gümüşhane arasında doğrudan doğruya cihet-i askeriye tarafından (askeri makamlarca) imha ettirildiği söylenmektedir. Trabzon'daki arkadaşlarımız ve bilhassa bizimle çalışan Küçük Talat'la kayıkçılar ve amele teşkilatı reisi Yahya Bey, bu fenalığın önüne geçmek için çok çalışmışlarsa da mâni olamamışlardır. Yalnız üç kişinin birer suret-

le hayatını kurtarmışlardır. Netice-i tahkikatıma göre mesele bundan ibarettir."[86]

Bu katliamın soruşturması için görevlendirilen Kandemir'e kulak verelim biraz da... Kandemir, Batum'dan Trabzon'a gönderiliyor, 15'ler olayını araştırıp soruşturması için, yani Ankara, bu işin kimler tarafından yapıldığını bilmek ve gereğini yapmak istiyor. Kandemir neden Batum'da? Çünkü görevli gitmesine karşın Kâhya Yahya onu Trabzon'da barındırmamış, tehdit etmiştir. Aslında Mustafa Kemal Paşa, Kandemir'i gönderirken Trabzon'daki durumu çok iyi bildiğini göstermiş ve onu uyarmıştı.

İşte Kandemir ve Paşa diyalogu:

"– Trabzon'u evvelce görmüş müydün?

– İlk defa gidiyorum Paşam.

– Belki orada sertçe bir hava ile karşılaşacaksın. Fakat aldırma sebat et.

Ben bu havanın Zigana veya Karadeniz'den mi söküp eseceğini, yoksa büsbütün başka bir hava mı olduğunu düşünürken, o devam etti:

– Silahın var mı senin?

– Hiç kullanmam Paşam.

– Ya lazım olursa?

– .....

– Trabzon çok mühim bir merkezdir. Sâkin, ihtiyatlı, müteyakkız, aceleci değil fakat cesur, telaşlı değil fakat tedbirli olacaksın. Orada çok mühim vazifelerle karşılaşman ihtimalleri var. Soğukkanlı değilsen iş fena, hele tesir altında kalırsan berbattır.

– Merak buyurmayınız Paşam.

– Orada doğacak yeni vaziyetler dolayısıyla sanıyorum ki, bizi sıkışık zamanlarda bir hayli yormak isteyecek ahvalle karşılaşacağız.

– Bolşevikler mi Paşam?

– Hayır... Onlar dostlarımızdır.

---

86 Mete Tunçay-Türkiye'de Sol Hareketler.

Bir an sustu, sigarasından geniş bir nefes çekerek ağır ağır tekrar etti:

– Hayır, Bolşevikler dostumuzdur. Dost başa bakar... dedi.

İtiraf ederim ki, Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözlerle neyi, kimi kastettiğini o anda anlayamamıştım."[87]

Trabzon'da gördüğü durumu Kandemir şöyle anlatır:

"İstihbarat müdürü olarak bulunduğum Tiflis'ten -evvelce yine bu vazife ile bir müddet kaldığım- Trabzon'a derhal giderek bulabildiğim imkânların hepsinden faydalanmak suretiyle geceli gündüzlü bir araştırma ve soruşturma çabasına girişmiş olmama rağmen, itiraf ederim ki, **'karanlıklar içinde kayıplara karışan yoldaşlar kafilesinin'** bir kazaya değil, fakat bir suikasta uğramış olduğunu tespitten başka hiçbir neticeye varamamıştım. Asıl mesele ise bu suikastın niçin, ne maksatla ve bilhassa kim veya kimler tarafından yapıldığını kat'i şekilde tayin ve tespit etmek meselesi idi.

Ankara gibi, Trabzon vilayeti ve Tümen Kumandanlığı ile Şark Cephesi Kumandanlığı da, son derece üzüntü ve hassasiyet içinde bu mesele üzerinde duruyorlardı.

Gerçi bütün şüpheler kafileyi limandan motorla sevke memur edilen Trabzon'un meşhur Kayıkçılar Kâhyası Yahya üzerinde toplanıyor ve gerçekten de, kafileyi alıp motora bindirerek yola çıkaran bu Kâhya'dan başkası olmadığına göre, şüphe edilecek ondan gayrısı akla gelmiyor idi ise de, her zamanki azametli tavriyle göğsünü gere gere sağına soluna selam vere vere Trabzon sokaklarında dolaşmakta devam ettiği halde, ne hükümet, ne zabıta, ne adliye, hiç kimse bu adama: 'Lütfen şu kafilenin ne olduğunu izah için, biraz gelir misin?' diye el sürmeye cesaret edemiyordu. Çünkü, bir eski İttihatçı ve o devirden nüfuz sahibi ve bütün kayıkçıların da mutlak amiri olan Kâhya, Trabzon'un, hatta belki daha ötelere kadar uzanan Karadeniz kıyılarının bir nevi el sürülmez, dokunulmaz, yan bakılmaz müstesna şahsiyeti haline gelmiş bulunuyordu..."[88]

---

87 Uğur Üçüncü-Trabzon'da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya.

88 Feridun Kandemir: Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası.

Olay tarihinde Trabzon'da bulunan Rahmi Apak'ın "Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları" adlı yapıtında Kandemir'in tespitlerini destekleyen ifadeler yanında, Ankara Hükümetinin parmağı olmayacağına değgin görüşler de açıklanıyor:

"O zamanlarda, Trabzon'da Kâhya denilen bir adam var. Balıkçılar kâhyası mı, kayıkçılar kâhyası mı bilmiyorum. Fakat şımarık, astığı astık, kestiği kestik azılı bir herif. Suphi Yoldaş'ı ve beraberindeki on dört arkadaşını Batum'a geriye götürmek için bir motora bindiriyor. Bunların hepsini denizin ortasında suya atıyor. Yanlarındaki bir torba Rus altınını da alıp götürüyor. Kâhya, bu işi kendiliğinden mi yapmıştır, yoksa gizli bir talimat mı almıştır. Bunu bilmiyorum. Fakat o zaman, Ruslarla olan yakın münasebetlerimiz göz önüne alınırsa, bu hadisenin içinde hükümetin parmağı olduğuna ihtimal verilemez."

"Yahya Kâhya'nın faaliyetleri ve Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçme planları yapması Ankara'yı ve Mustafa Kemal Paşa'yı endişeye sürüklemişti. Karabekir Paşa, Yahya Kâhya'yı etkisiz hale getirmek için otoriter bir subay olan Albay Sami Sabit Bey'i (Karaman) Trabzon'a gönderdi, Yahya Kâhya'yı ise yargılanmak üzere Sivas Bidayet Mahkemesi'ne... Fakat Kâhya, mahkemeden beraat edip tekrar Trabzon'a döndü.[89]

Yargılamadan hiç ders almamıştı; aynen eski hayatına devam ediyordu. Etrafındakilere, **'Sanki bütün bu işlerde ben tek başıma idim. Daha üstüme varırlarsa her şeyi olduğu gibi ortaya dökerim'** yollu tehditler savurmakta, çok çabuk sinirlenmekte ve küfürler etmekteydi. Ne var ki, **Ankara'nın o tarihlerde Trabzon'a müdahale etmek gibi bir lüksü yoktu.** Herkes Büyük Taarruz'un sonucunu bekliyordu. O halde bu işi komitacılar çözmeliydi."[90] Ve çözüldü. 3 Temmuz 1922 günü Atatürk'ün koruması İsmail Hakkı Tekçe ve Topal Osman'ın iki adamı tarafından Trabzon Soğuksu mevkiinde öldürüldü.

---

89 Sivas temyiz mahkemesi ceza dairesi başkanı Hasan Fehmi Bey, Trabzon Valisi Tepeyran'a yazdığı mektupta, Yahya'nın lehinde çalışan nüfuzlu kişilerin desteğinden bahseder. Aklanarak serbest bırakılmasında bunlar etkili olmuştur.

90 https://web.archive.org/web/20180713133929/https://www.gzt.com/kanallar/son-komitaci-ismail-hakki-tekce-2590728

Tekçe anılarında bu infazı şöyle anlatır:

"Tümen komutanı Sami Sabit Bey, Trabzon'a hâkim olarak sükûnu sağladıktan sonra Kâhya'yı tutuklayarak Sivas'a göndermiş,[91] fakat Kâhya türlü tesirler altında serbest bırakılmış, tekrar Trabzon'a dönmüştü.[92] Bir süre burada uslu uslu duran Kâhya, yeniden eski oyunlara kalkınca, Giresunlu Osman Ağa'nın 2 fedaisini yanıma alarak onun da hesabının görülmesi bana düştü. Trabzon'a ani gelişim tümen komutanını şaşırtmıştı. Beni çağırarak ne için geldiğimi sordular. Biraz deniz havası almak, eski birliğimle ilişiğimi kesmek üzere geldiğimi söyledim. İnanır göründüler. Ben ise Yahya Kâhya'yı inceliyor ve takip ediyordum. Adamlarım Polathane'de (Akçaabat) benim talimatımı bekliyorlardı. Nihayet Soğuksu'ya gidip geldiğini tespit ederek adamlarımla pusu kurup işini bitirdik."[93]

Mehmet Perinçek, Mustafa Suphi olayındaki İttihatçı parmağına ilişkin şu bilgileri veriyor:

"Mustafa Suphi'nin öldürülmesinin 15. yıldönümü dolayısıyla Doğu Halkları Komünist Üniversitesi tarafından çıkarılan bir kitapta C. Seydahmetov, Suphilerin öldürülmesinde parti içindeki provokatör Süleyman Sami[94] ve Mehmet Emin'in önemli rolü olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu kişilerin, heyetin Türkiye'ye açıktan girmelerini sağladığı ve yaptıkları provokasyonlarla İttihatçılarla işbirliği içinde oldukları anlatılmaktadır. Seydah-

---

91 Sami Sabit Paşa, Kâhya Yahya'nın tutuklanıp Sivas'a gönderilmek üzere Samsun'a sevkini, Trabzon'u mesken tutan Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'nın sınır dışına çıkarılmasından sonra, bu Küçük Talat'ın da yakalanarak İstanbul'a gönderildiğini de yazıyor.

92 Uğur Üçüncü bu mahkeme hakkında şu bilgileri veriyor: "Kâhya Yahya ve arkadaşlarını yargılayan mahkeme başkanı Mehmet Hulusi (Kellecioğlu) idi. Mehmet Hulusi Bey, Trabzon-Vakfıkebirli idi. Hatta Ali Şükrü Bey'le aynı köydendi. Kâhya Yahya gibi hakkında ağır suçlamalar olan biriyle arkadaşlarının Trabzonlu ve Ali Şükrü Bey'in köylüsü tarafından yargılanması düşündürücü idi."

93 Günaydın Gazetesi, 4 Aralık 1977.

94 Oysaki Süleyman Sami, Mustafa Suphi'nin en güvenilir adamıdır. Ankara ile irtibatı o sağlamakta, Mustafa Suphi, Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, "Buradaki faaliyetimiz hakkında, Süleyman Sami Yoldaş, gereken malumatı arz edecektir" demektedir.

metov, parti yöneticilerinin güvenilmez kişilerin öğütlerini dinleyerek büyük hata yaptığını yazar.

'Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri' başlıklı kitabımda Süleyman Sami'nin Ağustos 1920'de Mustafa Kemal'le yaptığı görüşme ve Mustafa Suphi'nin ölümünde oynadığı rol, belgelerle ele alınarak değişik yönlerden açıklanmaktadır. Özetle ifade edecek olursak: Süleyman Sami'nin Türkiye Komünist Partisi içine sızmış bir İttihatçı olduğu, Ankara hükümetiyle gizli ilişkiye girdiği ve Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Trabzon'dan sınır dışı edilmelerine kadar hükümetin talimatları doğrultusunda çalıştığı yönünde ciddi kanıtlar bulunmaktadır.

Süleyman Sami, yaptığı görüşmelerde Mustafa Kemal'in **BMM dışında örgütlenme olmayacağını bildirmesine ve TKP'nin meseleleri konuşmak üzere Ankara'ya temsilci yollamasını istemesine rağmen** yanlış rapor vererek kalabalık bir şekilde Türkiye'ye getirterek Mustafa Suphiler'in sonunu hazırlamıştır. Bu durum Sovyet Rusya'nın yardımını almak konusunda Bakû'da TKP ile rekabet halinde olan İttihatçılara yaramıştır."[95]

Ne var ki, Emel Akal bu bağlamda "Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri" adlı kitabında daha farklı ve çarpıcı bilgiler veriyor. Akal, Süleyman Sami'nin İttihatçı bir subay olarak, Ankara'da 26 Ağustos 1920 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmeden sonra Bakû'ya Mustafa Kemal'in ajanı olarak döndüğünü iddia ediyor.

Yunus Yılmaz ise Süleyman Sami ve Mehmet Emin'in Maçka'da TKP kafilesinden nasıl ustaca alındıklarını belgeleriyle aktarıyor:

"Bu konuyu TKP'li Süleyman Nuri şöyle anlatır: 'Erzurum'da Mehmet Emin ve Süleyman Sami kalacaktı. Suphi onlara, 'Siz gelmezseniz ben de gitmem!' dedi. Mehmet Emin bunun üzerine karısını bıraktı, kendi gitti. Fakat Trabzon'a yakın tevakkuf etti. Oraya bir jandarma gelip Mehmet Emin'e dedi ki: Karınız çok hasta, dönmelisiniz. Bunun üzerine döndü, Süleyman Sami de beraber. Fakat diyorlar ki, hemen ertesi gün onlar da

---

95 Türk-Rus Diplomasisinden Gizli Sayfalar.

Trabzon'a gittiler ve şimdi onlar Trabzon'da gayet güzel yaşıyorlar. Ve Müdafaa-i Hukuk ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinin en sadık azaları mesabesindeler.'

Askeri arşivde bulunan şark cephesi kumandanı Kazım Karabekir imzalı 2-3 Şubat 1921 tarihli bir belgede ise: 'Mezkur kafileden olup Maçka'da hastalanarak kalan Mehmet Emin ve Süleyman Sami'nin Türkistan'daki hidematı milliyelerini bilen ve takdir eden birçok kimselerin telkinatı mumaileyhimayı (adı geçen kişileri) serbestiye mazhar kılmıştır.' bilgisi geçmektedir. Anlaşıldığı üzere Mehmet Emin ve Süleyman Sami'nin TKP kafilesi içinden çekip alınması için bir dizi oyun oynanmış."[96]

İttihatçı parmağına değgin bir kanıt da "Trabzon İstikbal Gazetesi" ve Faik Ahmet Barutçu'nun durum ve konumudur. **Bu gazete basındaki Kâhya Yahya gibidir adeta.**[97] Faik Ahmet Barutçu; CHP'nin bir dönemki ünlü siyasetçisi olarak bilinir ama bu gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü olduğu ve Mustafa Suphi olayındaki rolü çok bilinmez.

Faik Ahmet Barutçu'nun babası Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, **"...İttihat ve Terakki döneminde Teşkilat-ı Mahsusa'nın bölge temsilcisi... Yani her türlü gizli ve karanlık işleri, ilişkileri bilen bir adam.**

Bu Barutçu hakkında TİTE (Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü) arşivinde şu bilgiler var:

"Trabzon'un tanınmış ailelerindendir. Rüştiye mezunudur. Mütevazı ve saf kalpli biridir. Azimli ve metanetli olmakla bera-

---

96 Utku Gazetesi http://www.utkugazetesi.net/?Syf=22&Mkl=1105387

97 General Sami Sabit Karaman anılarında (İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922) bu "Basındaki Kâhya Yahya" saptamamıza destek vererek "Hacı Ahmet Efendi, yarı resmi maske altında, Kâhya'nın cildi sânisidir (ikinci cildidir)" diyor. Basındaki Kâhya Yahya ve Kâhya'nın ikinci cildidir ki, Kâhya Yahya öldürüldüğünde bu gazetede "Soğuksu Suikastı ve Masum Kurbanlar" başlığı altında şu ifadeleri kullanmışlardı: "Kâhya Yahya Efendi ile misafiri İzzet Bey ve şoförü Mustafa akşamüzeri otomobille Soğuksu'ya giderlerken üç silahlı cânînin tüyler ürperten feci bir tecavüzünde uğrayarak terk-i hayat etmişlerdir."

Dikkat buyurunuz, bu gazete Mustafa Suphi ve yoldaşlarının vahşice ve kahpece öldürülmelerinden sonra "Bakû Yolcuları Geldiler ve Gittiler" diye başlık atan gazetedir.

ber kullanılmaya müsaittir. II. Meşrutiyet'ten beri koyu İttihatçı olarak tanınmış, daima İttihat ve Terakki üyesi olmuştur. Ticaretle meşguldür. Trabzon Ruslar tarafından işgal edilince Samsun'a muhacir olmuş, orada tuz ticareti yapmış, zorlukla geçinmiştir. Trabzon'un kurtuluşundan sonra şehre dönmüş ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'nde üye ve başkan olmuştur. **Rusların bıraktığı mallardan o da faydalanmıştır.** Bir ara Belediye Başkanlığı yapmıştır. Bu görevi sırasında 30 bin liralık servete sahip olmuştur. **Bu servetin bir bölümünü belediyeye ait demir ve bazı malları zimmetine geçirdiğine ilişkin çeşitli söylentiler vardır.** Ancak Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetinde olması nedeniyle hakkında işlem yapılamamıştır. Avukat Faik Ahmet'in babasıdır."[98]

İşte bu gazete günler öncesinden yayınlar yapıyor Mustafa Suphi aleyhine ve yayınları sonuç veriyor, Mustafa Suphi ve arkadaşları bilinen akıbete uğruyorlar. İşte ertesi gün çok sıradan bir iş olmuş gibi bir başlık görülüyor bu gazetede: **"Bakû Yolcuları Geldiler ve Gittiler."**

Nasıl gelmiş, nasıl gitmişler, okuyalım bu gazeteden:

"Mahmut Şevket Paşa vakasında zi-medhal (başlatıcı) olmasından dolayı Sinop'a nef'edilmiş (sürgün edilmiş) iken oradan Rusya'ya giderek Bakû'da müfrid (aşırı) Komünist Fırkası seramedanıyla (başlarıyla) teşrik-i mesai (işbirliği) ederek esaret ve süver-i saire ile (değişik nedenlerle) Rusya'da bulunan Türk zabitan (subay) ve efradından (erlerinden) binlercesinin kurşuna dizilmesinde ve binlercesinin zindanlarda mahbuslarda çürümesine sebebiyet vermiş ve muhtelif vesilelerle Türk münevverlerinin (aydınlarının) ve zabitan ve ulemasının katl ve imhası vadisinde beyanatta bulunmuş olan Mustafa Suphi ve bazı arkadaşlarının Kars tarikiyle Erzurum'a muvassalatlarında (varmalarında) baba ve oğullarının ve kardeşlerinin ifnasında (yok edilmelerinde) pek büyük bir rol oynamış ve memleket ve mille-

---

98 TİTE Klasör 97, Gömlek 25, B:25-51001 Alıntı: Trabzon'da İttihatçı Bir Sima Kâhya Yahya/Uğur Üçüncü.

te karşı emsalsiz fenalıkları sebkeylemiş (başı çekmiş) olan bu hainleri Erzurumlular kabul eylememiş ve memleketi hemen terk eylemelerini tebliğ eylemişlerdir.

İslam memleket ve zenginlerinden cebren ahz (alma, tutma) ve gasp edilmiş olan altınların ahenktar sedalarıyla her şeyini unutan ve Rus kadınlarının muattar (kokulu) sineleri (göğüsleri) üzerinde gaşyolunan (kendinden geçen) bu vatansızlar, görmüş oldukları tahkir (horlama) ve istiskallere (aşağılamalara) rağmen seyahatlerine devam ile Bayburd, Gümüşhane, Ardasa'da (Torul) dahi aynı surette tahkir ve serzenişe (başa kakma) maruz kalmış ve Maçka'ya gelmişlerdi. Cuma günü saat beş buçuk raddelerinde daha ilerilerde olduğu gibi halkın galeyan ve heyecanına ve her türlü ihtimalata (olasılığa) karşı hükümetin terfik eylediği (yanına kattığı) bir müfreze muhafazası (koruması) altında yola çıktıklarını haber alan Trabzon halkı, bütün esnaf, sanatkâran, kayıkçı, hamal gibi sınıf ve mesalik-i muhtelife mensubini (çeşitli meslek mensubu) Elegose mevkiine toplanmış ve bu hainleri memlekete sokmayarak vaktiyle hazırlamış oldukları motora irkab ederek (bindirerek) memleketten tard (kovma) ve te'bidi teemmül eylemişlerdir (uzaklaştırmayı düşünmüşlerdir).

Hâlbuki yolcular daha ilerilerde gördükleri tarz-ı kabulden (karşılanma biçiminden) bir türlü Trabzon'a yaklaşamıyorlardı. Maçka ile Trabzon arasındaki mesafe bahusus gelirken araba ile nihayet 4 saatte kat'edilebilirken alaturka saat on-on bir hatta on iki olduğu halde gelemiyor, yetişemiyorlardı. Bundan halk ise büsbütün asabiyetleniyordu. Karanlık basmış ve halkın bir kısmı evlerine dönmüş olduğu sırada -saat bire yakın- muhafızları ve daha sonra arabalar gözüktü. Halkın asumana (göğe) yükselen avaze-i gayz (öfke sesleri) ve kini arasında arabalar mendirekteki iskeleye doğru sevk edilmiş ve Mustafa Suphi -Rusya'dan beri sürükleyip refakatinde getirmekte olduğu bir Rus kadını ile- başta olduğu halde birer ikişer arabalardan çıkarılarak motora bindirilmişlerdir.

Hükümetin ve zabitanın bu babta ittihaz eylediği tedabirin (aldığı önlemlerin) şayan-ı şükran (teşekküre değer) ve memnuniyet verici olduğunu şuracıkta kayd etmeden geçemeyeceğiz. Bununla beraber halk bu adamlar yüzünden gaib eylediği evlad

ve akraba ve hemşehrilerinin dağ-ı derunlarıyla (iç acılarıyla) mütellim (üzüntülü) olduğunu izhardan men-i nefs edememiş (açığa vurmaktan kendini alamamış) ve adamların her türlü işkence ve cefasını çekmiş bir garibe olarak vatandaşlarının verdiği idam kararından bir Rus'un yardımıyla kurtulmaya muvaffak olarak memleketine can atabilmiş olan Sami Efendi[99] *isminde birinin zaman ve mekân ve madde tayini suretiyle iskeleden bu seyyahların yüzlerine karşı serd eylediği ithamat (yönelttiği suçlama) halkı büsbütün iz'ab eylemiştir (azaba düşürmüştür). Şu ciheti de kaydedelim ki, Trabzon halkının gösterdiği bu tezahürat son içtimai inkılâb düsturları (Bolşevik Devrimi ilkeleri) hakkında bir fikr-i muhafelet ve itiraz-ı havi değildir (bir düşünsel karşıtlık ve itiraz içermiyor).*

Memleketimize birçok Bolşevik hatta müfrit bile olsa komünistler gelmiş geçmiş ve hatta oturmakta bulunmuştur. Bunlar hakkındaki misafirperverliğimize zerre kadar halel getirebilecek hiçbir hadise sebkeylememiştir (baş göstermemiştir). Mustafa Suphi ve rüfekasının Bakû'da bulundukları sırada Türkistan'dan ve Sibirya'dan avdet eden (dönen) Türk üsera-yı askeriye (esir askerler) ve diğer teba-i Osmaniye (Osmanlı uyrukları) haklarında suver-i muhtelife (çeşitli biçimde) ile reva gördükleri taaddiyat (düşmanlık) ve vatanlarına avdete muvaffak olan üseranın (dönmeyi başarmış olan esirlerin) yana yakıla beyanat ve hikayatından kalmış ve binaenaleyh bu babda (bağlamda) tabi-i bir buğz (düşmanlık) ve kin hasıl etmiş olan Trabzon halkı yine aynı vakar ve sükunet-i milliyesini (milli sükunetini) muhafaza ederek (koruyarak) tezahürat-ı mezkurede (sözü edilen gösteride) bulunmuşlardır."

Bu yazının bize verdiği ipuçları var:

1-Erzurum'dan başlayarak halk, Mustafa Suphi ve yoldaşları aleyhine kışkırtılmışlardır. Bu kışkırtmaların gerekçesi olarak ki-

---

[99] Bu Sami Efendi'nin Süleyman Sami olduğu bazı yazarlarca iddia edilmişse de doğru değildir. Süleyman Sami, Maçka'da hastalığını bahane ederek Mustafa Suphi heyetinden ayrılmıştır.

mi zaman Mustafa Suphi'nin konumu ve misyonu gereği sert ve disiplinli davranmak zorunda kaldığı Türk esirlerin anlattığı hikayeler kullanılmış, kimi zaman da Erzurum'da olduğu gibi "İngilizci, dinci, İttihatçı (Karakol Cemiyeti'nden Kara Vasıf'ın arkadaşı) Vali Deli Hamit'in halka bellettiği **"Komünistlik gelecek, mal da karı da ortak olacak"** söylemi etkili olmuştur.

2-Trabzon'a kadar öyle ya da böyle korunan Mustafa Suphi ve arkadaşları, kayıklara bindirildikten sonra "Bize ne, ne haliniz varsa görün" tutumuna girilerek, Kâhya Yahya ve ölüm makinası olan adamı Faik Kaptan'ın eline düşmelerine örtülü biçimde yol açılıyor.

3-İstikbal Gazetesi, tertibin içinde olduğunu bir yerde itiraf ederek, Bolşevik Devrimi ve Komünizm ile bir sorunları olmadığını, hedeflerinin Mustafa Suphi ile sınırlı olduğunu açıklama gereği duymaktadır.

Sovyet yetkililerinin de dikkatini çekmiştir, kalabalık Mustafa Suphiler'e "Bolşeviklere ölüm!" diye bağırmamakta, "Sizin gibi Bolşeviklere ölüm!" şeklinde bağırtılarak meselenin Bolşeviklerle değil; hain, Türk subaylarını öldüren Mustafa Suphiler ile olduğu mesajı verilmek istenmektedir.

4-Diyor ki gazete: "Rus kadınlarının muattar (kokulu) sineleri (göğüsleri) üzerinde gaşyolunan (kendinden geçen) bu vatansızlar..." Yahu sen namuslu, ahlaklı, Müslüman adamsın da, Rus kadınlarının göğüslerinin insanı baştan çıkaracak kadar kokulu olduğunu nereden bilmektesin? Bu sözler, Mustafa Suphi'nin eşi Mariya'nın başına gelen o dehşet verici, iğrenç olayların da örtülü itirafıdır adeta.

Mustafa Suphi ile Kars'ta Görüşen Dr. Rıza Nur da İttihatçıları İşaret Ediyor

Dr. Rıza Nur, TBMM tarafından görevlendirilen bir heyetle Moskova'ya gitmektedir. Kars'tan Bakû'ya gidilecek, oradan da trenle Moskova'ya. O günkü koşullarda ancak böyle, deniz yolu tehlikeli. Rıza Nur, orada Bakû'dan gelip Erzurum'a gitmek üze-

re olan Mustafa Suphi ile karşılaşır. Rıza Nur, anılarında bu olayı şöyle anlatır:

"Bu aralık Mustafa Suphi ve arkadaşları olarak 14 kişi Rusya'dan Kars'a geldiler. Türkiye'ye gidiyorlar. Komünist propagandası yapacaklarmış. Ruslar kendilerine para ve mücevherat da vermişler. Bu sahada da halkta komünistlik aleyhine şiddetli bir aksülamel (tepki) hâsıl olmuş olduğunu görüyorduk. Karabekir de aklını başına almış,[100] orduyu ihtilalden kurtarmış. Bolşevik aleyhinde. Deli Hamid ise komünistliğe düşman.

Suphi'yi İstanbul'dan tanırdım, İttihatçılara muhalif idi. Suphi beni buldu. Bana 'Seni şimdiden tebrik ederim. Muahede (Antlaşma) yapacaksınız. Bu şeref sırf sana ait olacak. Çünkü Yusuf Kemal[101] evvelce gitti, yapamadı, çok talihli adammışsın'

---

100 Neden böyle diyor Rıza Nur, çünkü Karabekir'in bir zaman Bolşevikliğe eğilimi öyle bir artmıştır ki, Ankara'ya şikâyet bile edilmiş, hatta BMM kürsüsüne bile yansımıştı. BMM'nin 22 Ocak 1921 tarihli oturumunda Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş, Karabekir'in komünist olduğunu söylüyordu. 1920 Nisan ayında Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'den Şark Cephesindeki durumu ve Bolşeviklerin tutumunu sorar, Karabekir buna Bolşevizm övgülerini de katarak yanıt verir: "... Çünkü Kur'an-ı Kerim fukaraya ve sai gayrete (emeğe) müteallik (ilişkin) ve bizce malum olabilen (bilinen) ne kadar Bolşevik prensibi varsa hep ihtiva ediyor (içeriyor). Ondan dolayı da Müslümanlar Bolşevikliği kolay ve munis kabul ve telakki etmektedirler."

Daha çarpıcı bir örnek daha var: Gümrü Antlaşması görüşmeleri için kendisiyle birlikte Gümrü'ye giden heyette Erzurum Valisi şu Deli Hamit de vardı. Hamit, Karabekir'in tutum ve sözlerini, Ankara'ya şöyle rapor etmiştir: "Gümrü'de Ermeniler'den ziyade cephe kumandanı Kazım Karabekir Paşa'nın Bolşevik temayülleri (eğilimleri) meşgul ediyor ve üzüyordu. Hiçbir gün geçmezdi ki Karabekir Paşa hepimizi yanına çağırarak komünizmin muhessenatından (hayrından, yararından) bahsetmesin. Biricik kurtuluş ve başarı çaresinin onda olduğunu ileri sürmesin... Her gün itirazlarımız üzerine susmaya mecbur olur, fakat ertesi gün aynı hararetle iddialarına devam ederdi. Paşa'nın bizleri ilzam için (yanıt veremez duruma getirme) müracaat etmediği vasıta kalmadı. Ara sıra Bakû'da bulundurduğu adamlarından ve hassaten (özellikle) Dr. Fuat Sabit Bey'den aldığı raporları kesin delil gibi önümüze sererdi." (Kaynak: Osman Selim Kocahanoğlu/Atatürk Karabekir Kavgası)

101 Yusuf Kemal, Moskova'da Paris'ten arkadaşı olan Mustafa Suphi ile görüşmek ister, ancak başaramaz. 20 Temmuz 1920 tarihli bir mektup yazar: "Dakika geçirmeksizin Anadolu'ya para, silah, cephane vs yardım edin. Gün geçirilmeden imdat edilmezse, zaten ezilmiş olan Anadolu bitecektir" der. Mustafa Suphi bu mektubu Yeni Dünya Gazetesinde yayımlayacaktır. (Kaynak: İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde-Emel Akal)

dedi. Kendisine sahihten (doğrudan, gerçekten) muahede yapabileceğimizi ve bu baptaki haberinin mevsuk (doğru) olup olmadığını sordum. 'Tam yerinden haberim var' dedi.

Bu güzel bir haberdir. Mim koydum. Kendi kendime, 'Demek Ruslar muahede yapmağa razıdırlar. İstedikçe istemekte mahzur yoktur' dedim. İstihbarat böyle işlerde ve her işte mühim bir şeydir. İnsan, siyasi ve diplomatik bir iş yapacak mı, evvela mükemmel istihbarat yapmalıdır. Muvaffakiyetin (başarının) temel taşıdır. Askerlikte de böyle, ben buna çok ehemmiyet (önem) veriyordum. Nitekim Kars'tan itibaren istihbarata başlamıştım. Ankara'da Rusya hakkında hiçbir haber yoktu. Hükümetin de hiçbir dosyası yoktu. Giderken de elimiz, kafamız boş yola çıkmıştık. Heyet-i vekile (bakanlar kurulu) bize bir talimat bile vermemişti.

Suphi ve arkadaşları gitti. Biz de Rusya'ya geçtik. Erzurum'dan itibaren Trabzon'a kadar merhale merhale (aşama aşama) ehali (halk) toplanıp bunların yüzüne tükürmüş. Türlü sözler ile bunlara hakaret etmiş, bunu yaptıran kısmen hükümet idi. Bilhassa Deli Hamid'in çok parmağı vardır. Nihayet Trabzon'da Kâhya, bunları bir motora koyup biraz uzağa götürmüş. Hepsini öldürüp denize atmış. **Suphi'nin yanında bir Rus kadın da varmış. Ona hakaret edilse, Moskova'ya muahede yapmaya, para ve silah dilenmeye giderken bu fena bir şeydi. Hiç olmazsa neticeyi elde ettikten sonra yapma dirayetini gösterseler idi. Olmadı. Ruslar vak'ayı haber aldılar. Moskova'da bize bir düziye** (sürekli olarak) **söylendiler. Kaatilleri meydana çıkarttırmak için pek uğraştılar.**

Bu kethüdayı (kâhyayı) tanırım. Trabzon'un kabadayısı idi. Kayıkçılar kâhyası idi. Zengin de olmuştu. O esnada astığı astık, kestiği kestikti. Rusya'dan dönüşümde bana ikram da etti. Bir müddet sonra meçhul bir katil tarafından öldürülmüştü. Sebebi Enver, Nâzım, ilah... Batum'a gelip geçmek istedikleri zaman,

---

102 Mustafa Suphi olayı sonrasında, Karabekir tarafından Kars'tan Trabzon'a Tümen Komutanı olarak atanan General Sami Sabit Karaman anılarında "Buraya gelişimin galiba üçüncü gecesi idi ki, karargâhın önünden ellerinde meşalelerle geçen bir kalabalık: 'Yaşasın serdar Enver Paşa' feryadını ayyuka çıkarmıştı." demekte.

kâhya Enver lehinde Trabzon'da tertibat yapmış. 'Enver Paşa, yaşa!' diye bağırtmış.[102] Bunun şerefine bir fener alayı bile tertip ettirmiştir.[103] Vurduran Trabzon askeri kumandanıdır. Katil katlolunur. Su testisi suyolunda kırılır. Kâhya da katildi, katlolundu."[104]

Rıza Nur'un bu anlatımları, Ankara ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu toplu öldürüm olayında bir parmakları, yönlendirmeleri olmadığını açıkça ortaya koyuyor. Hem, Rusya'ya para ve yardım dilenmeye gidiyorsun, hem de heyetin yolda iken böyle bir çirkin olayı tezgâhlıyorsun... Bunu deli olan yapmaz. İttihatçı tezgâhı olduğu öyle belli ki... Ve Lenin'in başında bulunduğu Sovyet Rusya'nın Mustafa Suphilerin öldürülmesine karşın, yardımları yapmış olması, Mustafa Kemal Paşa'yı bu olaydan dolayı suçlamadıklarının net bir göstergesidir.

Yabancının parmağı da İttihatçıları işaret ediyor, Andrew Mango'nun tanıları:

"Türk komünistlerinin öldürülmesini, çoğu Enver Paşa'nın Teşkilat-ı Mahsusa'sında çalışmış olan sağ kanat İttihatçılar gerçekleştirmişti. Daha sonra Mustafa Kemal, Enver'in tekrar Trabzon yoluyla Türkiye'ye dönme isteğini reddetti. Ve bu adamlar da ortadan silindi. 3 Temmuz 1922'de Yahya, Trabzon kışlası önünde vuruldu. Tıpkı Topal Osman'ın Giresun'da terör estirmesi gibi, Yahya'nın da silahlı adamlarıyla adeta bir 'Liman Hükümeti' kurmuş olmasından bıkan askeri yetkililer tarafından öldürtüldüğü kuşkusuzdur.

Yahya susturulunca, Mustafa Suphi ve arkadaşlarını ortadan kaldırmak için Ankara'dan emir alıp almadığını öğrenmek olanaksız olmuştur. Açıktır ki, Mustafa Kemal, nasıl Çerkez Ethem ve kardeşlerinin komuta noktasından ayrılmasını istediyse, bu adamların da Türkiye'den uzaklaştırılmasını istiyordu. Mustafa Kemal'in sicili, muhaliflerini kan dökmeden etkisiz hale getirmek için elinden geleni yaptığını gösteriyor, ama eğer karşısındakiler boyun eğmezse, onun ne istediğini tahmin ederek yerine getirmek için her zaman harekete geçmeye hazır olanlar vardı.

---

103 Bu fener alayında, "Yaşasın Enver Paşa ve Lenin" diye bağırtılmıştır.

104 Dr. Rıza Nur'un Moskova ve Sakarya Hatıraları.

Yahya'nın komünistleri öldürmesi için fazla bir çaba göstermeye gerek yoktu. Bir göz kırpma yeterliydi ve herhalde bu işaret yerel milliyetçi yetkililerin birinden gelmişti. Belki Mustafa Kemal işe karışıp bu suçun işlenmesini önleyebilirdi, ama böyle bir girişimde bulunmadı. Ne var ki, Mustafa Suphi ile arkadaşlarının öldürülmesi Bolşeviklerle Kemalist milliyetçilerin arasındaki ilişkilerin yönünü etkilemedi. Her iki taraf da gerçekçiydi. Ölen komünistlerin ardından, modern Türk Edebiyatının en duygulu şiirlerinden biriyle ağıt yakmak Nâzım Hikmet'in payına düştü."[105]

Sovyet Raporu: Cinayetin Organizatörü Durak Bey

Vedat Türkali'nin "Güven" isimli romanının ilk cildinin 169'uncu sayfasında şöyle bir cümle geçer: "Bakû'da kurulmuş önce Türkiye Komünist Partisi. Türkiye'ye geliyorlarmış; hepsini öldürmüşler Karadeniz'de. Kimler olacak? Karabekir tayfası! Yobazlar, gericiler filan..."

Yobazlar, gericiler tamam da, asıl organizatörün kim olduğu Sovyet gizli arşivlerinde var:

"Mustafa Suphi cinayetiyle ilgili bir başka belgeye yine Sovyet istihbarat raporlarında rastlıyoruz. Büyük Millet Meclisi'ne seçilen bütün milletvekilleriyle ilgili tek tek ayrıntılı raporlar tutan Haberleşme Bürosu, Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey'in Mustafa Suphi cinayetini organize ettiğini yazmaktadır. Ayrıca aynı kişinin RSFSC Büyükelçiliği'nin yakılması olayına da karıştığı belirtilmektedir. Raporda Mustafa Durak Bey'in bağımsız milletvekili olduğu da ifade edilmektedir. İKKİ (Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu) damgalı ve 'TBMM Erzurum Vekilleri' başlıklı belge arşivde fond 544, liste 3, dosya 124, yaprak 263 numaralarıyla saklanmaktadır.

Rapor şöyle:

'Mustafa Durak Bey[106] Erzurumlu. 45 yaşında. Bakanlıklarda memurluk yaptı. 1906 yılında Erzurum'da isyan hareketine

---

105 Andrew Mango-Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu.

106 Soyadı Kanunundan sonra Sakarya soyadını almıştır.

karıştı. 1908 yılında tutuklandı ve Sinop'a gönderildi. 1908 yılında Jön Türk Devriminden sonra Erzurum'a geri döndü. 1914 yılı başında Bitlis polis müdürlüğüne atandı. Daha sonra Ankara ve Adana'da polis müdürlüğü yaptı. Bu süreçte büyük zenginliğe kavuştu. 1918 yılında Erzurum'a geldi. Parlamento seçimlerinde toplam 106 oy alarak usulca meclise girdi. Mustafa Suphi cinayetinin organizatörü. Mustafa Suphi'den zorla alınarak elde edilen belgelerle, Mustafa Suphi'yle ilişkisini tespit ettiği birçok kişiye şantaj yapıyor. 1922 yılı Ağustos'undaki RSFSC Büyükelçiliğinin yakılması onun yönetiminde gerçekleşti. TİHF (Türkiye İştirakiyun Halk Fırkası) provokasyonlarının ve gizli takibinin yorulmak bilmez ve dolaysız önderi."[107]

Durak Bey'in TBMM'de Mustafa Suphi olayı ile ilgili olarak yaptığı konuşmada da bu Sovyet iddiasına hak verdirecek tümceler var. Okuyalım:

"Efendiler, Erzurum ahalisi lazım gelen tedabiri ittihaz etti (önlemleri aldı). Suphi ve avanesi Erzurum'a geleceği zaman halk dükkânları kapadı. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar... Bunlar evvelce Erzurum ahalisi bizi istikbale çıkmış diye bıyık buruyorlardı. Fakat istasyona yaklaşınca müteessir oldular, biraz istirahatten sonra bunlar trenden indirildi ve bendenize söz verildi. Zaten Mustafa Suphi'nin mesabıkını (geçmişini) Erzurum iyi tanır. Son zamanlarda Kastamonu valiliğinde bulunan Ali Rıza Bey'in oğludur. Babası da kendisinden memnun değildir ve kovmuştur.

Bu yirmi kişilik heyet de tabii beraber gelmişti ve Kars'ta orduca nezarette bulunduruluyordu. Bunların Rusya'ya geri gitmeleri siyaseten muvafık görülmüyordu. Sözü bana verdiler. 'Oğlum nereden gelip nereye gidiyorsun?' diye söze başladım, 'Kimin namı hesabına söylüyorsun ve nesin?' dedim. Halk asabileşmişti, nümayişler yaptılar, bağırdılar, çağırdılar, yirmi kişilik heyet de beraberdi. Kartopu gibi bir şeyler attılar. **Trene bindirip koğdular.** Tabii Trabzon'a kadar da böyle gittiler.

Trabzon'a kadar hiçbir köy, hiçbir kahve, hiçbir han bunları almadı, ekmek de vermedi. Sekiz dokuz gün ekmeksiz,

---

[107] Mehmet Perinçek-Türk-Rus Diplomasisinden Gizli Sayfalar.

aç ve susuz Trabzon'a kadar geldiler. Herhalde yollarda değirmen köşelerinde kaldılar. Trabzonlular onlara ekmek vermediler. Trabzonlular hazırlanmışlar, motorlarını hazırlamışlar. Ve Trabzon ahalisi de tezahürat yapıp, Değirmendere'de bekliyor. İşte Mustafa Suphi böyle gidiyor."[108]

Adam Erzurum'dan Trabzon'a dek bütün olup biteni izlemiş... Hangi sıfatla ve görevle? Vali değilsin, bakan değilsin, eski görevinde yani polis değilsin, ordu mensubu değilsin, sen nesin? Belli ki bir yerden kurmalı... Nereden olabilir?

Ve diyor ki: **"Sözü bana verdiler."** Kim verdi, neden verdi, neden sen? Ve Mustafa Suphi'ye şu soruları sorduğunu söylüyor: "Oğlum nereden gelip nereye gidiyorsun, kimin namı hesabına söylüyorsun ve nesin?" Bunları sormuş ama Mustafa Suphi ne demiş onları söylemiyor. Oysa kitabımızın önceki sayfalarında aktardık kaynağı ile birlikte, Suphi diyor ki: "**Ben sizin aranıza elimde silah olduğu halde sizinle beraber bir asker gibi hizmet etmek üzere geldim. Ben bir Türk, bir Müslüman gibi bu memlekete ve size muavenete geldim.**"

Bu söze ne yanıt vermiş Durak Bey ya da niye vermemiş, verememiş?

Durak Bey'in karanlık bir adam olduğu ortada, her yerle irtibatı olabilir. Ama İttihatçı olduğu kesin. İttihat ve Terakki yanlısı faaliyetlere katıldığından cezalandırılmış, İkinci Meşrutiyetin ilanı ile yıldızı parlamış bir adam.

Hikmet Bayur da bu konuda İttihatçıları işaret ediyor, önce onun görüşlerine yer verelim:

"Devletin çıkarları bakımından Mustafa Suphi ve arkadaşları öldürülmeye değmezdi. Hiçbiri Anadolu'da tanınmış, sevilmiş, geçerli kimseler değildi. Olayın gerisinde Azerbaycan'daki nüfuzlarını sarsmış olmasından dolayı, bir buyrukçu ve kışkırtıcı aranacaksa onu İttihatçılar arasında aramak gerekir."[109]

Enbiya Kırali ise, "Moskova'dan Anadolu'ya Maksut ve Mustafa Suphi" adlı romanında hiçbir yerde yer alamayan bilgiler veri-

---

[108] TBMM Tutanakları-tbmm.gov.tr

[109] Hikmet Bayur-Mustafa Suphi Olayı-Milliyet Gazetesi, 12 Haziran 1971.

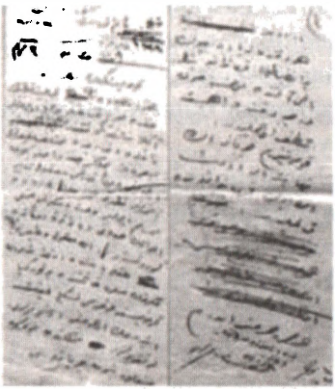
yor. İngiliz parmağına dikkati çekiyor: "**İngiliz uçakları Trabzon üstüne uçup bildiriler atmışlar,** bu bildirilerde **'Azerbaycan'da kardeşlerinizi öldürenler şehrimize geliyorlar'** yazılı imiş."

Sovyet Rusya Olasılığı

Mustafa Suphi'leri kimlerin öldürttüğüne değgin, üçüncü olasılığa gelelim, yani **Mustafa Suphi ve arkadaşlarını Sovyet Rusya yetkililerinin bilgisi ve yönlendirmesi ile Sovyet Gizli Servisinin ortadan kaldırdığı iddialarına.**

Kesin bir kanıt yok bu bağlamda, belirti ve ihmaller var yalnızca. Onları irdeleyelim:

Atatürk, Kurtuluş Savaşı yıllarında Kırşehir Milletvekili Hakkı Behiç'e bir "Türkiye Komünist Fırkası" kurdurmuş ve kendisi de üye olmuştu bu partiye. Mahmud Celâl (Bayar), İsmet İnönü, Ali Fuat Cebesoy, Yunus Nadi, Mahmud Esad (Bozkurt), Tevfik Rüştü (Aras), Refik (Koraltan), Kılıç Ali ve Eyüp Sabri (Akgöl) gibi önemli devlet adamları da Mustafa Kemal'in talimatı ile partide yer almışlardı. Atatürk bununla da kalmamış, Moskova'ya büyükelçi olarak atanan Ali Fuat Cebesoy'a 3. Enternasyonal'e üye olmak amacıyla başvuru yaptırtmıştır.

Mustafa Kemal'in kendi el yazısı ile resmi "TKP"yi kurma talimatı.

Sovyetler Atatürk'ün TKF'sini Komintern'e almamışlar, Mustafa Suphi'nin başında bulunduğu TKF'yi de yeterli ölçüde güvenilir bulmamışlardır. Onlar için güvenilir ve geçerli komünist parti Şefik Hüsnü'nün partisidir.

Şefik Hüsnü ile Mustafa Suphi arasında ilk ayrılıklar 1920 yılında toplanan Bakû Doğu Halkları Kurultayı sırasında çıkmıştı. Mustafa Suphi o kurultayın en etkin kişilerinden biri idi ve arkasında o kurultaya katılması yasaklanan Sul-

tan Galiyev vardı. Şefik Hüsnü ise katılmamıştı o kurultaya. Yok sayma, küçümseme eğiliminde idi.

Şefik Hüsnü, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi Hükümetine karşı da soğuktu, İstanbul merkezli olarak faaliyet yürütüyordu. Zaten Ankara'da da Şefik Hüsnü değil Mustafa Suphi rüzgârları esiyordu.

Şefik Hüsnü, Mustafa Suphi ve kurduğu TKP'ye yönelik şu eleştirileri yöneltiyordu: "1-Ülkeyle bağlı olmaması, 2-Hiçbir siyasal hazırlığı olmayan dağınık unsurlara dayalı olması, 3-İdeolojik bütünlükten yoksunluk, 4-Partiyi kurduğu kişilerin deklase yani sınıfla bağını yitirmiş olması, 5-TKP'de Marksist entelektüel boşluğu."[110]

M. Suphi-Şefik Hüsnü çatışmasını Hikmet Akgül ise şöyle yorumluyor:

"Suphi'de bir milliyetçilik, vatanseverlik ve doğululuk; Hüsnü'de belki de Sebatayistliğin etkisiyle kozmopolitizm vardır. Suphi emekçi, halkçı, Doğucu bir perspektife sahipken; Hüsnü, klasik Batı tipi bir Marksist olmuştur. **Suphi, Komintern teşviği olmadan Anadolu savaşına yönelirken; Hüsnü, Komintern'in sadık bir taraftarı olmuştur.** Bu son ayrım önemlidir. Şefik Hüsnü, TKP yönetimine geldikten sonra parti politikası Komintern'in talimatlarına göre şekillendiği için bu dönemde küçük bir çevre içinde beyanname dağıtmak, illegal yayın çıkarmak, tevkifata uğramak faaliyeti temel gösterge olmuştur."[111]

Attilâ İlhan da aynı düşüncede ve Arslan Bulut'a verdiği röportajda daha özel ayrıntılar da veriyor:

"Attila İlhan: Türkiye komünist hareketinin içinde bir ikilik vardı. İki taraf birbirini devamlı suçluyordu. Ve legale çıkmak gerektiğinde, iki parti birden çıkıyordu. Birbirlerini yiyorlardı. Bunu bir çözüme kavuşturmak gerekiyordu. Anlaşıldı ki, Mustafa Suphi Bey kanadından gelenler -ki bunların arasında Nâzım Hikmet var, Şevket Süreyya var- bunlarla İstanbul'daki parti -ki bunların kökeni Avrupa'dır- Avrupa'dan gelenler -ki başlarında

---

110 Emel Akal-İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri.

111 Hikmet Akgül-Nâzım Hikmet siyasi biyografi-Çivi Yazıları 2002.

Şefik Hüsnü vardır-, Şefik Hüsnü Selaniklidir ve 'Selanik Aydını' özellikleri taşımaktadır. Bunlar ile Mustafa Suphi Bey çizgisinden gelenler arasında asla tam bir uyuşma olmamıştır.[112]

Aydınlık Grubu, yani Şevket Süreyya Bey- ki benim düşünceme göre, Mustafa Suphi Bey'in tabii halefidir-, Mustafa Suphi Bey'in ölümünden çok kısa bir süre sonra, hareketten ayrılmış... Şevket Süreyya Bey'in birdenbire ayrılması bir sır... Hatıralarını okuyorsunuz, 'Ben birdenbire Anadolu'dan yana olmaya karar verdim ve bu işten çekildim' diyor. Hâlbuki kurcaladıkça ben bir şeylere ulaştım: Sovyetler Birliği'nin kurdurduğu bir üniversite vardır. Bu üniversite 'Şark İlimleri Üniversitesi' idi. Kısa adı KUTV. Tabii esas amacı sosyalist militan yetiştirmekti. Bu üniversiteye Türkiye'den adam gönderiyorlar. O zaman araları çok iyi... Gönderilen adamlar içinde şöyle bir durum var: Şevket Bey daima halktan adamlar, işçiler gönderiyor, öbürü, yani Dr. Şefik Hüsnü Bey, daima aydınları gönderiyor... İddiaya göre -tabii bunu kanıtlayacak delil elimde değil- Mustafa Suphi Bey kanadının, Şevket Süreyya Bey'in, Moskova'da Galiyevcilerle irtibatı var. Yani resmi Komünist Partisi dışında... O zaman Galiyevciler, Komünist Partisi tarafından karalanmaya başlanmış durumdaydı.

Arslan Bulut: Renad (Rinad) Muhammedi'nin *Sırat Köprüsü* adlı belgesel romanında bu irtibattan bahsediliyor...

Attila İlhan: **Evet, bir irtibatları var. Şevket Bey, gönderdiği adamları hem resmi komünist çevrelere yolluyor, hem de**

---

[112] Doğu Perinçek ise Şefik Hüsnü'nün kölelik efendilik ilişkisi ile Moskova'ya bağlı olmasını hiç nazara almadan, Mustafa Suphi'yi değil Şefik Hüsnü'yü kök olarak kabul eder: "Mustafa Suphi TKP'yi Rusya'da kurdu. Ne Şefik Hüsnü, ne Reşat Fuat, ne Hikmet Kıvılcımlı Mustafa Suphi'yi kendi kökleri olarak kabul etmezdi. Ben onlarla konuşan birisiyim. Bizim kökümüz 23 Eylül 1919 günü Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye İşçi Çiftçi Köylü Sosyalist Fırkası. Mustafa Suphi'nin savaş esirleriyle kurduğu TKP örgütünün devamı yok. Ordan bir şey devam etmedi. Yurtdışında parti kurulmaz. Mustafa Suphi değerli ve yiğit bir insandır, büyüğümüzdür, hayatını vermiştir. Ama kendi halkıyla, emekçileriyle birleşmek isteyen bir gelenek, yurtdışında kurulan bir partiyi kabul etmez. Yurtdışında parti kurulmaz. Ne Lenin'in Rusya'sında, ne Mao'nun Çin'in de parti kurulmaz." https://www.ulusal.com.tr/gundem/dogu-perincekten-tip-onerisi-h24836.html

ayrıca bir de adres ve muhtemelen parola verip 'Bir de falana git' diyor. İşte bunlardan bir tanesi Şevket Bey'i ele vermiştir. Bunun adı Fadıl Garan'dır. Gitmiş her şeyi anlatmış. Bundan sonra zaten Şevket Bey'in harekette kalması fiilen mümkün olmadığı için hareketten ayrılmıştır. Bu benim tefsirim..."[113]

İlhan'ın bu savlarına benzer/koşut başka savlar da var: Yazar Yunus Yılmaz, "Turancı Sosyalist Ethem Nejat" adlı kitabında; Mustafa Suphi, Ethem Nejat başta olmak üzere Karadeniz'de İttihatçılar tarafından Kâhya Yahya adlı tetikçiye boğdurulan **15 kişinin ölümü ile Galiyev'le Atatürk arasındaki bağların koparıldığını, bu işin içinde Sovyet Rusya'daki Bolşevik yönetimin de olduğunu** söylüyor.

Türk solunun önemli isimlerinden Sarp Kuray'ın görüşlerini de buraya eklemek yerinde olacaktır: "**Bize göre Mustafa Suphi gerçekliğinin, yalnızca bir öncü grupla birlikte ülkeye girdiği durumun ötesinde, Sovyet Devriminin içindeki Sultan Galiyev damarı ve mazlum Doğu Halkları gerçekliğine yaklaşımları boyutunda ele alınması gerekmektedir.** Mustafa Suphi'nin içinde yer aldığı bu devrimci kanal; hem Kızılordu içindeki başarıları, Sovyet Devrimi'nin gerçekleştirildiği tarihsel süreçteki fonksiyonları ve Sultan Galiyev'in Doğulu mazlum halkların dünya sisteminden kopma ve sosyalizme geçme teorik-pratik mücadelesi ile hem de; Anadolu İhtilali ile Sovyetler arasındaki hayati ilişkileri kurma açısından günümüze de ışık tutan bir çizgiye sahiptir."[114]

Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın "Hatıraları"nda yukarıdaki anlatımlara koşut bilgiler bulunuyor. Suphi ile Stalin anlaşmazlığı açıkça belirtiliyor:

"5-6 Temmuz'da Bakû'ya geldik. Burada Tatar muharrirlerinden Hâdi Atlasî ve Abdullah Battal ile görüştük. Hâdi Atlasî evvelce Duma azası olan bir muharrir ve müverrihti. Sibir Tarihi, Kazan Tarihi, Süyün Bike gibi eserler bastırmıştı. Bolşevik-

---

113 Arslan Bulut-Türkçü-Devrimci Diyalogu

114 Sarp Kuray-İsyan ve Tevekkül

lerden kaçarak Bakû'ya gelmiş, fakat o gelince Bolşevikler burasını işgal etmişler. Azerbaycanlılardan tanıdığımız büyükler ya dış memleketlere gitmişler yahut firar halindeydiler. Yalnız Mümtaz Süleyman ile gizlice görüştüm.

Ben Bakû'da Türkiyeli komünist Mustafa Suphi'nin evinde kaldım. Onu Moskova'dan tanıyordum. O komünist ise de Rusların şark siyasetini beğenmiyordu, bilhassa harp esiri olan Türkiyelilerden bazılarını 'Hakiki komünist' sayıp, kendisini kenara bırakmak istemelerinden dolayı Stalin ve arkadaşlarına küskündü. Bana Bakû'da ikametim müddetince evinde kalmamı teklif eden de kendisi idi."

Aclan Sayılgan, "Türkiye'de Sol Hareketler" adlı yapıtında daha tamamlayıcı, netleştirici bilgiler veriyor: Sultan Galiyevciler tasfiye edilirken, Sovyetlerde Mustafa Suphi ekolüne bağlı 1000 kadar Türk komünisti, 1937 yılında öldürülmüştür.

Suphi ve arkadaşlarının ısrarla Türkiye'ye gelmelerinde de Sovyet yönetimi açısından mide bulandırıcı durumlar vardır. Onlara da bakmak gerek:

Mustafa Suphi, neden ısrarla gelmek istedi Türkiye'ye? Olayın Azerbaycan boyutunu ayrıntılı olarak yazan Dr. Mehman Agayev şöyle yazar:

"Mustafa Suphi, artık Türkiye'ye geçerek ideallerinin gerçekleştirilmesinin zamanı geldiğine kendini inandırmıştır. Önceleri Ankara Hükümeti'nde de Mustafa Suphi'nin yurtdışında memleketi felakete sürükleyecek maceralar peşinde koşmasından ise memlekete getirilerek kontrol altında bulundurulmasının daha uygun olacağı kanaati oluşmuştur. Mustafa Suphi'nin Ankara'ya geldikten sonra kurulan resmi komünist fırkası içerisinde tutulması ve pasifize edilmesi düşünülmüştür. Ancak o dönemde Propaganda ve Hareket Sovyeti, Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya girişini uygun görmemiş ve engellemiştir. Propaganda ve Hareket Sovyeti'nin 14 Ekim 1920 tarihli oturumunda şu andaki koşullarda TKP'nin Anadolu'da Sovyet idaresini tesis etmek fikri real kabul edilmemiştir. Kısa bir süre sonra ise bu düşüncesinden taşınarak Mustafa Suphi'nin parti arkadaşlarıyla be-

raber Anadolu'ya gitmesi için tüm kolaylıkların sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanması için yetkili kurumlara talimat verilmiştir."[115]

Şimdi soralım: Sovyet yetkili makamlarındaki bu ani karar değişikliğinin nedeni ne ola ki?

C. Seydahmetov, kitabımızın başka sayfalarında ajanlıklarını vurguladığımız iki isme dikkatleri çekiyor: "O sırada Bakû'da Merkez Komite'de Türkiye'ye açık açık mı, yoksa illegal olarak mı gitmek gerektiği tartışılıyordu. Mehmet Emin ve Süleyman Sami provokatörleri açık açık gidilmesi konusunda Suphi'yi ikna etmeyi başardılar."[116]

Salih Zeki Kuşarkov'un[117] aktardığı bilgiler ve yorumlar da bu konuda değer taşıyor:

"Parti teşekkül ettikten sonra Suphi, Türkiye'ye gitmek için hazırlanmaya başlıyor. Özellikle Milli Savunma Bakanlığı yetkilileri ile temas kurmak ve Türkiye'deki faaliyet koşullarını anlamak için gönderilenlerden Süleyman Sami[118] dönüp, çok müsait haberler ve hatta hemen Türkiye'ye azimet etmesine ilişkin davetnameler bile getirdikten sonra, partinin bütün teşkilatları ile birlikte, açıktan açığa Türkiye'ye naklini kararlaştırıyor.

İşte tam bu sırada (1920 yılı Eylül sonları) ben de dönüyorum. Benim Türkiye'deki incelemelerim, temaslarım başka sonuçlar vermişti ve bana karşı yapılan muamele (beni memleketten çıkardılar) büsbütün başka idi.

Suphi, kendi devrimci macerasında, Türkiye'yi istilacılardan kurtarmak için samimi ve enerjili surette çalıştığı sıralarda milli burjuvazi ve onların adamları da boş durmamışlardı. Şovenist burjuvazi, Türkiye'de **'Suphi memleketi Ruslara vermek ve bu suretle memlekete hâkim olmak istiyor'** diye halk arasında

---

115 Mehman Ağayev-Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye Azerbaycan İlişkileri

116 Mete Tunçay-15'ler Hatırası adlı kitaptan...

117 Salih Zeki'nin Mustafa Suphi ile arkadaşlıkları İstanbul Darülfünunda öğrenci oldukları yıllara dek dayanır.

118 Süleyman Sami'nin ajanlığı konusunda önceki bölümlerde bilgi verilmişti.

geniş provokasyon haberi yaymışlardı. Devrimin insanî şiarlarına vakıf olmayan ve karşı propagandadan mahrum kalan halk arasında esaslı tesir yapmışlardır. (...) Hatta bu provokasyon Bakû'da dahi **'Suphi ve Salih Zeki, Türkiye'de silah gücü ile devrim yapmak istiyorlar'** şeklinde bazı sahte komünistler tarafından yayılmıştı. Bu cereyanın başında Yakup duruyordu.

Türkiye'deki Milli Kurtuluş bayraktarları, halkın genellikle Bolşevizm'e karşı olan büyük sempatisini gördükleri için sosyal devrimden çok korkuyorlardı. Burjuvazi ve onların temsilcilerinin Suphi'ye karşı gösterdikleri dostluk ve onu, birlikte çalışmak için davet edişleri sahte ve yapmacık idi. (...) Ben, Suphi'ye verdiğim raporumda bu durumu, burjuvazi tarafından, sosyal devrim ve genellikle devrim hareketleri aleyhinde ve Suphi'nin şahsına karşı yapılan provokasyonu ve diğer girişimleri ayrıntılı olarak izah ettim ve sözlü olarak da anlattım. Partinin açıkta olan teşkilatı ile legal bir surette ülkeye girmesinin uygun olamayacağını ve Türkiye'de ancak illegal çalışılabileceğini ısrarla beyan ettim.

Suphi raporumu takdir ve tasvip etti. İlgili bütün organlara tebliğ etti. Yalnız gidiş tarzına ilişkin, oldubitti olarak hesap ettiği kararı değiştirmedi. Düşünmedi değil, çok düşündü, fakat bu durumdan çıkabilecek esnekliği gösteremedi. Bu hususta onunla baş başa çok konuştuk, ancak hiçbir şey değişmedi.

Suphi, raporumda gösterilen duruma inanıyor muydu? İnanıyordu, fakat gene de Süleyman Sami'nin getirdiği umut veren haberlere kapılmaktan kendini alamıyordu. **Suphi, durumun bütün tehlikelerini takdir etmekle birlikte, küçük bir umuda sarılarak uçuruma atladı.** Hatta Suphi, giderken gerek kendisinin gerekse yoldaşlarının Türkiye'den kaçmaya mecbur kaldıkları takdirde gerekli olacak belgeleri de almıştı. Tehlikeleri bu denli gören Suphi'yi, bu riske acele atılmaya mecbur eden nedenler, o zaman benim düşünceme göre şunlardı:

1-Adı geçen provokatör Süleyman Sami'nin getirdiği iyi haberlerin ve aldığı davetnamelerin verdiği ümit.

2-Odesa ve Kırım'da iken (iyi hatırlayamıyorum) Türkiye'ye gideceğini Komintern'e vaad ettiği halde gidememiş olduğu, bu defa da gitmeyi kararlaştırdığı halde gitmemesinin uygun olma-

yacağını ve hareket tarzını değiştirmeye imkân olmadığını düşünüyordu.

3-'Türkiye'de silah gücüyle devrim yapacaklar' provokasyonunu, Suphi de biliyordu. Bunun Bakû'daki kaynağının Yakup[119] olduğuna da inanıyordu. Ve zaten Yakup da o sırada Türkiye'ye gidiyordu. Suphi, Yakup'la anlaşamamıştı. Onun daha önce gidip Türkiye'de aleyhte rol oynayacağından korkuyordu.[120]

4-Az bir zamanda gizliliğe geçmek hususundaki tereddüdünün, bütün üyeleri ve aygıtları ile birlikte açıkta bulunan partiyi gizli tutarsa, milli cepheciler üzerinde daha kötü etki yapacağını ve huylandıracağını düşündüğünden ileri gidemediğini sanıyorum.

5-O vakit Şark Şurası'nın bazı unsurlarının fikirleri teşkilat aleyhinde idi. Suphi'nin bir an önce Türkiye'ye gidip eylemleri ile bu fena düşünceleri düzeltmek istemiş olması da mümkündür."[121]

"Salih Zeki, Mustafa Suphiler ile birlikte Türkiye'ye gitmedi, onu bu grup içine almadılar ve bundan da öte, daha Erzurum'a gitmeden önce 16 Haziran 1920'de yapılan Merkez Heyet'in 3 nolu toplantısında onun TKP yöneticiliği ele alınarak şu sonuca varıldı: 'Merkez Heyetin Salih Zeki yoldaşın siyasi yaşamı hakkında aldığı bazı bilgilere göre şimdilik bu yoldaşın Bakû bürosu üyeliğinden istifa etmesine karar verildi.'

Salih Zeki'nin Ermeni soykırımı ile ilgili geçmişi, komünistlik kariyerinde ilk kez bir sorun olarak karşısına çıktı. Salih Zeki, Merkez Komitesinden uzaklaştırıldıysa da, hem Bakû Doğu Halkları Kurultayında, hem de Türkiye Komünist Partisi Kongresinde delege oldu. Mustafa Suphilerin öldürülmesinden sonra TKP Dış Bürosunda etkisini sürdürdü."[122]

---

119 Mustafa Suphi Bakû'ya geldiğinde orada mahalli Türk seksiyonunda bulunan yapının ileri gelenlerinden biri. Bir İttihatçı kuklası...

120 Yakup da Mustafa Suphilerle aynı zamanda ve ayrıca Türkiye'ye gitti. Mustafa Suphi ve yoldaşlarını hakaret ve ölümle karşılayan Anadolu burjuvazisi, Yakup'u gider gitmez bir nişancı taburuna kumandan tayin etti. Artık Yakup kendi öz kampına kavuşmuştu.

121 Arsen Avagyan-Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci İttihatçı Komünist Salih Zeki Kuşarkov.

122 Age.

Yazar Enbiya Kırali'nin "Moskova'dan Anadolu'ya Maksut ve Mustafa Suphi" adlı romanında yazdıkları ise, işin içinde başka işlerin de olduğunu göstermektedir:

"Geçiş için diplomatik girişimler sürerken Bakû'da hazırlıklar son hızla sürmekteydi. Bazı isimler bir müddet daha kalmaktan yana iken, Suphi isteksiz de olsa geçişten yana tavır koymayı uygun buluyordu. TKP Merkez Komitesi kesin karar için toplantı üstüne toplantı yapıyor ve konuyu etraflıca tartışıyordu.

Suphi çalışma odasında yeni bir güne hazırlanıyordu. Kırık dökük tahtalardan çakılı, kısa ayaklı masanın etrafına dizili ithal kumaştan kaplı iki koltuktan birinde oturuyordu. Öteki koltukta arkadaşı Maksut otururken, her ikisinin de sıkıntılı olduğu her hallerinden belliydi. Suphi, her şey netleşmek üzereyken konuyu son olarak Maksut'la bir kez daha görüşerek yıllardır hayalini süsleyen Anadolu'ya geçmek istiyordu.

– Çok önemli ve tarihi karar arifesinde konuyu son olarak birlikte değerlendirelim.

– Karar verilmiş gibi görünüyor, ancak ciddi endişelerim var.

– Nelerden kuşkulandığını detayları ile birlikte anlatabilir misin?

Maksut birkaç gündür durgun ve isteksizdi. Eski coşkusu kaybolmuş ve kafasının karmakarışık olduğu yüz ifadelerinden anlaşılıyordu.

– Nereden başlamam gerektiğini bilmiyorum! Ankara'ya kendi gücümüzle ulaşmamız zor. Yollarda bir sürü engelle karşılaşacağız.

– Hükümet bizi koruyacak!

– Neden korusun?

– İhtiyacı var...

– Esas endişem burada... Evet Sovyet topraklarındayken bize şiddetle ihtiyaçları olabilir, ancak Anadolu'ya giriş yaptıktan sonra?

Suphi şaşırmıştı, böylesine bir çıkış beklemiyordu. Arkadaşının sözünü bitirmesini beklemeden sordu:

– Ne değişecek?

– Çok şey! Sovyet topraklarını terk ettiğimiz an, Ankara'nın sorumluluk alanına giriyoruz, işte o zaman diplomasi devreye girecek ve akıl almaz oyunlar başlayacak.

Suphi, ikna olmamış gibiydi.

– Diplomasinin fazla etkisinde kalmış olacaksın!

– Neden olmasın! Koca Sovyet Devleti kullandığına göre, Ankara da bu yola ağırlık verebilir.

Suphi'nin şaşkınlığı giderek artıyordu:

– Bu noktada herhangi bir çözüm var mı?

– Öncelikle Sovyetler'in kesin desteği gerekli!

– Vermezler mi?

– Nur Vahidov örneğini hatırlıyorsun; kendi topraklarında gelişen bu ölüme kayıtsız kalmalarını pek çözememiştik. Sınırı aştığımızda, dış sorun haline gelebiliriz!

Suphi de giderek kuşkulanmaya başlamıştı.

– Önceden bunların üstünde pek durmamıştık, şimdi hayat her şeyi önümüze koyuyor. Neler değişti acaba?

– Anadolu topraklarına giriş yapar yapmaz diplomasi artık devletten devlete işliyor olabilir!

– Demek istediklerini anlıyorum, fakat içinde bulunduğumuz koşullar yanlış da olsa, Anadolu'ya geçmemizi gerektiriyor.

– Tahmin edebiliyorum, ancak anlatırsan iyi olur.

Suphi derin bir nefes aldı. Masanın üstündeki kalemlerden birini eline alarak sağa sola oynatmaya başladı. Giderek canının sıkıldığı belli oluyordu.

– Anadolu'ya geçirmeyi düşündüğümüz partili kadrolar da dahil, buradaki sayımız bin beş yüz civarında. Giderlerimiz Bolşevikler ve Azerbaycan Komünist Partisi tarafından karşılanıyor. Sayımızın giderek arttığını düşünürsek gelecekte daha geniş bir bütçeye ihtiyacımız olabilir!

– Başka nedenler de var mı?

– Olmaz olur mu? Biz orada yalnız düşmanla savaşmayacağız, senin raporuna göre aynı iş için Batum'da hazırlık yapan Enver Paşa da başımızı ağrıtacak. Senin anlayacağın, bize bundan sonra yedi cihanda huzur yok!

Maksut'un karşı duruş sergilemesi, geçişi engellemeye yönelik olmaktan ziyade genel durumun değerlendirilmesine yönelikti.

– Benim tespitlerim seni burada kalmaya ikna etmek için değil, kalmanın da yaratacağı sorunlar var biliyorum!

Suphi artık iki arada bir derede gidip geliyordu.

– Desene elimizde iki ucu boklu bir değnek var.

– Benzetmen tamamen yerindedir.

Suphi, diğer konular hakkında da görüş almak istedi ve bundan sonra 'olası gelişmeler' hakkında Maksut'a ne düşündüğünü sordu.

– Bütün Rusya toprakları neredeyse Sovyetleştirildi. Şimdi de ülkenin yeniden kurulması ve planlanması için görüş ayrılıkları bir iktidar mücadelesine dönüşebilir.

– Buna nasıl karar verdin?

– Parti kadrolarını şöyle bir gözden geçirelim. İç savaş boyunca bir taraftan da ideolojik mücadele içinde oldular. Şuna şiddetle inanıyorum ki; Sovyet iktidarı nihai şeklini alana kadar bu iç çatışma ideolojik çerçevede kalmayabilir.

Suphi tekrar sordu:

– Biz böylesine bir iktidar mücadelesinin neresinde oluruz?

Zor bir soruydu, Maksut sağ eliyle uzun saçlarını şöyle bir karıştırdı.

– Bugünden tahmin etmek zor ancak bizim tercih hakkımız olmayabilir.

– Şimdi bu ne demek?

– Bu ülkedeki trafiğimize bir bakalım. Kazan, Kırım, Taşkent, Bakû ve Galiyev'le birlikte yürütülen çalışmalar, Şerif Manatov'la kurulan iyi ilişkiler, vaktiyle MÜSKOM'la olan hukukumuz... Sizce bizi nereye koyarlar?

– Muhtemelen ait olmadığımız yere!

Maksut da öyle düşünüyordu.

– Kesinlikle öyle, bu saatten sonra biz bu topraklarda yönümüzü bulamayız."

Evet tek yön kalmıştı Türkiye, o yön de belirsizlikler ve tehlikelerle dolu idi. Ünlü romancımız Kemal Tahir'in dedikleri biraz daha ışık tutacaktır bu karmaşık ilişki ve çelişkilere:

"Lenin'in yakın arkadaşlarından biri olduğu anlaşılan bu Sultan Galiyev, devrimin ilk günlerinden beri Marksizm yorumlarında Lenin ve arkadaşlarıyla birleşemiyordu. Eldeki kıt bilgiler-

den anlaşıldığına göre, bu Sultan Galiyev, Komünizmin, batı toplumun sosyal şartları göz önüne alınarak yazıldığını, oysa Doğu ile Batı toplumlarının birbirlerinden farklı toplumlar olduğunu, farklı olunca da Komünizmin yerleştirilmesi konusunda da özel metotlar uygulamak gerekeceğini savunmuştur. Çok önemli bir konu bu... Hele bunun 1917 ve daha sonraki yıllarda yüzdürülmüş, fakat kenara çekilmiş bir fikir olması, her bakımdan ayrıca önemli...

Bu konu üzerinde -altını çizerek-duruşumun sebebi, bugün yeniden ciddi bir önem kazanan Asya Üretim Biçimi'nin daha 1917'lerde ortaya atıldığı halde itibar görmemesidir. Bilimsel değeri yoktur, diyemeyiz. Çünkü teorinin sahibi Marks, konuyu ele almakta ve üretim biçiminin toplum yapısını derinlemesine etkilediğini söylemektedir. Bunca bilimsel bir konuya itibar edilmemişse, bunun Sovyetler Birliği için özel bir sakıncası var demektir. Nedir bu sakınca?

Bakıyoruz, Sultan Galiyev, Stalin'in başkanlık ettiği Yabancı Uluslar Komitesi'nde ikinci başkan ve en göze batan üyesi. Stalin Gürcü, Sultan Galiyev Tatar Türk'ü. Stalin Hıristiyan, Sultan Galiyev Müslüman. **Gürcü ve Ermenileri bir kenara çekersek, yabancı ulusların çoğunluğunu Türkler ve Müslümanlar oluşturuyorlar.** Galiyev'in Lenin'e önerisi, Türk ve Müslüman olan bu uluslar üzerinde Marksizm'in başka metotlarla uygulanmasıdır.

Bu metotlar Sultan Galiyev tarafından geliştirilip uygulanacağından, elbette **Sovyetler Birliği'nin en büyük parçası ve nüfusunun büyük bölümü üzerinde söz sahibi olacak** demekti. Değil Lenin, Marks'ın kendisi bile olsa, böyle bir nüfuzun doğmasını istemez. Sovyetler Birliği'nin bu yoldan parçalamasına razı olmazdı. **Ayrıca bu elde edilecek güçle, Parti'nin ve devletin ele geçirilmesi de uzak ihtimal değildi.** Yani Sultan Galiyev, Sovyetler Birliği'nin tehlikeli adamlarının en başında geliyordu.

İşte Mustafa Suphi, Sovyetler Birliği'nin en tehlikeli adam Sultan Galiyev'in sekreteri idi. Bütün mektuplaşmalar, telgraflar elinden geçiyor, en önemli konuşmalar önünde yapılıyordu. (...) Galiyev'i yalnız bırakmak, en yakın arkadaş-

larından ve yardımcılarından etmek, az bir iş değildir. Bu yüzden Mustafa Suphi'yi Moskova'nın **'Sen git Türkiye'yi kurtar'** diye kışkırtıp yola çıkardığını rahatlıkla düşünebiliriz."[123]

Hasan Basri Gürses, "Mustafa Suphi'yi kim tasfiye etti?" başlığı altında şu ilginç bilgileri vermekte:

"Dört beş ay sonra Ankara'dan cevap geliyor Mustafa Suphi Yoldaş'a... İlginçtir, cevapta üç imza var: Mustafa Kemal, Ahmet Ferit Tek ve Kazım Karabekir. **Ahmet Ferit Tek'in imzasının Mustafa Suphi için son derece güvenilir bir referans olması gerekir, çünkü o daha önceleri 1911'lerde birlikte parti kurduğu arkadaşıdır.**

Ankara'nın cevabı ulaştıktan sonra, bu sefer de Mustafa Suphi'nin Ankara'ya hareketine Bakû'dan izin vermezler. Orada da bazı dış pozisyonlar söz konusu olur. Sonunda nedense Sovyet elçilik topluluğu ile birlikte yola çıkar ve Türkiye'ye varınca elçilik topluluğu Suphi'lerden ayrılır.

O dönemde henüz Anadolu'da bir netleşme olmadığından, örneğin Kazım Karabekir'in çok özel bir pozisyonu var. Trabzon'da İttihatçıların bir örgütlenmeleri var ve bunlardan her birinin birbirine kuşkuyla bakan halleri var: İttihatçılar, Ankara Hükümeti ve Mustafa Suphi ekibi kuşku içinde. Oradan anlıyoruz ki, Mustafa Suphi'nin Ankara'ya gitmesi istenmiyor ve bir güzergâh yönlendirmesiyle tekrar geriye gönderilmesi planlanıyor. Trabzon'a getirildikten sonra sınır dışı edilmesi söz konusu...

Ankara'nın Suphi ve yoldaşlarını sınır dışı etmelerini anlayabiliyoruz, ancak bunun ötesini açıklamak biraz zor. Aydınlığa kavuşmamış bir olay bu. Çeşitli nedenler olabilir: **İngilizlerle Bolşevikler arasında yoğun ilişkiler var.** Mustafa Suphi, Bolşeviklerin İngilizlerle anlaşmasının kendileri için bir felaket doğuracağını düşünmektedir. Nitekim Mustafa Suphi ve yoldaşları 28-29 Ocak'ta boğulduktan tam bir ay sonra İngilizlerle sözü edilen anlaşma yapılıyor. Bu çok önemli bir nokta: **Komintern hiçbir biçimde olayı anmamış, üzerine gitmemiştir.** Olacak şey değildir bu. **Kendisine bağlı bir komünist partinin 15 yöneticisi**

---

123 A. Benningsen-C.L. Quelquejay-Sultan Galiyev Üçüncü Dünyacı Devrimin Babası.

hunharca öldürülüyor. Fakat ne Komintern ne de SBKP bu işin araştırmasına girmiyor."[124]

İş olsun diye ya da ciddi olarak alt kademede bazı sormalar, yazışmalar yok değil ama onlar da sonuçsuz. Hunharca ve kahpece o öldürümden sonra, Konsolos Bagirov, Trabzon Valiliğine soruyor:

'Trabzon Valiliğine

14 Şubat 1921

III. Enternasyonal Heyeti olan Mustafa Suphi ve arkadaşları Batum'da değildir ve hiçbir Sovyet Rusya sahiline gelmedikleri hakkında haber aldık.

Burada onların denizde boğulduklarına dair mübalağalı rivayetler yayılıyor. Bu yoldaşların nereye gönderildiklerini bana bildirmenizi rica ediyorum. Onlar görevli olarak gönderilmiştiler.

Onları isticvap edebilmek için bana gönderilmesini rica ediyorum.

Trabzon Rus Konsolosu

Bagirov'

Ve yanıt geliyor:

'Rus Konsolosuna

17 Şubat 1337 (1921)

III. Enternasyonal heyetinden hiç kimse buraya gelmedi ve hiç kimse de buradan gitmedi. Bu konuda bizde hiçbir bilgi yoktur. Sizin 14 Şubat tarihli yazınıza cevaben bildirilir.

Trabzon Valisi

Sabri'

---

[124] Hasan Basri Gürses-Sosyalist Turan ve Doğu Birliği.

E peki sonra ne oluyor? Sovyet Konsolosluğu ve Sovyet Hükümeti bu ikiyüzlü, ciddiyetsiz yanıta tepki veriyor mu? Hayır.

Ahmet Cevat'ın başvuruları da aynı akıbete uğruyor.

Türkiye Komünist Fırkası'nın Haricî Büro azalarından, Ahmet Cevat;[125] III. Enternasyonalin Doğu Şubesi Müdürü ve Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti Riyaset Hey'eti Azası Yoldaş Pavloviç'e yazdığı mektupta şöyle diyordu:

"Bakû, 2 Nisan 1921

Aziz Yoldaşımız, Pavloviç'e

'...Aziz Yoldaş Pavloviç, Yoldaş Mustafa Suphi, 4 Merkez komitesi azası, diğer 12 Komünist yoldaşın, kurban edilmesiyle ilgili olarak, sizinle konuşmalıyım: Onlar, 28 Kanunusani'de Trabzon yakınlarında, vahşice öldürülerek denize atılmışlardır. Kaybolan yoldaşlarımızın talihi hakkında, iki ay müddetince hiçbir bilgi alamadık; ama sonra anlaşıldı ki, Trabzon burjuvazisinin satılmış cellâtlarının darbeleri ile öldürülmüşlerdir...'

'...onlar motorlu bir kayığa bindirilmiş ve acele iskeleden gönderilmişlerdir. Bu kayığın arkasından silahlı adamların bindirildiği başka bir kayık yola çıkarılmıştır: yoldaşlarımız bağlanarak, kasaturalarla delik deşik edilerek öldürüldükten sonra, denize atılmışlardır. Ertesi gün her iki kayık da Trabzon Limanı'nda durmakta idi ve kayıkçılar Türk Bolşeviklerini denizin dibine gönderdiklerini merak eden herkese anlatmışlardı...'

'...Trabzon'daki RSFSR Temsilcisi, yoldaşlarımızla görüşme talebinde bulunduğu zaman; Trabzon Valisi tarafından, galeyana gelmiş halkın hücumuna uğrayabileceği ile korkutularak, evinden çıkmaması emrolunmuştur. ***Aslında Rus Temsilci bu tehlikeyi 'acele olarak' radyo ile Moskova'ya ve Ankara'ya bildirmeli ve yoldaşlarımızı cellâtların elinde bırakmamak için, gereken tedbirleri almalı idi. Yazık ki bu zamanda RSFSR'in Trabzon Temsilciliği'nde enerjisi kâfi eşhas bulunmuyordu...'***

---

125 Mustafa Suphi, arkadaşlarından 3 kişiyi "Harici Büro" olarak Bakû'da bırakmıştı. Bu 3 kişiden biri Ahmet Cevat'tı.

'...biz en iyi ve en cesur 16 veya 17 yoldaşımızı kaybettik, siz, bizimle olan tesanüdünüzü, onları öldüren cellâtların tecziyesini talep ederek ispat etmelisiniz. Trabzon'da, oraya giden bütün Türk Komünistlerinin katledilmesi mukarrerdir (kararlaştırılmış). Anadolu burjuvazisi, vahşi cinayetlerinin cezasız kalacağını bildikçe, komünistlere karşı canavarca takibi devam ettirecektir...'

'...aziz yoldaş, sizin bu meseleyi ele alacağınızı ve cellâtlara kurban olan en iyi yoldaşlarımızın hatırasını müdafaa etmeyi deruhte edeceğinizi ümit ediyorum...

Hürmetlerim ve komünist selâmlarımla A. Cevat...'

Yavuz Aslan'ın, Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmış olan, 'Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi' başlıklı eserinde, olayın arkasıyla ilgili olarak şu satırlar mevcuttur:

"...Ahmet Cevat'ın bu mektubu üzerine, Pavloviç'in girişimde bulunduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Üyesi olduğu Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti'nin de konu ile ilgili açıklama yapmayarak, hiç yaşanmamış gibi tavır takınması ilginçtir. Daha ilginç olanı ise, bu Sovyet'in merkezi Bakû olmasına ve Türkiye Komünist Fırkası da Bakû'da kurulmuş ve halen burada bir Harici Bürosu'nun bulunmasına rağmen; Azerbaycan basınında Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi ile ilgili, tek bir yazı ya da habere rastlanmamasıdır..."[126]

Aclan Sayılgan ise şunları yazıyor bu bağlamda:

"Mustafa Suphi ve arkadaşlarının akıbeti, hiçbir surette Sovyet hükümetinin tepkisine sebep olmamıştır. O sıralar baskı altında bulunan komünistlerin durumları ele alınsa idi, o zaman bu Mustafa Kemal Paşa'nın dostluk politikasının yok edilmesine sebep olurdu.

Ahmet Cevat'ın Pavloviç'e yazdığı mektupta 'Trabzon Rus mümessilinin' kendisinin de tehlikede olduğunu şikâyet ettiği bildiriliyor ve Suphi ve arkadaşlarının kaderi hakkında Radyo -

---

126 Önceki sayfalarda da belirttiğimiz üzere, ölüm haberi Bakû'ya ulaştığında "Mustafa Suphi'ye muhteşem bir cenaze töreni yapılmıştır" diye yazmaktadır A. Cerrahoğlu (Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı adlı kitap). Tek satır yazılmaması savı ile bu tören haberi çelişmektedir.

Telgrafla hemen haber vermemesini tenkit ederek, Moskova'nın acilen karşı tedbirler almasını istiyordu. Ahmet Cevat'ın Rusya mümessiline karşı yaptığı böyle bir tenkit, sanki Sovyet hükümetinin bundan hiç haberi yokmuş intibaını uyandırdı.

Muhakkak ki, Moskova'nın konsolosu bu hadiseden haberdar olmuş ve hadiseyi Moskova'ya duyurmuştu. Buna rağmen Moskova'da da Lenin, Troçki ve Çiçerin, Türkiye ile dostluk muahedesi akdetmek üzere idiler. Hâlbuki Stalin ve Orjanikidze bu muahedenin imzalanmasından kaçınılmasını tavsiye ediyorlardı.

Çiçerin, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının akıbetinin, görüşmeleri tehlikeye düşürmemesi için elinden gelen gayreti de sarf etmiş, **M. Suphi ve arkadaşlarının kazaya kurban gittiklerini** politik zaruretlerle kabul ettikten sonra 16 Mart 1921'de, yani Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesinden bir buçuk ay sonra, muahede imzalanmıştır."[127]

Mustafa Suphi'nin Komintern'deki şahsi dosyasında bazı yazışmaların suretleri var. **Var da, bunlar bile Sovyetler'in işi sıkı tuttuğunu göstermiyor, olay anlatılıyor, bazı pazarlıklar öneriliyor.** İşte o yazışmalardan önemlileri:

"SBKP MK'ne

L.N. Çernov Yoldaşa

M. Suphi'nin ölümü hakkında malumat içeren ve Zinovyev'e gelen iki mektup ile Çiçerin'e gelen bir telgrafın fotokopilerini ricanız üzerine size gönderiyoruz.

SBKP MK Marksizm-Leninizm Enstitüsü

Merkez Parti Arşiv Müdür Yardımcısı

R. Lavrov/İmza/"

---

127 Aclan Sayılgan-Türkiye'de Sol Hareketler.

Zinovyev Yoldaşa

23 Haziran 1921

Sayın Yoldaş

Türk elçisi Ali Fuat'ın, bütün büyük devletlerin küçük Türkiye'ye beklenen saldırısına karşı dünya proletaryasının açıklama ve gösterilerde bulunması talebini ifade etmiş olduğunu bir süre önce size bildirmiştim. Komintern Kongresi'nin bu yönde karar almasını Türk elçisi çok istiyordu. Ben kendisine Fuat'ın (Sabit) tutuklandığını, Suphi'nin katline iktidarın göz yumduğunu, İskenderun'daki Ermeni kırımını hatırlattım. Buna yanıt olarak gelen uzun bir notada Ali Fuat, Türk halkının emperyalizme karşı savaşıyla Sovyet Cumhuriyeti'nin güney yanını koruduğuna ve ulusal ülküsü uğrunda kanını dökerken aynı zamanda bununla dünya devrimine hizmette bulunduğuna işaret ediyor. Şimdi Sovyet Rusya'nın emperyalizmle barıştığını, ulusal Türkiye'nin ise yalnız kaldığını ve savaşa devam ettiğini belirtiyor. Bu durumda Komünist Enternasyonal yöneticilerinin savaşan Türkiye'yi moral destekten yoksun bırakamayacağını kaydediyor. Dr. Fuat Sabit'in askeri doktor olduğunu ve politikayla ilgisi olmayan görevli suçuyla tutuklandığını yazıyor.

Mustafa Suphi'nin öldürülmesinde kayıtsız kalan makam ve görevlilerin cezalandırıldığını ileri sürüyor. Türk komünistlerinin yanlış taktik uygulamak suretiyle emperyalizme karşı savaşta Türk cephesini zayıflattıkları durumlarda kovuşturulduklarını, onlara karşı adeta yasanın uygulandığını iddia ediyor.

Ermenilere karşı canavarlığı Ali Fuat doğrudan inkâr ediyor. Bu olayda emperyalizmin komünistlerle milliyetçi Türkleri birbirinden ayırıp hem berikilere ve hem de ötekilere karşı kendi savaşının yükünü hafifletmek amacıyla komünistleri aldatmayı başardığını sanıyor. Sonunda şunları yazıyor: "Büyük kurbanlar

pahasına yazgısını kendi eline almayı başaran komünizm dünyası, halkımızın emperyalizme karşı savaşta doğal müttefiki emperyalizmle barış dönemine geçmiş iken emperyalizme karşı savaşı sürdüren Türk halkı kendisini, uğrunda savaşa devam ettiği ortak davanın çıkarları için komünist dünyadan en azından moral destek rica etme hakkına sahip görmektedir."

Tam da şu anda yeniden Türkiye'ye dâhil edilen vilayetlerden Rus nüfusunun tamamını yığınsal bir şekilde kovma kararı çıkartan Türk hükümeti konusunda oluşan karmaşık durumu görüşen Dışişleri Bakanlığı Heyeti yine de Antant devletlerinin Küçük Asya'ya karşı hazırlanan saldırısı karşısında Komintern kongresinin kayıtsız kalamayacağı görüşündedir. Bu yüzden proletaryayı Antant devletlerinin Türkiye'ye saldırısına karşı savaşa çağıran bir kararın kabul edilmesini ve aynı zamanda Türkiye hükümetinin komünistlere karşı uygulamalarını kınayan başka bir kararın da kabul edilmesini en uygun buluyoruz.

Komünist selamlarımı sunarım.

Zinovyev Yoldaşa

Sayın Yoldaş

(...) Türk Elçisi bana geldi ve hükümetinin emri üzerine bana Antanta'nın Türkiye'ye karşı savaşmak için güç topladığını ve bu ülkeye karşı bütün büyük devletlerin birliğini hazırlamaya çalıştığını söyledi. Bütün büyük devletlerin bu saldırısını engellemek gerektiğini, uluslararası proletarya hükümetlerinin, oraya silahlı birlik gönderilmesine karşı tavır koyması ve savaşmasıyla bu amaca ulaşma yönünde önemli bir adım atılmış olacağını belirtti. Elçi, Komintern kongresinden bu uğurda yararlanılması talebini dile getirdi.

Türkiye'ye saldırılmasını protesto etmek, elbette ki, işçi partileri için tamamen doğal bir iş. Ancak, Türklerle, onların tutumu hakkında da görüşülebilir. Ben elçiye Fuat'ın tutuklanması, Sup-

hi'nin öldürülmesi, genel olarak komünistlerin kovuşturulması ve Ermeni vahşeti olaylarına işaret ettim. O bana Suphi'nin öldürülmesini engellemeyen Trabzon valisi ve emrindekilerin ağır ceza aldıkların dair verileri bildirecek. Diğer suçlamalara gelince, onları ya inkâr ediyor ya da bir anlaşmazlık olarak görüyor.

O kısmen bu konuda materyal verecek, kısmen kendi hükümetine soruyor, kısmen de bizim görüş ve sitemlerimizi hükümetine bildiriyor. Belki ona belirli şartlar koşmak, örneğin, Türk komünistlerinin bizim kongremize serbestçe gelebilmelerini, ya da hatta uluslararası proletaryayı savunmaya çağırmak üzere olduğumuz o hükümetle tanışmak için Komintern'den Ankara'ya temsilcilerin gitmesini talep etmek iyi olur. Bu şartların hangilerinin ileri sürüleceğine, özel olarak da Komintern heyetinin Ankara'ya gitmesine izin verilmesini şart koşmanın uygun olup olmayacağına karar vermek Komintern'nin işi...

Komünist selamlarımı sunarım.

Dış İşleri Bakanı Çiçerin'e

Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Zinovyev'e

Mustafa Suphi başta olmak üzere on yedi kişilik Türkiye Komünist Partisi Heyeti 20 Ocak günü Kars'tan Ankara'ya hareket etti. Heyet üyeleri suçluymuş gibi jandarma refakatinde Trabzon'a getirildi. Burada iktidar mağazaları zorla kapattırmış, halk hamalların karşısına yöneltiliyor... heyetle alay edilmesi için paralar ödenmişti. Sovyet Konsolosluğu ve Rusya Enformasyon Bürosu binaları sıkı gözetim altına alınmıştı. Sokakta rastlanan Sovyet işçileri tutuklanıyordu. Bana hükümet evde kalmamı tavsiye etti, yani ev hapsine alındım. Kalabalık gelmiş, Rus kadın da dâhil heyet üyelerini hırpalayıp tartaklıyor, üzerlerine tükürüp çamur atıyor, küfürler savuruyormuş. Sonra heyet üyeleri bileklerine kelepçe vurularak bir motorlu tekneye bindirilerek bilin-

meyen bir yere götürülmüş. Suphi ve arkadaşları Türk subaylarını kurşuna dizmekle suçlanıyor.[128]

KASATKİN"[129]

Yalçın Küçük, Sovyetlerin tutumuna şu yorumu getiriyor: "(1921 tarihli Türk-Sovyet-Moskova Antlaşması ile Sovyet-İngiliz Antlaşmalarına göndermeler yaparak) Genç Sovyet yöneticileri, anlaşmanın mürekkebi kuruyuncaya kadar Mustafa Suphi olayının duyulmamasına özen göstermişler, imzanın mürekkebi kuruduktan sonra gözyaşı dökmüşlerdir."[130]

Üzerinde durulması gereken bir önemli olgu da Sovyet Elçisi Midivani'nin kuşku yaratan tutumu... Kars'a birlikte geldikleri TKP heyetinin başına işler geleceği belli iken, onların yola çıkarılmasına engel olmuyor. Ankara'ya 2 gün içinde hareket et-

---

128 Mehmet Perinçek, Aydınlık Gazetesi'ndeki köşesinde Mustafa Suphi'nin denize açılmadan önceki son saatlerini ele alan bir Sovyet raporunu açıkladı (24 Ocak 2013). İlk kez yayımlanan bu rapor, Trabzon'daki Rusya Enformasyon Bürosu tarafından 30 Ocak 1921 tarihinde, Mustafa Suphiler'in ölüm haberinden önce yazılmış. "Gizli" ibareli rapor, Rusya Askeri Devlet Arşivi'nde (RGVA) fond 33988 liste 1 dosya 410 yaprak 5-10 numaralarıyla kayıt altındadır. Raporda ilk olarak "Mustafa Suphi Trabzon'da" başlığı altında Bakü'de kurulan Türkiye Komünist Fırkası'nın (TKF) lideri Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türkiye'ye gelme kararının duyulmasından sonra bazı söylentilerin yayıldığı ifade ediliyor. Bakü'de 1920'nin Eylül ayında gerçekleştirilen Doğu Halkları Kurultayı'na katılan bazı Türk delegelerin, Mustafa Suphi'nin 28 Türk subayının kurşuna dizilmesinde yer aldığını ve Sovyet etkisi altına girmeyen askerlerin baskıya maruz kaldıklarını duydukları iddialarına ver veriliyor.

Trabzon İstikbal Gazetesi'nin de bazı kimselerin ağzından yazdığı bu subay kurşuna dizdirme olayına ilişkin olarak Yavuz Aslan, "Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi" adlı kitabında Türk subaylarının öldürülmesi konusuna da değinir. Aslan'a göre, Mustafa Suphi, Rusya'nın çeşitli bölgelerinden Türk askeri esirlerinin Bakû'ya getirilmesi ve kendi teşkilatına kazandırılması yönünde çok çaba göstermiştir. Ancak Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından Türk esirlerinin öldürüldüğünü söylemek mümkün değildir. (s.325 vd.)

129 Rüstem Aziz-Mustafa Suphiler.

130 İkram Çınar http://www.egitisim.gen.tr/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=56&catid=14&Itemid=135

mesi gerekirken, etmeyerek kızıl bayrak dalgalanan otomobili ile Malakan köylerini ziyaret edip duruyor.[131] Emel Akal, "Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri" adlı kitabında bu durumun bir muamma olarak kaldığını yazıyor.

Ve 1921 Kasımında Türkiye'ye büyükelçi olarak gelip 2 yıl kalan ve anılarını kaleme alan S.İ. Aralov'un yazmadıkları... Aralov, anılarında hem kendi dönemini anlatıyor, hem de Türk-Sovyet ilişkileri bağlamında 1920 ve 1921'deki olayları, sürtüşmeleri, görüşmeleri, anlaşmaları... hemen her şeyi anlatıyor ama **Mustafa Suphi ve yoldaşları için tek satır yok, adlarını bile anmıyor.** Manidar değil mi?

İsmet Bozdağ da Rusları suçlayanlardan. Bozdağ, üst yolda başta vali olmak üzere, garnizon komutanı, Rus konsolosu, öğrenciler resmi tören için beklerken, Kâhya Yahya'nın tertibiyle bazı balıkçı esnafı ve baldırıçıplağın gündüz vakti içki içirilip sarhoş edildikten sonra, alt yolda Mustafa Suphi ve arkadaşlarına saldırmalarını manidar bulmakta ve sorumlu olarak Sovyetleri işaret etmektedir.[132]

---

131 Kazım Karabekir "İstiklal Harbimiz" adlı eserinde Rus elçisi Midivani'nin Kars'ta kaldığı süre içerisinde Malakan köylerine yaptığı ziyaretler ve örgütlenmelere dikkati çekmektedir: "21'de Rus sefiri Medivani veda ziyaretine geldi. Yarın trenle Erzurum'a hareket edecek, oradan otomobil ile Ankara'ya. Medivani Kars'ta bulunduğu 24 gün kadar misafirliğinde boş durmadı. Civar Malakan köylerinde gizli Bolşevik teşkilatı yaptı, Mustafa Suphi'nin heyetini idare etti, yola çıkardı. Bir sefirin Kars'ta bu kadar müddet oturması ve civar köylerde dolaşması pek ayıp ve pek kaba bir hareketti. Kendi hallerinde çalışkan bir kavim olan Malakanlara fesatlık yapması, onların felaketine sebep oldu. Bu hakiki müstahsil sınıfın, ziraat ve hayvancılıkta en ileri gitmiş bu cemaatin yerlerinde kalmasında ve daha iyisi Anadolu, içine numune olmak üzere alınmasında fayda vardı, fakat Medivani'nin ifadesiyle köylerde kızıl bayraklarla gösteriler daha Medivani varken başladı. Ben Medivani'nin nazarı dikkatini çekerek Türk milletinin istiklalini kurtarmak için bütün emperyalist kuvvetlerle boğuşurken içimizden bizi devirmek isteyenleri de düşman sayıp tedbirler almaktan çekinmeyeceğini anlatmıştım. Vaziyeti Ankara Hükümetine gereği gibi bildirdim. Ve artık memleketimizde Bolşevik nüfuz ve unsuru olan Malakanların bir müddet sonra hudut haricine çıkarılması ve yerlerine Türk göçmenleri alınması kararlaştırıldı."

132 Milliyet Gazetesi-5 Aralık 1991.

Bu bize pek mantıklı gelmiyor. Zaten Bozdağ yazarlık bağlamında sicili temiz birisi değildir. Önce Atatürk laikliğini savunup ardından, **"Atatürk döneminde laiklik yoktu, bunu Atatürk'ün hastalığından yararlanıp İnönü getirdi"** diyen adamdır Bozdağ. Ve daha da vahimi ve ayıbı; Abdülhamit'in hatıralarını yayınlayıp sonra da **"Onları ben uydurdum"** demesidir.

Suphi ve Yoldaşlarının Türkiye'ye Gelişlerine Yönelik Eleştiriler

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Eleştiri ve Çözümlemeleri:

"Mustafa Suphi ve yoldaşları, Marx'ın Paris komünarları için dediği gibi 'göklere sıçrayan kahramanlık' timsalidirler. Tıpkı gene Paris komünarlarını kasıp kavuran sınırsız 'saf çocukluk' niteliklerine kurban olup gittiler. Paris Komünü'nde 1. Enternasyonal'in en ateşli yandaşları büyük etki göstermişlerdi. Fakat bu yandaşlar azınlıktaydılar. Çoğunluk hep ütopist (Blankici, Proudhoncu) küçük-burjuva sosyalistlerindeydi. Mustafa Suphi ve yoldaşları da en büyük hızlarını, 1. Enternasyonal'in bütün devrimci geleneklerini yaşatan 3. Enternasyonal'den alıyorlardı. Ne yazık ki hareketlerine egemen olan taktik ve strateji ilkelerinde hem öznel, hem de nesnel koşullar yeterli derecede değildi. Leninist yöntemi ve taktiği uygulamadılar. Leninizm üslubundan yalnız 'uçkun devrimcilik' (devrimci kanatlanış) aldılar, 'yapkın devrimciliği' (Amerikanvari işçiliği) unuttular. Onbeşlerde yeteri kadar devrimci hazırlık yoktu. Onbeşler, içinde devrim yaratmaya giriştikleri çevreyi devrimci mücadeleyle işlemiş değillerdi. Bu yüzden düşünceleri ne kadar enternasyonalci ve devrimci olursa olsun, yaptıkları nesnel olarak ve fatalman Blankici ya da Bakuninci bir hareket şeklinde kaldı. Yani anarşik hareketten ileriye geçemedi. Ve Türkiye'de Paris Komünü'nün bir minyatürü oldu.

Onbeşler hareketine neden anarşik diyorum ve Bakunin'le Mustafa Suphi arasında bir benzerlik görüyorum? Akıllardadır.

1848 Avrupa devrim sarsıntıları sırasında Marx ve yoldaşları Almanya içinde o zamanki sınıf ilişkilerine göre ve Fransız devriminden çıkmış derslerle, devrime varmak için uğraşarak başarılı olamadılar. Ve Avrupa'da yeni bir istikrarın başladığını sezerek, devrim açmanın şimdilik devrimci hazırlanmaya tercih edilemeyeceğini söylediler. Bakunin ise, Fransa'da çevresine topladığı bir gönüllüler alayıyla Almanya'ya saldırmaya ve orada bu asker gücüyle devrim yapmaya kalkışmıştı. Bakunin'in zamanına bakarak koşullar ne denli başka olursa olsun, Mustafa Suphi hareketi de, özü itibarıyla bir Bakuninizm'den ibaretti. Burjuva paşasının hilesine kanarak, Bolşevik devriminin serbest bıraktığı tutsak Türk subay ve erlerinden alelacele yaptığı bir alayla, Türkiye'de Bolşevizm'i kurmaya yürüdü. Oysa burjuvazi, ülke içinde Müdafaa-i Hukuk örgütüyle siyasal ağını kurmuştu. Burjuva ordusunun sadık bekçi kadrosuyla yürütme gücünü eline geçirmiş bulunuyordu.

Siyasal ve askeri alanda bir ülke ölçüsünde örgütlenmiş olan kapitalist sınıfa karşı, Mustafa Suphi'nin oluşturduğu kadar ne idüğü belirsiz, ülkesine dönmekten başka bir şey düşünmeyen, küçük-burjuva unsurlardan derleşik bir alayla karşı koymak ütopizmin, hayalci kuruntuculuğun en yüksek derecesi değil midir? Ve buna Puçizm, Blankizm ya da Bakuninizm'den başka hangi kavram uygun düşürülebilir?

Mustafa Suphi bir anarşist miydi? Bu noktada henüz elimizde yeterli belge yok. İleride bu nokta da işlenirse açıklaşır. Fakat her hareketi dediğiyle değil, ettiğiyle ölçmek kaçınılmazsa, Mustafa Suphi hareketini ütopik sosyalizmden ve Bakuninizm'den ayırdetmek oldukça güçleşir. Doğrusu, Rusya'da Bolşevik devrimin tarihçesini, yani salt siyasal Bolşevik devrimin akışını izlerken tam Mustafa Suphi hareketi gibi değil, fakat ona şöyle böyle benzer öyküler işitmiş olanlarımız çoktur. Fakat o zamanki siyasal Bolşevik devriminin bu kısmi ve ender görülen özelliklerini Onbeşler hareketine benzetmek, Bolşevizm'in karacahili olmak ve deva bulmaz bir körlükle batağa saplanmak demektir. Bolşevikler de, bazı yerlerde karşı-devrimi kızıl kuvvetlerle ezdikten sonra siyasal devrimi başardılar. Ama Mustafa Suphi

hareketiyle Bolşevik hareketi karşılaştırmak için şu noktaları göz önünde tutmamız gerekir:

1-Karşı-devrim merkeziyle kopuşma: Bolşevikler barikata çıkmadan 7 ay önce Çar devrilmiş ve hapsedilmişti. Rusya'nın her iki başkenti, gerek Petersburg, gerek Moskova bir hamlede karşı-devrim yuvası olmaktan çıkmıştı. Pek çok önemli merkezler gibi, devrimci işçilerin elinde bulunuyordu. Ülkede fiilen egemen olan örgüt, ezici halk çoğunluğunu oluşturan Sovyetlerdi. Oysa Anadolu hareketi Müdafaa-i Hukuk adı altında bir burjuva ulusal örgütünün yönetimine girmişti. Ve taşra burjuvazisinin güdücüleri, Bolşevizm'e dört elle sarılmış görünmelerine karşın, hâlâ bakanları, muhafız alayları, polisleri, mülkiye ve ordu güçleri bulunan Sultan'a toz kondurmuyorlardı. Mustafa Kemal, Ferit Paşa kabinesine, padişahı efendisiyle doğrudan temasa izin vermediği için çatıyordu. Büyük Millet Meclisi, halka, bağımsızlık mücadelesinin amacını 'Halife'i Zîşan Essultanı' kurtarmaktan ibaret gibi gösteriyordu

Anadolu'da başlayan Kemalizm, kendisine, İstanbul'da tutsak düşmüş padişahın vekili, ondan izin almış onun adına hareket eden has yaveri süsünü veriyordu. Demek, Rusya'da desantralizasyon son haddini bulmuş, bütün burjuva devlet aygıtının çark ve kayışları birbirinden çıkmış, darmadağınık olduğu halde, Türk burjuvazisi halkın herhangi bağımsız ve devrimci ayaklanışına yol açmamak, 'vaziyeti tutmak' için, Sultan'ın dokunulmaz kutsal bir egemen makam olduğunu ve tüm ulusun o makama bekçi köpekliği yapmaktan başka görev ve onur tanımadığını sonuna dek ilân ediyordu.

2-Ordu: Rusya'da orduya asker sovyetleri işlemişti: Ordunun bir kısmı Bolşevik parolalarını benimsemişti ve gerici genelkurmayın değil, sovyetlerin komutası altındaydı. Ordunun geri kalan kısmıysa tarafsızlaştırılmıştı. Türkiye'de ordu kadrosu halifenin İstanbul'dan atayıp gönderdiği müfettiş 'yaver'i has' Mustafa Kemal'in emrinde olduğu gibi, burjuva savunmacılığına azmetmiş bir durumdaydı. 'Kuvva-yı Milliye' denilen milis örgütünüyse, ordu kadrosu ilk fırsatta dağıtıp emrine almak için tetikte duruyordu.

3-Demokrasi: Rusya'da Çarlık devrildikten sonra tam 7 ay süren egemen devlet sistemi; burjuva demokrasisinin dünyada seyrek ve az görülür en yüksek kertesini tutmaya zorunlu olmuştu. Bu süre içinde halk kitlelerini kendi deneyimleriyle Bolşevik siyasetinin doğruluğuna ikna etmek olanaklıydı. Türkiye'de Kemalizm, iliklerine kadar militarist bir disiplinle halkı her türlü demokratik hareket ve örgütten sistematik olarak soyutladı. Bir yanda halifeyi tutup karşı-devrimi körüklerken, ötede halktan gelen her girişim yeteneğini şiddetle boğdu.

4-Bolşevik hazırlık: Rusya'da Bolşevik Parti 15 yıldır ayaklanmadan, meclis ve dernek faaliyetlerine kadar binbir tür siyasal ve sosyal mücadeleyle pişkin bir örgüt ve güç yaratmıştı. Leninizm'in 'halkı deneyle ikna etme' taktiği, tüm geniş halk yığınlarını Bolşevizm'e sempatizan etmişti. Ve Bolşevikler devrim ve ayaklanma bayrağını kaldırdıkları gün -Haziran ayında %13 gibi azınlıkta kaldıkları- sovyetlerin içinde %51 oranında çoğunluğu elde etmiş bulunuyorlardı. Hatta Kurucu Meclis'te büyük toprak sahipleriyle burjuvaların oranı %13 olduğu halde, Bolşevikler %25'tiler. Tek sözle, Türkiye'de bunların hiçbiri yoktu. Bunların hiçbiri yokken, yani yönetim ve ordu militarist burjuvazinin elindeyken, en küçük bir örgütü henüz olmayan halk tabakaları adına, devrime bir tür ayaklanmaya girişmek, en sonunda Mustafa Suphilerin başlarına geldiği gibi kışkırtılan kara halkın cahil saldırıları önünde 15 kişicik kalıp, Karadeniz'in mavi ve hırçın dalgaları arasında baltayla doğranmayı göze almak değil midir?

Bu bir kahramanlık olabilir. Fakat Marksist kahramanlık, yalnızca ölmeyi değil, kitleden kopuşmayarak ölmeyi bilmektir. Onbeşler'in Türkiye devrimci hareket tarihindeki nesnel konumları, öldükleri için değil, ölmeyi bilmedikleri için, Rusya tarihindeki Bakuninizm olur. Ya da, eğer mutlaka yakın Bolşevik tarihinden bir örnek almak gerekirse, modern Bakuninizm'in, yani Troçkizm'in başarılı olmuş, yani sonu belli ve uğursuz sonuna kadar varmış bir şeklidir.

Burada başka bir itiraz gelebilir: Onbeşler hemen ve yalnız devrim ve ayaklanma yapmak için değil, Anadolu'da beliren anti-emperyalist mücadeleyi tutmak için de geliyorlardı... O za-

man Mustafa Suphi ve yoldaşlarının karşısına Marksizm-Leninizm'in şu görevi çıkıyordu: Başlayan ulusal harekette demokratik burjuva devrimini son kertesine vardırarak proletarya devrimini ve halk sovyetler iktidarını kurmak... Yoksa, salt ulusal hareketi tutarak, ne olursa olsun burjuvazinin siyasi iktidarını güçlendirmek, elbet Marksist değil, Menşevik bir harekettir. O halde, yani demokratik burjuva devrimini proletarya devrimine çevirmek için, ülke dışında ipten kazıktan kurtulmuş bir alay herifle, burjuva paşalarının ikiyüzlüce ve kahpece vaatlerine çocuk gibi kanarak harekete geçmek yeterli midir? En küçük bir siyasal örgüt, kitleyle en basit teması olmaksızın, Onbeşler hangi sosyal gücü temsil ederek ve o güce dayanarak burjuva gibi kancık ve zalim bir sınıfla el ele verebilirdi? Burjuvazi, Onbeşler'in elini, onları Karadeniz'in dibine indirmek için tutmaz mıydı?

Onbeşler'in bozgun nedenlerini özetlemek için özellikle göze çarpan şu noktaları sonuç olarak çıkarabiliriz:

1-Dünya ölçüsünde devrimde salt dış yedek güçlere dayanmak: Proletarya devriminin stratejisinde özgüç her zaman işçilerdir. Fakat dünya devriminin bir bütün oluşu, tarihte öyle anlar yaratır ki, henüz derebeylik ve kapitalizm-öncesi ilişkilerden ileriye varamamış ülkelerde bile, yerli burjuvazi zayıf, emperyalizm uzak, proletarya diktatörlüğü yakın, halk ezici çoğunluktaysa, sovyetler devrimini başarmak ve doğru sosyalizme geçmek olanaklıdır. Çin örneği Leninizm'e bunu da kaydettirdi. Ama Marksistler için göz önünde tutulacak şey daima az fakat öz bir işçi sınıfına sıkı sıkıya bağlı, bilinçli keşif kolu (öncü) kurmaktır. Bir ülkede böyle bir keşif kolu varsa, o zaman yakın proletarya diktatörlüğünün de yedek güç olarak yardımıyla, yerel koşullara uyarlanan bir sovyetler devrimine geniş halk yığınları çekilebilir. Onbeşler için böyle bir parti yoktu. Onlar yalnız dış güçlere, proletarya diktatörlüğüne dayandılar. O zaman, değil sovyetler devrimi yapmak, hatta demokratik burjuva devrimini geliştirmeye bile varamamaksızın paşaların tuzağında mahvoldular. Pekâlâ biliyoruz, Türk burjuvazisi de o dış güce, yani proletarya diktatörlüğüne dayandı. Bolşeviklerden para, silah, asker ve her şeyi aldı. Fakat bu aldığı araçları Anadolu'da kurduğu si-

yasal, yönetsel ve askeri burjuva örgütlerinin çerçevesine tabi tuttu. Yani önce iç gücünü örgütledi. Her türlü bağımsız halk hareket ve örgütlerini yaşatmamak için ne gerekse her önlemi aldı. Ve ancak özel mülkiyeti güvence altına alarak Bolşevizm'e dayandı. O iki şeyi aynı zamanda başarmasaydı, Kemalizm'in yerinde çoktan yeller eserdi.

2-Bir ülke ölçüsünde nesnel ve gerçekçi olmamak: Devrimci hareket ve taktik her şeyden önce soğukkanlılıkla saptanan sınıf ilişkileri üzerinde yürür. Sınıf ilişkileri demek, bir ülkede komşu ülkelerde ve bütün dünyadaki sınıfların güç ilişkileri demektir. Herhangi bir Marksist hareketin ayıklığı, bu nesnel durumu dupduru görerek ona uygun öznel hamleler hazırlamaktır. Onbeşler harekete geldikleri zaman, dünyadaki sınıf ilişkileri şiddetle devrim lehineydi. Fakat bu ilişkilerin Türkiye'deki özelliklerini, yani Türkiye halkının devrimci eğilimlerini öldürmek isteyen etkenleri Mustafa Suphi ve yoldaşları dikkate alamadılar. Onbeşler salt kendi vicdanlarında buldukları devrimci ve ayaklanmacı kanatlanışın hızına uydular. Onların gözleri amaçlarının gücü ve ışığıyla kamaştı. Onbeşler sınıf ilişkilerinin kendiliğindenci ve bazen kör doğa gücüne benzeyen eğilimlerini gerçekçice, oldukları gibi göremediler. O eğilimlere dayanarak, halk kitlelerinin derin çıkarlarını, devrimci yöntemlerle bilince çıkartarak dövüşemediler. Ve dövüşemeden öldüler.

3-Öncü ölçüsünde gizli faaliyeti hiçe saymak: Komünist örgüt her şeyden önce devrimci ve altüstlükçü bir örgüt demektir. Dünyada hiçbir egemen sınıf, bıçağını çekmiş hasmın göğsüne saplamak üzere açıkça yürüyen mahkûm sınıf örgütüne, 'Gel buyur, vur! Sen haklısın... Ben ölmeliyim...' demez. Tersine öyle bir örgütü her zaman pusuya düşürmek için onu izler. Daha yakından ve açıktan açığa izlemek istediği legal sosyalist ve komünist partilere izin verdiği zaman bile amacı yalnızca tuzaktır. Onun için Leninist örgüt ilkesi her şeyden önce siyasal keşif kolu mücadelesinde en güçlü gizlilikle olabildiğince geniş legal faaliyeti sentez halinde birleştirmektir. Modern savaşın en basit ve besbelli ilkesi, düşmana hedef oluşturmama esası, Onbeşler için hiç yoktu. Onbeşler, topu tüfeğiyle başta bando mızıkasıyla Anadolu sovyet-

ler hükümetini kurmaya geliyorlardı. Askerlikten anlayan paşalar için, bu kusursuz açık hedefi bir kurşunda devirmek bu yüzden çok kolay oldu. Böylece zavallı Suphi 'Ayasofya'nın kubbesinde uluslararası sosyalist iktidarın al bayrağını dalgalanır' göremeden saflığına, temizliğine ve mertliğine kurban gitti.

4-Örgüt yokluğu: Kendiliğinden anlaşılır. Onbeşler olgun bir proletarya örgütü anlamında örgüt değildi. Bir dalga, bir hücum kıtası, akıncı bir deli seldiler... Geldiler ve geçtiler."[133]

Tarihçi Cemil Seydahmedov'un Görüşleri:

"Mustafa Suphi ve çevresinin etkinliklerini inceleyen tarihçi Cemil Seydahmedov, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türkiye'ye dönüşlerini ve trajik sonlarını 'Ülkedeki gerçek durumu bilmemek, devrimci uyanıklığı elden bırakmak, ajanların tuzağına düşmek' olarak değerlendiriyor ve 'büyük yanılgıya düşüldü' diyor."[134]

Asaf Güven Aksel "Adanmışlık" Diyor:

"Mustafa Suphi ve yoldaşlarının öldürülmelerinin üzerinden 90 koca yıl geçti. Anıyoruz. Ve daha birkaç ay önce, Türkiye Komünist Partisi 90 yaşına basmıştı. Kutladık.

TKP'yi kurduktan birkaç ay sonra öldürüldü Mustafa Suphi ve yoldaşları. Bir kutlamayı bir anma izledi 90 yıldır.

Bu kez, bir ihtilal müfrezesi kurduktan hemen sonra, Karadeniz'e gömülen bir insana bakalım istedim. Bir şenlikten bir trajediye gidişin, doğumla ölüm arasındaki kısa zaman diliminde tarihe kaydedilmiş bir tavrın üzerinde duralım.

Neden, nasıl, kim tarafından öldürüldükleri sorusunu bu kez bir yana bırakalım. Öldürüleni anlamaya çalışalım. Unvanından sıyıralım, sadece bir dava adamı sıfatını ele alalım.

90 yıllık bir muammaya, tartışma götürmeyen bir noktadan yaklaşalım.

---

133 http://siyasihaber4.org/onbesler-hikmet-kivilcimli/3109

134 Bilal Şen-Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri

10 Eylül 1920 ile 28-29 Ocak 1921'i buluşturan doğrultudan: Kendini ihtilale adamaktan.

Yahya, Karabekir, Kemal, Hamit... Bıçağı tutan el ve ona talimat veren isim üzerinde durmayalım, bir kez daha o tartışmalara girmeyelim. Şöyle bir genel kabulde buluşalım: Emperyalizme karşı bir ulusal kurtuluş hareketinin figürleri, bunu bir sınıfsal devrim rotasıyla tamamlamak isteyen figürleri ortadan kaldırdı. Burjuva devrimin figürleri, proleter devrimin temsilcilerini yok etti.

Bunun bütün tartışmaya açık yönlerini göz ardı edelim ve kabullenelim. Bu 90 yılın muhasebesini, bu kabullenmenin uzantısı öfkeyle değil de, Suphi'yi ve arkadaşlarını anlamak üzere yapalım, bugün için bir ders daha çıkaralım.

Belki böylece, ne zaman kurtuluş savaşı ve cumhuriyet fikriyat ve eyleminde, tarihsel izdüşüm olarak sosyalistler açısından da bir direnç noktası bulunduğu söylense, bu olaya gönderme yaparak itirazlar yükselmesinin, aslında nasıl bir tavır farkını gösterdiğinin ipuçlarını buluruz.

'Sosyal devrim karşısında Türkiye Komünist Partisi'ne düşen görevi, yağmacı emperyalizmin bütün baskılarına rağmen ayaklanıp varlıklarını ispat eden Anadolu isyancılarına ve isyancıları temsil eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne samimiyetle yardım etmek ve Anadolu'daki bu hareketi, Doğu'nun diğer ezilen ve uygar ulus ve hükümetlerince alınacak bir örnek olarak göstermekle özetleyebiliriz.'

Mustafa Suphi, bunları söylerken, Kemalist hareketin sınıfsal niteliğinin farkındaydı elbet. Bağımsızlık ve cumhuriyet kalkışmasına omuz vermenin, bu gerçeğin üzerinden atlamak olmadığını, **aslolanın 'bir sosyal devrimi işçi ve köylülerin teşkilatlanmasıyla varılması gereken asıl hedefe yöneltmek'le bu 'samimi yardım' arasındaki bağı kurmak gerektiğini** o kadar çok söylemişti ki, bunun aksini göstermeye çabalayan bütün kara çalmaların hiçbir hükmü yoktu.

Ne aldatılmıştı Suphi ve yoldaşları, ne boş umuda kapılmıştı. Ne sınıfsal analizi aşan bir beklentileri vardı, ne "aşamalar" yanılgıları. Bunlar, tarihe 90 yıl sonrasından dönüp bakanların ta-

rihsel kavrayıştan yoksunluğunun ürünü tezlerdir. Ve tabii, 'adanmışlık' kavramının berhava oluşunun göstergesidir.

'Türkiye'de milli müdafaa şeklinde baş gösteren başkaldırmaya, ortak düşman tarafından bu hareketin söndürülmesine imkân vermemek için her türlü yardımı, bu yardım tutucu milliyetçilere bile olsa, tarihin bize yüklediği bir görev olarak biliyoruz.'

Bunları, bir tarihsel dönemde komünistler ne tavır almış, bir mücadeleyi ve hedeflerini nasıl tanımlamış gibi, bugün de süren bir tartışmada kullanılsın diye alıntılamıyorum. Başta da söylediğim gibi, bunlar sadece, Mustafa Suphi'yi ve yoldaşlarını ülkelerine doğru yola çıkartan ve katledilmeleriyle sonuçlanan girişimde, bir 'safdillik' arayanlara, yapılanın bilinçli bir seçim olduğunu göstermek içindir.

Bugün, olayı sadece 'öldürüldüler' noktasından ele alarak, üzerine tahliller inşa etmeye çalışanlara, 'öldürülme ihtimali'ni elde bir sayan adanmışlığı anlatmaktan ibarettir çerçevemiz.

Türkiye Komünist Partisi'nin halka bir borcu var diyordu Mustafa Suphi. Bir zorunluluğu var: Elde silah, yağmacıyla savaşan yoksulların yanında olmak. Tebaadan ulusa geçişin sosyal düzenlemelerine olabildiğince yön vermeye çalışmak. Bütün tutarsızlığına, sınıfsal karakterine ve yarın teslim olma olasılığının yüksekliğine karşın, bu hareketin önderliğine destek vermek.

Bütün bunları bile bile, bir riski göze alarak, üstelik de kendisini bekleyen bir proleter ihtilalinin uzaklığının farkında, yapılan bütün uyarılara karşın, 15'leri bir teknede öldürülmeye götüren şey nedir? Bu sorunun yanıtı, bütün o sosyal hareketin bileşenlerini analizden, bir tarih dilimini nasıl gördüğünüzden daha önemli olabilir mi?

Haydi kabullenelim, Mustafa Suphi'yi, dönemin TKP'sini, Komintern'i, 'pragmatist' Sovyet devrimcilerini, yanılmış kabul edelim. Proleter bakış açısını yitirmiş ya da diplomasi adına rafa kaldırmış sayalım. Hadi, şu tarihsel gelişme gördüğümüz kurtuluş savaşı ve cumhuriyet analizimiz, burjuva bakışla zedelenmişlikten gelsin diyelim.

Adanmışlık, kaya gibi orta yerde duracaktır gene de.

'Gitme kal yiğidim bu gece...' diye başlayıp bütün hain pusu, karanlık tertip olasılıkları sayılır Ataol Behramoğlu'nun Mustafa Suphi Destanı'nda. 90'ıncı yılda, bütün tartışmaların uzağında, Suphi ve arkadaşlarının yanıtı kalsın bize: **'Durmak olmaz ki bir kez / Halk için çıktın mı yola / Demiri tavında dövmek gerek / Ucunda ölüm bile olsa...'**

Hayır, bundan muradımız, 'ölümü göze alan devrimci' kadar düz anlamlı ve çok örnekli bir olgunun yinelenmesi değil. Demiri tavında dövmekteki derinlik!

Şu: Kendisini, temsil ettiklerini ortadan kaldırmaya yöneleceğini, yarın boğazlaşacağını bildiği bir önderliğe, tarihsel misyonunu analiz ederek, yardıma gitmek üzere ölümü göze almak!

Şu: Kendisini taşlayacak, taciz edecek, lince kalkışacak zavallı halka verdiği namus sözünü tutmak için bir toprağa ayak basmak!

Sadece ölümü göze almak değil, kendisini bir davaya adamak ki bu, 'düşmanının' bile emekçilere zerre fayda sağlayacak, emperyalizme darbe vuracak, ileri bir sosyal düzenlemeye meyledecek nesi varsa, onun uğrunda kendini feda etmekte duraksamamak.

Cemal Süreya'nın uçurumda açan çiçeği gibi, Metin Altıok'un ülkesinin ta kendisi oteli gibi, Aziz Nesin'in Sivas bulutu gibi, Nâzım'ın mahpushaneler memleketi gibi...

Bu adanmışlık, bu kendini arka planda tutuş, bu her katre ileri adımını tarihin sahipleniş, yalnızca 15'lerin değil, bir bütün halinde Türkiye Komünist Partisi'nin, Bolşeviklerin tutumudur.

Ne demişti yoldaşları, Mustafa Suphi'nin katledilmesinin yıldönümünde? Eh, tarih, sınıf mücadelesi tarihidir...

Bu 'eh!'tir adanmışlık, 'vay bana böyle yaptılar' deyip deyip tarihe, devrime, emekçi sınıfa sırt çevirmenin keskin söylemli sinamekiliği değil. 'Bize ne yaptılar' ile 'tarihe ne yaptılar' arasında öncelik belirleme.

Ne demişti yoldaşları? Biz Suphi'nin yürüdüğü yoldan yürüyoruz!

Yoldaşları katledildiğinde bile, kendileri katledileceğinde bile, onları ölüme götüren yoldan sapmamayı, tarihe borcunu öde-

meyi, bu yüzden 'anılarına ihanet'le suçlanmayı umursamamayı anımsayalım bu 90'ıncı yılda.

Bu kez bize kalan, tarih ve hedef bizden önemlidir, olsun. Adanmışlık olsun."[135]

Kaan Arslanoğlu'ndan M. Suphi Olayına Reenkarnasyon Yoluyla Doğru Tanı

Kaan Arslanoğlu, birçok romanında yaptığı gibi yine bir uzman psikiyatri hekimi olmasının verdiği olanakları kullanarak reenkarnasyon üstüne bir kurgulama yapıyor ve önceki yaşamında Mustafa Kemal olduğunu iddia eden birisini konuşturuyor. "Önceki Yaşamında Mustafa Kemal" olan bu kişinin şimdiki adı "Enver" ve mesleği kundura tamirciliği. Reenkarnasyon konusunda kendi düşünce ufkunun verebildiği ölçüde derinleşmiş ve önceki yaşamına dair hayaller görüyor, belleğine kimi bilgiler düşüyor.

"Reenkarnasyon Kulübü" adını verdiği bu romanında Arslanoğlu, bu eski Mustafa Kemal, yeni Enver'e, Mustafa Suphi olayını da sorarak onu konuşturuyor.

Konulan tanılar, varılan yargılar tamamen doğru. Okuyalım o bölümleri:

"(...) Güldü. Hoşlanmadığım kötücül bir gülüştü bu.

'Biraz hoşuma gitmiş olabilir. Böyle tavırlar, başkaldırılar falan, romantik olarak güzel. Ama birilerine cesaret verir. Mevlâna ne demiş: Çocuğa ufakken küçük kabahatlerinde şamarı vuracaksın ki büyüdüğünde daha büyük kabahat işlemesin. Bu onun yararınadır.'

'Suphi'ye yaptığınız da mı onun yararınaydı?'

İrkildi. Bir yerine bir şey batmış gibi rengi değişti yüzünün.

'Benim kastım iki anlamlı. Şamarı vurduğun yarar görür bundan. İleride daha büyük belaya bulaşmaz, yarar görür. Ama asıl

---

135 https://haber.sol.org.tr/yazarlar/asaf-guven-aksel/suphi-nin-yurudugu-yol-38617

onun bu halini görenler daha çok yarar görür. Korkar bulaşmazlar, daha çok fayda görürler.'

'Suphi'nin böyle bir şansı olmadı. İlk kategoride değerlendirilecek olursa.'

'Suphi'ye üzüldüm' dedi. 'Çok ayrıntılı hatırladığım şey değil. Bir şey değil. Ara sıra düşer aklıma, bak... Ama inan belki sen daha çok şey biliyorsundur o konuda. O konu birkaç kere çok şey... çok yoğun kulağıma çalındı. Ben adamı görmedim. Yeni gördüğüm bir şey de değil... Eskiden görmüştüm birkaç kere. Geçende düşününce aklıma geldi. Üzü... Talihsiz bir olaydır.'

Akıcı konuşamıyor. Cümleleri bozuldu.

'Talihsiz olan ne? Nesi talihsiz? Talihsiz mi, üzücü mü?'

'İkisi de canım. Öldürülüşü işte. Refakatindekilerle. Acıklı ve kanlı bir olay. Ben öyle olayları sevmem.'

'Emri siz vermediniz mi?' Öyle diyenler var.'

'Hayır asla. Böyle bir şey hiç aklıma gelmedi. Ben vermiş olsaydım, bir yerden görürdüm. Hatırlardım mutlaka. O daha çok rahatsız ederdi... Batardı bir şekilde.'

'Acaba? Kim vermiş o zaman?'

'Enver. Veya Enver yerine başka biri. Veya Yahya'nın o gün geldi aklına.'

'Yine aynı tavır. Üzüldünüz. Ama oraya sürükleten sizdiniz. Belli bir yere. Yahya'nın koynuna. Kurbanı kendiniz kesmeyeceksiniz.'

'Başkası da kesse kurban amelinden hoşlanmam. Plan yaptım elbette. Ama planda bu yoktu.'

'Ucu açık roman gibi. İsteyen istediği şekilde bitirsin. Her şey yazarına fayda sağlar. Öylesi de böylesi de...'

'Belki. Bunu istediğimi inkâr etmem.'

'Ne vardı peki planda? Bilmeyi çok istiyorum.'

'Çok mu istiyorsun? Niye?'

'Tam olarak izah edemem. Bu konuya... 'konu' demeyelim artık, size gelmemin en önemli nedeni bu. Ben açık olmuşumdur hep, dürüst olmuşumdur. Tek neden bu değil, yanlış söyledim. Başka nedenler de söz konusu. Birçoğu cidden önemli benim için. Ama birincisi bu.'

'Hadi canım niye ki? Ben o iş içinde yoktum, hiç suçum yoktu dersem Atatürkçü mü olacaksın şimdi? Evet, ben yaptım dersem nefret mi edeceksin?'

'Ne o, ne öteki. Bunları sordum, sizden çok daha önce kendime. Bu böyle değil. Başka birçok kişi için öyle olabilir, ben bunların üstündeyim. İnsanı bilen, siyaseti bilen, felsefeyi bilen olayı bu kadar basit, bu kadar duygusal ele almaz.'

'Ama alan çoktur.'

'Çok. Evet. Kararlarını buna göre saptayanlar çok. Birkaç olaya göre. Hatta tek bir olaya göre. Bir tek şeye göre konumunu belirleyen sürüyle. Ama siz bunu biliyorsunuz. Halkın çoğu böyle hareket eder. Solcuların aydınların çoğu da böyle hareket eder. Ve o yüzden de bilerek böyle yaptınız.'

'Neyi bilerek böyle yaptım?'

'Bu olayı hiç gündeme getirmediniz. Hep kapattınız. Duygusallıktan olamaz. Acıdığınızdan, üzüldüğünüzden, şundan bundan, romantiklikten değil. Sizin kitabınızda yok böyle şeyler. Bu da siyasi bir oyun. Bu iş bilinmesin istediniz. Kimse tarafından tam bilinmesin. İsteyen istediği gibi yorum yapsın. Ucu açık roman gibi kalsın. Bunu bilerek yaptınız. Korkan korkmaya devam etsin. Seven sevmeye devam etsin. Kuşkulanan kuşkulanmaya devam etsin.'

'Belki. Bilemem. Öyle bir şey... Olabilir.'

'O emri verdiniz mi, vermediniz mi? Öldürme emrini.'

'Vermedim. Versem hatırlardım. Önemli bir şey bu. Bu işten fena halde canımın sıkıldığını hatırlıyorum. Fena halde. Öldürülüş şekli. Kulağıma geldi. Hemen ertesinde. Çok pis bir tarz. İğrenç. İğrenç diyebilirim rahatlıkla. Ben hep çeteciliğe karşı çıkmışımdır. Böyle olaylara. Suikastlara. Her şey yasal olmalı, meşru olmalı. Ama bu suikasttan da öte. Hunharca bir katliam.'

'Buna mı çok canınız sıkıldı çok? Asıl endişeniz onaydı bence. Ne dediler peki?'

'Biraz geç öğrendiler ve çok ses etmediler. Bunun için bütün tedbirleri almıştım.'

'Ama ölüme siz göndermişsiniz. Bütün kanıtlar bunu gösteriyor.'

'Ölüme göndermedim. Ama işin içinde bu da vardı. Ölüm de bir ihtimaldir. Yani her şeye hâkim olamam. Enver'le bunlar Bakü'de birbirlerine girmişler. Sevmezlerdi birbirlerini, ondan sonra iyice kanlı bıçaklı olmuşlar. Oralar, bilhassa Trabzon... Envercilerin yuvası... En serseri adamlar orada. Oraya sürdüm Suphi'yi. Onlar icabına bakar diye düşündüm. Bir iyice dayak atar, korkuturlar bunları, oradan defederler. Sınırdan defetmesi zor. Herkesin gözü önünde. Sınırdan defedersen resmiyet girer işin içine. Biz karışmış oluruz alenen. O da Sovyetlerle aramızı açar. Oysa bizim planımız işlerse halk istemedi diyecektik, halk ayaklandı, istemediler ne yapalım, bu iş bize uygun değil, şimdilik dışarıdan destek verin, aleni adam göndermeyin diyecektik.'

'Öldürülsünler istememiştiniz yani?'

'Biraz hırpalansınlar istemiştim. İşin ciddiyetini kavrasınlar diye, iyice bir korksunlar diye. Yoksa bir hafta geçince yine dayanırlardı kapıya. Ama işin ayarı kaçtı.'

'Ama çok kaçmış. İnanacağım hadi, inanmak da istiyorum da, şu Yahya'ya bir kutlama mesajı göndermişsiniz. Hizmetlerinden ötürü.'

'Evet hizmetleri vardı. Ama Enver'in adamı. Tamamen karşıma almak istemedim. Belki bizden de olur diye düşündüm. Olmadı. Gemi azıya aldı.'

'Bunun için mi öldürttünüz?'

'Öldürmüşler. Onun için de emir vermedim.'

'Sizin adamlar?.. Ne istediğinizi sizden önce anlayanlar olmuş yine. Hâlâ saklıyorsunuz. Başka bir kimlikte bile.'

'Siyaset böyledir. Boşboğazlık yok. Her şey gerekli olursa söylenir. Gerekmeyen ayrıntı anlatılmaz, bırakın istedikleri kadar dedikodu üretsinler üstüne.'

'Ki etkisi daha da artsın.'

'Evet aynen öyle.'

'Suphi olayında emir verdiğiniz söyleniyor Yahya'ya. Sonra çenesini tutamamış, bu onun sonu olmuş. Önce getirtip yargılatmışsınız. Biraz gözünü korkutmuşsunuz, sonra, asılacak adam salıverilmiş aniden. Şaşırtıcı şekilde. Sonra öldürülüyor. Konuşmaya başladığı için.'

'Ona konuşmamasını söylemiştim aracıyla. Cinayet emrini ben verdiğim için değil. Ne konuşursa konuşsun bizim aleyhimize kullanılacağı için. Buna uydu. Doğru davrandı. Bir süre konuşmadı. Konuşması iyi değildi. Bunu önledim. Teşekkürüm biraz da bunun içindi.'

'Konuşaydı. Size ne? Madem Enver'in adamı. Enver yaptırdı derdi.'

'Enver yaptırdı demiyor ki. O bilse üstündekileri söyler. Evet, onlar Enver'in adamları. Aynı zamanda benim adamlarım gibi. Rus'a bunu nasıl anlatırsın? Belki Enver de böyle bir emir vermedi. Üç tane güç var burada: Ben, Ruslar, Enver. Her an ikisi birleşip birini saf dışı bırakabilir. O tek kalan ben olmak istemedim. Bütün manevralar bu yüzden. Birisini kazanayım diye fazla bir adım attın mı, bakarsın sen tek kalmışsın. Kolay mı sanıyorsun?'

'Çok zor' dedim. 'Ve ben zor anlıyorum. Ama galiba anlıyorum.' Başka ne sorabilirdim, tarttım zihnimde. 'Peki konuşsaydı Yahya ne anlatacaktı? En son aşamayı soruyorum. Öldürülmeden önce.'

'Konuşuyordu zaten. Yaygınlaşmasını istedim. Ağzına geleni söylüyordu. Sadece öldürdüğünü biliyordu. Sadece son anda tekneye binerken kim sırtını sıvazlamışsa onu biliyordu. Ötesini sallıyordu. Benim adımı da verebilirdi, Enver'inkini de. Veriyordu zaten. Ama bu konuda senden daha fazla bir şey bilmiyordu. Gel gör ki vatandaş öyle anlamaz. Rus da anlamaz. Gerçi Ruslar anlar. Anladılar zaten. Siyasette her şey vardır. Her usta siyasi bilir bunu.'

'Yine de o korkunç şahsiyetle adam yerine koyarak ilişki kurdunuz.'

'Evet siyaset... böyle bir şey... Ama hakkını buldu sonunda. Ve inan hiç üzülmedim.'

'Sovyetler mi istedi?'

'Böyle bir şey hatırlamıyorum. Ama memnun olduklarını hatırlıyorum. Hediye yerine geçti.

'Süreçten kazançlı çıkan, en çok yararlanan siz oldunuz.'

'Kabul ediyorum. Ama bu beni suçlu yapmaz. Siyasette deha

olan, başarısızlıklarını bile kazanca dönüştürür. Sıradan siyasetçilerdeyse tam tersi. En açık zaferlerden bile yararlanamazlar. Siyaset dehası olmam suç mu? Sıradan kafaların suçları bu yüzden mi bana yıkılacak? Her koşulda kârlı ben çıktım. Bu hep böyle oldu. Başkalarının suçları, başkalarının başarıları... her şey bana yazıldı ve benim kazancıma dönüştü. Siyaseti becerememeyen siyaset üstüne konuşmayacak.'

İçime birazcık su serpilmişti. Bu kadarı iyiydi. Burada bırakmak gerekti. Yine de sordum:

'Başka bir şey yok mu cidden aynı konuda?'

Biraz düşündü. Ama o da kapama eğilimindeydi.

'Yok' dedi. 'Vallahi yok!'

'Ben bir çay alayım kendim' dedim. Enver'in çayı daha yarımdı. Belki de son görüşmem olacak bu. Öte yandan son olmasın diyor bir parçam. O an aklıma geldi:

'Enver Usta yahu, siz hiç Serhat'a, Mustafa Suphi'nin karısından bahsettiniz mi? Böyle bir hikâye anlattınız mı?'

Suratı iyice karardı adamın, neredeyse öfkelendi.

'Hayır hiç zannetmem. Niye anlatayım ki! Utanç verici bir rezilliktir. Niye anlatayım?'

'Peki' dedim.

Bu kez kızgınlıkla sesini yükseltti:

'Niye sordun şimdi bunu?'

'Hiç. Bir olasılık. Serhat bana bir rüyasından bahsetmişti de. Bu olayla bağlantı kurmuştum.'

'Nasıl bir rüya?'

'Bir kadınla ilgili. Bıçaklanıyor. Rus bir kadın veya Serhat öyle görmüş.'

Enver'in içinde bir şey kaynıyordu sanki. Düşündü. Bir şey deyip dememekte kararsız gibiydi. Çevresinde bir şey arıyor gibi hareketlendi, ardından tekrar yaslandı arkasına.

'Peki, Serhat o kadını ne olarak gördüğünü söyledi mi?'

'Söylemedi' diye yanıtladım.

Enver düpedüz bağırmaya başladı. Bu küçücük hücrede kulağımı delecek kadar bağırıyordu artık:

'İnci gibi görmüş onu, niye onu anlatmadı sana? Bunu bana anlattı, sana niye anlatmıyor?'

'Niye bağırıyorsun Enver Usta!' diye ben de sesimi yükselttim, kendimi korumaya hazırlanmıştım bir yandan da. Adam çıldırdı ama niye?

'O işin bizim dalgamızla hiçbir alakası yok. Sen de gelmişsin ne soruyorsun? O mu dedi sana bunu sor diye?'

'Yok canım, daha neler. O niye kuracak ki beni. Kendine gel Enver Usta. Ne diyorsun sen!'

Neyse ki yatışır gibiydi usta. Ama işin şakası yok, delinin sağı solu belli olmaz, tetikte durmaya devam ettim. Kuşkulu kuşkulu da oturmak doğru değil, devam etmeliydim fazla sinirlendirmeden.

'Peki usta, bu kadını İnci gibi görüyorsa o Rusça konuşmalar falan ne oluyor?'

'Bilemem, kendine sor manyağın!' dedi yine öfkeli fakat daha alçak sesle: 'Tutturmuş, Suphi'nin karısının ölümüne sen sebep oldun, diyor bana. Son günlerde halini hiç beğenmiyorum. Deliliğe mi vuruyor, yoksa hepten mi üşüttü anlamadım. Uyduruyor işte. Neyi niye uyduruyor ben ne bileyim.'

Sustum."

Kaan Arslanoğlu'nun kitabının 148. sayfasına dönelim şimdi de, o rüyayı yazalım:

"Bir kadına tecavüz ediyorlar. Orayı görmüyorum da birtakım erkekler var, bağırıyorlar falan. Kadını kıstırmışlar. Genç bir kadın. Kendini korumaya çalışıyor. Elinde bir bıçak var. Herifler sarmış etrafını, onlardaki bıçaklar kılıç gibi. Kadın kendini korumaya çalışıyor. Bağırıyor. Sanki bir Rus kadın. Başka bir dilde bağırıyor. Bir odada kıstırmışlar. Köylü tipli herifler. Kadının üstü başı kan. Artık kendini mi bıçaklamış, önce birini mi bıçaklamış. Durumu çok ümitsiz görünüyor. Ben müdahale edeceğim de adamlar da bıçaklı. Orada uyandım iki seferinde. Çok can sıkıcı bir rüya..."

Nâzım Hikmet'ten Mustafa Suphi ve Yoldaşlarına Şiirler...

KALBİM

Göğsümde 15 yara var!..
Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak!..
Kalbim yine çarpıyor,
kalbim yine çarpacak!!!

Göğsümde 15 yara var!
Sarıldı 15 yarama
kara kaygan yılanlar gibi karanlık sular!
Karadeniz boğmak istiyor beni,
boğmak istiyor beni,
kanlı karanlık sular!!!

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak.
Kalbim yine çarpıyor,
kalbim yine çarpacak!...

Göğsümde 15 yara var!..
Deldiler göğsümü 15 yerinden,
sandılar ki vurmaz artık kalbim kederinden!
Kalbim yine çarpıyor,
kalbim yine çarpacak!

Yandı 15 yaramdan 15 alev,
kırıldı göğsümde 15 kara saplı bıçak.
Kalbim
kanlı bir bayrak gibi çarpıyor,
ÇAR-PA-CAK!!
1925

28 KANUNİSANİ
ta ata aa ta ta ha ta tta ta
tarih
sınıfların
mücadelesidir

1921
kanunisani 28
karadeniz
burjuvazi
biz

on beş kasap çengelinde sallanan
on beş kesik baş
yoldaş

bunların sen
isimlerini aklında tutma
fakat

28 kanunisaniyi unutma!

"siyah gece
"beyaz kar
"rüzgâr
"rüzgâr"

trabzondan bir motor açılıyor

sa-hil-de-ka-la-ba-lık!

motoru taşlıyorlar
son perdeye başlıyorlar!

Burjuva kemal'in[136] *omzuna binmiş*
kemal kumandanın kordonuna
kumandan kâhyanın[137] *cebine inmiş*
kâhya adamlarının donuna
uluyorlar

hav... hav... hak... tü

yoldaş unutma bunu burjuvazi
ne zaman aldatsa bizi
böyle haykırır:
– hav...hav...hak...tü

---

136 Nâzım Hikmet, Kurtuluş Savaşı Destanı'nda "Sarışın Bir Kurda" benzetip övdüğü Mustafa Kemal'i burada fena halde yeriyor... Belli ki o günlerde, bu olayın Ankara ve Mustafa Kemal Paşa tarafından düzenlendiğini sanıyor, inanıyordu. Aynı Nâzım Hikmet, gün olacak Atatürk'e şu mektubu yazacaktır:

"Cumhur Reisi Atatürk'ün yüce katına, Türk ordusunu isyana teşvik ettiğim iddiasıyla on beş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de Türk donanmasını isyana teşvik etmekle töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılâbına ve senin adına and içerim ki suçsuzum. (...)

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamleyi anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var. (...)

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt haini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim. (...) Türk dilinin inanmış bir şairiyim. (..) Bağışla beni! Seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu 'İnkılâp askerini isyana teşvik' damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Başvurabileceğim en inkılâpçı baş sensin. Kemalizm'den ve senden adalet istiyorum. Türk inkılabına ve senin başına and içerim ki suçsuzum.

Nâzım Hikmet RAN"

Atatürk'ün hasta günlerine denk gelmiştir, bu mektup eline geçmez ne yazık ki...

137 Nâzım Hikmet ve Vâ-Nû, Rusya'ya Batum üzerinden geçmek için Trabzon'a da uğrarlar ve burada, komünizm yanlısı sözler ederler şurada burada. Ve bir gün Kâhya Yahya bunları yanına çağırtır ve "Bugün şehri derhal terk edin" diye uyarır. Nâzım ve Vâ-Nû'nun kısa bir süreye gereksinmeleri vardır yola çıkabilmek için, Yahya'nın tehdidini savuşturabilmek için Hacıkadızade Mahmut Tahsin Bey'e sığınmışlar ve onun konuğu olmuşlardı. (Kaynak: Uğur Üçüncü/Trabzon'da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya)

– gördün mü ikinci motörü?
– içinde kim var?
– arkalarından gidiyorlar.
– ikinci motör birinciye yetişti
– bordaları bitişti
– motörler sarsılıyor
– dalgalar sallıyor sallıyor dalgalar.
– hayır
İki motörde iki sınıf çarpışıyor
– biz onlar!
– biz silahsız onlar kamalı
– tırnaklarımız
– kavga son nefese kadar
– kavga
– dişlerimiz ellerini kemiriyor

kamanın ucu giriyor
– girdi...
– yoldaşlar, ey!
artık lüzum yok fazla söze:
bakın göz göze

– karadeniz
on beş kere açtı göğsünü,
on beş kere örtüldü.
onbeşlerin hepsi
bir komünist gibi öldü
(1923 Moskova /Nâzım Hikmet)

ONBEŞLERİN KİTABESİ

Kazıdık onbeşlerin ismini
Kanlı kızıl bir mermere!
Bir çelik aynadır gözlerimiz,

Onbeşlerin resmini
Görmek isteyenlere...
(Nâzım Hikmet/Şubat 1925)

ONBEŞLER İÇİN

Yangınlara fazla bakan gözler yaşarmaz
Alnı kızıl yıldızlı baş secdeye varmaz
Dövüşenler ölenlerin tutmaz yasını

Yine fakat bir yıldırım zulmeti yırtsa
Sağır göğün koynundaki çanı haykırtsa
Anıyoruz göğsünüzün son sayhasını

Eski cihan yeni cihan önünde eğil!
Aramızdan birkaç yoldaş ayırmak değil,
Her ne yapsan varacağız emelimize!

Karadeniz... bunu duysun derinliklerin:
O ateşli göğüsleri delen hançerin
Kabzasını alacağız biz elimize!

Nâzım Hikmet-Vâlâ Nurettin (Batum 1922)

Bu son şiirin altına, şair Bircan Çelik'in yazdıklarını almamak eksiklik olurdu. Alalım:

"Nâzım'ın 'Onbeşler İçin' yazdığı bu ağıt, okurlardan gizlenir; çünkü o sıralarda Sovyetlerden altın-silah ve giyecek yardımı alınmaktadır. Sovyetlerde ise, Kolçak ayaklanması vardır ve İngiltere, Sovyet Devleti'nin yıkılması için Beyaz Rus denilen Kolçak ve Denikin'e yardım etmektedir. Mustafa Kemal'in direnişi, yani emperyalistleri Anadolu'da oyalaması, 'Düşmanımın düşmanı dostumdur' ilkesi uyarınca Sovyetlerin işine gelmektedir.

Nâzım, o güne kadar şiirimizde yapılmamış bir şeyi yapar: Direnç ruhu aşılamak! O güne dek yazılan ağıtlarda ölen

kişinin ne kadar iyi olduğu, ölümünün acısının büyüklüğü anlatılmış; katledilmişse, katil ya da katiller lanetlenmiştir. Dikkat edilirse Nâzım, Mustafa Suphi ve yoldaşlarını öldürenlerin adını anıp onları lanetlemiyor, çünkü kavgayı eski dünya ile yeni dünya arasında görüyor; bu yüzden katliamın faillerini değil, onların temsil ettiği eski dünyayı hedefine alıyor şair.

Nâzım, **'Alnı kızıl yıldızlı baş secdeye varmaz'** dizesiyle ölüm karşısında yenilgin, yılgın olmaktan çok uzak bir şekilde, acının karşısında dimdik durmakta, yoldaşlarına da savaşsız, sınıfsız, sömürüsüz bir dünya için dövüşmeye devam etmelerini söylemektedir.

(...) Şair bu şiirin altına, arkadaşı Vâlâ Nurettin'in imzasını da atmıştır; devrimi yaşamak heyecanıyla kurulmakta olan Sovyetler Birliği'ne birlikte gittiği yoldaşıyla birçok şiirin altına ortak imza atar; burada, komünizmin iştirakçi (ortaklaşmacı) anlayışının yansıması rahatlıkla görülür."[138]

Mustafa Suphi Geçti Sarıkamış'tan...

Trenle geçti, mevcutlu geçti, askerlerle sarılı...

Gündüz gözüyle geçti... Baktı çevreye, yöre deyimiyle sıklayarak baktı, ilgiyle baktı... Kars'tan Sarıkamış'a doğru uzanan düzlüğe "Taht-Düzü" deniyordu 10'uncu yüzyıldan bu yana. Tahtın düzünü geçmişlerdi, Sarıkamış'ta tahta çıkmışlardı sanki... Yüksek mi yüksek...

1914 Aralık, 1915 Ocak ayları geçti Mustafa Suphi'nin gözünün önünden. Çok değil 6 yıl öncesi... İttihatçı Enver'in, o zamanki Almancı Enver'in, şimdiki "yalancı sosyalist", hasmı Enver'in dondurdukları, donduramadıkları geçti. Donduramadıklarının da çoğu kurtulamamıştı, Ruslar esir olarak toplayıp bu dağlardan, Rusya'ya sevk etmişti onları. Onların çoğunu görmüştü Sibirya içlerinde upuzun Ural boylarındaki o kamplarda. Onlarla çalışmıştı, onlar gibi tutsak olarak.

---

138 Bircan Çelik-Şiirin Mor Kanatları.

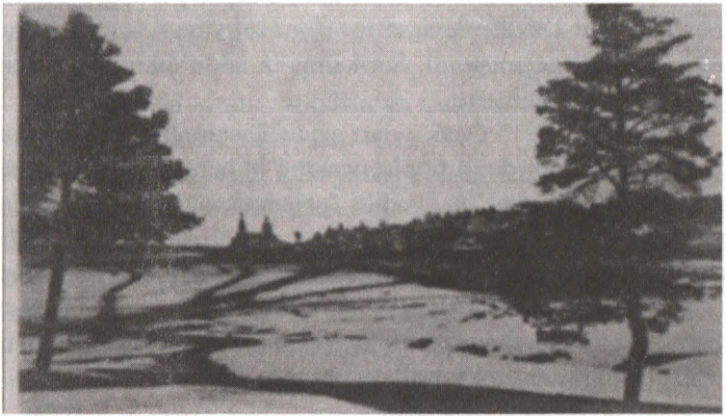
1917 yılının Ekim'inde büyük devrim olmuştu Çar'ı deviren, Çarizmin kurumlarını yerle bir eden.

Mustafa Suphi, hazırlıklıydı o devrime, uyum sağladı kısa sürede, görevler aldı. O görevlerin en önemlisi de esir Türk askerlerini derleyip toplamak, yeniden örgütleyip silahlandırmak ve Kızılordu ile birlikte isyancı gerici güçlere karşı savaştırmak.

Bunları yaptı, hakkıyla yaptı, silah arkadaşı oldu tutsak kardeşleriyle. Artık onlarla yoldaş da olacaktı, eşitlikçi, paylaşımcı bir düzende.

Sarıkamış İstasyon Binası

Sarıkamış 1914-1915

Onlarla gelecekti buralara. Onlarla varacaklardı, önce Ankara'ya, sonra Batı Cephesinde emperyalizm maşalarına karşı savaşa. Ne heyecandı o... Mektuplaştığı Mustafa Kemal Paşa ile yüz yüze tanışıp konuşabilmenin düşü...

Şimdi gidiyorlar; Ankara'ya değil Trabzon'a, Trabzon üstünden Batum'a... Kara Kâzım, kendisine Sovyet yardımları için yalvaran mektuplar yazan Paşa, öyle dediydi Kars'ta: **"Buradan Trabzon'a dek gidin de, görün bu halkın size zerre kadar rağbeti, muhabbeti olmadığını..."**

Paşa bunu nereden biliyor ki? Belli ki hazırlık yaptıracak bu amaçla...

Sarıkamış istasyonunda durdu tren. Pencereden çevreye bakıyor Suphi. Sibirya'da gördüğü çamların akrabası çamlar. Puşkin'in "Erzurum Yolculuğu" adlı yapıtında bu çamlar için kullandığı "kederli" deyimini anımsıyor. Yalnız çamlar mı? Kar ve buzlar da Sibirya'nın tıpatıpı... Ve Sibirya soğuğunun uzak akrabası da çarpıyor yüzüne. Kar'ın yeşile en uyumlusu, havanın çam kokulusu burada... Binalar görüyor karşı sırtlarda, onlar da yabancı değil, gözü Rusya'dan ısırıyor.

Ruslar daha önce ilkel bir köyden farkı olmayan Sarıkamış'ı, Baltık Mimarisi tarzı taş binalarla donatıp bir güzel şehir yaratmışlardı. İstasyonun karşısındaki düzlükte fabrikamsı taş binalar var. Birlikte oldukları askeri birliğin genç komutanına soruyor. Sarıkamış'ın Zeg köyündenmiş o subay, "Vagon fabrika ve tamirhaneleri onlar, Ruslar yapmış" diyor, sonra ileride demiryolunun yanında kare biçimindeki penceresiz taş binayı gösteriyor: "Bu da lokomotiflerin bakım yeri..."

Bakıyor ki Mustafa Suphi ilgili, anlatmayı sürdürüyor: "Şimdi biraz ileri gidince bir şose yol göreceksiniz, orasını da Ruslar yaptırmışlar, büyüklerimiz hep çalışmışlar, Ruslar paralarını vermişler. Bu çevrede deve gözü denilen kara taşlar vardır, onları döşetmişler o yola, hiç bozulmuyor, Nikola'nın yolu diyorlar bizimkiler..."

Nikola'nın yolu, Rus demiryolu, Rus mimarisi, Rus kültürü... Ruslar gittikleri yerlerde bunu yapıp kalıcı olduklarını gösteriyorlar, halkın da güvenini kazanıyorlar.

Ya biz, ya Anadolu'nun öteki yerleri? Erzurum'da okumuştu bir süre, oraları bilirdi Suphi. Oralar tipik Anadolu, geri, yoksul, ilkel... Oysa Sarıkamış Kafkas'ın sonu, Erzurum'un başı ama, öyle farklı ki Erzurum'dan... Doğası Kafkas, insanı Kafkas, gelişmişliği de...

Çam, kar, neftî yeşil ve beyaz... Ve arada tipi... Tren sarsıla sarsıla gidiyor...

Karaurgan'a yaklaşıyorlar. Rus binaları bu ufacık yerin de çehresini değiştirmiş. İstasyon binası minicik ama estetik duyarlıkla yapıldığı belli oluyor... Mimari değeri olduğu hemen göze çarpan bir Rum Kilisesi ve yanında Rum evleri var. Şimdi Rum da yok, Rus da, burası Türk'ün ama tek bir uygarlık eseri yok Türk'ün. Buraya damgasını vuramamış Türk, çiftçilik ve çobanlık yapmış bir de savaşmış, savaştırılmış Osmanlı tarafından.

Birden acı acı gülümsüyor Mustafa Suphi... Bakû'da bir sohbetlerinde Şevket Süreyya'dan duymuştu; Şevket Süreyya, "Aydemir" olmaya burada, Kafkas'ın ve Turan'ın kapısı olarak gördüğü bu Karaurgan'da karar vermiş...

Aydemir olmak... Aydemir, Mustafa Suphi'nin eski ülkü ve kalem dostu Ahmet Ferit Tek'in eşi Müfide Ferit Tek'in romanının ve roman kahramanının adı. Bu yapıtta Türkçülükle sosyalizm koyun koyunadır, "Aydemir" başlıklı ütopyasıyla halkçı-sosyalist bir toplum tasarlamıştır Müfide Hanım.

Aydemir, Türkiye'den kalkıp Türkistan'a gider, bütün Türkleri Turan ülkesinde birleştirmeye kendini adar. Yalnız adamak mı? Hayır öyle kupkuru bir ülkü değildir onunkisi... Tarımı geliştirir, emekçileri işçi sendikalarında birleştirir, yobazlığı yok eder, halkı aydınlatır. Buda'nın ilkeleri Aydemir'in de ilkeleridir: "Bütün insanların zincirlerini kıracak dört ulvi hakikati ve bütün insanları kurtaracak 8 çareyi öğretmeliyim" der. Halka şöyle seslenir: "Fukaraya müjde, esirlere serbesti, kalbi kırık olanlara teselli, zulüm altında inleyenlere hürriyet vermek için geldim." Müfide Ferit Tek, bütün dinleri Türklük ülküsü uğrunda birleştirmek de ister.

Şevket Süreyya işte bu Aydemir'le kendini özdeşleştirdi. Azerbaycan'da adını sordular, "Aydemir" dedi. Azerbaycan'da

Kızılordu ve Sovyet yöneticilerini gördükten, Doğu Halkları Kurultayı'na katıldıktan sonra ise, "İşte benim bağlanacağım dava" dedi ve komünizmde karar kıldı. Düşülkesinin gizlerini öğrenmek için Moskova yollarına düştü.

Galiyev, Mustafa Suphi, Neriman Nerimanov, Şevket Süreyya ve Turan... Turan ama Enver'in macera Turan'ı değil, Galiyev'in Sosyalist Turan Devleti ve Ezilen Uluslar Enternasyonali var onların kafalarında. Anadolu'nunsa şimdilerde Turan muran görecek gözü yok, can derdinde.

Galiyev... Suphi'nin ustası Galiyev... O ne haldedir şimdi kim bilir? Gözden çıkarmışlar mıdır onu iyicene? Bir varabilse, ulaşabilse Kemal Paşa'nın yanına, ona Sultan Galiyev'i de anlatacak uzun uzun. Sarı Paşa, mutlaka çok yakın bulacaktır kendine bu büyük Türk'ü, devrimci ve teorisyeni.

Elini, iki elinin arasına alıyor, sıkıyor eşi Maria:

– Çok daldın?

– Evet hem de nerelere... Dalmamak elde mi?

– Bu yolculuk, bir kuşku ve kaygı yolculuğu öyle değil mi?

– Kötü düşünmeyelim. Koşullar ne olursa olsun, çıkış yolu aramak, yılmamak, umutsuzluğa düşmemek, teslim olmamak gerek.

– Bir avuç insanı vatan için büyük bir tehlike olarak görüp, ipe sapa gelmez önlemler almak... Bu nasıl iştir Suphi Yoldaş?

– Yapma Maria, iyiye yor her şeyi, güç ve moral ver bana, bunu yalnızca senden isterim biliyorsun.

Gülümsedi Maria. Gerçekler bunaltmıştı önderi kocasını. Sustu.

Sosyalist Turancı Ethem Nejat oturuyor öbür yanında. Onunla birlikte Büyük Millet Meclisinde sol kanat olmayı ne çok istiyordu. Fransız Devrimi ve Alman Mucizesinin Batı toplumlarına kattıklarını yerinde görüp öğrenmişlerdi. Sonra Jöntürk Devrimini de yaşamışlardı. O yarım yamalak, kadro ve ideolojisi yetersiz, tutarsız devrimi... Ve son olarak dünyayı sarsıp değiştiren Büyük Ekim Devrimi... Ethem Nejat, Marksizm'in teorisiyle yoğrulmuştu Almanya'da, Mustafa Suphi ise büyük askeri ve ideolojik mücadele ile içinde olmuştu Sovyet Rusya'da.

Suphi ve Nejat bu ender ve eşsiz birikimlerini Mustafa Kemal Paşa'nın önüne sereceklerdi.

Seremeyecekler şimdi, öyle görünüyor. Zorlasalar da umut yok. Batum'a eli boş, yüzleri yerde dönmek öyle zorlarına gidecek ki... Onları anlamamış bir halk ve onları büyük tehlike olarak algılamış bir önderlik.

Salt kendi canı olsa Suphi'nin "Öleyim daha iyi... Ölürüm de gitmem..." derdi rahatlıkla. Ama bunu yoldaşları için nasıl desindi, hakkı yoktu ki... Karısı için de öyle...

Sarıkamış bitmek üzere, bitki örtüsü değişti birden, harabe görünümlü köyler belirmeye başladı. İşte bunlardan birisinin istasyonu önünde duruyor tren. Adı: Hızırilyas. Hızır ve İlyas, gülüyor yine acı acı. Maria, dayanamıyor soruyor:

– Niye gülüyorsun, ne yazıyor orada?

– Hızırilyas.

– Ne demek o?

– Bir söylence... Hızır, darda kalanların yardımına koşan iyilik simgesi bir kişi. İlyas ise denizlere hükmeden bir olağanüstü kişi. Bu Hızır'la İlyas güya, Rumi takvime göre 23 Nisan'ı 24 Nisan'a bağlayan gece buluşurlarmış ve o gece tüm dilekler kabul olunurmuş, ayrıca doğa canlanırmış o gece, yeşillikler çıkarmış.

Maria da gülüyor şimdi:

– Hızır'la İlyas bu harabe gibi yerde mi buluşmuşlar, koca yeryüzünde başka yer bulamamışlar mı?

– Onu bilemem ama bizim bir Hızır'a gereksinmemiz olduğu kesin.

– Trabzon'a gitmiyor muyuz, buradan Hızır'ı alalım, orada da İlyas'ı bulur, buluştururuz ikisini, bizim de her dileğimiz kabul olur. Yoldaş Suphi, bırakalım bu yalancı söylenceleri, gerçeğe dönelim!

Gerçeklere doğru gidiyorlar oysa. Erzurum'dan gelen haberler kaygı verici, halk toplanmış, onları şehre sokmayacakmış ya da eşeğe ters bindirip sokak sokak dolaştırarak hakaretler edeceklermiş.

Sarıkamış son bir rüya gibi gelmişti Suphi'ye, şimdi uyanıyor ve bu onu mutlu etmiyor, Hızır'dan bile yardım umar konuma geliyor.

Sarıkamış'tan geçmek onun için zamandan geçmek gibiydi, zaman zaman içindeydi sanki Sarıkamış'ta. Neler geçmişti neler Sarıkamış'tan... Enver Paşa geçmişti bozgun ve uğursuzluk. Deli Halit geçmişti 3,5 ay kadar önce; Kafkas Seddi'nin yıkılması bağlamında Sovyet desteği ve oydaşımı sonucu ilerleyiş, Sarıkamış ve Kars'ın kurtuluşu ile Ankara'ya muştu ve utku... Şevket Süreyya geçmişti tepeden tırnağa Turan olarak... Ve 1828-29 Osmanlı-Rus savaşında, dünyaca ünlü Rus şair Puşkin geçmiş, Soğanlı dağlarında savaşı da izlemişti. Sonra da dünyanın en ilginç gezi kitabı olan "Erzurum Yolculuğu"nu yazmıştı. Bu kitapta Puşkin, olabildiğince nesnel olarak, o günün acı gerçeklerini yazıya dökmüş, bize kuşaklar boyu ibret dersleri bırakmıştı.

Şimdi de Suphi tamamladı geçişini. "Niyet hayır, akıbet hayır" derler Anadolu'da. Onun ve yoldaşlarının niyeti hayır. Ama bu hayrı anlatamadılar, inandıramadılar. Akıbetlerinden kaygılılar şimdi, ölüm vız gelse de onlara.

Hey Sarıkamış! Bana yazgın nedir, de hele!

(Cazim Gürbüz)

Ermenilerin Nâzım Hikmet'i Çarentz ve Mustafa Suphi...

"Hey gidi Kars! TC'nin asla benimseyemediği, şüpheyle baktığı 'üvey' kentlerinden biri. Kars kenti, Orhan Pamuk'un 28 Şubat darbesini tiye alan harika romanı ile yeniden hatırlanır gibi oldu, sonra yeniden unutuldu. Kars'a hiç gitmedim. Gitsem, Ermenistan'ın Nâzım Hikmet'i Yeğişe (Soğomonyan) Çarentz'in doğduğu evi ziyaret etmek isterim.

Hey gidi Kars! Bir zamanlar edebiyat dergileri çıkardı bu kentte. Bunlardan birini çıkaranlardan biri de Çarentz'di. Çarentz daha sonra Sovyet Edebiyatı'nın Ermenistan'da parlayan yıldızı oldu. Ve ne yazık ki, 1936 sonrası 'temizlikler'den, Osip Mandelstam, Zabel Yeseyan gibi o da nasibini aldı.

Erivan'a gittiğimde ziyaret etmeden geçemediğim yerlerden biri de Çarentz Müzesi'dir. Sevgili Sarkis Abinin (Çerkesyan) onun 'İstanbul' adlı, 22 yılının Büyük Taarruz sonrası Mütareke İstanbul'unu anlatan şiirini okuyuşunu hatırlarım hep. Bu şiirin tercümesini daha sonra Ürün dergisinde yayınlayacaktı. Her nedense bana Tevfik Fikret'in Sis adlı şiirini hatırlatır. Yakup Kadri'de ise İstanbul için çizilen bir Sodom ve Gomore görüntüsüdür.

Tarihi TKP'nin kurucusu Mustafa Suphi, eşi ve yoldaşları, 21 yılının 28 Ocağında, derin devletin atası Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri tarafından Karadeniz'de boğuldular. Zaten ondan sonra devrimci önderliklerin katli, -Deniz, Mahir ve İbrahim örneğinde de olduğu gibi- pek derin TC devletinin köklü geleneklerinden biri haline geldi.

Doğan ve İnci Özgüden yönetimindeki ANT dergisi ve yayınları, daha sonra İnfo-Türk birçok 'ilk'e imza atmıştır. İlk 'Che' kitabı, ilk Filistin, ilk kent gerillası, ilk siyah özgürlük hareketi, ilk Kemalizm eleştirisi, ilk Kürt tarihi... daha birçok ilk... Belki de biraz da bunun için daha sonra görülmezden gelinmişlerdir. Çünkü nedense aydınlarımız tarihi hep 'kendilerinden' başlatmayı severler. Solun tarihi de bu nedenle Sosyalist Hilmi'den başlar!

Babasını ta 60'ın TİP günlerinden hatırladığım Sarkis Hastpanyan, sağolsun Çarentz'in Mustafa Suphi ve arkadaşlarına adadığı, Mütareke İstanbul'unu anlatan şiirini tercüme etti. Onun Mustafa Suphi'ye ilişkin bölümünü okurlarımızla paylaşmak istiyorum:

(...)

Sarayları boş, bomboş.
Ve esir memleket şimdi...
Ama yine aynı bu şımarık şehir,
İstanbul diye adlandırılan,
İstanbul.
Bir ayağını Avrupa'ya uzatmış,
Öbür ayağını Asya'nın sırtına, oturmuş
İstanbul mağrur...

Kavga var
Zafer ya da ölüm,
Fakat kendisi
Işıklar içinde yüzüyor,
Ve dans ediyor,
Ve gülüyor şimdi.
Işıldıyor varyete, sinema,
Vitrinler, tiyatro ve otel,
Seviniyor kahpece
Cilveli.
Dans ediyor fokstrot, tango,
Giymiş
Frenç ve frag.
Nazlanıyor
Alafranga.
Ah.
– Senin İstanbul gelişmiş ey Fatih,
Sen onu zor tanırsın artık. Ama
Sanır mısın uzaklaşmış
Senden
– Hayır.
Sadece – dışı değişmiş...
Dans ediyor Sör ve Mösyö,
Efendi, Herr ve Paşa...
– Hepsi satılık.
Burada her şey satılmakta...
Şaşıyor musun ne, Çarents?
Oh, şapkanı çıkar...
Senin bir adın var, İstanbul,
Uluslararası kahpe...
Sırf öylesine,
Aynen bugün gibi.
Aynen böyle parıldamış Pera,
Onları Trabzon'a götürdüklerinde
Tahtadan bir tekne üzerinde.
Tabii,
Ziyafet yapılmış,

Yeme-içme olmuş Pera'da
O zaman orada sarı bir canavar
Suphi arkadaşı boğmuş.
Sevinmiş Taksim sineması,
Hareketli Tokatlıyan, Splendid
Orada fakat onbeş boğulan
Yalpalamışlar kara sularda...
Aynen öyle parıldamış Pera,
Onları Trabzon'a götürdüklerinde...
Ama
– Duyuyor musunuz?
– Varlar onlar.
– Ölmediler.
Duyuyor musunuz, Efendi, Paşa?
Bağırıyorum buradan Bitlis'e,
Alınır elbet kızıl rövanşı...
Gelir elbet – Suphi arkadaş.
Anlıyor musunuz, o ki dün
Antant'ı sürdü buradan
Bugün değilse yarın
Sabredin
Sizi de sürer, Efendi...
Gelir elbet denizci Ali,
Geçer elbet bu çürümüş İstanbul'dan,
Şişkin boğazlarınıza otursun diye,
Ve siler süpürür tüm çöpünüzü.
Biçer ekinlerinizin hasadını,
Düzler toprağı,
Ki yerine yenisini eksin.
Ve Sultanın elinin kanlı izini
Memleketin hâlâ kanayan alnından
Kazısın
Türk komsomolu...

(Tercüme: Sarkis Hastpanyan)

* * *

Zamanın ruhunu yansıtan bir şiir...

Mustafa Suphi, Rus devrimini izleyen iç savaşta, bilfiil yer almıştı. 1922 yılı Sovyetler Birliği'nin Antant devletlerinin (yani esas olarak Fransa, İngiltere) de katıldığı İç Savaşı zaferle noktaladığı yıldı ki, bu aynı zamanda Ankara'nın Yunan ordusu karşısındaki zafer yılıydı. Ancak Mustafa Suphilerin ölüm fermanı İstanbul'da değil, Ankara/Erzurum ekseninde, İttihat Terakki'nin farklı odaklarının ortak kararı olarak verildi ve Teşkilatı Mahsusa'nın uyuyan hücreleri tarafından infaz edildi. Ki aynı Ocak **Ankara'nın sola kayma eğilimi gösteren Yeşil Ordu'ya ve Meclisteki legal parti Halk İştirakiyun Partisi'ne tasfiye uygulamasının başlatıldığı yıldı.** Moskova ise, bunu önemsemeden Ankara ile ittifak politikasını sürdürdü, 'Büyük Taarruz' için silah ve para yardımında bulundu. Sovyet desteği, Ankara'nın pazarlık gücünü arttırarak Lozan Antlaşması'nın yolunu açtı."[139]

Mustafa Suphi, Kars ve Ardahan

"(...) Birkaç gün sonra kar azaldı. Kars'tan gelen bir grup alkışlarla şehre girdi. Herkes merakla bunları seyretmeye başladı. Beş altı kişiydiler. Çoğu takım elbise giymişti. Elinde daktilo taşıyan bir genç kız görenleri güzelliğiyle hayrete düşürmüştü. Atlı ve kızakla gelenler şehrin içinde bir tur attılar, sonra askerlerin şaşkın bakışları altında Malakan köyüne doğru gittiler. Misafirlerin geleceğini önceden bilen köy halkı onları köyün girişinde akordeon ve mızıka çalarak karşıladı. Malakanlar alkışlı tezahürat yaptılar.

Gözlüklü ve ince bıyıklı bir adam atının üstünde ayağa kalktı.

'On beş gündür Kars'taydık. Sizlere doyum olmadı. Burayı da görmek istedik. Önce kendimi tanıtayım, ben Mustafa Suphi, Türkiye Komünist Fırkası Genel Sekreteriyim. Bunlar da yoldaşlarım.

---

139 Ragıp Zarakolu, 8 Şubat 2016, Sesonline.net

Bize gösterdiğiniz ilgiden müteessir[140] olduk. Mustafa Kemal'in davetlisi olarak Ankara'ya gidiyoruz. Kurtuluş Savaşı'na kızıl bir tugayla katılacağız. Sizlerin silah kullanmadığınızı biliyorum. Keşke bütün insanlığın elinden silah düşebilse, ancak zalimler ve sömürücüler var oldukça onlara karşı durmak için yeri geldiğinde silaha sarılacağız. Biz dünyaya yeni bir ufuk açıyoruz.

Size elinize silah alın demeyeceğiz. Kana bulaşmamış elleri biz de kana bulaştırmayacağız. Bizden evvel silah yakmışsınız. İnsanlar birbirlerini öldürmesin diye. Yaşamınız ve varlığınızdan onur duydum. Eğer burada bizim de içinde yer alacağımız yeni bir dünya kurulursa, Anadolu topraklarında yaşayan tüm halkların kendilerini özgürce ifade edecekleri bir çığır açılır. Geçmişte buralarda yaşanmış acıları silmek için elimizden ne gelirse yapacağız. Yeniden birlikte ve bir arada yaşamak için kolları sıvayacağız. Pek tabii sizlerin de kurulacak bu yeni dünyanın içinde yer almanız bizi ziyadesiyle mutlu eder.'

Mustafa Suphi'nin konuşmasından sonra ıslıklı ve alkışlı bir tezahürat daha yapıldı. Kızaklar ve atlar kenara çekildi. Köy insanla doldu taştı. Sokaklarda tezahürat altında yürüdüler. Verandalara çıkanlar gelenlere el salladılar. Malakan köyünde nümayiş gün boyu sürdü. Sabranya'da[141] toplantı yaptılar. Semaverler dolusu çaylar içildi. Gece için evlere dağılan Türk Bolşevikler Vasili'nin evinde konakladı. Ev iğne atsan yere düşmez bir kalabalıkla dolmuştu. Yemekten önce Mustafa Suphi'nin eşi Maria, maşiniska[142] görevini yerine getirdi. Gür sarı saçlarını yana doğru attı. Uzun boyu ve tatlı bir yüzü vardı. Sevimli bir kadındı. Malakanlarla çabuk kaynaştı. 'Bunları yazmasam sonra vakit kalmıyor ve biz her gün bir sürü yer dolaşıyoruz, akşam olunca raporlar benden soruluyor' dedi. Önündeki daktiloyu kaldırdı. Deri bir çantanın içine koydu. Masalar kurulmadan evvel Natalya piyano çaldı. Herkes mest olmuştu. Anna, sıradan sıyrılarak Maria'nın yanına oturdu. Aralarında fısıltılı bir konuşma başladı.

---

140 "Etkilendik" anlamında...

141 Malakan ibadethanesi.

142 Daktilo ile yazı yazan.

Mustafa Suphi, gayet ciddi bir şekilde piyanoya odaklanmıştı. Yanında Dr. Ethem Nejat ve Aşçıoğlu Bahattin vardı. İkram edilen Rus votkasından içtiler. Piyanonun arkasından yemek faslı başladı. Bütün odalar doluydu. Dışarıda yeniden kar başlamıştı. İçeride koyu bir muhabbet vardı. Mustafa Suphi, Bakû'dan konuşmaya başladı. Tren yolculuklarını ve Kars'ta yaşadıklarını anlattı bir bir. Yolları daha uzundu. Yeniden Kars'a döneceklerdi, sonra Erzurum ve oradan Ankara... Kurtuluş Savaşı için yanlarında getirdikleri altın, Ethem Nejat ve Emin Şefik'e teslim edilmişti. Onun için özel bir torba yaptırmışlardı.

Odanın içi dumanla dolmuştu. Kalabalıktan uğultulu sesler çıkıyordu. Hepsi heyecanlıydı. Bir an önce Ankara'ya gitmek ve Mustafa Kemal ile görüşerek Kurtuluş Savaşı'na katılmak için acele ediyorlardı. Bakû'daki kongrelerinde bu yolda bir karar alarak düşmüşlerdi yola. Maria ile evlilikleri yeni sayılırdı. O da gelmek için çok ısrar edince bir formül aramışlar ve sonunda raporları yazacak majinska olmasında karar kılmışlardı. Çok da işlerine yaramıştı. Partiye katılınca Türkçeyi de sökmüş ve yola çıktıklarında bir hayli ilerletmişti. Arada bir, 'Artık derdimi Türkçe olarak anlatabileceğim, bu benim için çok mutlu bir olay' diyordu. Bir süre sonra ona Meryem adını takmışlardı. Ama herkes yine Maria demeye devam etmişti. İçlerinde daha evvel subaylık yapmış askerler de vardı. Çoğu Kars'ta kalmıştı. Vasili akordeon çalmaya başladığında ev neşeyle doldu.

Anna, Maria'yı kenara çekti. 'Siz de onlarla birlikte Ankara'ya kadar mı gideceksiniz?' diye sordu. Maria, Rusça olarak 'Evet biz hiç ayrılmayız ki...' diye cevap verdi. Anna nedense tedirgin olmuştu. 'Oralarda savaş var ve Türkler garip insanlar, sizin beklediğiniz kadar Bolşevik olmayabilirler. Din çok etkili, bu bazen beni bile korkutuyor. Bir süredir milliyetçiliği de öne çıkartmaya başladılar. Ardahan'da Ermeni kırımını hapishaneden çıkarttıkları mahkûmlara yaptırdılar. Bizim bile kapılarımıza dayandılar. Lütfen dikkat ediniz.' Maria gülümsedi ve 'Yanımda yoldaşlarım var, onlar beni korur' diye karşılık verdi.

(...) Sabah olduğunda hepsi akşamdan kalmaydılar, zor bela uyandılar. Dışarıda kar hız kesmemişti. Kızaklar getirildi. Erken-

den gitmek istiyorlardı. Lakin Malakanlar onları yedirip içirmeden göndermediler. Giderken köyün dışına kadar yolcu ettiler. Mustafa Suphi ve arkadaşları Malakanların kalplerinde yer edinmişlerdi. Kendilerini koruyacak ve ellerine silah vermeyecek bir güç arıyorlardı. Bunu bulmuş olmak onları mutlu etmişti. Arkalarından alkışlarla tezahüratta bulundular. Gidenler kaybolunca ya kadar bağırıp çağırdılar. Sonra hep birlikte kar altında yürüdüler. Gidenlerin siluetleri bile kaybolmuştu, arkalarında bıraktıkları bir kar bulutu görünüyordu yalnızca. Zihinlerde Türk Bolşeviklerinin verdiği umutlar vardı. Mustafa Suphi'nin konuşması hâlâ tazeliğini koruyordu."

Kenan Karabağ, 4 cilt halinde yazdığı "Kura Çözüldü" adlı romanının "Kızaktaki Ölü" alt başlıklı 3. cildinde bunları yazmış.

Mustafa Suphi'nin Maria'sı Karadeniz'de Boğulmadı, Çirkefte Boğdular Onu...

Kâhya'nın Evinde Çığlıklar

Kenan Karabağ'ın yukarıda sözünü ettiğimiz "Kura Çözüldü/Kızaktaki Ölü" adlı romanının bir yerinde, Mustafa Suphi'nin eşi Maria ile ilgili ilginç ve dehşet verici, tiksindirici olaylar da anlatılıyor:

"Kâhya, ocağın yanındaki koltuğa kuruldu. Filibeli Hilmi diğer yandaki boş koltuğa oturdu. Uşaklardan biri içeri girdi. 'Ne alırsınız efendim?' diye sordu. Kâhya, Filibeli'nin yüzüne baktı, 'Bize şarap getir" dedi. Başındaki beyaz kalpağı çıkardı. Yukarı doğru kıvırdığı bıyıklarını düzeltti. Üstündeki ceketi çıkardı. Boğazını kapatan gömleğinin yakasını açtı.

'Şamata gürültüden çıktık, şöyle bir kafamı dinlendireyim. Geleceğini duymuştum. Hele içkilerimiz bir gelsin, sonra bendeki havadisleri sana anlatırım. Dört aydır anamı ağlattılar. O şehir bu şehir beni gezdirip durdular. Hani bir şey yapacaklarından değil, dostlar alışverişte görsün. Karabekir Paşa bile buraya kadar

geldi. Neymiş efendim, şu kızıllar nasıl öldürüldü? Sanki bilmeyen var? Çok üstüme geldiler. Sonunda olanı biteni ifşa ederim deyince yakama yapıştılar. Bana ihtiyaçları olmasa çoktan hakkımdan gelmişlerdi. Artık ben de uyandım, öyle yağma yok. Hem emir vereceksiniz hem ne yaptın diye yakama yapışacaksınız? Örtbas etmek için beni yem olarak ortaya sürdüler. Şimdilik kapanmış gibi görünüyor ama yarın öbür gün bunların üstüme yeniden gelmeyeceğinin garantisi yok. Ben de kendi tedbirimi alacağım. İşte sen gelmeden evvel bu işlerle uğraştım. Enver Paşa'ya gelince, Batum'a kadar geldi. Geçenlerde bir ulak yollamış, paraya ihtiyacı varmış. İstediğini gönderdik. Orada fırsat kolluyor, eğer gelirse her şey yoluna girer. E sen anlat bakalım. Niçin yolladılar seni buraya?'

Filibeli Hilmi sırtını iyice koltuğa dayadı. Tam konuşacağı sırada uşak elinde bir şişe şarap ve kadehlerle çıkageldi. Elindekileri masanın üstüne bıraktı. Önlerine birer sehpa koydu. Şarapları kadehe doldurarak servis yapmaya başladı. Ocakta yanan odunların çatırtıları yayıldı içeriye. Odalardan birinden tiz bir kadın sesi duyuldu. Sonra çığlıklar gelmeye başladı. Kâhya elindeki kadehi bırakarak kalktı, sesin geldiği yere doğru hızlı adımlarla yürüdü. Bir süre daha çığlıklar gelmeye devam etti. Sonra ses seda kesildi. Kâhya yeniden içeri girdi.

'Üç kuruşluk keyfimiz var, kaltak onun da içine etti. Dayağı yedi rahatladı. Arada bir geliyorlar ona, ortalığı velveleye veriyor. Aradan aylar geçti, hâlâ bana mısın demiyor. Kafayı yemek üzere, burada kaldığı yeter, kaç zamandır Nemlizade Ragıp ağzı sulanarak bunu sorup duruyor, göndereyim biraz da o faydalansın. Bak görüyor musun, hâlâ susmadı.'

Kâhya kadehi eline aldı, 'Oğlum Cabbar, buraya gel!' diye bağırdı. İki metreye yakın boyuyla iri kıyım bir adam girdi içeriye. 'Git şu kadını sustur. Ağzına tıpaç mı koyarsınız, ne yaparsanız yapın susturun onu. Bize kulak cezası vermesin.'

Cabbar, 'Hemen efendim' diyerek odadan çıktı. İçeriden bir boğuşma sesi geldi. Kadın yeniden avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Bir süre sonra bütün sesler kesildi. Kâhya 'Cabbar işini biliyor' diye gülümsedi. Elindeki kadehi ağzına dikti.

Filibeli Hilmi[143] oturduğu koltuğun üstünde öylece kalakalmıştı. Gözlerini Kâhyaya dikti. Kâhya kadehini doldururken, 'Merak ettin değil mi? Şu Mustafa Suphi'nin eşi Maria, onlar gitti bu bize kaldı yadigâr. Ganimettir, dinimizde hak sayılır. Kocası ölünce bize miras kaldı. Namussuz her gün bir maraza çıkarıyor. Geçen gün de elçiliğe mektup ulaştırmaya çalışmış. Bastım dayağı. Artık kaşarlandı. Odadan dışarı çıkmasını yasakladım. Tuvalete bile izinle gidiyor. Neyse, boş ver şimdi bunları. Sen anlat bakalım olup biteni.'

(...) Filibeli Hilmi gece Kâhya'nın evinde kaldı. Yağmur gittikçe hızlandı. Sanki gök yarılmış gibiydi. Ona en üst kattaki tek odayı tahsis ettiler. Odasına çekildiğinde kafasında hâlâ Enver Paşa vardı. Gözlerini tavana dikti. Alt kattaki odadan yeniden kadının feryatları duyuldu. Ses bir ara o kadar çoğaldı ki uzandığı yataktan doğruldu. Kulağını duvara dayadı. Art arda patlayan tokatlar kulaklarını tırmaladı. Kadın son sesten bağırıyordu.

Kâhya (şöyle diyordu): 'Senin boğazını sıkar, canını çıkartırım. Ben ne dersem yapacaksın. Ya dediğimi yaparsın ya da dayağı her otursun. Bana da günah her gün seninle mi uğraşacağım. Şunu kafana sok seni benim elimden alacak babayiğit henüz dünyaya gelmedi. Uğraşların nafile. Çoktandır Nemlizade'nin[144] gözü var sende postalayıveririm. O her gün bir araba dayak atar, sonra da hiçbir şey olmamış gibi koynuna alır. Sen bir türlü alışamadın bu işe. Aylardır anamdan emdiğim sütü burnumdan getirdin. Teknede senin de canını alsaydık daha kârlı olacaktım. Lakin biz seni kurtarmak istedik. E bunun da bir karşılığı olacak tabii. Sana öyle bedavadan bakacak halimiz yok. Sen de bizi memnun etmek için elinden geleni yapacaksın. Ya

---

143 Filibeli Hilmi (1885 Şavşat Artvin-26 Ağustos 1926 Ankara), Türk siyasetçi. Filibeli Mustafa Efendi'nin oğludur. Harbiye'den mezun oldu. İttihat ve Terakki'de aktif bir rol üstlendi. I. Dönemde Ardahan'ı temsil etmiştir. Mütareke'den sonra yüzbaşılıktan emekli oldu. 1. Dönem Ardahan mebusu. İzmir Suikastı'nın Ankara'daki duruşmaları sonucunda idam cezası çarptırılmış ve 26 Ağustos 1926 günü cezası infaz edilmiştir.

144 Nemlizade Ragıp Bey, Trabzon'da halkı Mustafa Suphi ve arkadaşları aleyhine kışkırtanlardan biri.

güzellikle ya zorla. Şu kızılcık sopasını görüyor musun, bundan tam üç tane kırdım senin üstünde. Ne oldu kâr mı ettin? Öyle ya da böyle girdin mi koynuma, girdin. Gerisini boş ver. Şimdi beni çileden çıkartmadan tıpış tıpış gir şu yatağın içine, yoksa tepem atacak.'

Kadın yeniden bağırmaya başladı. Odadan gelen sesler çoğaldı. Filibeli Hilmi'de uyku namına bir şey kalmadı: 'Bu kadar olduğunu bilmiyordum' diye mırıldandı."

İşte Bu Yazı, O İç Kopartan, İsyan Ettiren Maria Resmini Tamamlıyor:

"Niğde, 1979 yılı.

Niğde Cezaevinde bana bir mahkûmu gösterdiler. 'Bak, işte bu adam Yahya Kâhya'nın adamıdır. Mustafa Suphi'yi katledenlerden biri de bu gördüğün adamdır.'

Zayıf, uzun boylu, ince yüzlü, kemer burunlu, Doğu Karadeniz insanının tipik özelliklerine sahip, takribi 80 yaşlarındaki bu mahkûma ilkin, bir tarihi şahsiyet gözüyle baktım.

Karşımda Mustafa Suphi ve 14 yoldaşını katleden biri, yaşlılığına paralel bir yavaşlıkla volta atmaya çalışıyordu. Hafif kambur, saçı sakalı beyazlamış bu adama karşı, bir soğukluk duydum. Konuşmak, sormak da gelmedi içimden. Zaten beyni sulanmış ve kimseyle de pek konuşmayan biridir, dediler.

Trabzon! 1921 yılı.

İttihatçı örgütlenmenin ve çetelerinin en güçlü olduğu yer.

Trabzon İskeleler Kâhyası Yahya Reis, çete örgütlenmesinin başı. Reis, Samsun'dan Trabzon'a, kıyının tek hâkimi. Öyle büyük bir zenginliğe sahip ki, vilayetteki birkaç otomobilden birisi kendine ait...

Bakü'den Ankara'ya gelmek için hareket eden Mustafa Suphi ve arkadaşları, Erzurum tren istasyonunda önceden örgütlemiş büyük bir protestoyla karşılanır. Şehre sokulmadan, Trabzon'a yönlendirilirler. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının yolculuk boyunca yaşadıkları ve onların ölüme gönderilmeleri sürecini, başta Kazım Karabekir olmak üzere, Ankara bilir ve örgütler.

Heyet, Maçka'dan Trabzon'a girerken, Değirmendere mevkiinde çevrilir.

28 Ocak 1921.

Devlet güçleri, halkı galeyana getirmiştir. Yahya Kaptan, adamlarıyla birlikte Değirmendere'de olup, idareyi ele almıştır.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarını, daha önceden hazırlanmış bir takaya bindirir, kendisi de adamlarıyla birlikte bir başka takaya biner. Güya bu taka yolculuğu, Ankara tarafından istenmeyen komünistlerin (Bolşeviklerin) Batum üzerinden tekrar Bakü'ye gönderilmeleri içindir.

Heyhat! Bu bir ölüm yolculuğudur ve iki mil açıklarda, 28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı vurularak, kesilerek, taş bağlanıp denize atılarak öldürülürler.

Şimdi karşımda gördüğüm adam da, bu eylemin içinde yer alan bir çeteciydi.

Buraya kadar her şeyi bir sınıf savaşının, siyasal mücadeleler tarihinin bir sonucu olarak görüyordum. Evet, bu olay her ne kadar vahşice bir cinayet (Sahi, cinayetin vahşice olmayanı var mı?) olsa da, siyasal zorun binlerce örneğinden biriydi.

15'lerin katliamı kahrediciydi. Ama ben, bu olaydaki asıl trajediyi (ya da bana trajik geleni) çok sonradan, Emrah Cilasun'un, Belge Yayınlarından çıkan 'Mustafa Suphi ve Yoldaşlarını Kim Öldürdü?' kitabını okuduğumda öğrendim. Ve orada yazılanlardan yararlandım.

Ah Maria!

Türkiye Komünist Partisi (TKP) kayıtlarında adı "Meryem" olarak geçen Maria.

M. Suphi'nin Rus uyruklu eşi, yoldaşı.

Maria'nın adı TKP kayıtlarında neden Meryem olarak geçiyor ki?

Bakü'den Ankara'ya gitmek isteyen TKP'li grubun içerisinde o da var.

Trabzon'da takaya o da bindiriliyor. Tıpkı Salhaneye götürülen hayvanlar gibi ve hemen herkes, bunların Kaptan'ın adamlarınca kesileceğini biliyor.

Diğer herkes öldürülürken, Maria, sağ olarak geri getiriliyor.

Yahya Kâhya, Maria'yı kapatıyor. Bir süre sonra Maria'yı, Nemlizade Ragıp Bey'e veriyor.

Daha sonra o yüce vatansever çete reisi Yahya Kâhya, Maria'yı Rizeli kabadayılara 'hediye' ediyor.

Maria orada öldürülüyor!

Mustafa Suphi ve arkadaşları bir kez ölürken Maria, yüzlerce kez ölüyor!

Kimdi bu kadın, nasıl biriydi?

Günlerce düşündüm Maria'yı. Çeşit, çeşit kurguladım kafamda.

İdeallerinin uğruna mı, sevdiğinin uğruna mı düşmüştü sonu belirsiz ve tehlikeli yollara. Yoksa her ikisi de mi sarmıştı Maria'nın yüreğini?

Nasıl bir kadındı Maria?

Sevdiğinin ve yoldaşlarının kıyımına tanıklık ederken, içine düştüğü çaresizliğin yıkılmaz duvarlarını yıkmak, özgürlüğe uçmak için kim bilir nice kanatlar vurdu, kıyasıya ve kanatasıya?

Ölüm korkusunu belki müthiş haykırışlarla kusmaya, belki de korkuların en büyüğü olan ölümü, müthiş sessizliğinin içine bastırarak gömmeye çalıştı.

Demek Karadeniz'de ölüm bir başkaydı; gri ve hırçın!

Ölmek!

Maria'yı öldürmediler, ama ona daha beterini yaptılar!

Bir kere ölmek, bin kere ölmeye yeğ midir?

Eşinin ve yoldaşlarının katilinin tecavüzüne maruz kalmak, başkalarına satılmak ve kadınlığının onurunun paramparça edilişi...

Bir hayat, bir hayat ki insanlığın geleceğine dair taşınan umut ve mücadele iradesinin çapulcular elinde yok edilişi: Trajik olan ölüm değil, ölümün biçimi!

Günlerce düşündüm Maria'yı. Çeşit, çeşit kurguladım kafamda.

Her defasında bir serçe geldi gözümün önüne; ürkek, pır pır bir yürek!

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ölümünden daha çok acı duydum Maria'nın ölümüne.

Bakın hele çetecilerin raconuna!

Feodal eşkıyanın raconunda kadına ilişmek yokken, İttihatçı "vatansever" çeteci Yahya Kâhya, katillik rütbesine bir de tecavüzcü rütbesini ekliyor.

Soygunculuktan aldığı rütbeleri söylemeye bile gerek yok. Bütün bu olanların İttihatçılığın namına uygun olduğunun binlerce örneği var. Künyesini 1915 Ermeni katliamıyla yazan İttihatçıların rütbelerinin parlaklığı, suçlarının ağırlığıyla yarışıyor.

Bir de Moskova ile Ankara'nın, Lenin ile Mustafa Kemal'in ilişkilerini düşündüm. Bu katliam üzerine Moskova'nın hiçbir ciddi tepkisi yok ve ilişkiler aynı minval üzerine yürüyor.

Sovyetlerin Trabzon Konsolosu'nun bir iki cılız protestosu ki, tümüyle formaliteden ibaret."[145]

Affet Bizi Maria!

"Maria...

Odessalı bir Rus kadınıdır Maria. 1905 devrimine katılmış, 1917'de aktif rol üstlenmiştir. Mustafa Suphi ile tanıştıktan sonra TKP'ye katılmış ve TKP heyetiyle birlikte Türkiye'ye giriş yapmış enternasyonalist bir devrimcidir Maria. Eşi Mustafa Suphi ve 13 yoldaşının katliamına bizzat tanık olmuştur.

O gün öldürülmemiştir Maria. Kâhya Yahya tarafından ilk önce seks kölesi haline getirilmiş, sonra bölgenin zenginlerinden Nemlizade Ragıp Bey'e satılmıştır. Bir süre sonra Maria'yı Nemlizade'den geri alan Yahya onu Rizeli kabadayılara 'armağan' etmiştir.

İki tevatür var Maria'nın akıbetiyle ilgili: Biri Rizeli kabadayıların âleminde canına kıyıldığına, diğeri ise ileri yaşlara kadar yaşayıp sokaklarda öldüğüne ilişkin. Hangisi doğru bilmiyoruz. Zaten bildiklerimizi de çok eski tarihlerde değil, yeni öğrendik.

Unuttuk biz Maria'yı!

---

145 Hüseyin Şengül/Gazeteci, yazar. 1957 Sivas Akpınar köyü doğumlu. "Sivas Akpınar'ın Yazısız Tarihi", "Bir Gezi Bin Renk", "Narın ve Şarabın Harında" (şiir), "Sisyphos'un Kaderi", "Sovyet Deneyimi ve Arayış" adlı kitapları var. Bir dönem 'Bizimkenthaber' adlı site dergisinde yayın yönetmenliği, Gerçek Gazetesi ve Gazetemistanbul'da köşe yazarlığı yaptı. Bianet'in yanı sıra Gazete Damga'da yazıyor. Yayınlandığı web sitesi: https://m.bianet.org/biamag/insan-haklari/135904-15-ler-ve-maria-nin-trajedisi

Adorno **'kurbanı unutmak onu tekrar kurban etmektir'** diyor. Biz tekrar tekrar tekrar kurban ettik Maria'yı!

Duymadık onu!

Ne Odessa kıyılarında -rüzgâr savururken saçlarını- göğe yükselen kahkahalarını ne 917'de işçi kadınlarla haykırdığı sloganları ne Mustafa ile ilk karşılaştığında titreyen sesini ne de Yahya'nın onu hapsettiği zamanki haykırışlarını.

Duymadık onu!

Oysa Maria, bahar yağmuru gibi ılık ve taze bir uyanışın yanında saf tutmak için bizimleydi. Hürriyete, adalete olan açlığımızın kardeşiydi. Dilini, dinini, cinsiyetini inkâr ederek bizimleydi.

Duymadık onu!

Karadeniz'in bereketli sularında 14 yoldaşını -yanı başındaki omuzları bile halen dokunabilecek gibi elle- öldürdüler gözlerinin önünde, katillerinin kurtuluşuna hayatlarını adamış, Karadeniz eşitliğin, emeğin denizi olsun diye yola çıkan 14 komünisti. Birlikte dövüştüğü kardeşlerini yanından kopardılar. Sevgilisini kucağından...

Duymadık onu!

'Unutmak iyileşmektir' der Nietzsche. İyileşmeyelim! Bırakalım utanç bir yara izi gibi asılı kalsın yüzümüzde. Gizlemeye, mazeret üretmeye çalışmayalım. 'Ama'ların sefil dünyasından uzak duralım. Bir bayrak gibi dalgalansın ihanetimiz. Bütün benliğimizle doya doya utanalım.

Affet bizi Maria..."[146]

Ercan Kesal'in "Yağmur Gelini" Maria Suphi...

İkili bir kitap çalışması. Adı: "Zamanın İzinde."

Enis Rıza'nın "uzun bir yüzyıldan" seçtiği fotoğraflara Ercan Kesal, kendi yaşamından esinleri de katan metinler yazmış. Bunlardan biri de "Yağmur Gelini."

---

146 H. Cengiz Gültekin-https://sendika63.org/2018/01/affet-bizi-maria-cengiz-gultekin-470968/

"Baharın yaza kavuşacağı günler, çiftçinin gözü bulutlardadır hep. Yağmur yağacak mı, yağacaksa ne zaman?

O sene tek damla düşmedi kasabaya. Ebem, bahçedeki çubukların kurumuş dallarını temizlerken ikide bir başını havaya kaldırarak umutsuzca bakıyordu gökyüzüne. Mahallenin kadınları ellerini göğüslerinin içine bağlayıp lafı susuzluğa getiren sohbetler açıyordu.

Okulların tatil olmasına çok bir şey kalmamıştı ve galiba hafta sonuydu. Kucağımda Jules Verne kitapları, camekâna yatmış, başka bir dünyada geziyorum. Ne kuraklık, ne yağmur, hiç derdim değil. Anam kapının önünde güneşe yaslı duran testilerden birini alıp kayboldu. Babam yıkanacak belli ki. Birazdan bin yıllık bornozuna sarınmış, kafasını gözünü silerek geçer önümden.

Sokağın alt ucundan yavaş yavaş yaklaşan neşeli çocuk sesleri duydum önce. *Esrarlı Ada*'nın sonuna da gelmiştim ama yenemedim merakımı, kalktım kapıya çıktım. Üç dört ev aşağıda, sokağın ortasında gürültücü bir çocuk kalabalığı... Çoğu bizim mahalleden. Ortalarında Kireççilerin Affe Hala, onun yanında boz bir eşek, bağıra çağıra yürüyorlar.

Affe'nin kapısını çaldığı her evden çıkan birisi elindeki su dolu testiyi ya da kovayı Affe'nin başından aşağıya boşaltıyor, sonra da eşeğin üzerindeki heybeye bulgur, ekmek, ya da yağ dolu paketi bırakıyordu.

Bu garip tören Affe'nin testiyi alıp yere vurarak kırmasıyla son buluyordu. Başından aşağıya dökülen sularla sırılsıklam, saçı başı dağılmış, dimisi, gömleği şişman vücuduna yapışmış, gök gözlü, sarı saçlı, iriyarı bir kadın. Etraftaki çocuklar her su dökülüşünde avazları çıktığı kadar bağrışıyorlar.

Anam, elinde biraz önce bahçeden topladığı domates ve hıyar dolu tepsiyle geçerken bir an durup sokağa baktı.

'Bak' dedi. 'Affe, Yağmur Gelini olmuş!'

Yağmur Gelini olmak bozkırda kuraklığın çaresi! Mahallenin en cesur kadını gün boyu dolaşarak her evden üzerine dökülen sularla yiyecek toplar. Çanak çömlek testiler kırılır. Affe en cesuru kasabanın, çünkü Affe bisiklete binen tek kadın. Affe Ziyaret Dağı'nda demir madeni bulmuş, Affe omzunda tek kırma tü-

feği ile ava çıkar, attığını vurur, Affe'nin sesi o kadar güçlüdür ki Aşağı Mahalle'den oğluna seslenir, oğlu Aydınaltı'ndan duyarak koşar gelir. En önemlisi de Affe, ana tarafından akrabamız.

Kalabalık iyice yaklaştı bizim eve doğru. Affe yan komşumuzun kapısını çaldı. İçi su dolu testi Affe'nin başından aşağıya boşalırken, testi ev sahibinin elinden kaydı, Affe'nin başına çarptı. Affe yıkıldı. Komşu telaşlandı, çocuklar bağrıştı, eşek huylandı. Az sonra kapıya bağladığı eşeğiyle Affe, camekânın önünde sessizce oturuyordu. Üzerinden sızan sular ayaklarının dibinde göl yapmıştı. Bakıştık.

'Adın ne?' dedi.

'Ercan.'

'Kitap mı okuyorsun?'

'He!'

'Aferim guzum, hep oku, olur mu?'

Anam çağırdı Affe Hala'yı. Birlikte içeri girdiler.

Kitaplara dalmışım yine. Affe Halam yıkanmış, taranmış saçları ve üzerinde anamın kuru giysileriyle dışarı çıktı.

'Aferim guzum!' dedi tekrar, yanımdan geçerken. 'Aferim!' Eşeğine bindi ve gitti.

Maria

(...) Mustafa Suphi ve arkadaşlarının yolunu Değirmendere'de kestiler. Ocak ayıydı, hava yağışlıydı... Saldırıp on beşini çamurda sürüklediler... Hepsini zorla bir tekneye bindirdiler. Kış gecesi yola çıkan teknenin ardından, başka bir tekne gizlice peşlerine takıldı. İkinci teknede Kâhya Yahya ve adamları vardı. İki saat sonra öndeki tekneye yetiştiler, rampa ettiler. Bıçak ve silahla saldırdılar. Mustafa Suphi ve arkadaşlarını bağlayıp denize attılar.

Sabaha doğru geri döndüklerinde yanlarında on beşten biri olan Meryem vardı. Asıl adının Maria olduğu söylenir, Mustafa Suphi'nin eşiydi, komünistti.

Maria, önce Kâhya Yahya'nın evine götürüldü. Tutulduğu yeri Rus konsolosluğuna bildirmeye çalıştı. Mektubu götüren adam Kâhya Yahya'nın adamı çıkınca, Maria'yı ceza olsun diye Nemlizade Ragıp Bey'in evine verdiler. Bir süre sonra da Kâhya ta-

rafından Rizelilere hediye (!) edilen Maria, bin bir türlü eziyet ve aşağılanmalarla öldürüldü.

Karadeniz'in karanlık sularına gömülen 15'lerin kederli anıları içimizden hiç çıkmaz. Mustafa Suphi'nin cesur eşi Maria'nın hikâyesi ise acımızı katmerlendirir.

Maria'nın yağmur ve çamurlar içinde son bulan cesur hayatını okuduğumda aklıma Affe Halam geldi.

Maria hepimizin akrabasıdır. Yağmur gelinimizdir. Umudumuzdur. Bitmeyen cesaretidir kadınlarımızın.

İpek saçlarından aşağıya dökülen Karadeniz'in azgın suları kuraklığımızın cesareti, korkularımızın çaresidir.

Maria'ya borçluyuz. Affe Halama ekmek ve bulgurla ödemeye çalıştığımız borcumuzu Maria'ya nasıl öderiz bilmiyorum.

Zulmü, ah alanı ve eziyeti yıkma borcumuz var çünkü."

Maria Suphi'nin Alıkonuluşuna ve Sonuna Değgin Farklı Görüşler

"Suphi'nin eşi Meryem ya da diğer adıyla Maria'nın akıbeti konusunda ileri sürülen iddiaların çokluğu, söylenenlerin ciddiyetini gölgelemektedir. Meryem'in Erzurum'da alıkonularak geri gönderildiği iddiası ile Yomra sahilinde bulunan kadın cesedi ve bir de zaman zaman Samsun'da görüldüğü iddiaları bir şehir efsanesinden öteye gidemeyen görüşlerdir.

Sıkça ileri sürülen kapatma alınarak daha sonra Rizeli kayıkçılara peşkeş çekildiği iddiası, olayın geniş ve diplomatik boyutları noktasından bakıldığında, akla yakın durmuyor. Bugüne kadar üzerinde durulmayan ve cılız kalan söylenti, Meryem'in olaydan bir müddet sonra, sabahın erken saatlerinde Sovyet elçiliğinin önüne bırakıldığıdır."

Enbiya Kırali böyle yazmış, "Maksut ve Mustafa Suphi" adlı kitabında.

Yazmış da... Kendi yazdıkları da akla yakın durmuyor. Elçiliğin (konsolosluk olarak düzeltelim) önüne sağ mı bırakıldı, ölü mü? Sağsa daha sonra neden ortaya çıkıp konuşmadı, kim ne için

engelledi konuşmasını? Ölü ise, Sovyet kayıtlarında bu ölüm ve bu olay neden yok, olmaması akla yatkın mı?

Bir diğer aykırı sav da Mustafa Yuka'nın "Karadeniz'de Bir Yakamoz Mustafa Suphi" adlı romanında. Yuka, Maria'nın Maçka'da kafileden koparıldığını ileri sürüyor. Ve şöyle sürdürüyor anlatımlarını:

"Maria tehlikenin farkına varmıştı, tecavüz edilmekten korkuyordu. Kendisini arkadaşlarından ayıran ekibin liderine dedi ki: 'Sizden bir ricada bulunacağım, ne olur, bu ricamı yerine getirin, beni öldürün. Yalvarıyorum size...' Kimse onu ciddiye almadı ve kadını sarhoşların eğlendiği bir kulübeye götürdüler."

Yazar Kemal Yalçın'ın yazdıklarını aktaralım bir de:

"İddialara göre Sürmeneli Kınalıoğlu Ahmet Yakup motora bindirilmeyip Yahya Kâhya'nın evinde alıkonmuş, Tayyareci Tevfik ile Mustafa Suphi'nin Rus (bazı kaynaklara göre Türk, bazılarına göre Rus Yahudisi) asıllı eşi motordan geri getirilmişti. Adı çeşitli kaynaklara göre Meryem, Maria ya da Semiramis olan bu hanım, önce Yahya Kâhya'nın evine götürülmüş, kadıncağız tutulduğu yeri Rus Konsolosluğu'na bildirmeye çalışmış, notu götüren adam Kâhya'nın adamı çıkınca, ceza olsun diye Nemlizade Ragıp Bey'in evine verilmişti. Bir süre, Kâhya tarafından Rizelilere verilen kadıncağız bir oturak âlemi sırasında öldürülmüştü."

Yazar Gülfer Akkaya'nın anlatımları ise şöyle:

"Kocası Mustafa Suphi ve diğer erkek yoldaşlarını öldüren Kâhya Yahya, Maria Suphi'yi kocasının ve yoldaşlarının katliamına tanıklığı sonrası geri Trabzon'a getirmiş, Çömlekçi Mahallesinde bir eve kapatmış, eve bir muhafız çeteci konmuş, Maria Suphi Rus konsolosuna bir pusula göndermek istemiş, pusula Yahya'nın eline geçince kadını bir daha kimse görmemiştir.

Hamit Erdem'in kaleme aldığı Mustafa Suphi'ye dair 'Bir Yaşam, Bir Ölüm' adlı kitapta genç komünist Abdülkadir'in olaya ilişkin tanıklığı aktarılmakta:

'Kadının hangi evde olduğunu haber almak üzere uğraştım. Fakat hiçbir taraftan malumat alamadım. Önce Kâhya'nın evinde olduğunu, sonra Nemlizade Ragıp Bey'in evinde olduğunu

söylediler. Bazısı üç dört defa olmak üzere evlerinin kapılarından geçiyordum. İhtimal rast gelirim veya pencereden bakarken görüp nerede olduğunu haber alırım diye uğraştım. Fakat hiçbir taraftan haber alamadım. Bilahare epey zaman geçtikten sonra kadının Kâhya tarafından Rizelilere hediye edildiğini ve orada bir zevk arasında öldürdüklerini haber aldım.'

Trabzon Valisi Tepeyran, anılarında Maria Suphi'nin akıbetini öğrenmek için Rus Konsolosluğu'nun resmi bir yazıyla valilik makamına sorduğundan bahseder.

Mal, mülk, can ve kadın düşmanı Kâhya Yahya, Maria'yı daha evvelki katliamlarla elde ettiği bir esir ve ganimet olarak görür. Kâhya Yahya'nın, Maria'ya uyguladığı, sadece erkeğin kadına tecavüz etmesi değildir, daha fazlasıdır. Burada sınırsız, sistematik bir cinsel saldırı vardır. Gücünü devletten ve onunla ilişkide olan diğer gizli güçlerden alan, eli kanlı bir çetenin kontrolsüz ve sınırsız gücünün kadınlara nasıl sistematik bir düşmanlıkla yöneldiğinin korkunç bir örneğidir.

Bugün de karısına zulmeden kocalar mahkemelerce serbest bırakılıp bu zalimler devletçe desteklenince kadınlara karşı eli eskisinden daha kuvvetlenmiş olarak çok daha ağır zulümlerde bulunmuyorlar mı?

Cumhuriyet'in İlk 'Faili Meçhul' Kadın Cinayeti

Maria'nın bir erkekçe el konulması ve yine erkekler tarafından bir âlem esnasında öldürülmesi bu olayın siyasi bir 'faili meçhul' olmadığı anlamına gelmez. Bir; Maria TKP'liydi. O gece TKP'li olmadığı için değil, kadın olduğu için yoldaşlarıyla beraber öldürülmemişti. Ancak katilleri için 'düşman tarafta' bir kadındı. İki; bu cinayet siyasi bir cinayettir, zira Maria, kadın olduğu için birçok erkeğin tecavüzüne uğramış ve sonrasında öldürülmüştür.

Neresinden bakarsanız bakınız, açık olan şudur: Tıpkı Mustafa Suphi ve yoldaşları gibi, tıpkı Sabahattin Ali ve dönemin diğer faili meçhul siyasi cinayetleri gibi, Maria Suphi cinayeti de Cumhuriyet tarihinin ilk 'faili meçhul' siyasi cinayetlerinden biridir. Üs-

telik Cumhuriyet tarihinin (en azından şimdilik) bilinen ilk siyasi kadın cinayetidir. Ve bu aynı zamanda, ideolojisi ne olursa olsun tüm kadınlara karşı işlenmiş siyasi bir suçtur. Tıpkı Mustafa Kemal'in sevgilisi Fikriye Hanım cinayetinde olduğu gibi.[147]

Bugün Maria Suphi ve Fikriye Hanım gibi siyasi kadın cinayetlerinin aydınlatılması önemlidir ve bu biz kadınların talebi olmalıdır.

TKP'li komünistlerin Sovyetler Birliği'nden Mustafa Kemal ile yazışıp bilgi dahilinde Türkiye'ye geldiği, bol sayıda ajanın cirit attığı o zamanda ve o yerde, ahalinin bilgisi dâhilinde ve gözü önünde işlenen bu toplu katliamdan geriye kalan bir kadını ve onun akıbetini bilmeyen bir devlet olabilir mi? Buna inanılabilir mi?

İşte bu yüzden bu yazı 25 Kasım'da, kadınların (başta) 'Devlet Şiddetine Son' dediği bugünde sevgili Maria Suphi'yi hatırlatmak ve bu faili meçhul vesilesiyle diğer tüm faili meçhullere dikkat çekmek için yazıldı."[148]

Yazar Abdullah Köktürk'ün verdiği bilgi şöyle:

"Motora alınmayan Mustafa Suphi'nin Rus eşi Maria'yı çok daha kötü bir gelecek beklemektedir. Önce aylarca Yahya Kaptan çetesi tarafından istismar edilip seks kölesi olarak kullanılan Maria, daha sonra Rizeli çetecilere verilir. Aylar sonra Maria Rizeli çetecilerin bir zevk gecesinde tecavüz edilerek öldürülür."[149]

Gazeteci İsmail Saymaz bir sosyal medya paylaşımında TKP belgelerinden söz ediyor:

"Daha da acısı şudur: Mustafa Suphi ve arkadaşlarının katlinden sonra kafiledeki tek kadın olan Suphi'nin eşi Meryem (ya da Maria) Hanım, Kâhya Yahya tarafından alıkonur. Ve ardından Rize eşrafına satılır. TKP belgelerine göre Meryem Hanım Rize'de bir eşraf aleminde öldürülür."

Salih Zeki Kuşarkov'un bu bağlamda yazdıkları da şöyle:

---

147 Fikriye Hanım konusunda yazar gibi düşünmüyoruz. Fikriye bir cinayete kurban gitmemiş, kendisini vurarak intihar etmiştir. Latife Hanım'ın kibri ve üstten bakışı buna yol açmış olabilir, o ayrı mesele.

148 https://www.facebook.com/377799739037919/posts/591892060962018/

149 https://aynahaber.org/yazarlar/abdullah-kokturk/mustafa-suphi-yi-kim-oldurdu/258/

"Kurbanlar kafilesini taşıyan motordan karaya canlı olarak iki kişi çıkarılmış. Birisi Suphi kafilesine dâhil Tayyareci Tevfik adında bir provokatör, güya ki canilere çok yalvarmış da ona merhamet edip öldürmemişler... Diğeri de Suphi Yoldaş'ın genç ve güzel zevcesi Meryem. Bakûlu bir Rus kızı. Bu kızcağızı motordan çıkarıp Trabzon'a götürmüşler. Kıtalin baş mürettiplerinden Kâhya'nın evine vermişler. Birkaç gün orada tutulmuş ve her türlü tecavüzlere maruz kalmış. Birkaç gün sonra Meryem'in kendisini bu canilerin elinden kurtarıp memleketine göndermeleri ricasıyla Sovyet mümessilliğine yazdığı bir mektubu ele geçince diğer bazı eşirraya (çok şerliler, kötü insanlar) teslim edilmiş, onlar da alıp Lazistan tarafına götürmüşler ve orada bir müddet tecavüz ve hakaretten sonra öldürmüşler."[150]

Uğur Üçüncü ise 461 sayfalık kocaman kitabında (Trabzon'da Bir İttihatçı Sima: Kâhya Yahya) Maria Suphi'nin adını bile vermeden iki tümce ile yasak savar, geçiştirir. İşte o iki tümce: *"Mustafa Suphi'nin hanımı hariç hepsi öldürülmüşlerdi. Yine Mustafa Suphi'nin yanından aldığı kadını Trabzon'a getirmiş, bir süre sonra kadın öldürülmüştü."*

Uğur Üçüncü, Kâhya'nın kişilik analizini yaparken de[151] *"Tipik bir Türk erkeği olarak hanımından çekinirdi"* diyor. Maria Suphi'ye onca işkenceyi yapıp tecavüz ederken, Nemlioğlu'na ve Rizeli kabadayılara ikramda bulunurken, eşi Asiye'den neden hiç çekinmemiş acaba?

Maria, Rusya'da da Teşkilat-ı Mahsusa Tarafından Kaçırılıp Serbest Bırakılmıştı

Mustafa Suphi ve Maria, nerede ve nasıl tanıştılar, nasıl evlendiler, önce onu okuyalım, Mustafa Yuka'nın "Karadeniz'de Bir Yakamoz Mustafa Suphi" adlı romanından:

---

150 Arsen Avagyan-Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci İttihatçı Komünist Salih Zeki Kuşarkov.

151 "Kişilik ve Şahsiyeti" başlığı altında yazmış, oysa kişilik ve şahsiyet anlamdaş sözcüklerdir, bir arada kullanılamazlar.

"Suphi hem kongre hazırlıkları yapıyor hem de gazeteyi çıkarmak için çalışıyordu. Gazetenin çalışanı Rus asıllı Maria ile birlikte Mir Sultan Galiyev'in bürosuna gittiler. Mir Sultan Galiyev yerinde yoktu. Biraz orada oturduktan sonra, gazeteye dönmeye karar verdiler. Biraz yürüdükten sonra Sultan Galiyev ile birlikte Jozef Stalin'le karşılaştılar.

Maria, Suphi'nin elinden tutarak o yöne doğru sürükledi. Bir fırsat yakalamışlardı. Buradan bir röportaj çıkarabilirlerdi.

Maria hemen Stalin'i yakaladı ve zamanlarının olup olmadığını sordu. Stalin hiç zamanının olmadığını söylediyse de Maria kısa bir sohbet için ısrar etti. Jozef Stalin, Maria'yı kırmadı ve odasına davet etti. Suphi ile Maria güzel bir ortam ve gazeteleri için bir başarı yakalamışlardı.

(...) Suphi hemen balıklama daldı: 'Yoldaş Stalin, bir dünya savaşında bir sosyalist sistem yarattınız. Bütün dünyanın gözü şu anda sizin üzerinizde. Siz, sömürge ve yarı sömürge ülkeler için umut oldunuz. Emperyalizm şu anda geri kalmış ülkelerin üzerinde terör estiriyor. Buradan şuraya gelmek istiyorum. Benim ülkem Osmanlı da şu anda emperyalizmin pençesinde paramparça olmuş durumda. Bizim gibi mazlum ülkelere nasıl bir yardım yapmayı düşünüyorsunuz?' diye sordu.

Jozef Stalin: 'Suphi Yoldaş, Osmanlı'da olup bitenleri izliyoruz. Emperyalizm Osmanlı ülkesini birçok cepheden sarmış ve Osmanlı'yı mağlup etmiş durumda. Ama öte yandan da o topraklarda halen antiemperyalist bir halk hareketinin oluştuğunu görmüyoruz. Eğer emperyalizme karşı haklı bir savaş başlatırlarsa, biz onlara yardımcı olmaya hazırız.'

Maria: 'Çarlık tarafından esir alınan milyonlarca Osmanlı yurttaşı var. Bunları ne zaman azat edeceksiniz?'

Jozef Stalin: 'Yoldaş Maria, savaşlar emperyalist ülkelerin hiç vazgeçmedikleri oyunlardır. Emperyalistler savaş çıkararak, hem ganimetleri alıp götürürler hem de o halkları köleleştirirler. Milliyetçilik duygularını şişirerek kendi halkını kendine bağlarlar. Onun için biz savaşlara karşıyız. Bizim hedefimiz savaşsız ve sömürüsüz bir dünya yaratmak. Esir sorununa gelince, en kısa zamanda çözülecek.'

Suphi: 'Kafkaslarda Osmanlı Orduları, deyim yerindeyse, tam bir trajedi yaşadı. Binlerce asker esir düştü. Kimisi soğuktan dondu, kimisi öldü. Şimdi bu esirler bir an önce gidip ülkelerinde sosyalizmi inşa etmek istiyorlar. Onları gönderecek misiniz?'

Jozef Stalin: 'Bizim bunlarla zaten bir sorunumuz yok. Onları en kısa zamanda memleketlerine göndereceğiz. Onlara burada esir muamelesi de yapılmıyor. Bu topraklarda isterlerse kalır, isterlerse giderler.'

Maria: 'Size diktatör diyorlar. Siz diktatör müsünüz?'

Jozef Stalin: 'Diktatörlük bir devlet biçimidir. Sanki memlekette demokrasi vardı da biz diktatörlük mü getirdik? Yok öyle bir şey. Bizden önce de diktatörlük vardı. Şimdi de diktatörlük var. Yalnız bir farkla: Çar zamanında bu ülkede burjuvaların ve toprak sahiplerinin diktatörlüğü vardı. Şimdiyse işçi sınıfının diktatörlüğü var. Yani bizde burjuva için diktatörlük ama işçi sınıfı için demokrasi var. Bizden önceyse tam tersi idi.'

Suphi: 'Siz bu devleti Rus çarından devraldınız. Onun için bu topraklarda birçok millet var. Birçok dili konuşan insanlar var. Peki ama siz bunları nasıl bir arada tutacaksınız?'

Jozef Stalin: 'Biz bu milletlerin tamamına kendi içlerinde özgürlük vereceğiz. Yani ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını sonuna kadar savunacağız. Ama dışarıdaysa bir merkezde birleşeceğiz. Senin anlayacağın biz dairenin odak noktası olacak, herkese, her millete eşit mesafede olacağız.'

(...) Röportajdan sonra dışarı çıktılar.

O gün Moskova'da güzel bir hava vardı. Suphi ile Maria birlikte epey yürüdüler. Sonra bir çay bahçesine oturdular. Sol sosyalist oluşumun kongresi için nelerin yapılabileceğini konuştular. Bu kongrede farklı sol grupların bir çatı altında birleşmesinin harekâta katabileceği güç üzerinde durdular. Sadece tartıştılar. Ama Suphi'nin gözü dönüp dolaşıp Maria'nın gözlerine takılıyordu.

Suphi, Maria'yı seviyor ama ona sevdiğini bir türlü söyleyemiyordu.[152] Konuşma sırasında bazen göz göze geliyorlar, daha

---

152 Yakup Kırali "Maksut ve Mustafa Suphi" adlı romanında, Mustafa Suphi'nin Emine Muhittinova adlı bir Tatar Kızı'nı da sevdiğini ve onu hiç unutamadığını yazıyor. Muhittinova, Suphi'nin evlenip Kazan'a yerleşmesi için çok ısrar ettiğini ama Suphi'nin bu kabul etmediğini yazıyor.

sonra gözlerini yana çeviriyorlardı. Aynı duygular Maria için de geçerliydi; Maria da Suphi'yi çok sevmişti ve o da sevdiğini bir türlü açıklayamıyordu.

Suphi iki şeye âşık olmuştu: Birincisi devrim aşkıydı, ikincisiyse Maria'ya olan aşkıydı. Maria'ya eş olmak Suphi için ulaşılması zor ve yüksek bir dağın zirvesine benziyordu. Maria oldukça güzel bir kızdı, bir Rus aristokrat aileden geliyordu.

(...) Suphi, Maria'ya olan aşkını Çikoğlu'na açtı. Durumunun hiç iyi olmadığını, beyninin arka kısmının sürekli Maria'ya takıldığını ama cesaret edip bunu Maria'ya açamadığını söyledi. Çikoğlu onu dinledikten sonra gülümsedi. Suphi bu gülümsemeye bozuldu:

"Bir komünistin yaşayamayacağı bir şey değil ama ben âşık oldum yoldaş!" dedi.

Çikoğlu: 'Niye böyle düşünüyorsun Suphi Yoldaş? Sonuçta hepimiz komünist de olsak insanız. Biz de severiz. Biz de güleriz. Biz de ağlarız. Bizim kalbimiz yok mu?'

Suphi: 'Yanlış yapmamışım değil mi?'

Çikoğlu: 'Gerçekten Maria güzel bir kız. Çok doğru yerden tutmuşsun. Sonuçta hepimiz kafa dengimizi bulursak evleneceğiz. Siz de birbirinizi beğenmişseniz evlenebilirsiniz.'

Suphi: 'Şimdi benim ne yapmam lazım Çikoğlu?

Çikoğlu: 'Sen de herkes gibi ona sevdiğini söyleyeceksin.'

Suphi: 'Mir Sultan Galiyev duyunca bir şey demez değil mi?'

Çikoğlu: 'Ne diyecek canım, dünyayı kuran böyle kurmuş.'

Suphi: 'Ne bileyim yahu, burjuva özentisi falan demesin, ondan korkuyorum.'

(...) Çikoğlu kalkıp gitti. Suphi ise Moskova sokaklarında gezmeye başladı. Kongrede yapacağı konuşmayı hazırlayacaktı ama aklı hep Maria'daydı. Maria gözlerinin önüne gelip duruyordu. Bazen oturup ona şiirler yazıyordu ama onun bunlardan haberi yoktu. Nasıl olsa yarın sabah gazeteye gelecekti. Gelince bu defa ona her şeyi anlatacaktı. Artık gizlenecek bir şeyi kalmamıştı.

Suphi biraz gezindikten sonra Yeni Dünya Gazetesi'ne geldi. Gazetedeki çalışmaları inceledikten sonra dışarı çıktı. Karşısında Maria duruyordu. Suphi hemen onu içeriye aldı. Havadan su-

dan bahsetti, olmadı. Ona aşkını ilan edecekti, bir türlü beceremiyordu. Sonunda artık dayanamadı. Ne olacaksa olsun diye düşündü ve Maria'nın gözlerinin içine bakarak ona dedi ki:

'Maria, aslında çoktan beri sana bir şey anlatmak istiyor, bir türlü beceremiyorum. Şimdi artık her şeyi açıklamaya karar verdim. Üstelik kimseler gelmeden de söylemem lazım.'

'Evet seni dinliyorum Suphi Yoldaş.'

'Maria Yoldaş, ben seni çok seviyorum ama bunu sana bir türlü anlatamadım. Diyorum ki sen de beni seversen birlikte bir gelecek kuralım.'

'Benden gerçekten hoşlanıyor musun Suphi Yoldaş?'

'Seni o kadar çok sevdim ki, anlatmakta zorlanıyorum.'

Maria gülümseyerek onun yanına yaklaştı ve Suphi'nin ellerinden tuttu:

'Yoldaş ben de seni çok sevdim. Bekledim ki sen aşkını ilan edesin. Gün bugünmüş. Ben de seni çok seviyorum' dedi.

(...) Suphi: 'Beraber gideceğiz Osmanlı ülkesine. Oradaki emekçi Hasan, Irgat Mehmet, Amele Ali bizi bekliyor. Birlikte devrimi inşa edeceğiz orada.'

'Tamam Suphi Yoldaş, beraber olacağız bundan sonraki süreçte de...'"

Maria ve Mustafa Suphi'nin nişanlarını Kenan Karabağ, "Ben Maria Suphi" adlı roman çalışmasında şöyle anlatıyor:

"Kerch'de sözlenen Maria ve Mustafa maceralı bir yolculuk sonunda geldikleri Novorossiysk'de muhteşem bir günde nişanlandılar. Bahçede toplanan davetliler Mustafa'nın çaldırdığı davulu şaşkınlıkla izlediler.

Rus âdetlerinin hepsinin yerine getirildiği nişanda acı votkayı tatlıya çevirmek için çiftlerin gayreti görülmeye değerdi. Maria'nın eski soy ismini bir balona yazıp gökyüzüne salması unutulmazlardandı...

Şiirler, şarkılar ve özlü sözlerle süren nişana gelen Bolşevikler ve Kazaklar geceye ayrı bir renk kattılar...

Son olarak çiçeklerle süslenmiş Mendel'in faytonunda şehir turu ve bir köprünün parmaklıklarına asılan kalp kilidi...

Sevgi ve aşk her şeyi bir kenara bırakıp doyuncaya kadar bir yaşam kesiti bıraktı geride...

Şimdi sırada 5 gün sürecek Novorossiysk-Moskova tren yolculuğu var. Sonra ver elini Bakû..."

Evet şimdi de Maria'nın, Teşkilat-ı Mahsusa tarafından nasıl kaçırıldığını, Mustafa Yuka'nın "Karadeniz'de Bir Yakamoz Mustafa Suphi" adlı romanından özetleyerek aktaralım ve bir gerçeği de önemle anımsatalım. Bu kitabın arka kapak yazısında deniyor ki: *"Bu kitap bir tarih kitabı değildir. Ancak kitabın ilgilendiği konular tarihin gerçekleri arasından seçilmiştir."* Bu tümceye güvenerek bu anlatımları aktarmaktayız.

"Osmanlı'nın gizli istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsusa, Mustafa Suphi için 'çok tehlikelidir' raporları gönderiyor, Enver Paşa da Mustafa Suphi'nin derhal yakalanıp İstanbul'a getirilmesini istiyordu. Suphi, Mir Sultan Galiyev'in sekreteri olduğu için korunuyordu. Etrafında onlarca insan vardı. Osmanlı ajanları onu sürekli takip etmelerine rağmen, bir türlü yaklaşamıyorlardı. Ama Enver Paşa da bu adamı istiyordu. Teşkilat-ı Mahsusa ajanları, Maria üzerinden Suphi'ye ulaşmaya karar verdiler. Maria gizli bir yere kaçırılırsa, Suphi'nin oltaya takılacağını tahmin ediyorlardı."

Böyle diyorlar, düşünüyorlar ve sonunda Maria kaçırılıyor. Aramalara karşın bir türlü bulunamıyor. Ama bir gün Maria kendiliğinden çıkıp geliyor.

"Dalgın dalgın yolda yürürken 'Suphi Suphi' diye bir ses duydu. Önce böyle bir sesi kendince hissettiğini sandı. Ses tekrar kulağına gelmeye başladı ve aniden kolunda birisini hissetti. Dönüp baktı ki kolunda Maria'sı vardı. Hayretler içindeydi. Acaba Maria mı, diye tereddütte kaldı. Ona dokundu, evet, Maria'ydı. Maria'sı kollarındaydı. Sımsıkı sarıldı.

'Yahu sen Teşkilat-ı Mahsusa'nın elinde değil miydin?'

'Evet onların elindeydim.'

'Sana eziyet ettiler mi?'

'Ben komünistim. Orada komünist duruşumu gösterdim ve hiç taviz vermedim. Oraya nasıl gittimse, öyle de geldim.'

'Peki ama sen nasıl geldin? Seni nasıl bıraktılar? Daha dün bana mektup bıraktılar. Benimle görüşeceklermiş. Ben heyecanla bugün onlardan mektup beklerken sen geldin...'

'Beni nasıl mı bıraktılar? Galiba şansım yaver gitti... Beni dün alıp başka bir yere götürdüler. Seni de oraya çekeceklerdi. Ama ne olduysa birden her şey değişti. Beni hemen çözdüler. Ne oluyor diye sorduğumda ajanın birisi, şans senden yanaymış, dedi. Osmanlı'da İttihatçılar yıkılmış, parti kapanmış ve İttihatçılar da Almanya'ya kaçmışlar. Böylece İttihatçıların kurduğu Teşkilat-ı Mahsusa da dağıtılmış sayılıyormuş. Birkaç aydır teşkilat dağılmış ama bunların haberi yokmuş.'"

Maria mı, Vanda mı, Semra mı, Semiramis mi? Rus mu, Polonyalı mı, Yahudi mi?

Gavril Andeviç Keremetçi... "Bu romantik ve ilginç adam, zamanında çok şeyler yaşamış, görmüş. Kırım'da Sovyet egemenliği için çarpışmış. Sonra parti göreviyle bir grup Ermeni ve Türk'le birlikte Kafkaslara gitmiş. Orada da Sovyet erkini kurmak için savaşmış. Sonra Moskova'ya gelmiş. Mustafa Suphi'nin grubunda çevirmen ve Kırım sorunlarında danışman olarak çalışmış. Gavril Andeviç sözü Mustafa Suphi'ye getiriyor: 'Evet Mustafa Suphi büyük bir kitap konusudur. O inançlı bir devrimci, büyük bir ajitatör, teorisyen ve usta bir örgütçüdür' diyor."[153]

İşte bu Keremetçi, Bakû günlerinde Mustafa Suphi ve eşine ilişkin gördüklerini şöyle aktarıyor:

"Karşıdan Mustafa Suphi geliyor. Yanında da bazı kişiler var, kolunda bir kadın. Bilmiyorum neden, belki de önceleri onu hiçbir zaman kadınla görmediğimden, ya da başka bir şeyden, aklımdan hemen küçük ve dar bir sokağa sapmak geldi. Ama Mustafa artık beni görmüştü. Kolundaki kadına bir şeyler söyledi ve bana doğru koştu. Kucaklaştık. 'Gavril, ne iyi sen de buradasın' dedi. Sanki birden boğazıma bir şey tıkandı. Hiçbir şey söyleyemiyordum. O kadar çok sevinmiştim ki, sanki öz kardeşimi görmüştüm. Aslında biz onunla çoktan kardeş olmuştuk.

---

153 Önder Sağlam-Ölümsüz Savaşçı Mustafa Suphi.

Mustafa Suphi 'Neden susuyorsun, Gavril Yoldaş' dedi. Yanımıza bir kadın yaklaştı. Ve Mustafa Suphi bana döndü: 'Gavril, tanışın bizim hanımla. Ben geçenlerde evlendim' dedi. 'Vanda' diyerek kadın elini bana uzattı. 'Rus mu, Polonyalı mı?' diye aklımdan bir soru geçti. Ama hiçbir şey sormadım.

(...) Bir gün sonra bizim otelde buluştuk. Mustafa Suphi bana Moskova'da Vanda adında komünist, devrimci Polonyalı bir kadınla evlendiğini söyledi. Vanda, Türkiye'ye hep birlikte gitmeye razı olmuş.

(...) Bizim grupla Moskova'ya dönmek üzere gara gittiğimizde, Mustafa Suphi, karısı Vanda ile birlikte bizi uğurlamaya gelmişti. M. Suphi'nin eşini dikkatle süzdüm. M. Suphi'ye uygundu. Uzun boylu, gür, koyu kumral saçlı, tatlı yüzlü, ince, sevimli bir kadındı. Kırım üstüne, kurtuluştan sonra Türkiye'de yapacağımız karşılaşma üstüne konuştuk. Dostça vedalaştık ve ben vagona atladım. Sonra da gözden kaybolunca dek pencereden uzun uzun baktım. Kafamdan 'Tekrar görüşecek miyiz?' sorusu geçti. Yüreğime acı düştü! Bir daha görüşemedik.

Onun trajik ölümünü biliyorsunuzdur. Bakû'da yapılan Kuruluş Kongresi'nden birkaç ay sonra Mustafa Suphi, Türkiye yöneticilerinin çağrısı üzerine 14 yoldaşıyla birlikte yurduna dönüyor. Ama pusuda bekleyen gericiler, halk düşmanları, bu komünistleri barbarca öldürüyor."[154]

Mustafa Suphi'nin kurduğu TKP'nin ileri gelen ideologlarından Ahmet Cevat Emre ise adını vermediği Maria'nın Yahudi kızı olduğunu yazıyor:

"Mustafa Suphi, ihtimal Moskova'dan geldiğinden beri, Türkiye'ye gidip, başlamış olan komünist hareketin başına geçmek arzusunda idi. 1920 sonbaharında gayet güzel bir Yahudi kızını daktilo olarak yanına almış ve az sonra onunla evlenmişti. Yanındaki arkadaşlarla beraber sefere çıkmaya hazırlandı, bana da teklif etti, fakat bu büyük hamle Mustafa Kemal Paşa'ya haber verilmemiş olduğu için, müzmin bronşitten rahatsızlığımı ileri sürerek Bakû'da bırakılmamı rica ettim, o da buna memnun gö-

---

154 Age.

rünerek 'sizi ben de gazetenin başında bırakmayı düşünüyordum' dedi.

Onlar, Mustafa Suphi, on yedi arkadaşı ve güzel daktilo karısı, arabalarla yola çıktılar."[155]

Mustafa Suphi'nin Rusya'daki arkadaşı, ailesi Türkiye'den oraya giderek Saratov şehrinde pastane ve fırın açar, ilkokul sonrasını oralarda okur ve orada komünizme gönül verir. Adı: Ali Rıza Keskin. Onun da Mustafa Suphi'nin eşi bağlamında anlatımları var:

"Bu sırada Mustafa Suphi, gazete işleri için Kırım'ın Kerç limanında bulunan Murat Sarı'nın yanına gitti. Orada Murat Sarı'nın evinde misafirler vardı. Bunlardan biri sarışın bir kız, diğeri de kızın annesi yaşlı bir kadındı. Bunlar Novorossiysk şehrinde yaşayan Türk ailesindendi. Ev büyüktü ve birkaç odası vardı. Suphi, bir otelde kalayım dediyse de bırakmadılar, evde alıkonuldu. Misafir kız; yüksek iktisat okulunu bitirmiş, 25 yaşlarında güzel bir kızdı. Okul sıralarında Piyoner, sonra Komsomol olmuş, tanıştıkları sırada da parti üye namzedi idi. Uyanık bir kızdı. Mustafa Suphi ile siyasete dalar, her şeyi unuturlardı.

Mustafa Suphi daha önceleri Murat Sarı'ların evine gelir ve ertesi günü hemen kaçardı. Ama bu sefer üçüncü güne de kalınca, Murat Sarı şüphelendi ve Mustafa Suphi'ye 'Kız güzel, fikrine de uygundur, istersen sana isteyelim' dedi. Olur, cevabını alınca, karısına söyledi, o da kıza sordu. Kızın razı olduğu görülünce, işi kızın anasına söylediler, o da ben razıyım ama evvela babasının rızasını alalım, dedi. Kızın ismi Semiramis'ti, onu Semra diye çağırırlardı. Bu iş böylece (sözle) başladıktan sonra Mustafa Suphi Moskova'ya döndü.

Bu arada Mustafa Suphi'yi yanına Kadir Erzurumlu'yu da katarak Murat Sarı'nın yanına gönderdik. Oradan alınan habere göre söz kesilmişti ve nikâhı kıyılarak kızı alıp geleceklerdi. Evdeki ayrı bölmeyi onlara hazırlamıştık. Yol epeyce uzun sürmüş, Kerç'ten Novorossiysk'e gidilmiş, orada mahalli evlenme daire-

---

[155] Milli Azadlık Savaş Anıları/Tüstav.

sinde nikâhları kıyılmıştı. Kızın babasının yeni evlileri uğurlama sözleri şöyle olmuş: 'Siz ikiniz de birbirinize uygunsunuz. Bu hayat yolculuğu hem uzun ve hem de çok kısa olabilir. Ama çok şerefli bir yolculuktur bu, birbirinizi koruyun' demiş ve Semra'ya küçük bir browning tabanca hediye etmişti.

İhtilalin kan ve barut kokan yollarından geçecek bir devrimci kıza, babası tarafından verilebilecek hediyenin bundan daha değerlisi olamazdı. Semra bu tabancayı, şehir dışına, kırlara gezmeye gittiklerinde çantasından çıkarır ateş ederdi.

Mustafa Suphi ve Semra'nın Bakû'ya geldiklerinin ertesi günü, evin salonunda özel bir tanışma yemeği hazırlanmış ve 20 kişi masaya oturmuştuk. Kapıda Semra bizi karşılarken, üzerinde bordo renkli bir tayyör, ayağında kahve renkli iskarpin ve başında da kahve renkli bir bere vardı, saçları sarı ve gözleri yeşildi. Mustafa Suphi, hepimizi birer birer tanıştırmış ve o da yanımıza gelerek ayrı ayrı elimizi sıkmış, 'yemeğimize şeref verdiniz' diye temiz bir Türkçe ile konuşmuştu.

Semra, okulda daktilo yazmasını öğrenmişti, biz de bir Fransız daktilosu elde ettiğimiz için büro işlerimize çok yardımı oluyordu. Büroya Semra bakmaya başladığından beri bütün muharebe ve sair işlerimiz düzene girmiş, rahat etmiştik. Ayrıca Semra'nın Fransızca okuryazar olması da çok yararlı olmuştu, tercümeleri o yapıyordu."[156]

Şimdi bir daha soralım: Mustafa Suphi'nin eşinin adı gerçekte ne idi? Bunca insan, tanıklık ediyor Suphi'nin yaşamına ve evliliğine ama hepsi ayrı telden çalıyor. Şimdi bu İbrahim Topçuoğlu da Semra diyor. Rasih Nuri İleri de Semra Hanım diye bir kadından söz eder. Mustafa Suphi'nin karısı imiş gibi söz eder. Bir diğer ilginç bilgi de şudur: Erzurum Valisi Hamit Bey, heyette yer alanlardan birinin eşini Erzurum'da bıraktığını söyler. Eğer bu doğruysa Rusya'dan gelen TKP'li heyette bir değil iki kadın vardır. Ve ne yazık bu kadınlar hakkında elimizde nerdeyse hiçbir bilgi yok!

---

156 İbrahim Topçuoğlu-Neden 2 Sosyalist Partisi.

Birkiye'nin Romanında Maria Suphi

Atilla Birkiye, "Bir Yıldız Kaydı" adlı romanında şunları anlatıyor Maria Suphi'ye değgin:

"Sandaldakilerden bir kişi sağ bırakıldı; o da Mustafa Suphi'nin Rus eşiydi, kimilerine göre bir Yahudi'ydi, Yahya Bey'in kapatması oldu. Başka anlatılanlara göre de kaçmaya çalıştığı için ünlü bir aileye verildi, şu kayıp babaannenin annesinin bu ailenin kızlarından olduğu da söylenir ve kadın, bu ailenin erkeklerinin düzenlediği bir oturak âleminde öldürüldü, sonrasında da denize atıldı. Kimileri de bir köylü ile evlenip, belki de evlendirilip yıllarca Giresun'da yaşadığını söyler. En ilginci, halkın çoğunun, bir adı da Semiramis olan bu kadından hiçbir zaman haberinin olmamasıydı. Söylentiler çoktu, anlatılanlar çoktu, ama hepsi de dehşetengiz bir sonla, on beş yoldaşın ölümüyle noktalanıyordu..."

M. Kâzım Ablak'ın Dizelerinde Maria Suphi:

Maria Suphi en son
Kanlı tekneden indirilirken görüldü
Bitkin bedenini
Zorlukla tutuyordu ayakta
Yoldaşları
Teknede bir gecede
Maria
Katillerin sofrasında çırpınarak
Günlerce öldü
Karadeniz kudurdu kederinden
Vurdu kendini kayalara
Paramparça etti
Kana boyalı sularını
Maria'nın

On beş kere hançerlendi yüreği
Sonra
Bu kanlı tarihin karanlık yüzü kâhyanın
Yani
Irz düşmanı Yahya'nın
Cehennem çukuru gözlerinde
Can çekişirken
"Nemlizade Ragıp" adlı it oğlu itin
Esrar kokan soluğuyla boğuldu
Ardından
Son hançeri
Rivayete göre
Rize'de
Şehir eşkıyaları vurdu
Ve
Erk
Sonuna kadar
Katillerin arkasında durdu
Karşıki kıyılara
Maria ile yoldaşlarının
"Deniz kazasında"
Öldüklerini duyurdu
...
Maria
Nedense
Pek konuşulmadı bu olay
Erkek egemen kabullerimize
Ters düştüğünden dolayı
Bir garip utanma mıydı yoksa
Açıkça söyleyemedik
Egemenlerin bizi
Irzımıza geçerek yok etme heveslerine
Seni kurban seçtiğini
Oy Maria Suphi
Karşı kıyıların maralı

Bunu anlamadan biz
Nasıl anlayabiliriz
Seni buralara sürükleyen
O kocaman
Sevda yüklü kavganı[157]

Sultan Galiyev'in yazısı: Mustafa Suphi ve Eseri

"Mazlum milletlerin önünde iz, ardında dikiz
Sosyalist Turan'ın müebbediydi.
Enerjetik materyalizmdi doğu pınarlarından akan
Çöküşün kucağında kutlu diriliş
Örtü ve gizleme çabasına tınmayan ışık

Dışımızdaki içimizdi o bizim
Bizim adımızaydı dedikleri ve yaptıkları.
'Millet bir olsun, milletler eşit olsun' baş yasası
Sömürgeler, mazlumlar temel tasası.
Tarihi yapan halklardı onun fikrince
Bolşevizm'e çekmişti onu
Halkına duyduğu karasevdası.
Diyordu ki: 'İnsan kendisi için değil de
Herkes için yaşamayı öğrense
Barışa erişecek, mutlu olacak'

Mustafa Suphi'nin hem öğretmeni hem de yoldaşı
Öldürüldüğünde candan yananı..."

(Cazim Gürbüz/Sultan Galiyev Destanı'ndan)[158]

---

157 M. Kazım Ablak / Bir Yasaklı Sevdayım'dan...

158 Cazim Gürbüz-Dillere Destanlar.

28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece katledilerek Karadeniz'in azgın sularına atılan Mustafa Suphi ve 15 yoldaşımızı anmak üzere Sultan Galiyev'in Sovyet gazetesi *Ulusların Yaşamı*'nda[159] 16 Ağustos 1921 tarihinde çıkan makalesinin çevirisini yayımlıyoruz.

Makale, Mustafa Suphi'nin Ekim Devrimi sonrası Rusya'daki mücadelesine odaklanmaktadır. Galiyev, Suphi'nin Müslüman nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı bölgelerde Sovyet iktidarının kurulması ve sosyalist düşüncenin yaygınlaşması için verdiği mücadeleye ilişkin önemli bilgiler vermektedir. En az bunun kadar çarpıcı olan bir başka boyut ise, Mustafa Suphi'nin Rusya topraklarındaki Türk savaş esirlerinin örgütlenmesi ve Türkiyeli dağınık komünist grupların bir parti çatısı altında toparlanması gibi karmaşık bir görevin altından nasıl başarıyla kalktığının gözler önüne serilmesidir.

Makalede Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katline ilişkin dikkate değer bir bilginin yer almamasının nedenini dönemin Türk-Sovyet ilişkilerinin fay hatlarında aramak gerekir. Bolşeviklerin bölgeye ilişkin vizyonları ve Sovyet dış politikasının öncelikleri ekseninde tartışılması gereken bu konu ilerleyen sayılardaki başlıklarımızdan biri olacaktır.

Bu makale daha önce Türkçede birden fazla yayımlandı.[160] Bunların bir kısmı Osmanlıca ilk çevirinin güncellenmesi biçiminde olmuştur. Galiyev'in makalesinin bazı sorunları var: Bu sorunlardan ilki makalenin kendisinde Mustafa Suphi'nin hayatına ilişkin maddi hataların bulunması, diğeri ise konuya ve döneme hâkim olmayan çevirmenlerin pek çok çeviri hatasına imza atmış olmalarıdır.

---

159 Rusçası: Jizn Natsionalnostey. Ulusal Halk Komiserliği'nin Moskova'da haftalık olarak, 9 Kasım 1918 ile 16 Şubat 1922 arasında yayımladığı gazete. 1922 ile 24 arasında da, aynı adla, dergi olarak çıkmıştır.

160 28-29 Kanun-i Sani 1921. Kızıl Şark Matbaası, Moskova, 1923; "Mustafa Suphi ve Yapıtı", Ant Dergisi, Ocak 1971, Sayfa: 50-55; 28-29 Ocak 1921'i Unutma, Mustafa Suphi ve Yoldaşları, Güncel Yayınları, İstanbul: 1977. Sayfa: 160-168; Mustafa Suphi ve Yoldaşları, TÜSTAV Yayınları, İstanbul: 2004. Çevrimyazı: Burhan Tuğsavul, sayfa: 141-146; "Mustafa Suphi ve Çalışmaları" Sultan Galiyev Bütün Eserleri içinde. Yayına Hazırlayan Özgür Erdem, İleri Yayınları, İstanbul, s. 393-399.

Metnin *Gelenek*'te yer verdiğimiz biçimi **Yasin Çalış** tarafından Rusça aslı esas alınarak yeniden yapılan çevirisidir. Bu metin mevcut çevirilerle kıyaslanarak ve dipnotlarda yanlışları düzeltilerek yayımlanmaktadır.

Mustafa Suphi ve Eseri

"Kimse kendi memleketinde peygamber olamaz" diyen gerçekten de haklıydı. Türk komünistlerinin lideri Mustafa Suphi, kör ve öfkeden gözü dönmüş bağnaz bir kitle tarafından işkence edilerek Karadeniz'e atıldığı bir kentte, Trabzon'da doğmuştur. **(1)** Gençlik yıllarına kadar burada yaşamıştır. Mustafa Suphi'nin taşra memuru olan babası, **(2)** oğlu için "büyük" bir paşa olması yönünde bir kariyer planı yapıyordu; bu yüzden Mustafa Suphi de Sultan'ın adını taşıyan prestijli bir devlet lisesine girdi. Ama kader ona farklı bir kariyer hazırlıyordu.

Üniversiteyi Türkiye'de bitirdikten sonra Suphi Yoldaş, Fransa'ya gider ve Paris'te hukuk fakültesine başlar. Paris'te bilimsel sosyalizmin temelleriyle tanışır. İki yıl sonra Türkiye'ye geri döner ve İstanbul Yüksek Ticari ve Zirai Bilimler Enstitüsü'nde siyasal iktisat hocası olarak görev yapmaya başlar. İttihat ve Terakki Partisi'nin çabalarıyla Türkiye'nin de dâhil edilmeye çalışıldığı emperyalist dünya savaşı yıllarında, Suphi, Türk militaristlerinin kamuoyunda geniş yankı uyandıran çarpıcı bir eleştirisini yapar. Türk Hükümeti onu İngiliz hayranı ve devlet düşmanı olmakla suçlar ve bir kaleye hapseder. **(3)** Ancak 1917'nin başlarında, Şubat Devrimi'nin ilk zamanlarında Rusya'ya kaçmayı başarır. **(4)** "Savaş esiri" olarak ilk önce Sibirya'ya, daha sonra da Kırgızistan'a gönderilir.

Ekim Devrimi'nden sonra Suphi Yoldaş Moskova'ya gelir ve Narkomnats **(5)** altında örgütlenmekte olan Merkezi Müslüman Komiserliğinde görev yapmaya başlar. Sovyet Hükümeti ile işbirliği yapan ilk Türk'tür. Suphi Yoldaş'ın Bolşeviklerle işbirliği yapıyor oluşu, gazetelerinde (Kazan ve diğer kentlerdeki "Kuyaş" ve "Yıldız") kendisine karşı korkunç bir kampanyaya girişen milli-

yetçi Müslüman entelijansiyada ve oportünist sosyalistlerde derin bir nefrete sebep olur. Tatar milliyetçileri, bir Türk profesörün Bolşeviklerle işbirliği yapabileceğini kavrayamamaktadır. Suphi Yoldaş'ın, Müslüman Komiserliği'ndeki görevi için Sovyetlerden milyonlar aldığı yönünde söylentiler çıkartırlar.

Bu dönem, bir avuç cesur Bolşevik'in ve Müslüman sosyalistin, Sovyet Rusya'daki Müslüman grupların şovenizmiyle savaşındaki en karanlık dönemidir. Suphi Yoldaş, Müslüman Komiserliği'nde uluslararası propaganda bölümünü oluşturmak ve yönetmek gibi önemli bir sorumluluk üstlenir. Çok kısa bir süre içerisinde, Türk savaş esirleri için "Yeni Dünya" adında haftalık bir sosyalist propaganda yayını çıkartır. Türk savaş esirleri arasında bilimsel sosyalizmin ve Marksizm'in temellerini yayan ve onlara Ekim Devrimi'nin önemini açıklayan "Yeni Dünya" gazetesi, aynı zamanda, satılık paşaların ve yardakçılarının cezalandırılması ve önceki devrimcilerin onları alaşağı ederek, Türkiye'de bir "Sovyet düzeni" kurması gerektiğine dair, Türk milliyetçi (6) burjuva hükümetine karşı yoğun bir propaganda yürütmektedir. Gazete Türk savaş esirleri arasında büyük bir otorite kazanır ve binlerce nüsha ile aralarında yayılır. Yavaş yavaş "Yeni Dünya" çevresinde, küçük ama sağlam bir Türk Marksistleri çekirdeği oluşur.

Uluslararası sosyalist devrimler açısından Suphi Yoldaş'ın esas başarısı, Rusya komünistleriyle olan tüm işbirliği boyunca, bir Türk Komünist Partisi kurmak için yolundan şaşmayan, sağlam bir hat izlemesidir. Yaptığı işin asla ve asla entelektüel ukalalığı ya da içe kapanık bir karakteri yoktu, tam tersine bütün faaliyetleri, mücadelenin öncü kuvvetlerinde ve proleter kitleler arasında son derece canlı ve coşkulu bir devrimci karaktere sahipti. Kazan düşmeden birkaç hafta önce buraya gelerek, Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi tarafından düzenlenen "Müslüman Sosyalist-Komünist Komiteleri Konferansı"na katılmış ve buradaki Türk sosyalistleri örgütlemiştir.

Onun inisiyatifinde ve yönetimi altında, Türk savaş esirlerinden oluşan ve Çekoslovaklara karşı savaşacak olan bir birlik oluşturulur. Kazan'da, Moskova'ya bildirilmek üzere, Tüm Rus-

ya Türk Sosyalistleri Konferansı karar taslağı hazırlanır. Bu konferans aynı yılın Temmuz ayında toplanmıştır. Konferansa 25-30 kadar delegenin katıldığı doğrudur; ancak bu sayı bile çalışmanın başlangıcı için yeterlidir. Mustafa Suphi Yoldaş'ın önderlik ettiği bu konferansta, tüm Türk mülteci sosyalistlerini, Rusya Komünist Partisi'nin (Bolşevik) programı temelinde bir araya getirecek bir örgütte birleştirme kararı alınır.

Tahmin edileceği üzere, Suphi Yoldaş'ın faaliyetleri tavşan uykusundaki Türk Hükümeti'nin hemen dikkatini çeker. Gerçek anlamda endişeye düşerler. Aynı hükümetin Moskova sefirinin, "Brest Litovsk Antlaşması gereğince", Türk savaş esirleri arasında "Bolşevik propaganda"nın yasaklanması ve "Yeni Dünya" gazetesinin kapatılmasına dair Sovyet Hükümeti'ne peşi sıra notalar gönderdiğini görüyoruz.(7) Bir süre sonra ise, bu elçinin Doğu diplomasisine özgü kurnazlıkla, Suphi Yoldaş'ın Sovyet iktidarının gözündeki "prestijini" yok etmek amacıyla nasıl işe koyulduğuna şahit oluyoruz. Bahsettiğimiz konferansa "sosyalist" maskesi altında bir provokatör ajanı sokmayı başardı bu elçi. Provokasyon zamanında açığa çıktı, ancak etkisi sürmeye devam etti.

Avusturyalı savaş esiri ve Moskova'daki Tatar milliyetçilerinin hizmetinde bulunan Bosnalı Müslüman Bülbüloviç adında biri, her nasılsa Sovyet iktidarının merkezi organlarından birisi olan İstihbarat Bürosu'na sızar ve burada Müslüman Komiserliği'ne, aralarında Suphi Yoldaş'ın da bulunduğu çalışanlarına karşı iğrenç ve provokasyonla dolu bir yazı kaleme alır. İçinde bulunduğumuz şu zamanda, Suphi Yoldaş'ın kaybına ağlarken, 1918 yılında Türk Paşası'nın sözlerini yayan tüm Bülbüloviçleri ve benzer provokatörleri nefretle hatırlıyoruz.

Kendi içinde barındırdığı tüm çelişkilere rağmen bu karşı propagandalar, Suphi Yoldaş'ın özel yaşamında olduğu kadar, uğraşında da yeterince büyük bir rol oynadı. Uzunca bir süre güvensizlik ve şüphe dolu bir atmosferde çalışmak zorunda kaldı. Bu durum ona korkunç bir şekilde ağır geliyordu. Daha da kötüsü, onu kişisel olarak tanıyan ve beraber çalıştığı neredeyse tüm yoldaşları cephedeydiler; Müslüman Komiserliği'nden Yoldaş Molla Nur Vahidov ise Kazan'da Çekoslovaklar tarafından yakalanmış ve

kurşuna dizilmişti. Bu dönemde Suphi Yoldaş Çekoslovaklar tarafından tahrip edilen Müslüman proleter örgütlerin yeniden kurulması ve Volga-Ural Müslümanları arasındaki karşı devrimcilerle mücadele edilmesi amacıyla oluşturulan Olağanüstü Komisyon üyeliğine getirilmiştir; ancak bahsettiğimiz şartlardan dolayı, Stalin Yoldaş'ın gelişine kadar bir çalışma yapamamıştır.

1918'in ikinci ve 1919'un ilk yarısında Suphi Yoldaş, Çekoslovaklar tarafından yıkılan Merkezi Müslüman Bilim Meclisi'nin yeniden inşası ve sonrasında da yerli Tatarlar ve savaş esirleri arasındaki parti faaliyetlerine katılım amacıyla Kazan'a gider. 1918 Eylülünde, onun liderliğinde, Tatar dilbilgisi ve alfabesini sadeleştirmek amacıyla, önemli pratik sonuçlar veren bir konferans toplanır. Tatarlar arasında sosyalist bir aydınlanmanın örgütlenmesi amacıyla bir dizi başka çalışmada da bulunur. Suphi Yoldaş, Türk savaş esirlerinden Kızılordu birlikleri oluşturulmasına yardım ederek Merkezi Müslüman Savaş Komitesi'ne katkı sağlamıştır. Türk komünistleri arasındaki görevini de hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Moskova ile Türk işçi kitlelerinin ve savaş esirlerinin yoğun olarak bulunduğu kentler arasındaki bağı sağlamlaştırmıştır. Sonrasında ise Türk komünist örgütünün birimleri oluşturulur.

Suphi Yoldaş, 1918 sonbaharında Narkomindel **(8)** tarafından düzenlenen enternasyonal mitinglerinde aktif olarak yer almıştır. 1919 Mart ayında ise Komünist Enternasyonal'in **(9)** birinci kongresine katılmıştır. Kırım'ın Sovyet kuvvetlerince alınmasının ardından buraya gelerek Komintern adına faaliyetlerine başlamıştır. 1918 çatışmalarından sonra Sovyet İktidarı'na sırtını dönen Kırım'daki Tatarlar arasındaki bu çalışma daha fazla özen gerektiriyordu. Suphi Yoldaş da gereken bu özeni göstermiştir. R.K.P (B) Bölge Komitesi üyesi ve bu komiteye bağlı Tatar Bürosu lideri, aynı zamanda da Simferopol'e taşınan "Yeni Dünya" Gazetesi editörü olarak Suphi Yoldaş bütünüyle kendisini işine adamış ve çok kısa bir zaman dilimi içerisinde parti içerisinde olduğu kadar halk arasında da geniş bir otoriteye sahip olmuştur.

Suphi Yoldaş'ın yardımıyla Türk işçileri ile Kırım Tatarlarından oluşturulan Enternasyonal Doğu Alayı, geri çekilmekte olan

kuvvetlerimizi savunarak, General Slaşov'un çıkarma birliklerine karşı savaşmıştır. Orada bile Türkiye için parti çalışmasını hiç aklından çıkarmamıştır. Kırım'da bulunduğu kısa zaman zarfında, Türk komünist hareketinin ilk kadroları olacak olan onlarca komünisti İstanbul'a ve Türkiye'nin diğer şehirlerine göndermeyi başarmıştır. Suphi Yoldaş'ın Kırım'daki çalışması, meyvelerini daha sonra, Vrangel döneminde vermiştir. Tatarlar arasındaki tüm seferberlik çabaları boşa çıkmıştır.

Tam da bu zamanlarda, İngiliz istihbaratı da oldukça yoğun bir şekilde Suphi Yoldaş ile ilgileniyordu. Beyazlar Kırım'ı elde edemeyince, Mustafa Suphi'nin yakalanması için ajanlar gönderildi. Büyük ihtimalle Suphi'nin Kırım'da gizli bir iş için bulunduğunu düşünüyorlardı. Uzun aramaların sonunda Mustafa Suphi "bulundu ve asıldı". En azından bir süre Kırım'daki Beyaz Ordu gazeteleri bu şekilde yayında bulundular. Oysa tüm bunlar olurken Suphi Yoldaş, Kiev'de Petliura-Denikin birliklerince kuşatılan 12. Ordu'daydı ve yanındaki yiğitlerle beraber Beyazların süngü çemberini yarma uğraşındaydı.

Mustafa Suphi daha sonra, gizli bir çalışma için Afganistan ve İran üzerinden Türkiye'ye geçmek amacıyla Türkistan'a gider. Türkistan yolunda, Dutov-Kolçak Cephesi'nin yarılmasını beklerken, Samara'da "Türkistan Cephesi"nin siyasi şubesinde bir süre çalışır. Suphi Yoldaş, Türkistan'da 1920 baharına kadar faaliyette bulunur. Azerbaycan'da Sovyet iktidarının ilanının ardından Bakü'ye geçer. Türkistan'da olduğu gibi Bakü'deki çalışmaları da çok yönlü ve oldukça verimli olmuştur. Taşkent'te Parti'nin bölge komitesine bağlı uluslararası propaganda bürosunun başında bulunmuş ve Türk, İranlı, Afgan, Buharalı, Hindu komünistleri örgütlemiştir. Aynı zamanda Parti'nin, Sartlar, Tacikler ve Türkmenler gibi yerel nüfus arasındaki çalışmalarına da aktif olarak katılmıştır.

Suphi Yoldaş Bakü'ye geçişiyle beraber, diğer Doğu ülkelerinin komünistleriyle ilişkileri yitirmeyecek şekilde, kendisini neredeyse tamamen Türkiye çalışmasına adar. Burada "İttihatçıların" (Türk burjuva milliyetçisi İttihat ve Terakki Partisi'nin önde

gelenleri) idaresi altında kurulmuş düzmece bir "Türk Komünist Partisi" ile karşılaşır. Mustafa Suphi İttihatçılara şöyle seslenir: **"Proletarya'nın üzerinden elinizi çekin!"** Ve düzmece (sahte) komünist partisini tasfiye eder.

İlerleyen zamanlarda Suphi Yoldaş, Türkiye'deki tüm gizli komünist işçi grup ve örgütlerinin birleştirilmesi ve merkezileştirilmesi, sonrasında ise Türk sol-sosyalist partileriyle ilişkiler kurulması gibi çok daha karmaşık zorluklarla karşılaşır. Anadolu'da sürekli gelişen ulusal kurtuluş hareketiyle olan ilişkisini de tam olarak belirlemek zorundadır. "Türk Komünist Örgütleri Merkez Bürosu"nu oluşturur. İstanbul'da ve Anadolu'da var olan tüm komünist gruplarla ilişkileri sağlamlaştırmıştır.

Bakü'de Eylül ortasında Türkiye Komünist Örgütleri Kongresi'ni toplar. Kongrede, tüm Türk komünist gruplarının, tek bir Türkiye Komünist Partisi (TKP) çatısı altında birleştirilmesi ve merkezileştirilmesi kararı alınır. Suphi Yoldaş partinin merkez komitesi başkanı seçilir. Komünist Enternasyonal'i tanıyan sol-sosyalist "Çefçe" Partisi, Komünist Parti'ye katılır. Türk Sosyal Demokrat Partisi üyeleri de TKP'ye geçerler.

M. Suphi tarafından yönetilen TKP Merkez Komitesi, Bakü'deki çalışmaları boyunca muazzam bir örgütlenme başarısı gösterir. Merkez Komitesi organları, Anadolu'nun her köşesinde ve anlaşmalarla işgal altında bulunan tüm bölgelerde örgütlenir. Türk işçilerinin ve savaş esirlerinin bulunduğu Güney Rusya ve Kafkasya'nın çeşitli şehirlerinde şubeler ve gruplar oluşturulur. Propagandacılar yetiştirmek üzere geniş programlı siyasi kurslar organize edilir. Bakü'deki savaş esirlerinden daha sonra Anadolu'ya gönderilen Komünist Bölüğü oluşturulur. Özellikle yayıncılık faaliyetleri güçlendirilir. Parti işlerine kadınları ve gençleri dahil etmek için büyük bir gayret sarf edilir.

Mustafa Suphi gibi böylesi bir kişinin kaybı, Türk komünist hareketine ağır bir darbe vurur. Türkiye Komünist Partisi, Sovyet Rusya'da dördüncü yılındaki sosyalist devrimin tecrübesine sahip ve Tataristan'dan Kafkasya'ya kadar doğunun en ücra köşesinde bile çeşitli durumlardaki katkıları bilinen liderinden yoksun kalır. O henüz 34-35 yaşlarındadır.

Mustafa Suphi, siyasi düşmanlarının kavrayamayacağı ölçüde enerjiye ve güce sahipti. Ancak ve fakat katiller kimlerle uğraşacağını iyi bilir. Kimsenin bilmediği mezarında huzurla uyu devrimin erken yiten savaşçısı! Başlattığın işi yaşayanlar tamamlayacaktır...[161]

Selim İleri'nin Mustafa Suphi Öyküsü ve Sırıtan Yanlışlar

Öyküyü okuyalım önce:

---

161 https://gelenek.org/mustafa-suphi-ve-eseri/

Metin içindeki dipnotlar:

1-Mustafa Suphi 1882 yılında Giresun'da doğmuştur. Giresun, Mustafa Suphi dünyaya geldiği yıllarda Osmanlı idari yapılanması içinde Trabzon Vilayeti'ne bağlı bir kazadır.

2-Mustafa Suphi'nin babası Mevlevizade Ali Rıza Efendi, valilik de dahil olmak üzere üst düzey görevlerde bulunmuş bir bürokrattır.

3-İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi.

4-1913 yılında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinin ardından İstanbul'da İttihat ve Terakki muhaliflerine karşı başlatılan tutuklamalar sırasında Sinop'a sürülmüştür. Kalebentlik denen ceza biçimine uygun olarak gerçekleşen sürgünde şehirde oturabilmekteydi, ancak her gün sabah akşam karakola uğramak zorundaydı. Emel Akal, "Mustafa Suphi", ed. Murat Belge, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, c. 8, Sol (İstanbul, İletişim, 2007), s.139-140.

5-Suphi 24 Mayıs 1914 tarihinde, sürgüne gönderildikten bir yıl kadar sonra 14 kişilik bir grupla Sinop'tan kaçmıştır. Bir sandalla Sinop'tan uzaklaşan kaçaklar daha sonra Karadeniz'de bir Rus gemisine binerek Yalta'ya, oradan yaya olarak Sivastopol'a gitmişler. Suphi bir gazete yayımlama düşüncesi ile Kafkasya'da kalmıştır. (Akal, age, s.140.)

6-Uluslar Halk Komiserliği (1917 -1923) İttihat ve Terakki hükümeti kastediliyor.

7-Söz konusu olan Osmanlı Devleti'nin Rusya'daki son sefiri Galip Kemali'dir.

8-Dışişleri Halk Komiserliği (1917-1923).

9-Galiyev metnin orijinali boyunca "3. Komünist Enternasyonal" ifadesini kullanmıştır. Bu ifade sorunlu olduğundan "Komünist Enternasyonal" olarak kullanmayı tercih ettik.

"Kardeşim de aralarındaydı. Ama o bir şey bilmezdi; elin avanağını kandırmışlar. Para verip kandırmışlar tabi. Bir paraya kanardı kardeşim, bir de şekerlemeye, meyve şekerlemesine. Çocukluğumuzda bizim oralarda annemiz yapardı. İstanbul'a geldik geleli unuttuk tadını. Kardeşimi kandırmışlardı, yoksa girmezdi onların arasına. Mert çocuktu, insanlara iyilik etmekten başka şey düşünmezdi. Zaten parayı da bunun için severdi. Fakir fukaraya deli deli sahip çıkardı, ne geçse eline dağıtır, paylaşırdı. Budalalığından gitti karıştı Mustafa Suphi çetesine. Herkes bilir, Mustafa Suphi dönmeydi. Türk komünist olmaz. Türk Bolşevikle bir olmaz. Bize de haber vermedi. Kendisi gidip katılmış onlara. Biz işitmedik, nerden katılmışsa... Askerdi kardeşim, alnına saçları dökülürdü, dümdüz saçları. Gidip gidip asker tıraşı yaptırırdı. Askerlerin üniformaları çok güzeldi o vakit. Göz alıcıydı. Kardeşim şark cephesinde Ruslara esir düşmüştü. Kendisi gidip de esir düşmedi ki, birçoklarıyla birlikte. Yıllarca orada neler çekti bilen yok. İhtilal olunca bu da belki salıverirler diye Bolşeviklerden yana görünmüş. Yoksa bilmezdi öyle şeyler. Fakirleri koruması dindarlığındandı, Türk komünist olmaz. Bunları Sibirya'ya sürmüşler, orada terzilik öğrenmiş, elin komünisti bedavadan adam beslemez ya. Kardeşim de onlara katılmış, katılmış ama bilmezdi öyle şeyler. Belki yurdumuza gelirim diye, hani gelirim de bir daha dönmem diye. Sonra ben bundan telgraf aldım, 'Ağabey, geliyorum' diye yazmış. O vakit Trabzon'un kışı, deniz dağlara çıkıyor. Nereden, nasıl gelecek bilen yok. Zaten Mustafa Suphi'yi Mustafa Kemal Paşa çağırtmıştı. Kazım Karabekir paşalar falan. Ailecek sevindik, çok sevindik. Annem 'Gelsin oğlum, kurban keseceğim' bile dedi. Kış ortasındaydık, hava çok soğuktu. Ocaktı, kânûn-u sânî, her şey o aydadır. Fırtınalar, haçın suya atılması, güneşin dıliv burcuna girmesi, zaten o kötü gün de ayandon fırtınasının olduğu gündü. Allah'ın takdiri, sonra kardeşim kendi başını yaktı. Anneminkini de. Mustafa Suphi gibi dönmelere inanılmaz ki. Para vermişlerdir, paraya kanardı. O da kafileye katılmış, askerdi, memlekete dönecek. Mustafa Kemal Paşa'yla buluşup görüşecekti Mustafa Suphi, dönme komünistmiş o. Bu yolda onlardan ayrılacakmış hem. Sonra sorup

soruşturduk, Türklüğümüzden şüphelendi herkes. Yolda rastladığı insanlara anlatmış, ben ayrılacağım Mustafa Suphi'den, Ethem Nejat'tan demiş. Kaç kişi söyledi, öyle demiş. İşte üç beş kuruş verip kandırmışlar zavallıyı, amaç kalabalık görünsün kafile. Çok komünist varmış gibi gösterip milleti aldatacaklar. Mustafa Kemal Paşa öyle oyunlara, Bolşevik düzenlerine kapılacak adam mı? Bu yurdu Mehmetçik kimin için kanıyla kurtardı, Bolşevikler için mi? Zaten Bolşevikler de Mustafa Suphi'ye sahip çıkmadılar. Geberip gitti. Mustafa Kemal Paşa'ya Bolşevikler ruble bile gönderdiler. Cumhuriyetimizin kurulacağı yıllarda gelmiş bu Mustafa Suphi, ortalığı bulandıracak. Maceracı herifin biri besbelli... İyi oldu, öldürdüler. Ama kardeşim suçsuzdu, işte kandırmışlar. Ben telgrafı alınca hemen sağa sola koştumdu sevincimden, başımı az vurmadım duvarlara. Yahya Kaptan'ı herkes tanır bizim oralarda, kardeşimin ve Mustafa Suphi'nin, öbürlerinin suratına tüküren Faik'i. Bu Faik korkunç bir adamdı, bilmem nerden bir dolu parası vardı. Çok elbiseleri vardı. Her gün bir yenisini giyerdi. Sağdan soldan karıya kıza laf atardı. Geceleri içerdi, içmekten karaciğeri büyümüş, ikide bir fırlar. Faik yere çömelir, yatar inleyerekten, geberecek sanırsın, bir şey olmaz. Ondan sonra eliyle iter miter, karaciğeri yerine oturtur, hadi gelsin rakılar. Ama kötü adamdı Faik, hayın, yüreksiz, rezilin biri. Gündüzleri ceket cebinde mendil gezdirir, geceleri mendille meyhane miçolarını boğmaya kalkar. Faik, hakaret edenlerin, ana avrat sövenlerin başındaydı. Oysa başta tören düzenlenecek, kardeşlerimizi karşılayacağız diye gitmişti oraya. Annem cebime böyle yiyecek bir şeyler sokuşturmuştu. Hani ben kardeşimi hemen götürüp kucaklayacağım da, o da açlıktan avurdu avurduna çökmüş olacak. Ana kalbi; kaç yıl haber alamadık biz ondan, artık öldü, şehit oldu sanmıştık. Telgraf gelmiş, altında kardeşimin adı yazılı, gözlerime inanamamıştım. 'Ağabey geliyorum.' Gelemedi. Yani geldi de anasını, beni falan göremedi. Biz de onu göremedik. Ben o korkunç kalabalığı, başlarında Faik'i gördüm. Kalabalık yoktu ya, kardeşime bir şey olur diye üç beş kişiyi kalabalık gibi görmüş olacağım. Faik durmadan tükürüyordu, o ne çok tükürük. Ağzı köpürmüştü Faik'in. Mustafa

Suphi kendiliğinden kalkıp, ta oralardan buraya gelmemişti, Ankara hükümeti çağırmıştı onu. Kardeşim de yüzbaşıyken şark cephesinde çar askerine esir düşmüştü. Şimdi geliyordu. Sibirya'ya bir kaleye sürmüşler insanları ihtilalde, terzilik de öğrenmiş kardeşim. İyi huylu çocuktu, bana benzemezdi dediğim. Meyve şekerlemesine düşkündü bir tek. Parada pulda da gözü yoktu, parada pulda benim gözüm vardı. Çalışayım, hayat kazanayım, lüküs yaşayayım. Kardeşimin gözü alçaklardaydı. Mustafa Suphi'ye nasılsa takılmış. Mustafa Suphi de bizim denizlidir. Karadeniz. Ama o dönmeymiş, dönmeymiş onlar. Türk komünist olmaz. Ama Faik'in grubu baskın çıktı. Rıhtımda lise öğrencileri de tabur halinde bekleşiyorlardı. Sevinç içindeydik. Yahya Kaptan, kayıkçı o, Rumların canına okumuştu, Türk'e, Rum'a istediğini yaptırırdı. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının yolunu çevirmiş, Mustafa Kemal Paşa hükümetinden emir var demiş, hepsi başka yöne sapmışlar. Faik oracıklarda bekliyormuş zaten, hemen tükürmeye, tartaklamaya başlamışlar. Mustafa Suphi'nin yüzünden. Türk olsa adam, yaparlar mı canım. İskelede Yahya Kaptan'ın hazır tuttuğu motor bekliyormuş, bindirmişler tümünü. Yahya Kaptan var gücüyle sürmüş. Rusya'ya geri verecek bunları. Kurtulacaklar tabii, kimse kötülük istemiyor. Bir nokta bende hep karanlık kaldı, kalmadı da dediğim başka. Motorun arkasında bir başka motor daha varmış, olur tabii, burası büyük deniz, motorun biri gider, biri gelir, biri kalkar, öbürü yanaşır. İkinci motor hep birincinin ardında. Ayandon fırtınası da tam o güne rastlamıştı. Kimse kötülük etmek istese lise taburlarını getirirler miydi, getirmezlerdi. Oldu bir defa. Kardeşim de suçluydu, koskoca yüzbaşı olmuşsun, kapılır mı insan bu düşünceye. Ankara hükümeti emir verdi boğasın diye, dediler sonra. Sonra çok şey dediler. Hangi birine inanacaksın. İkinci motor yaklaşıp Yahya Kaptan'ın Bolşevik denizine sürdüğü motoru durdurmuş. Belki Faik de aralarındaydı, hep aklımdan geçirmişimdir Faik'i. Kötülük etsin de nasıl ederse öyle etsin. Biz gerisini öğrenemedik. Açıklanmadı hemen öyle. Motoru durdurup Mustafa Suphi ve arkadaşlarını, bu arada kardeşimi denize atmışlar. Öldürmeden. Oysa öldürmenin bile daha kolay türleri vardır. Diri diri denize at-

mışlar. Kafalarını suyun içinde tutmuşlar. Mevsim kış olduğundan hava pek soğuk, belki donup ölmüşlerdir. Mustafa Suphi maceracının biriydi, Turancıydı da. Ruslar bile sevindiler öldüğünde... Türk komünist olmaz, cumhuriyetin temeli atılırken komünist fitneliğinden buraya gelen Mustafa Suphi, hayatıyla ödedi cezasını. Kardeşimden bir iki eşya kaldı geriye evimizde. Resmi de hiç yokmuş. Yahya Kaptan öbür motora kendi adamlarını yerleştirmiş. Ankara hükümeti istedi derler. (1971)"[162]

Öykü böyle... Böyle de... Öyküde durmadan yinelenen Yahya Kaptan ismi yanlış. Evet bir Yahya Kaptan vardır, Kocaeli Tavşancıl'da Atatürk'e sadık olduğu için İttihatçılar tarafından öldürülen Yahya Kaptan... Ama onun bu olayla da, Trabzon'la da bir ilgisi yoktur. Trabzon'daki Kâhya Yahya ya da kayıkçılar kâhyası Yahya.

İyice araştırmadan yazarsanız, böyle saçmalarsınız. Evet öykü ama, o ki Mustafa Suphi'yi yazdınız, doğruyu araştırıp yazacaksınız.

Ve Mustafa Suphi'nin dönmeliği... Yok öyle bir şey... Dönme olan bir TKP'li var, o da Mustafa Suphi değil, Şefik Hüsnü'dür.

Yazılış öyküsü de çalıntı: *"Leyla Erbil'in[163] yazdığı bir kitabın konusunu çalmışsınız!"*

"İlk sosyalistlerden Mustafa Suphi'yi yazıyorum, demişti. Eve dönüp hemen bir Mustafa Suphi hikâyesi yazmıştım. 21 ya-

---

[162] Selim İleri-Hüzün Kahvesi.

[163] Leyla Erbil'in yazdığı kitap 'Tuhaf Bir Kadın' 1971 yılında ilk defa yayımlanmıştır. Roman dört bölümden oluşmaktadır: Kız, Baba, Ana ve Kadın. Ayrıca ikinci bölümün içinde babanın ağabeyi Ahmet Kaptan ve yazarın önemle üzerinde durduğu, hatta kitabın her yeni baskısında hakkında bir belge daha eklediği Mustafa Suphi yer alır. Roman, başkahraman Nermin'in yirmi yıl içinde geçirdiği değişimi, bu süre içinde yaşadığı sıkıntıları ve bir kadının birey olarak toplumda yer edinmesi için herkesle verdiği mücadeleyi anlatmaktadır.

İkinci bölümün içinde dört bölüm daha vardır. Bu bölümlerde de Hasan, abisi Ahmet Kaptan'dan ve abisinin ölene kadar durmadan sorduğu Mustafa Suphi'den bahseder. Mustafa Suphi hakkındaki belgelere yer verilir. Mustafa Suphi'yi kimin öldürdüğü Hasan'ın ağabeyi tarafından merak edilmektedir.

şındaydım, çok gençtim, kendimi tutamadım! Leyla Hanım, 'Evime geldi, ben ona çay falan ikram etmek için mutfağa gidip gelirken dosyamdan aşırdı' diye ağır bir yazı yazdı. Dosyasından aşırmamıştım ama yine de yaptığım çok çiğ bir şeydi tabii... Çok şükür yetmişime gelirken artık öyle şeyler yapmıyorum! (gülüyor) Uzun yıllar dargın kaldık. Yıllar sonra, 'Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın' yayınlanınca Leyla Hanım, Ayşe Şasa'ya, "Bu çocuk büyük bir yetenek, galiba haksızlık ediyorum" demiş. Sonra barıştık..."[164]

Habertürk'ten Kübra Par'a verdiği röportajda böyle diyor Selim İleri. Konusunu çalmış Leyla Erbil'den ve onu da yalan yanlış yazmış...

Öykü Güzel de, Deli Halit Paşa Yoktu Orada...

"Jojik'in Kapı Bir Komşusu - Erkan Karagöz

-Mustafa Suphi'nin anısına saygıyla-

Hava ayaza çekiyordu. Yerlerde karlar, basıla basıla buzlaşmıştı. Her yer, gözün alabildiğince beyazdı. Palandöken'in, bulutlar arasında kaybolan zirvelerinden kopup gelen, arada bir hızlanan tipi, nazlı nazlı salınan kar tanelerini, sapından kurtulmuş kırbaç gibi, savurup duruyordu.

Sessizliği bölen tipinin, bıçkın, savruk uğultusuna, ara sıra, istasyona giden atlı kızakların zil sesleri karışıyordu.

Kısa boylu, dolgun yapılı, bıyıklarından buzdan saçaklar sarkan, başındaki papağını kulaklarının altına dek indirmiş olan orta yaşlı köylü, yavaşlayan atlı kızaktan inerken, bir tanıdığını görmeyi umarcasına, merak dolu gözlerle, istasyon binasına doğru bakınıyordu. Buz tutan camlarıyla, dilsiz ve sağır koca-

164 https://www.haberturk.com/gundem/haber/1351049-turkiye-bunlari-yasamaya-yazgiliydi-geriye-gittigimizi-dusunmuyorum

man bir karataşlı yapıydı istasyon binası. Alınlığında kiril harfleriyle yazılı künyesiyle zamana ve soğuğa direniyor gibiydi.

Elindeki bohçasını ayaklarının dibine bıraktı. Sırtındaki asker kaputundan bozma pardösüsünün yakalarını kaldırdı. Papağını iyice bir kulaklarının üstüne indirdi. Gar binasının ağır ve kocaman tahta kapısını adeta omuzlayarak açtı, içeri girdi. Bir anda, sıcak, ağır, yağlı bir hava doldu genzine. Salonda, tedirgin bakışlı birkaç zabitten başka kimse yoktu. Bekleme salonuna girmiş bir güvercin, bu yüksek tavanlı yapıda bir o yana, bir bu yana, kanat çırpıp duruyordu.

Dışarıdan gelen seslere kulak kabarttı köylü, sonra, son bir kez kaçamak bakışlarla zabitlere baktıktan sonra, tren yoluna açılan kapıya doğru yürüdü, ön kapıdan dışarı çıktı. İstasyon binasının önünde toplanmış olan, yüz, yüz elli kişilik öfkeli kalabalık yüksek seslerle homurdanıyor, bağırıyordu.

Bohçasını özenle koltuğunun altına sıkıştırarak, kalabalığa doğru yürüdü. Önüne ilk çıkan, iriyarı, ha bire burnunu çekip duran, arada fırsat buldukça tekbir getiren, eli sopalı adama sokuldu.

'Dadaş bu kalabalık niye?' diye sordu.

Eli sopalı adam, köylüyü şöyle bir tepeden tırnağa süzdü ve ters ters, 'Bilmirsen mi, İncilizciler gelecekmiş!' diye söylendi.

Sorduğuna soracağına bin pişman olmuştu. Sustu, olduğu yerden, bu feryat figan bağıran insanları seyre koyuldu.

Köylünün soru sorduğu adam, işini gücünü bırakıp gelmişti. Çünkü o 'Paşa'yı çok çok severdi. Ona göre sözüne inanılası, dünyalar iyisiydi Paşa.

Bir zaman olduğu yerde kalakalan köylü, dayanamadı, bir başkasını çevirdi,

'Şey, Dadaş' dedi. 'Kim dedi?..'

'Neyi kim dedi!?..' diye diklendi adam.

'Şeyi.. İngilizcilerin geleceğini yani..'

'Halit Paşa dedi! Ne olacak!?.. Goca adamsın, bohçanı alıp geleceğine, bir değnek alıp gelemedin mi?' diyerek azarladı adamı. Bir başkası söze girdi; 'Kazım Paşa da, Enver Paşa da söylüyormuş, İngilizci olduklarını!'

Köylü, kalabalık arasında kendisine yol bulmaya çalışırken, çevresindekileri dikkatle inceliyordu. Orada bulunanların gözlerindeki yırtıcı, yok edici ışıltıyı fark ediyor, gittikçe dehşete kapılıyordu.

Sonunda, bir anda kendini ortalarında bulduğu kalabalığı yararak, dışına çıkabilmişti. Derin bir soluk aldı. Heyecanlı arayışlarının sonunda tütün tabakasını buldu. Önceden sarıp hazırlanmış olduğu sigarasını dudakları arasına yerleştirmeden, elinin tersiyle bıyıklarından sarkan buzları temizledi, sonra da diliyle sigara kâğıdının birbirine kavuştuğu yeri bir daha ısladı.

Birisi fırlayıp geçti yanından. Üzerindeki giysileri adeta dökülen, gençten biriydi bu. Yüzü ve ellerinin kanı soğuktan çekilmiş gibiydi.

Gitti, boş bir cephane sandığının üzerine çıktı. Çukura kaçmış gözlerle etrafını süzdü bir zaman. Besbelli, söyleyeceği şeyleri toparlıyordu. Elindeki iri, kalın sopasını koltuğunun altına sıkıştırmıştı.

Gözlerini iyice kısarak, 'Dadaşlar!' diye bağırdı. 'Bugün İngilizciler, Bolşevik kızılları gelecekler... Memleketi, dini, namusu İngilizlere satacaklar...' Durdu, yutkundu, elinin tersiyle ağzını, burnunu sildi.

'...din için, Allah için onları gebertmek vaciptir artık!..'

Heyecan soluğunu kesiyor, tıkanıyordu. Sözcükleri birbirleriyle ilintisizce, birbiri ardına yuvarlayarak sıralıyordu. 'Bir etrafınıza bakın, bir avuç Müslümandan başka kimseler yok... nerede bu memleketin evlatları?.. Gelmezler elbet...' diye noktaladı sözünü. Niye gelmediklerini anlatacak sözü bulamadığı belliydi. Yerinden inerken, istasyon binasının önünde bekleşen birkaç üniformalı zabite bakarak, 'Yaşasın Halit Paşa Vali Hazretlerimiz!' diye bağırdı, kalabalığın arasına karıştı.

Bohçasıyla gelen köylü, olan bitene bir anlam verememenin şaşkınlığı içinde hafif korku ve tedirginlik içinde usul adımlarla kalabalıktan uzaklaştı. Tren raylarının ötesinde, kalabalıktan oldukça uzakta bir yerlerde, elinde, içerisinde soluk, titrek bir mumun rüzgâra direnen ışığını saklayan hareket feneri ve koltuğunun altında bez bayraklı sopasıyla bekleyen, hareket memuruna doğru yürüdü.

Hareket memuru, köylüyle hemen hemen yaşıttı. Belki birkaç yaş vardı aralarında, o kadar. Olanlara ilgisiz gibi görünüyordu. Bütün yaptığı, avucunda tuttuğu ve artık yemekten usandığı leblebi tanelerini, ağır hareketlerle, birbiri ardına yere bırakıp onların düşüşünü, buzun üzerinde sekişlerini, bazen de kara gömülüşlerini dikkatle izlemekti.

Aslında dikkatini yoğunlaştırdığı şeyler, leblebi taneleri de değildi. O, çevresinde olan bitenle, yakından ilgiliydi. İstasyonun kalabalığından; kalabalığın haykırışlarına, demiryoluna, demir raylarından, kara kömürlere, elindeki işaret fenerine değin bir dolu şeyi geçiriyordu aklından. Bütün düşünceler, bir leblebi tanesinin diğer leblebiye yerini bıraktığı birkaç saniyelik anda, beyninin en ulaşılmadık varoşlarında birbirini kovalıyordu. Elindeki son leblebiyi de bıraktı.

Bohçasıyla gelen köylü, düşünceleriyle sarmaş dolaş olmuş hareket memurunun yanına sokuldu iyice.

"Ağabey, tren ne zaman gelecek?" diye sordu.

Hareket memuru, elinde olmadan irkildi, bütün düşünceleri bir anda sonsuzluğun bilinmez sarmalında yok olup gitti. Belki düşüncelerinden koparılmasına, belki de trenin ne zaman geleceğinin sorulmasına sinirlenmişti. Bir zaman ters ters baktı köylüye, konuşmadı. Neden sonra alaycı bir tonla,

'Ne yapacan Dadaş, sen de mi İngilizcileri öldürmeye geldin?' dedi.

Birden yüz hatları gerildi köylünün. 'Yok' dedi. 'Deli Halit'in dediği olsaydı, gökten fışkı yağardı.'

Hareket memuru, bu beklemediği yanıt karşısında önce şaşırdı, sonra gülümsedi.

'Yani sen şimdi, onların İngilizci olduklarına inanmıyor musun?'

Köylü yanıt vermedi, tütün tabakasının uzattı hareket memuruna,

'Sar bir cigara, ağabey' dedi.

Hareket memuru, 'Seni de onlardan sandım, bağışla' dedi.

İstasyondaki kalabalık, nefes kesen soğuğa karşın beklemeyi sürdürüyordu. Arada bir, birileri çıkıyor, Halit Paşa'lı, Kazım Paşa'lı bir şeyler haykırıyor, ötekiler de ona katılmaya çalışıyorlardı.

Vakit iyice ilerlemişti. Göstericilerin dışında, istasyon binasının taş duvarlarının duldasına atlarını çekmiş, hohlayarak ellerini ısıtmaya çalışan üç-beş atlı zabitten başka kimseler kalmamıştı.

Bohçasıyla gelen köylü, hareket memuruyla konuşmaya iyice dalmıştı. Hiç durmaksızın sorular soruyordu. En sonunda da, ta başından beri sormak isteyip de bir türlü soramadığı soruyu soruverdi:

'Sence İngilizciler, İştirakçi, Bolşevik midirler?'

Hareket memuru bu soru karşısında irkildi, sağına soluna baktı, kısılmış bir sesle,

'Yok, değil...' dedi.

'Peki Mustafa SUPHİ, İştirakçi midir ki?'

'He öyledir. Yani, ben öyle biliyorum.'

'Öyleyse ne Mustafa, ne de yanındakiler, İngilizci değiller. İngilizler de İştirakçi değil, he mi?'

'He ya doğru, değiller...' dedi hareket memuru.

Şaşakalmıştı bu işe. Köylünün söylediklerini kafasında evirip çevirdi, doğruydu dedikleri. Merakla karışık, korkuyla, çekine çekine sordu köylüye,

'Şey kusura kalma Dadaş, sen de İştirakçi misin?'

'Yok' dedi köylü. Kurnaz kurnaz gülümsedi. 'Ben bir köylüyüm o kadar.'

Döndü, zabitlerden yana kısa bir bakış fırlattı. "Bildiğim o ki, kötü bir şey değildir."

'Peki, Dadaş öyle olsun. Bak sana ne diyeceğim, getir kulağını' dedi hareket memuru. 'Deli Halit, hiç kimseyi sokmayacakmış şehire.'

'Bilirim. Zaten köylerden adam toplamaya gelmişlerdi.'

'Bağışla merakımı hemşerim, sen neye geldin?'

'Hiç, sırf merak, bu yüzden. Bir göreyim istiyorum, ne menem bir şeydir Bolşevikler. Duymuşum ki, bizim kapı bir komşu Jojik Efendi de döndüğünde Bolşevik olmuş. Hani, Jojik Efendi'nin çok ekmeğini yemişim, iyi bir insandı, belki sorsam bilirler Jojik Efendi'yi, tanış çıkarlar diye...' dedi köylü.

'Hay toprak başına olsun, zavallı köylü, sen kim onlar kim? Hem onları şehre sokmayacak zaptiye. Bir de bu bana dediğini, aha bu sürü duyarsa canından olursun, sonra demedi deme!'

Köylü durgunlaştı bir an, sonra, 'Yani ben onları göremez miyim şimdi?' diye hayıflandı.

***

Raylar boyu yürüdü bir zaman. İstasyondan da, kalabalıktan da iyice uzaklaşmıştı. Çarıklarının karda çıkardığı sesleri dinlemekten vazgeçti. Olduğu yere dizüstü çöktü. Özenle tuttuğu bohçasını açtı.

İçindeki birkaç tandır ekmeğiyle yoğurt ve keteyi yeniden yerleştirerek çıkınını yeni baştan bağladı. Başını kaldırdı, bir zaman, kısık gözlerle, rayların kaybolduğu sonsuz beyazlığa doğru bakakaldı.

Sepelek bir karın ıslak taneleri düştü yüzüne. Gökyüzüne doğru baktı, 'Yine kar başlayacak' diye mırıldandı.

Yürümeye başladı yeniden. Palandöken'in yamaçlarında bir koyakta, güneşin nereden geldiği belli olmayan parlak, donuk ışıltısı, amansız bir kırbaç gibi şaklayan dondurucu tipiyi ılıtmaya yetmiyor, soğuk iliklerine değin işliyordu.

Sırtını tipiye doğru döndü. Koltuğunun altındaki bohçasını sıkıştırarak, ellerini nefesiyle ısıtmaya çalıştı.

İstasyon; göstericileri, hareket memuru ve atlı zabitleriyle sanki buzlu bir camın ardında gibi, belli belirsizdiler. Tipinin yerde ve gökte bulup savurduğu karlardan, göz gözü görmez olmuştu.

Köylü, Malakan dostunu anımsadı. Malakan Jojik, onun köylüsüydü. Devrimden sonra yurduna geri dönmüştü.

Giderken de, bir gün geri gelecekmiş gibi, her şeylerini ona emanet etmişti. Dostu ona, ülkesinden; ana babalarının onu alıp getirdiği yerlerden anlatırdı çokça. Kimileyin yalan da söylerdi ama, ne zaman Lenin'den söz etse, yemin billah ederdi Jojik. 'Yalan söylemiyorum. Lenin'le kapı bir komşuyduk, bir bilsen nasıl severdim İlyiçka'yı' derdi.

Herkes Jojik'in kuvvetle muhtemel yalan söylediğini bilirdi ama kimse ilişmezdi. Jojik ve karısı Sanka, çok güzel, çevrede dillere destan olmuş sımışkalar ekerlerdi. Tohumlarından bütün

köylüye dağıtmışlardı. İlle de onun sımışkaları bir başkaydı. Tekerlek gibi sımışkalar sarardı evinin bahçesini. Sarı saçlı, kara gözlü sımışkaları onun için çocukları denli değerliydiler.

Jojik ve Sanka hala artık yoktular. Sımışkalar kalmıştı onlardan geriye. Bir de güzel dostlukları.

Hareket memuru, elindeki ateşi, kısık feneri, usul usul sallayarak gelecek olan treni ve Mustafa Suphi'yi düşünüyordu.

'Nasıl biriydi, ne yapmıştı? Şu koca güruh, ona ne yapacaklardı? Hele şu köylü, ona ne oluyordu da; neden, ille de onu görmek istiyordu bu denli?'

Eli sopalılardan biri, yarım bıraktığı işini düşünüyordu, bir de vaktini geçirdiği namazını. Peygamberin adını anıyordu, ikide bir. Öfkesi iki katlıydı. Az önce etrafındakilerle tartışmıştı.

Kalabalıktan kimileri, Mustafa Suphi'nin adını anıp küfrediyorlardı.

O, bunu paylaşmıyordu. Mustafa'nın peygamberimizin isimlerinden biri olduğunu, bunun için küfrün günah olacağını savunuyor, kendi soyundaki Mustafa'ları da hatırladıkça, Mustafa Suphi'ye, adının Mustafa olmasından dolayı daha bir kin duyuyordu.

Tipinin taa uzaklardan önüne katıp getirdiği trenin boğuk çığlığı, herkesi dalmış olduğu düşlerinden koparıp aldı.

Tren, göz gözü görmez bir tipinin önü sıra, kavrulmuş, kararmış bir yaprak gibi, savrula savrula geliyordu. Karanlık, kocaman gövdesiyle, dev bir kırkayağı andırıyordu. Yaklaştıkça, topçu beygirleri ve yüklerle dolu vagonların arasındaki tek yolcu vagonunun, kirli kara camlarının yansıması daha bir seçiliyordu.

Jojik Efendi'nin kapı bir komşusu köylü, insan siluetlerinin görünmeye başladığı pencerelerde tanıdık birilerini görebilmek umuduyla gözlerini bir an olsun ayırmadan, trene doğru seyirtti. Yüzüne, ağzına, burnuna dolan kar tozaklarına karışan, trenin kara kurumuna aldırmaksızın, trenin yanı başında koşmaya başladı.

Pencerelerden birinde, avurtları ve gözleri yüzlerinin kuytularında kaybolmuş iki yaşlı kadın, diğerinde gençten üç, dört zabit vardı.

Köylü, uzun çabalardan sonra, trenin soğuk demir tutamağına yapışan elindeki acıya aldırış etmeden, kendini yukarıya çekebilmiş, kapının basamağına çıkabilmişti.

Tren, istasyona doğru hızla yaklaşıyordu.

Atlı zabitler hareketlenmişlerdi. Trene doğru seyirtmeye çalışan kalabalığı engellemeye çalışıyorlardı.

Rayların çevresinde, yiyecek bir şeyler bulmayı umarak, otlamaya çalışan birkaç koyun, panik içinde sağa sola kaçışıyordu.

Kalabalıktan yükselen uğultular, çılgınca haykırışlara dönüşmüştü. Savrulan taş ve sopalar, vagonların gövdesine çarpmaya başlamıştı.

Köylü, korkuyordu. Sırtına iki kocaman taş isabet etmişti. Kendi kendine, 'Ne olacaksa olsun, ben bu trene bineceğim' diye söylendi. Bir eliyle bohçasını sıkı sıkıya tutarken, diğeriyle vagonun kapısını açmaya çalışıyordu. Sonra, birden kapının ardında beliren iki zabitin öfkeyle kendisine baktıklarını gördü.

Bir anda hoyratça dışarı doğru itilen kapıyla birlikte kısa bir süre havada uçtuğunu, sonra da ak bir yumağın içerisinde yuvarlandığını duyumsadı. Düştüğü yerden, kar dolan gözlerini elinin tersiyle temizlemeye çalışarak, uzaklaşan trene bakıyor, olanları anlamaya çalışıyordu.

Tren istasyonun hayli ilerisinde durmuştu. Askerler trene saldıran kalabalığı engellemeye çalışıyorlardı. Tipi, giderek hızlanıyordu.

Bağıranların seslerini yele verip savuruyor, göz gözü görmeyen kar fırtınası içinden bağrışmalar, taş ve sopaların vagonlara çarparken çıkardıkları seslerle, atlı zabitlerin bağırmaları, at kişnemeleri birbirine karışıyordu.

Göstericilerden biri koşarak yanına doğru geliyordu. Birden, içini dövülme korkusu sardı. Umarsız bakakaldı gelen adama.

Adam elini uzattı, kalkmasına yardım etmek ister gibiydi. Yüzündeki anlatım dostçaydı. Korkusu geçer gibi oldu, uzanan eli tutarak yavaşça sıvazlayarak, 'Allahına kurban Dadaş, sen hepimizden yürekli çıktın, biz senin kadar cesaretli olamadık' dedi, sonra aynı hızla bağrışmaların geldiği yere doğru; küfürler ede ede savuştu gitti.

Adamın sözleri bir anda allak bullak etmiş, bozguna uğratmıştı köylüyü. Öylecene bakakaldı ardından.

Şaşkındı. Ağır hareketlerle, üstünün başının karlarını silkti. Eğildi, kara ve yoğurda bulanmış ketelerden birini yerden aldı.

İrice bir parça kopardıktan sonra, ağzına götürdü, ısırdı. Ağır hareketlerle çiğnemeye koyuldu. Kendi kendine kızdı, hayıflandı.

'Seni de Deli Halit'in adamı bildiler" diye söylendi.

Paltosunun yakasını kaldırırken, yakasındaki karların sıcaklamış boynundan aktığını hissetti, ürperdi. Sırtını bütün o bağırış çağırışlara döndü, ağır ve dingin adımlarla soğuk bir akşamın içinde daldı.

Jojik'in kapı bir komşusunun, yaşamında çocuklarına anlatacak hiçbir şeyi yoktu artık.

Diyarbakır, 1976"[165]

Erkan Karagöz'ün öyküsü bu kadar... Güzel bir öykü ama bu öyküde **"Deli Halit Paşa"** ile o tarihlerde Erzurum Valisi olan ve Mustafa Suphi ve arkadaşlarına kurulan tuzakların baş düzenleyicilerinden biri olan **"Deli Hamit"** ya da asıl adıyla **"Kapancızade Hamit Bey"** birbirine karıştırılmış. Deli Hamit ya da Hamit Bey, Kurtuluş Savaşı yıllarında Canik Mutasarrıflığı, Trabzon ve Erzurum Valiliği yanında, bir süre de ilk mecliste Trabzon milletvekili olarak bulunmuştur. Erzurum Valiliği görevinden sonra Adana Valisi olmuş ve bunu başka görevler izlemiştir.[166]

Öyle vahim bir yanlış ki bu... O tarihte Deli Halit Paşa, Batı Cephesinde Yunan'la çarpışmakta. Halit Paşa'nın yaşamını incelemiş ve "Dillere Destanlar" adlı kitabımda yazmış birisi olarak söylüyorum bunu. O destanda derim ki:

" 8 Aralık 1920'de bir telgrafla
Halit'i istedi Mustafa Kemal
Karabekir'den
'Cüretli ve icabında kahredici olan bir arkadaşa
İhtiyacım var.

---

165 https://urundergisi.com/makaleler.php?ID=130

166 Bu kitabın yararlanılan kaynaklar bölümünde yer alan *Dr. Halit Eken-Milli Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızade Hamit Bey* adlı yapıtı, meraklısına salık veririm. Mustafa Suphi olayı da var bu kitapta ve bizim kitabımızın ilgili bölümlerinde de yararlanılmıştır.

Halit Bey'i yanıma istiyorum'
Karabekir'in canına minnet
Bir deli beladan kurtulacaktır.

Batı Cephesinde ilk görev
Kocaeli Grup Kumandanlığı
İzmit Servetiye'de bir mucize ve bir şanlı direniş
Geyve'den dağ yoluyla oraya varır
Tantaoğlu Ahmet Ağa'nın konağında kalır
Kalır da, serdikleri yatakta yatmayı kabul etmez
"Benim askerim şimdi aç, susuz
Bu soğukta düşmanla çarpışmaktadır
Girersem, bu sıcak yatak cehennem olur bana!"
Deli Halit erdemidir işte, örnek alına!

Sağ Cenah Grubu Kumandanıdır II. İnönü Muharebesi'nde
12. Grup Kumandanlığı ile Afyon'a gönderirler.
Kütahya ve Eskişehir savaşlarında da orada
Öyle önemli ki görevi
Bir çökse, bir gedik verse sol kanadı oluşturan onun grubu
Ordumuzun güvenliği sona erecek.
Mustafa Kemal Paşa sabah
Karacahisar'dan bir telgraf gönderdi
'Cepheye geldim, sevgiyle gözlerinden öperim' dedi.
Bu telgraf Deli Halit'i heyecanlandırıp coşturdu
Güvenini artırdı.
(...)
Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa
Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'e
"Afyonkarahisar'da YILDIRIMLA karşılaşacaksınız
Ve çok çarpılacaksınız" diyecektir
Eskişehir'den yola salmadan önce.

Yıldırım... Nâm-ı diğer Deli Halit
Büyük bir binada kabul eder onları

Tanışır söyleşirler.
O gece Afyonkarahisar Safa Oteli'nde Prenses
Defterine şu önemli notları düşecektir:
'İnönü'de yaralanan sağ kolunu sağaltmakla meşguldü.
Sağaltma yöntemi de yıldırım gibi
Elektrikli masajın acil şifası.
Gençlik, cesaret ve etkinlik ışıklarının
Parladığı bu güzel yüzün
İnançtı en başat izlenimi.
Ne de çok anıları var
Özel, sıra dışı, ilginç ve olağanüstüler.
Astı da, üstü de ona
Nihayetsiz derecede güveniyorlar.
Askerinin hâlini de, dilini de iyi bildiğindendir ki
Sevk ve idare karnesi pekiyi dolu.
Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum
Yıldırım Kumandanım.'"

Evet, yani Deli Halit Paşa, o tarihte Erzurum'da yok, Mustafa Suphi ve arkadaşlarına istasyonda düzenlenen o çirkin saldırı ile de uzaktan yakından hiçbir ilgisi yok. Bu güzel öykünün bağışlanmaz bir ayıbıdır Hamit'le Halit'i karıştırmak.

Ruhi Su'dan Karadeniz Ağıdı

Hayali gönlümde yadigâr kalan,
Bir yanım deryada çalkanır şimdi.
On beş mürşid ile boğulup ölen
Bir yanım deryada çalkanır şimdi.

Garip garip öter derya kuşları
Su içinde uykuları, düşleri
Bir gelin döküyor kanlı yaşları
Bir yanım deryada çalkanır şimdi.

Nâzım ile zindanda gün be gün biri
Söyletir dilsizi, ağlatır körü
Bir yanım çürüyor, bir yanım diri
Bir yanım deryada çalkanır şimdi.

Yaralarım tuz içinde kanıyor
Uyku gelmiş ela gözler sönüyor
Bir yanımda Suphi, Nejat ölüyor
Bir yanım deryada çalkanır şimdi.

Gelir günler gelir, yaram sarılır
Böyle gitmez bir gün hesap sorulur
Bir yanım Acem'den, Çin'den görünür
Bir yanım deryada çalkanır şimdi.

Halil Yalçınkaya'nın Anılarında Mustafa Suphi

Halil Yalçınkaya, Hasan İzzettin Dinamo'nun kayınbabası. Tokat Zileli. Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesinde Ruslara esir düşüyor ve Urallar'ın ötesinde bir maden kentine yollanıyor. Burada diğer esirlerle birlikte maden ocaklarında çalıştırılıyor.

Gerisini kendi ağzından dinleyelim:

"İkinci teşrin girdi. İlk Sibirya karları her yanı apak etti. O gece çevrede silah sesleri işitmiştik ama ne olduğunu nasıl anlarsın?

Sabahleyin, geç vakit oldu, ne ekmeğimiz var, ne de çorbamız geldi. Çevreye şöyle bir göz attım. Hiçbir Rus nöbetçisi yok. Ulan nereye gitti bu herifler? Yabanın ortasında aç açık kalmıştık. Yanıma bir arkadaşımı alarak maden yönetim yerine gittim. Hiç kimse yoktu. Bütün Ruslar bir gece içinde yitip gitmişti. Ama nereye gider bu herifler, burada bir sürü düşman askeri bırakarak?

Bu işin içinde bir iş vardı, ama neydi? Nasıl olsa bir iki gün içinde kokusu çıkardı. Yalnız ilk önce bu karlar kışlar ülkesinde

yaşamımızı güven altına almanın yollarını aramalıydık. Bütün nöbetçiler, Rus askerleri çekip gittiğine göre demek ki Moskova'da büyük bir şeyler patlak vermiş ve bozgunun yankıları buralara kadar gelmişti. Biz burada dört beş yüz Türk vardık. İçimizde birkaç Macar, Alman falan da vardı. Ama onlar bize göre devede kulaktı.

Ağaç kütüklerinden çatılmış uzun yapının başından girdik, idarehane olduğu gibi duruyordu. Mürekkep hokkaları, kâğıtlar, kalemler, yazılmış yazılar masanın üstünü dolduruyordu. Duvarda son Çar Nikola'nın camlanmış büyük bir resmi vardı. Oradan çıktık, mutfağın bulunduğu yere gittik. Bir kazan yarısına kadar borç denen Rus çorbasıyla doluydu. Bizi en az bir hafta besleyecek kadar yiyecek bulduk. Onun kapısını bile şöyle çekip gitmişlerdi.

İşin en önemli yanı silah bulmaktı. Burada bir silahlık olmalıydı. En sonra, hiç önem vermediğimiz ayakaltı denebilecek bir yerde duvara asılmış bir yığın Rus mavzerini görünce sevinçten gözlerimiz parladı. Maden memurlarının ranzalarının altındaki sandıklarda da bu silahların mermilerini bulduk: Üstü bir muşamba ile örtülü bir Maksim ağır makineli tüfekle de karşılaşmayalım mı? Sevincimiz kat be kat arttı. Bunlar buralarda yaşamımızı kurtarmaya yarayacaktı. İçimden bir duygu bana böyle diyordu.

Ben idarehaneye el koyarak orada oturdum ve arkadaşlarımı durumu anlatmak üzere barakalara gönderdim. Silahlardan birini almış, hemen mermi yatağını doldurmuştum. Bizim diğer asker arkadaşlar, gelip de beni böyle görünce şaşkına dönmüşlerdi:

– Allah hayırlara tebdil etsin Halil Çavuş, bu neyin nesi, diyorlardı.

Bütün arkadaşlar bu durumu gördükten sonra onlara şöyle bir öneride bulundum:

– Arkadaşlar! Burada silah ve cephane de bulduk. Ancak bu silahlar bütün arkadaşlara yetecek kadar değil. Ben diyorum ki, ilkin acar arkadaşlardan bir mangalık asker oluşturalım. Ben mangayla bugün kente gider, bu karışıklığın nedenini öğrenirim. Sonra burada bir de ağır makineli tüfek bulduk. Asker arkadaşlar arasında ağır makineli tüfek kullanan arkadaşları da onun başında toplarız.

Her gün çorba pişirecek bir aşçı arkadaşı da bulup mutfağa yerleştirdim. Bu konuşmaların ardından çorbamız geldi, içtik ve ben tekrar kaldığımız yerden sürdürdüm konuşmamı:

– Şimdi hiç kimse yerinden kıpırdamasın, ben silahlı mangayla kente varıp Rusya'da neler olup bittiğini öğrenmeye çalışayım. Sizler sobanın başında ısınmanıza bakın. Ben diğer arkadaşlarla dönünce yeni tertibat alırız. Burada dünyadan ayrı düşmemeye çalışacağız. Yoksa Rusya'nın korkunç kışı hepimizi sinek gibi kırar.

Silahlı mangayla kente girdiğimizde bizi ilk gören çocukların korkarak kaçıştıklarını gördüm. Sonra bir kadın gördü bizi, dikkatle durdu baktı. Koşarak evine girerken de şöyle bağırıyordu:

– Revolutsiya! Revolutsiya! Turskimot.

Bunların anlamını o zaman anlamamıştım. Sonradan anladığıma göre:

– Devrim! Devrim! Türkler, anne...

Bizim Türk mangasını çarşıya doğru yürüteyim dedim. Görenler çil yavrusu gibi dağılıyordu. Çevrede ara sıra silahlar da patladığından bizim de insan öldürmeye geldiğimizi sanıyorlardı. Bütün dükkânlar, mağazalar kapalıydı. Çoluk çocuk bir tek fırının önünde toplanıyordu.

Artık her gün kente gidip geldiğim halde hiçbir şey anlayamadım. Yalnız ara sıra caddelerde subaylardan birisinin cesedine rastlıyordum. Yanlarından geçen yoksul kılıklı halk bu ölülere söverek, tükürerek geçiyorlardı. Rusça tek sözcük bilmediğimden hiç kimseye bir şey soramıyordum.

Hemen bütün askerler de benim gibi Anadolu köylüklerinden olduğundan, kendiliklerinden bu işlere bir anlam verecek kadar uyanık, bilgili değildiler. Açlık günlerimiz başlamıştı. Çünkü birkaç gündür maden işçileri için bulundurulan yiyeceklerin önemli bir bölümünü, hele pirinci, bulguru, her gün pilav yaparak, çorba yaparak yiyip bitirmiştik. Geride ekmeksiz güç yenebilen fasulye, nohut, mercimek vb yiyecekler kalmıştı. Kentte koyun, keçi, tavuk gibi hayvanlar da görünmez olmuştu.

Demek ki ilk üç yıllık savaş dönemi, buraların üzerinden korkunç bir çekirge sürüsü gibi geçmiş, insandan başka her şeyi ya

kendisi yemiş ya da cepheye göndermişti. Kalanlar da saklanıyordu. Çünkü ortalıkta, bir yandan yeni devrim hükümetinin adamları, bir yandan da her tarafı dolduran açlar, yağmacılar, savaşçılar, karşı savaşçılar yer alıyordu. Bir horozun, bir keçinin, bir ineğin işte bu kadar düşmanı vardı.

Biz böyle karanlık içinde ne olacağını beklerken aradan aylar geçmişti. Rusya'nın her yanını kaplayan kara kış, apak varlığıyla yerle gök arasında egemen olan biricik güçtü. Onu çiğneyip bir yanlara gidebilmek, kaçıp memlekete gitmeyi denemek olanaksızdı.

Ama o gün açlık canımıza öyle tak etti ki gözü pek sekiz on arkadaş tüfeklerimizi aldığımız gibi kayın huş ormanlarına daldık. Bir geyik izi üzerinden birkaç kurdun geçtiği anlaşılıyordu.

– Geyikten vazgeçtim. Bir kurt kızartmasını da seve seve yerim, dedi Sivaslı İsmail.

– Evet dedim, kurt da bir köpektir ama, kentte bütün köpekleri yok etmişler.

Bu sırada hemen yukarılardan kurt ulumaları geldi.

– İşte İsmail dedim. Kurtlar, senin konuşmanı işittiler, hesabını sormak üzere bize doğru geliyorlar.

Aradan beş dakika geçmemişti ki bizim gibi açlıktan gözleri kararmış birkaç kurt atlayarak bize doğru geliyordu. Hepimiz, kalın ağaçların arkasına siper aldık.

– Uzaktan ateş etmeyin arkadaşlar, dedim. Yanı başımıza dek sokulsunlar. Attığımız hiçbir kurşun boşa gitmesin. Akşama kurt pirzolası var!

O sırada hemen yanı başımda, çakır gözlü bir kurdun dikkatle, hırsla bana baktığını gördüm. Tüfeğim zaten o yana doğru hazırdı. Tetiği çektim, hayvan karların üstünde kaldı. Bu sırada arkadaşlar da tetiklerini çektiler, üç dört kurt daha karların üzerine uzanmıştı. Vurulmamış olanlardan birisi, vurulanlardan birinin yaralı yerini ısırmış, yemeye çalışıyordu. Doğanın bu hayvanları birbirini yiyecek kadar açtı. Bizi bile görmüyordu gözleri, arkadaşlarını yemeye çalışırken. Zavallının kafasına bir kurşun yerleştirerek onu da sonsuz açlığından uzaklaştırdım.

Bir iki kurt tehlikeyi görerek gözden uzaklaşmıştı. Öteki dört kurdu birer kürk gibi boynumuza atarak geldiğimiz yoldan geri

döndük. Yeni kar yağmadığından izlerimiz kapanmamıştı. Kolayca madene vardık. Arkadaşlar omuzlarımızdaki etli kürkleri görünce pek sevindiler. Hemen birkaç becerikli arkadaş kurtları yüzdü. Postlar elbette avın sahiplerinindi. Hemen mutfağın ocağı fayrap edildi. Kocaman ızgaralar odun ateşinin üstüne yerleştirildi. Kocaman parçalar olarak dilimlenen kurtların etleri ızgaraların üzerine yerleştirildiğinde çevreyi bir güzel et kokusu sardı.

Arkadaşın biri şöyle konuşuyordu:

– Ulan bunlar kurt değil, kuzu be!

Bir başkası ona şöyle yanıt verdi:

– Oğlum bunlar kurt eti olmasına kurt eti, ne var ki bu zalimler, o kadar çok koyun kuzu çalıp yemişler ki, o hayvanların güzel kokuları bu melunlara sinmiş.

Hamza Pehlivan dediğimiz iri yarı arkadaş pişen etlerden bir parçasını koparıp ağzına atarak:

– Ülen bu essahtan kuzu etinden ayırtsız, dedi.

(...) O gün öğleden sonra kapıda bir eski külüstür ordu otomobili durdu. İçinden asker sivil insanlar indi. Asker giysili olanlar bizim ordunun subaylarındandılar. Başlarındaki eski kalpakları da kim olduklarını hemen anlatıyordu. **Yalnız, başlarında ince, uzun boylu, buğday benizli, gözlüklü bir adam yürüyordu.** Hepsinin ayaklarında kalın Rus çizmeleri vardı. Araba avluda durur durmaz bütün eratla birlikte ben de dışarı fırlamıştım. Bu çözümleyemediğimiz aç ve kimsesiz günlerin anlamını en sonunda anlayabilecektik.

Bütün arkadaşlar dışarı döküldüyse de hepsi hâlâ uzakta durarak seyirci gibi bakıyordu. Ben hemen öne fırladım:

– Buyrun! Ben Halil Çavuş ve hepimiz Türk esirleriyiz, dedim.

İnce altın çerçeveli gözlükleri olan uzun boylu önemli adam, bana doğru iki adım atarak sıkmam için elini uzattı.

– **Ben Mustafa Suphi, Halil Çavuş!** dedi. Sonra geri dönerek:

– **Bunlar da bizim eski Osmanlı Ordusu'nun Yeni Sosyalist Türk Ordusu'nun ilk subayları!** diye genel bir tanıtma yaptı.

– Kaç kişisiniz burada?

– Birkaç Macar, Alman'dan başka dört beş yüz kişi varız beyefendi.

– Bak Halil Çavuş, sizi bu sefaletten kurtarmaya geldik. Hepiniz galiba köylü çocuğusunuz değil mi? İçinizde ağa çocuğu, zengin çocuğu falan yok!

– Ne gezer beyefendi, bütün ağa ve zengin çocukları, seferberlikte bedel verdiler. Yaşamlarını parayla satın aldılar. Geri kalan Mehmetçikler hep yoksul köylü çocuklarıdır. Hele beyefendi size soracaktım, biz aylardır burada yüzüstü kaldık. Memleket karmakarışık, herkes birbirini öldürüp duruyor. Hiçbirimiz Rusça bilmediğimizden bunun nedenini sorup öğrenemedik.

Mustafa Suphi güldü:

– Halil Çavuş, dedi. Rusya'da devrim oldu. Ruslar buna Revolutsiya, bizler İhtilal deriz. Ülkenin bütün işçileri, yoksul köylüleri el ele vererek Çarlığı devirdiler. Çarlığın bütün büyük paşaları ya hudutlardan dışarı kaçtı ya da birkaç köylü işçi düşmanı askerin başına geçti, eski Çarlığı kurtarmaya çalışıyor. Ama geçmiş ola! (...)

Çar Nikola ile çoluğunu çocuğunu yakalayıp bu yanlara bir yere getirmişler. Zalim Çar'ı da en sonra buralarda gebertmişler. Ama Çar Ordusu'nun parçalanmış döküntüleri arasında birkaç yüksek rütbeli subay, general, amiral çıkmış, ordunun geri kafalı kişileriyle, mülk sahiplerinin çoluk çocuğunu örgütlemiş, Rusya'nın birçok yerlerinde ölüm kavgaları vermektedirler. En önemlileri Ukrayna bölgesinde General Denikin, doğuda Vladivostok'tan bu yana ortalığı kana bulayarak gelen Amiral Kolçak! Kolçak, şimdi bizim bulunduğumuz bu bölgeye doğru ilerlemektedir. Önünde hiçbir temelli güç olmadığından, birkaç köylünün, birkaç işçinin oluşturduğu tahta perdeleri kolayca çiğneyip geçiyor. Askerleri de hep askeri okul öğrencileri. Yani hep çoluk çocuk!

Arkadaşlar, bunca sözden sonra şunu demek istiyorum: Bizim asıl savaşacağımız Çarlık Rusya'sı güçleri, işte bu Amiral Kolçak'ın komutasındaki güçlerdir. Ben diyorum ki, hepimiz silahlanalım. Silahlı, güçlü bir Türk Birliği olarak Amiral'in güçleriyle çarpışalım.

Sonra bizim o güzel, o dertli Anadolu'muza Yunanlılar saldırmış, Mustafa Kemal ve arkadaşları önderliğindeki kahramanlar, silahsız oldukları halde, Yunanlılarla kahramanca çarpışıyorlar. Yeni Rusya'nın başına geçmiş olan Lenin ile öbür işçi ve köylü önderler, Mustafa Kemal'le arkadaşlarına altın, silah yardımı yapmaya çalışıyorlar. Çünkü Mustafa Kemal Paşa da onların düşman saydığı milletler, kişilerle dövüşüyor. Lenin, eninde sonunda bütün düşmanlarını temizleyerek Rusya'ya tek başına işçi-köylü iktidarını getirecek, egemen kılacak. O zaman biz de kendi memleketimize bir asker birliği olarak gidebiliriz. Yalnız, Türk süngüsünün gücünü şu Kolçak'a bir gösterelim.

Mustafa Suphi bunları söyledikten sonra bütün eratı şöyle bir gözden geçirdi:

– Halil Çavuş, dedi.

– Buyrun, diyerek iki adım öne çıktım.

Mustafa Suphi şöyle dedi:

– Halil Çavuş, arkadaşları mangalar haline getir. Amiral Kolçak'a karşı savaşmak istemeyenlerin çıkacağını sanmam.

– İçimizde yalnız birkaç Almanla, birkaç Macar var, bunlar ne olacak efendim?

– Onlar da bizimkilerin arasına katılsın.

Bense, **Mustafa Suphi Bey**'in ve öteki Türk subaylarının önünde bütün eratı sıraya dizmeden önce şöyle konuştum:

– Arkadaşlar; çavuşlar, onbaşılar ortaya çıksın. Yanıma gelince de ben çavuşum, onbaşıyım desin.

Benim bu konuşmam üzerine askerler arasında bir mırıltıdır gitti. En sonra, çavuşlar, onbaşılar, birer birer ortaya çıktılar. On tane çavuş, yirmi beş onbaşı ayrılmıştı. Bunun üzerine ben:

– Arkadaşlar dedim. Görüyorsunuz ki önderlerimiz gelmiştir. Şimdi ben ortadan çekiliyorum. Subaylarımız sizleri, yani bizleri örgütlendireceklerdir.

Bunun üzerine **Mustafa Suphi**:

– Yo Halil Çavuş, sen ortadan çekilemezsin. Bütün bu askerleri çavuş ve onbaşılarla el ele vererek manga takım haline getireceksiniz. Bu gördüğünüz subaylar artık orduda görev alamazlar, partimizin kurucusudurlar.

Mustafa Suphi bunları söyledikten sonra kendi arkadaşlarıyla bir dakika fısıldaştı. Sonra asker topluluğuna dönerek,

– Arkadaşlarım şimdi barakalarınıza gidebilirsiniz, dedi.

Mustafa Suphi:

– Halil kardeş dedi. Şimdi biz gidiyoruz. Bir yerde silah deposu var. Oradaki bütün silahları trene yükleyip bu kente getireceğiz. Hepsi size dağıtılacak.

(...)

– Bu ihtilal çok mu sürer Suphi Bey?

– Rastgele bir savaş değil ki kardeşim. Bir sınıf, bir sınıfın varlığını ortadan kaldırıyor. Bu işi ayrıntılı olarak daha sonra konuşuruz. Şimdi sen şu bir mangalık tüfeklini hazırla, nöbete dik. Biz de size yiyecek, cephane ve silah bulmaya çalışalım. Haydi hoşça kalın, yine geleceğiz.

Öbür çavuşlarla, onbaşıları çağırdım. Silahlarıyla geldiler.

– Arkadaşlar dedim. Bu şehir de şu sırada gericilerin eline geçmiş zahir. Eğer dalgınlığa gelirsek, hepimizi gelir keserler. Onun için Hüseyin, Mehmet barakaların başında birer saat arayla nöbet tutacaklar.

Nöbetçileri yerlerine diktik. Ben orduda makineli tüfek bölüğünün çavuşu idim. Onlar nöbete durduğunda ben de ağır makineliyi arkadaşlarla kurup namlusunu kente doğru çevirdim. Biz böyle uğraşırken nöbetçiler kentten sekiz on kişilik sivil bir insan grubunun geldiğini söylediler. Birisi de elinde bir ak bayrak taşıyordu. Demek ki görüşmeye geliyorlardı. Bütün erat gelenleri görmek için dışarıya dökülmüştü. Gelenler gerici Ruslardı. Yalnızca içlerinden birisi, bayrağı taşıyan buralı Türklerdendi. Anadolu Türkçesine yakın bir dille:

– Selâmünaleyküm, dedi.

– Aleykümselâm! Ne istiyorsunuz?

– Şu gördükleriniz bu kentin ileri gelenleri. Çar ordusundan yanalar. Sizin Anadolu Türk'ü olduğunuzu biliyorlar ve sizleri paralı asker olarak tutmak istiyorlar. Yemeniz, içmeniz, giysiniz, her şeyiniz onlardan. Silahı da onlar verecek, sonra her ay sonunda biraz da para verecekler.

Bunları dinleyen bizim askerlerin önemli bir bölümünün yüzü aydınlandı. Baktım gidecekler.

– Bizi memleketin işçisi, köylüsüyle mi çarpıştıracaklar? diye sordum.

Çevirmen Türk:

– Evet doğrusu bu, dedi. Bunlar bütün bu bölgenin ejderhaları. Ben de onlardan yana değilim, beni de tutup zorla getirdiler. Benim size öğüdüm, bir an önce çekip gidin memleketinize! Şimdi ben bu heriflere sizden bir yanıt vermek zorundayım, ne diyeyim?

– Daha bugün onları memleketine götürmek üzere subaylar gelmiş, görüşmüşler, onları bekleyecekler, dersin.

Ancak bu sırada arkadaşlar arasında birkaç berduş bulundukları yerden seslendiler:

– Biz zenginlere asker olmaya karar verdik.

Bu tiplerin bize yararlarından çok zararları olacağını bildiğimden:

– Peki siz çıkın ortaya, daha başka gidecek varsa çıksın!

Bu sözüm üzerine sekiz on kişi daha katıldı onlara. Hep açlıklarını gidermeyi düşünenlerdi bunlar.

Ak bayraklı kafile, bu kendilerine katılmak isteyenleri almış giderken bayağı seviniyorlardı. Senin anlayacağın; tüm ağaların boğaz tokluğuna çalışan adamları, devrimin patlamasıyla özgürlüklerine kavuşmuş ve derebeylerinin, büyük toprak sahiplerinin ellerini böğründe bırakarak yitiklere karışmışlardı. Bu, tutsak insanlara tarihin bağışladığı bulunmaz bir fırsattı. Şimdi, o büyük toprak sahipleri için de tarih bir fırsat bağışlıyordu: Kaçıp kurtulmak. Açıkçası pislediği yere dek kaçmak. Çünkü, zincirlerini kıranlar örgütleninceye dek, kaçıp kurtulma fırsatları vardı. Sonrası tarihin mezarlığıydı.

Kente çevrili olan makineli tüfeğin yanına döndüm. Aletin bir şeritlik mermisi adeta bana gülümsüyordu. Arkadaşlar makinelinin başındaki sevinç gösterimi yüzümden anlamış olacaklar ki:

– Halil Çavuş, bir tehlike mi sezinledin? diye sordular.

– Evet arkadaşlar, dedim. Bizden ayrılan arkadaşlar sekiz on tüfekle bu makineliyi gericilere bildirmişlerdir. Bunun için onlar yine geleceklerdir. Bu güzel makineli tüfekle öbür piyade tüfeklerini ele geçirmek isteyeceklerdir. Mustafa Suphi ve arkadaşla-

rının işçi hükümetinden yana olduklarını da yine gidenlerden öğrenmişlerse bu sefer hepimizi öldürmeye kalkabilirler. Ben böyle düşünüyorum. Onun için bu makineli tüfeğin çevresini karlarla biraz daha örtelim ki hiçbir yandan görülmesin. Burasını bir makineli tüfek yuvası yaptığımız gibi bir de sığınak haline getirmiş oluruz. Silahlı arkadaşlardan birkaçı da burada benim yanımda bulunur. Yanlardan gelecekleri avlarlar.

(...) Vurduğumuz kurtları yine yemiş bitirmiştik. Erat son kerte açtı. Bütün umudum gericilerin bugün gelip bizimle savaşa tutuşması idi. Onları tepeler tepelemez hemen kente gidip, Mustafa Suphi ile arkadaşları bize yardım getirinceye kadar, oraya egemen olurduk. Belki bu heriflerden birçok silah da bulabilecektik.

İşin içinde öldürülme tehlikesi de bulunduğundan herkesin sinirleri gergindi. Millet benim düşündüklerime inanmıştı. İkide bir gelip bana soruyorlardı:

– Halil Çavuş, herifler gerçekten bizi durup dururken öldürürler mi?

– Elbette öldürecekler. Çünkü siz, işçi hükümetinden yana olduğunuz kuşkusunu verdiniz heriflere! Şu bizden ayrılan pis herifler yok mu, işte işi asıl berbat edenler onlardır. Bundan sonra ağzınızla kuş tutsanız ölüm korkusu içinde yaşayan Rus ağalarını, zenginlerini kandıramazsınız. Kesinlikle bizi temizlemeye gelecekler, ama biz onları daha önce temizleyeceğiz.

İkindiye doğru, bir ara duran kar yine yağmaya başladığından uzaktan bir sıra olarak, dağınık kara lekeler kent yönünde görüldü.

Erat bir ağızdan:

– Geliyorlar! diye bağırmaya başladı.

Silahlı olanlar silahlarının başına koştu. Silahı olmayanlar barakalara sığındı. Kara lekeler çok çabuk büyüyüp insan oldu. Çoğalmışlardı. Kötü bir niyetle gelmiş oldukları anlaşılıyordu. Ben makineli tüfeğin namlusunu onların gelişine göre ayarlıyordum. Makineli bir çalışmaya başlarsa hepsi düzlükte fare gibi avlanacaktı. İki yüz üç yüz metreye dek gelişlerini bekledim. Sonra tetiğe bastım. Hiç de öyle bir sürpriz beklemiyorlardı. Kara zincir birden koptu ve yere yapıştı. Ben ateşi sürdürdüm. Ateşi o tek sı-

ra üzerinde bir dakikaya yakın gezdirdim. Sonra durdum, gözlemledim. Birçoğu ölmüştü, kimileri yaralanmıştı. Çavuşlara silahlı mangayı alarak oraya gitmelerini, heriflerin silahlarını, cephanelerini toplayıp getirmelerini söyledim.

Arkadaşlar vurulanların yanına gitti. Gerçekten çoğu ölmüştü, ama yaralılar da vardı. Hepsinin mavzerleri omuzlarındaydı. Hiçbiri silahını indirip ateş hazırlığı dahi yapacak zamanı bulamamıştı. Buradan gidenler bunların arasında yoktu. Belki de bu herifler onlara güvenmemiş hepsini öldürmüşlerdi. Pusuya düşürüp öldürdüğümüz bu herifler karşı devrimci grubun ayak takımındandı. Üstleri başları dökülüyordu.

Öldürülen gericilerin üstünden bombalar, bıçaklar, tabancalar da çıkmıştı. Silahlarımıza yirmi tüfek, otuz bomba daha katılmıştı. Bütün arkadaşları toplayıp yeni durum üzerinde konuştum.

– Arkadaşlar, gördüğünüz gibi durup dururken başımıza bir eşekarısı sürüsü ekşidi. Biz bu saldıranları geberttik ama yuvaları orada ve büyük tehlike olarak bekliyor. Bu herifler henüz uyanmadan üzerlerine çullanalım diyorum.

– Evet evet Halil Çavuş, kente silahlı bir baskın yapalım. Hiç olmazsa biraz yiyecek ney alırız, dedi arkadaşlar.

Otuz kırk kişilik silahlı, sekiz on kişilik de bombalı, akşam karanlığında yola koyulduk. Onlar gibi gündüz baskın yapma enayiliğinde değildik. Yola çıkarken de geride bol dinamitli nöbetçiler bıraktık.

Öldürülenlerin giysilerini giymiş kalpaklı, papaklı arkadaşlarımız hiçbir kuşku uyandıracak durumda değildi. Bütün arkadaşlar, kendi ülkelerinde zafer kazanmış milisler gibi kabararak, çalım satarak yürüyorlardı. Tüfeklerimizle her an ateş etmeye hazır, dikkatli, evlerin saçakları altında ilerliyorduk. Yollarda havlayarak varlığımızı duyuracak ne bir köpek ne de bir Allah'ın kulu vardı. Böylece evleri dinleyerek giderken sönük ışıklar gelen bir evin kapısı önünde içeriden bir gürültü oldu, sonra Türkçe olarak şöyle bir haykırış işittik:

– Beni öldüremezsiniz, bütün arkadaşlarımı öldürdünüz alçak herifler. Yaklaşmayın, ateş ederim.

Çokça düşünmeden kapıya birkaç kişi birden yüklendik:

– Açın ulan kapıyı, katiller hepimiz buradayız, canınızı almaya geldik, diye bağırdık.

Evin kapısı bu sırada açıldı. Bizim kaçak askerlerden biri ayaklarımızın dibine düştü. Onu kaldırdık:

– Çok boğuştum Halil Çavuş, katillerle, dedi. Bütün öbür arkadaşları kazanda kaynatarak sabun yaptılar. Beni de öldürüp kazana atmak üzere idiler ki siz geldiniz.

– Peki bizim buradan geçtiğimizi nasıl anladın? diye sordum.

– Kapının önünden bir yığın insanın geçtiğini ayırt ettim. Heriflerin bıçaklarını bana saplamalarına engel olmak için mahsustan yaptım o gürültüyü.

Kapının önündeki bu kısa gevezelikten sonra, içimizden sekiz on kişiyle içeri daldık. Dipte yanan bol ateşin üzerinde bir kocaman kazan fokur fokur kaynıyordu. Mahzene pişmiş et yayılmıştı. Bizden ayrılan arkadaşlarımız sabun olmak üzere bu kazanda kaynıyordu. Yalnız geniş mahzende arkadaşlarımızı öldürenlerden bir tek kişi bile yoktu.

– Hüseyin, ne oldu bu adamlar? diye sordum.

– Yukarı katlara çıkmışlardır çavuşum. Arka pencerelerden kaçmadan önce yakalayın çavuşum. Arkadaşları nasıl korkunç biçimde, nasıl hayvanca kesip doğradıkları gözümün önünde.

Bu sırada bazı arkadaşlarımız evin üst katlarını arayıp taramışlar, içeridekilerin arka pencerelerden kaçtıklarını söylemişlerdi. Bizimle daha önceki konuşmada tercüman olarak kullandıkları yerli Türk'ü de sabun yapmışlardı. Kenarlardaki raflarda birçok sabun kalıbı dizilmiş duruyordu.

Hüseyin:

– Halil Çavuş, dedi. Rusya'da bit, onun yüzünden tifüs o kerte aldı yürüdü ki millet ne yapacağını şaşırdı. İşte bu haydutlar da insanlardan sabun yaparak piyasaya sürmeye başlamışlar.

(...) Türk esirlerini sabun yapılmak üzere öldürme hazırlığı yapılması hemen hemen tüm arkadaşları çileden çıkarmıştı. Ömürlerinde böyle bir şey işitmedikleri gibi, olabileceğini de sanmıyorlardı. Açlık birlikte geldiğimiz arkadaşların başına vurmuştu. Bana, kente gidip hâlâ yiyecek bulunabilen dükkânları si-

lahla soyalım diye öneride bulunuyorlardı. Ben de ne yapacağımı şaşırmıştım.

Tabii kentte böyle bir eylemde bulunmadan geri döndük. Milletin gemi azıya alacağı bir gün, tren geldi, trenden bir kurye indi, bütün eratın istasyonda öteberi taşımak üzere hazır bulunmasını bildirdi. Geride iki üç tüfekli nöbetçi bırakarak istasyona doğru yürünmesini söyledim. Birkaç ton buğdayla birlikte birkaç da canlı öküz trenden indirilerek bize teslim edildi. Hayvanların kaditleri çıkmıştı. Ama yine de herkes çok sevindi.

Öküzler çabucak kesilerek kazanlara doldurulduu. Buğdayın bir bölümü suda haşlanarak etin yanında ekmek yerine yendi. Bir bölümü de kavrularak bizim askerin çok iyi tanıdığı kavurga haline getirildi.

Mustafa Suphi ve Ethem Nejat,[167] başka işleri çıktığından henüz gelememişlerdi. Ama söylendiğine göre Amiral Kolçak, okul öğrencilerinden oluşan bahriyelilerle bir hafta, on gün içinde buralarda görünebilirlermiş. Onu durdurmak, geri atmak işi de Mustafa Suphi ile Türk güçlerine kalmış.

Gelen eşyalar arasında bol ölçekte piyade tüfeğiyle mermi de vardı. Bunlarla bir bölüm asker daha silahlandırıldı.

(...) Ertesi sabah günün ağarmasıyla birlikte Amiral Kolçak ejderhasının başı da ormanın kıyısından göründü. Hemen arkadaşlarla birlikte ağır makineliyi dışarı çıkararak alçak bahçe duvarının arkasına yerleştirdim. Bütün erata da süngü takıp hazır olmasını istedim. Herkes coşku içindeydi. Süslü püslü gencecik askeri öğrenciler uzun bir sıra olarak yürüyorlardı. Uzaktan uzağa cici düğmeleri parlıyordu. Bütün silahlı arkadaşlarım da bu sırada uzun bahçe duvarı boyunca sipere yatmış, namluları onlara çevirmişlerdi. Ama ilk atışı ben yapacaktım. Kentin boş olduğunu sanarak geliyorlardı. Pusuda bekleyenlerin Türk askerleri olduğunu hiç düşünemezlerdi.

Gerçekten de yüzlerce askeri okul öğrencisi, ellerinde Çarlığın bayrağını dalgalandırarak rahatça, korkusuzca ilerliyorlardı. Sanki pikniğe gider gibi dirsek temasıyla ilerliyor, boğazlarını

---

[167] Ethem Nejat'ın orada olması mümkün değil, yazar yanılıyor.

yırtarcasına imparatorluk marşlarını söylüyorlardı. İp gibi uzayan hizayı da hiç bozmuyorlardı. Yalnız ellerindeki tüfeklere süngüler takılmıştı. Sözde bunlar da asker ya, birdenbire karşılarına düşman çıkıverse gafil avlanmayacaklardı. Hemen hepsi uzun boylu, tığ gibi, ak pak delikanlılardı. Karşılarında kent, arkalarında orman vardı.

Kasımın yedisinden bu yana bütün Rusya ormanları, yırtıcı hayvanlardan çok tehlikeli kaçaklarla dolmuştu.

Ben üstümüze doğru gelmekte olanları böyle habersizce avlamaya isyan ediyordum ama ellerine geçersek bize acımayacaklarını da biliyordum. Hemen hemen yüz metre kadar yakına gelmişlerdi ki tetiğe bastım. Bizim demir canavar şakımaya başladı. Düzenli sıralar halinde yürüyen delikanlı askerler, bir anda biçilip yere yıkıldılar. Benim avlayamadıklarımı da bizim arkadaşlar avladılar. İlk sırayı biçmiştik ama arkası geliyordu. Baktım, ak gövdeli huş ağaçları durmadan doğuruyordu.

Çavuş arkadaşlara:

– Haydi süngü takıp ortaya atılalım arkadaşlar. Ormandan çıkan yeni düşman sıralarını ben üstünüzden aşırtma yaparak ya yok edeceğim ya olduğu yerde mıhlayacağım. Siz arkadaşları alın, silahsızlar da sizinle birlikte gitsin, düşen tüfekleri, savaş malzemelerini toplayarak ilerlesinler. Şu tüysüzlere bir kez süngümüzün kokusunu tattıralım. Ondan sonra önümüzden hep kaçacaklardır, dedim.

Bizim asker süngü takarak alçak bahçe duvarlarını aştı. Ayağa kalkmaya çalışan hafif yaralıları ve kendilerine doğru gelen subay namzetlerini süngüleyerek geçtiler. On dakika sonra onların çıkış noktaları olan apak ağaç gövdelerinin parladığı bölgedeydiler. Yeler subay namzedi genç ölülerle örtülmüştü. Askerlerimizin önündeyse artık Amiral Kolçak'ın askerlerinden iz yoktu. Ormanın derinliklerinde yitmişlerdi.

Arkadaşlar Kolçak'ın geri kalan askerlerini ormanın içlerine doğru kovaladıktan sonra öldürdükleri düşmanın silahlarıyla, gereçlerini yüklenerek geldiler. Bütün eratımız şöyle böyle silahlanmak üzereydi.

(...) Biz dün Kolçak denizcileriyle savaşırken tren gelmiş, savaş olduğundan asker kente girmemişti. **Mustafa Suphi Bey'le arkadaşları bütün bölgenin askersel yönetimini ele geçirmek için gelmişler, doğru madene gitmişler.** Madende kimseyi göremeyince çok şaşırmışlar, kentin kimin elinde olduğunu bilmediklerinden orada oturup sabahı beklemişler.

Sabahleyin trenin düdüğünü işitince, hemen Mustafa Suphi ve arkadaşlarını anmıştım. Sakın onlar gelmiş olmasındı? Evet gelebilirlerdi. Önemli haberlerle yüklü olarak da gelmiş olabilirlerdi. Hemen tüfekli iki çavuş arkadaşımı yanıma katarak istasyona yollandım. İstasyonda trenin buraya gelmediğini, madene yakın bir yerde durduğunu işaretlerle anlattılar. Şimdi doğru madene gidecektik. Gittik. Evet, Mustafa Suphi, ince altın tel gözlüklerinin arkasından beni görünce coşku içinde koşar gibi yerinden fırladı:

– Halil Çavuş, savaşa mı girdiniz?

– Evet efendim, girdik, bir yığın silah ve giyecek aldık.

– Gel hele şöyle de bütün arkadaşlara anlat.

Başımızdan geçenleri diğer arkadaşlara anlattım.

(...) Mustafa Suphi ve arkadaşlarıyla kentteki yönetim yerine gittik. Mustafa Suphi askerlikten gelmiyordu ama, bu kargaşa içinde bir kurmay subayın niteliklerini, yeteneklerini edindiğini göstermişti.

– Halil Çavuş, dedi. Bu akşam karanlığıyla birlikte bütün eratı alıp madene götürürüz. Gericiler er geç bu karargâha saldıracaklardır. Giderek bu işi yarın bile yapabilirler. Biz Rusları da oradan çıkarır götürürüz. Yarın gündüz gözüyle onlar kente ve karargâha yüklendiklerinde biz de onları arkalarından çevirir, sizin yaptığınız gibi son erine dek kırarız.

Mustafa Suphi bu düşüncesini diğer yöneticilere karşı da savundu ve onlar da bunu benimsediler. Hep birden kimseye görünmeden karargâhtan ayrıldık. Yalnız, birkaç er orada kalacak, gerektiğinde birkaç el silah atarak karargâhta insan bulunduğunu anlatacaktı. Patlayan silahlar, saldırının başladığını bize anlatacak, biz de istim üzerinde olduğumuzdan, hemen arkalarını çevirmek üzere davranacaktık.

Bu iş düşündüğümüz gibi oldu. Amiral Kolçak'ın genç deniz erlerini arkadan saldırarak bir kez daha biçtik. Amiral Kolçak, kılıç artıklarını da alarak doğuya doğru çekildi. Burada durdurulmuş olan Amiral Kolçak ile askerleri, daha sonra Kızıl Ordu askerlerince kovalandı. Bu savaşlar sırasında bizim Türk tutsakları, ekmeğini yedikleri yerlerin insanlarını, insan biçimindeki ejderhaların elinden kurtarmak için bu kadarcık da olsa bir iş gördüler.

Mustafa Suphi, Mustafa Kemal'le yan yana çalışmak üzere alayını alıp Türkiye'ye gitmek istediğini söyledi. Mustafa Kemal, bütün kapitalist ülkelere kafa tutan deha sahibi, yürekli bir askerdi, ancak sosyal alandaki ejderhalarla boğuşmaya gücü yetmedi. Mustafa Suphi ve arkadaşları bu boşluğu dolduracaklardı. **Kâzım Karabekir Paşa aracılığıyla gelmek istediklerini bildirmişler, Mustafa Kemal de gelsinler demişti**. Bunun için Mustafa Suphi, Kızıl Alay ününü almış olan Türk tutsaklarını alarak Azerbaycan'a indi."

Mustafa Suphi ile ilgili son derece önemli ve değerli anılarını sunduğumuz Halil Yalçınkaya, Azerbaycan'da bir Azeri kızı ile evlendi ve Türkiye'ye döndü. Ama sosyalizm uğruna mücadeleyi hiç bırakmadı. 1929 yılında komünizm lehine faaliyette bulunmaktan 4 sene ceza alıp yattı, 1951 tutuklamasında TKP Merkez Komitesi Üyesi olması nedeniyle 7 sene ceza alıp, bu süreyi de yatıp çıktı ve Adana'da sürgün cezasını çekerken öldü.

Ziya'nın Mustafa Suphi Anılarında Riya

Tuğgeneral Ziya Yergök, "Sarıkamış'tan Esarete" adıyla Sami Önal tarafından kitaplaştırılan anılarında, Bakû günleri ve Mustafa Suphi'ye ilişkin şunları anlatıyor:

"Bakû'ya vardığımız zaman Ruslarla Gürcüler arasında ufak çaplı bir çatışma olmuş, bu çatışma gerginliği artırmıştı. Bunun sonucunu beklemek zorundaydık. Çünkü İran üzerinden gitmek hem zahmetli hem de tehlikeli idi.

İşte bu yüzden Bakû'da beklediğimiz sırada 'Türkiye'nin Lenin'i olmak sevdasındaki Bolşevik Mustafa Suphi ile maskeli

Bolşevik Mehmet Emin ve ayarttıkları birçok esir erimiz Bakû'ya geldiler. Bunların arasında vaktiyle bizimle firar eden Malatyalı Kâzım da vardı. Kâzım'ın makineli tüfek subayı olduğunu öğrenince onu zorla yanlarına almışlar ve makineli müfreze komutanı yapmışlar.

Bir gün Binbaşı Rıfat Bey, Nuri Bey ve ben Kâzım'a gitmeye karar verdik. Orada Kâzım'dan başka hiç tanımadığımız bir gençle karşılaştık. Kâzım onu bize, bizi ona tanıttı. Adı Yusuf Kemal olan bu genç, 25 yaşlarında, sarışın, yakışıklı, uygun görünüşlü birisiydi. Öteden beriden konuşulduktan sonra o zamanın en çok konuşulan konusu Bolşeviklerden söz açıldı. Nuri Bey, kendi aramızda konuşulduğu gibi Bolşeviklere şiddetle hücuma başladı. 'Canavarlar alçaklar' gibi kötü sıfatlar savurmaktan çekinmedi.

Masanın altından ayaklarına vurarak 'Kendine gel' işareti verdimse de bu işaretim onu coşturdu, kızdırdı, daha çok konuşturdu. Artık dayanamadım, işi tatlıya bağlamak için Bolşevik rejimin iyi yanlarından söz ettim: 'İnsanlar arasında eşitlik gözeten bir rejim, dinimizin esaslarına da uygundur. Uygulanabilirse insanlık rahat eder. Bizde Bolşeviklik yürümez. Çünkü bizde aristokrat yoktur. Halkımız da dindardır. Fakat Avrupa'ya girerse Avrupa altüst olur. Bizim gibi yoksul milletler istiladan kurtulur...' gibi sözler sarf ettim.

Nuri Bey de yola gelerek Yusuf Kemal'i okşamaya başladı. Tatlı tatlı konuşarak güler yüzle yolcu edildik. Fakat bir ay sonra bu konuşmaların cezasını pek ağır çektik.

Bizimle gelen askerlerin başında bulunan çavuşlar birkaç kez yanımıza gelerek Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türk Kızılordusu'na yazılmaları için kendilerini sıkıştırdıklarını, askerlerin çoğunun da yazılma yanlısı olduğunu söyleyip bizden izin istediler. Nuri Bey kesinlikle rıza göstermedi. Bu işte de Nuri Bey'e karşı çıkarak Erzurumlu bir çavuşa şu sözlerle izin verdim:

'Biz izin versek de vermesek de Kızılordu'ya yazılacaksınız, yazılın. Hiç olmazsa minnetsiz karnınız doyar, sefaletten kurtulursunuz. Fakat şu sözlerimiz kulaklarınızdan çıkmasın. *Bizde zengin yoktur ki yağma edesiniz. Bizim en zenginimiz kadar varlıklı olanlara Bolşevikler ticaret yapma izni veriyorlar.* Dört beş

yıldır muharebe görmüş, yurdu yuvası dağılmış din kardeşlerimizde ne kaldı ki, onları da Kızılordu ve Bolşevikler yağma etsin, çoluk çocuk perişan olsun.

Yurdumuzdakiler Türk ve Müslümandırlar. Sizin gibi din kardeşleriniz ve vatandaşlarınızdırlar. Kesinlikle böyle şeyleri aklınızdan silin ve Bolşevik arkadaşlarınızın zihnini açın. Soysuzların vatandaşlarımıza zulüm yapmalarına meydan vermeyin. Siz Kızılordu'ya yazılıyorsunuz, sırf vatanınıza kavuşmak için yazılıyorsunuz. Siz yurdunuza kavuşmak için Bolşevik oluyorsunuz, başka bir amaç için değil. Yurdunuza kavuşur kavuşmaz hükümetin kanunlarına uyun, hemen askerlik şubelerine başvurun ve Bolşeviklikten çıkın. Böyle yapmazsanız vatana ihanet etmiş olursunuz.'

Yola çıkmadan önce bir sabah erkenden Rıfat Bey yanımıza geldi. Telaşlı telaşlı şunları anlattı:

'Şimdi Kâzım yanıma geldi. Yusuf Kemal ile bozuştuklarını söyledi. Bunun üzerine Yusuf Kemal gitmiş, Kâzım'la buluştuğumuz günkü konuşmaları Mustafa Suphi'ye anlatmış. Mustafa Suphi de Kâzım'ı çağırtmış, Yusuf Kemal'in yanında sorguya çekmiş. Kâzım, konuşulanları inkâr etmiş. Yusuf Kemal her şeyi bir bir söylemiş. Mustafa Suphi karşısında şiddetli bir tartışma çıkmış. Sonra Mustafa Suphi araştıracağını söyleyerek her ikisini de barıştırma yoluyla başından savmış.'

Rıfat Bey bunları anlattıktan sonra Kâzım'ın, orada konuşulanları bizim de inkâr etmemizi istediğini söyledi. Biz de her ne kadar inkâr etmeye karar verdikse de, bizi çağıran olmadı."

İşte böyle... Ziya Yergök bir Türk subayı gibi değil, dinbaz bir siyasetçi gibi konuşuyor ve öyle davranıyor. Yalan söylüyor, sözlerini inkâra yelteniyor, riyakârlık (ikiyüzlülük) ediyor. Türk askerlerine tavsiyesi de ikiyüzlülük, niyetini gizleme ve tekeri düze çıktığında kalleşlik. Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı hakkındaki saptamaları da yanlış... Zengin yokmuş, aristokrat yokmuş. Ağa da vardı o yıllarda, zengin de... O ağa ve zenginlerin çocukları bedel verip askere gitmiyorlardı ve Ruslara esir de düşmüyorlardı. Dinbaz Ziya bunları bilmezlikten geliyor. Aristokrata gelince, Batılı anlamda olmasa bile öyle bir zümre bizde de vardı.

Yaşar Miraç'ın "Onbeşler Denizi"

oy anam neden kara
bu denizin suları?
akça mı olaydı oğul
onbeşlerin suları?

oy anam neden pekçe
bu denizin dalgası?
yumuşakm'olaydı oğul
onbeşlerin kavgası?

oy anam neden yaslı
bu denizin canları?
sevinçlim'olaydı oğul
onbeşlerin kanları

oy anam neden bora
fırtına denizi bu?
yaralı aslan oğul
onbeşlerin denizi bu

oy anam adı neden
onbeşler bu denizin?
kızıl mayası oğul
onbeşler bu denizin[168]

---

168 Yaşar Miraç-O Güzel İnsanlar.

Hilmi Yavuz'dan Mustafa Subhi Üzerine Şiirler

Şerif Manatov anlatıyor[169]
en son ben gördüm
bakırdan bir güzdü
ve biz
bakû'da idik

acıyı
hem bildik
hem bilmedik

bakû, yollar, çınar!
benerci ve siyau
hepimiz orada idik
sanki cevahir boğma bir kuyu
ve düşüp duran yapraklara benzer
gizli bir örgüt sessizliğiyle
bize bağıran suyu
hem gördük
hem görmedik

güzdür, elbet kendini söyler
güz, bir suikast gibi
hiç beklenmedik

---

169 Mustafa Suphi ve arkadaşları Kars'a, Sovyet Elçisi Midivani ile birlikte gelmişlerdir. Midivani'nin yakın çalışma arkadaşları içinde Şerif Manatov da vardı. Mustafa Kemal Paşa, Manatov'dan rahatsızlığını "Bizim, zararlı faaliyetleri nedeniyle sınır dışı ettiğimiz birisi, Sovyet heyetinde olmamalıdır" diyerek dile getirir ve Manatov, Bakû'ya geri döner. Mustafa Yuka "Karadeniz'de Bir Yakamoz Mustafa Suphi" adlı romanında, Manatov'un giderken, Mustafa Suphi'ye "Suphi Bey, beni dinleyin, canınız pamuk ipliğine bağlı. Siz, bu Kâzım Karabekir'e inanmayın. Bütün düzeni hazırlayan odur. Diriminiz tehlikedir. Gelin birlikte Bakû'ya dönelim. Bu kaçmak değil, tehlike önünde gerilemektir. Türkiye kaçmıyor, işte burada duruyor. Yine gelirsiniz. Can elden gidince devrimcilik kalmaz" dediğini, ancak Suphi'nin "Arkadaş burası bizim anayurdumuz. Ölürsek de burada ölürüz. Biz hemen Erzurum'a yollanıyoruz" diye yanıt verdiğini yazıyor.

birden morarır gece, vahim ve koyu
ve bizim kalbimizde bir gedik
açıp apansız
kızıl yapraklara boğan duyguyu
hem bildik
hem bilmedik

bakırdan bir güzdü
ve biz
bakû'da idik

Mensucat işçileri anlatıyor (yıl 1924)

her sevda şiirini
başka türlü yazdırır
bir yörük kilimi yaz günlerini
işte şimdi bu şiir
bir yörük kilimi olup dokuyor
hüznünü, zaferini, ölümlerini

biz ki acıya ücretli
bir tezgâh başındayızdır
acılar bir ileri bir geri
ve akşam bir kızıl yemeni
gibi üretip
şafağı al bir ipeğe döndürmek
olup işimiz
bedrettin-i simavî'den beri

işte bu şiirin dokumasında
al yeşil dal dal bursa ipeklileri
kulluğumuz atkı iplikleriyse
zaferimiz çözgü iplikleri

Şimendifer işçileri anlatıyor (yıl 1925)

biz şimdi hangi hüzünden
aktıktı ve hangi nehirden
devredildik, söyle!
de ki kalbimizi
yorgun kömüre vurup savuran
gene biz mi olacağız?
de ki acımız, ekmeğimiz, zaferlerimiz
de ki böyle böyle

de ki bir acıdan ötekine
nakliyekûn
ede ede dürülen defterimizi
gene biz mi açacağız?

işte ordalar: john reed,
sultan galiyev, bela kun
derler ki gülün azına kanaat
düşman kavi, tal'i zebun

de ki gülün hepsi bizim
gelgelelim
sevda ve hayat
üzerinden nasıl da aktı tren
kalbimiz ki demir gelinciklerden
haddelenmiş ve yoğun
derken ansızın bir fren...
gibi akşam
ve takrir-i sükun

Tarım işçileri anlatıyor (yıl 1920)

kars'tan erzurum'a
yola çıkarken
evvel bahar

zeytinin hazırlığını gördük
zeytin
ki sabahtan akşama değin
acıya çalışan fukara
ve zahmetkâr
yoldaşı ekmeğin

bir yanda ölüm mütegallibe
öte yanda gurbet eşraf
sen ki kalbini yulaf
ve hasrete hibe
edensin ve umarsın
bırak artık, analardan
bir karabasan izi kalsın
yüzünde ekinin
ve bebeğin

şimdi bak, dur ve dinle:
hüzne amele, acıya ırgat
şimdi sen ki yedi düvele
kalbin ustası olup
mazlum ve cefâkeş
buğdayları anlat
umuyla sevdaların
türkülerin
ve emeğin

Yapı işçileri anlatıyor

Nereden baksak bir sarı yaprak
Nereden baksak
İhtiyar ve ebrûlî bir konak
gibi çöküyor
kalbim, kalbimiz...

işte fikret'in söz ettiği sis
göz gözü görmeyen gurbetler
nereden baksak kırık saz
bükük diz
ve yoksul bir fırın gibi tutuşturarak
bunca yılın acısını kavurur
kalbim, kalbimiz...

demirciler bir nehri dövmektedirler
uçsuz bir tarlaya sunulmak üzre
o tarla ki gürül gürül gelincikler
ve nefis
bir su gibi büyüyen ekinlerin,
ve camları karanlık yurdumun
dilsiz, laciverdî sesidir
kalbim, kalbimiz...

nereden baksak bir sarı yaprak
nereden baksak
ihtiyar ve ebrûlî bir konak
gibi çöküyor
kalbim, kalbimiz...

Şairler anlatıyor
mesleğimiz hüzündür, meşrebimiz...
derin yaprağı acıların
ve küllerin
akarsuyun alnında
bir sırma kemerin
kalb ve sevda işçiliğiyle
dokuyup yere serdiği
tütünü ve kuşatmayı
bilenin ve bilmeyenin

o kemer, istanbul'dur adı
ve şair, elinde tanin
gök

aydınlık fevkalâde
gençlik nüshası
gibi iyimser...
o şair ki kükürt, gurbet
ve çocuk seslerinin
elinden çıkmış bir gülüş
gibidir

o gülüş, istanbul'dur adı
orda güz üzeredir
tarih-i kadîm
ölümse bir şiir olup basılır
ve işte çöküşün ve görkemin
arasında, kemeriyle bezirgân
gülüşüyle tefeci
ve vehimli endâm aynalarıyla
kırılıp yere dökülmüş
halife-i rû-yi zemin

bu şehir, yaprağın acıya
değdiği yerde bir yemin
gibidir:
zafer biraz da hasar ister
koşan cihad-ı mealiye şanlı, lâkin ağır,
mahûf adımlar atar
önünde zelzeleler, arkasında zelzeleler

şair! kalbin ve sevdanın işçisi misin?
öyleyse yaz bunları, yaz ki
ölüm beklesin orda
ve gül de beklesin
sen kendi şiirini seyretmedesin
yapraktan ve elmastan bir cihannüma
olan acıların içinden
öyle uzak, öyle yalnız, öyle kırık
öyle derin

Mustafa Subhi anlatıyor (28 Ocak 1921)

sen fakir ve mazlum
türk rençberi
bunlar
ay ışığının kenarına
yazılmış satırlar
değildir
bunlar
buğday ve gelinciklerle
donatılmış bir hayatın
bir tarla gibi kendiliğinden
ve süssüz sözleri

sen fakir ve mazlum
türk rençberi
tel örgüler ve hendeklerle
bağrını yırtmaktan sakın
kalbinin büyük ovasında
turnanın, şafağın
ve toprağın
korkunç harmanını duy ve düşün:
o harman ki yarı yoldan
daha uzak belki sana
ve belki yarı yoldan
daha yakın

sen ki acının tiryakisisin
keza tütün kahır
evvel âhir
şunu hatırdan çıkarma:
bu ağır sevdayı hayata geçir
bil ki dağların hiç sonu yoktur
her ağıda bir gül daha yetişir
hayat ev sahibi, ölüm konuktur

ölümü
gülerek
kucakla[170]

Gâzi Paşa Romanında Mustafa Suphi ve Belgeler

Attila İlhan'ın nehir romanlarından biri olan Gâzi Paşa'da Mustafa Suphi olayına ilişkin kimi belgeler de bulunmaktadır. Onları ve romandaki yorumları aktaralım:

Erzurum Valisi Hâmit Bey'den TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya şifreli telgraf:

22 Kânunusâni 1337 (1920)

(Zata mahsustur)

Mustafa Suphi, on yedi refiki ile Erzurum'a gelmiş ise de, istasyonda toplanan binlerce halk tarafından tahkir ve tard olunmuştur.
Evvelce alınmış tedabir-i inzibatiye neticesinde fiili bir tecavüz vuku bulmayarak, tevakkuf etmeyerek, yoluna devam etmeye mecbur olmuştur. Trabzon güzergâhını takip etmekte olup, ahali konak ve yiyecek vermemektedir.

Erzurum Valisi

Hâmit

Ahmet Ziya, o gece uyuyamamıştı; çözemediği bulmaca şu: 'Reis Paşa', bir yandan en mutemed adamlarından birini, Türkiye Komünist Fırkası üyesi Tevfik Rüştü Yoldaş'ı, Komintern'e yazılmak talebiyle, Moskova'ya gönderiyor; öte yandan, o Ko-

[170] Büyü'sün Yaz!/Toplu Şiirler.

mintern'in murahhas azası, Mustafa Suphi Yoldaş'ın Ankara'ya intikaline, -bizzat davet ettiği halde- mâni oluyor: neden? neden? neden?

Kafasındaki istifham ormanının sırrını, ne yazık ki, İştirakiyun Fırkası aleyhinde takibata geçildiği gün, çözebilmişti; takibat, işin ciddiyetini; tevkifat, vahametini gösteriyordu; eğer Mustafa Kemal, vaziyetin en mucib-i endişe olduğu bir anda, böyle bir fiile tevessül ediyorsa, bunun gerisinde olsa olsa, o yağmur akşamı Şeyh Musa Mahallesi'ndeki ahşap evde, 'Baytar' Salih Yoldaş'ın, altını kalın kalın çizdiği 'fikr-i sabit' olabilirdi:

'...doğrudur bre! Mustafa Suphi ve İştirakiyun ortada oldukça, Ankara kendisini müstakil hissedemeyecektir; onun içindir ki, Sefir-i Kebir'le birlikte Tevfik Rüştü Yoldaş gönderiliyor; maksad-ı asli, Meclis'teki 'millîci komünist' fırka'yı III. Enternasyonal'e yazdırmak!.. İştirakiyun mer'i ve muteber, hele Mustafa Suphi Yoldaş Ankara'da iken, Ruslar bunu kabul etmezdi ki!.. Lâkin, o gelemez ise... vaziyete burada 'Reis Paşa' hâkim olduğuna göre, Hakkı Behiç'in fırkasını kabule mecbur olacaklardır...' (76-77. sayfalar)

Mustafa Suphi'nin Neferi

"Uzun ve matruş, yani traşlı bir adam. Mustafa Suphi'nin neferi..." diyor Attilâ İlhan, Sarı Mustafa'yı betimlerken...

Kimdir bu Sarı Mustafa? 1895'te Osmaneli'nde dünyaya geldi. Asıl adı Mustafa Börklüce. İstanbul'da "Küçük Zabit" (Astsubay) okulunda okudu. 1915'te cepheye gönderildi. Kafkas cephesinde Çarlık ordusuna esir düştü. Rusya'nın Simbirsk tutsak kampına gönderildi. Buradan daha sonra gönderildiği Uralskaya kampında Mustafa Suphi'yle tanıştı. Mustafa Suphi'nin ve sürgündeki Bolşevik komünistlerin ajitasyon ve propagandasının etkisiyle komünizmle tanıştı. 1917 Ekim İhtilâli'nden sonra tutsaklıktan kurtulan Börklüce; Mustafa Suphi'nin kurduğu Türk Kızıl Alayı'nda siyasi komiser oldu. Bu Alay'la Bolşevik Devrimi'nin silahla savunmasına katıldı.

Tam burada Attilâ İlhan'ın bir yazısından alıntı yapalım:

"TBMM Hükümeti'nin Hâriciye Vekilliği'ni yapmış Yusuf Kemal Bey, Meclis'in 16 Ekim 1336 (1920) tarihli 'hafi/gizli' celsesinde, şu ilginç sözleri söylemişti:

'...bunu da arz edeyim ki, Rusya'da çok esirimiz varmış; bunlardan bir kısmı Rus Kızılordusu'nda hizmet etmiş. Rus inkılâbı'nın husûlünde büyük kahramanlıklar yapmışlardır. Rus Kızılordu'sunda yüksek mevkiler tutmuş birçok onbaşı ve çavuşlarımız vardır.' (Erol Kaymak, 'Sultan Galiyef ve Sömürgeler Enternasyonali', s. 204, İrfan Yayınevi, 1993.)

Yanılmıyorsam, 'Sarı' Mustafa (Börklüce), bu 'çavuşlarımız'dan birisiydi; eski Mecidiyeköyü'nün dut ve incir ağaçları arasındaki çay bahçelerinde, nedense bunu ona, asla söyletemedim; piposunun dumanına dalıp, sadece '- Mustafa Suphi'nin neferiyim' diyor, başka bir şey demiyordu ama, hissim budur; ondan dinlediğime göre, Ovsif Visaryanoiç Stalin, Türkleri ne sever ne de güvenirmiş; rivayete göre, Şerif Manatof, Mustafa Suphi'yi 'Türkiye'deki 'adamımız' diye kendisine takdim edince, işi şakaya vurarak demiş ki: '- ...eski bir zâbit, daima milliyetçidir, hele bu bir Türk, ya da İranlı zâbit ise!'

'Sarı' Mustafa, yanlış bilmiyorsam, 'komünist' öldü, ama daima, Mustafa Suphi'ye, sâdık kaldı -ki o da, Stalin'in zannı hilâfına subay değildi- ama Sultan Galiyef'e bağlıydı. Oysa Stalin'in Türklere düşmanlığı çok açıktır; Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi' Merkez Komitesi'nin, Millî Cumhuriyetler ve Bölgeler Sorumlu İşçileriyle 4. Konferansı'nda, söz almış 'delegat' Sovyet Türklerinin, hemen hepsine verip veriştirir: Riskolof, Enbayef, Firdevs 'fırçalanmaktan' kurtulamazlar; güya 'beğendiği' Hocanof ile İkramof'a gelince, onların besbelli 'haklı' beyanından, fevkalâde rahatsız olmuştur; çünkü, demişlerdir ki, 'Sovyet Türkistan'ı ile Çarlık Türkistan'ı arasında hiçbir fark yoktur, yalnızca tabelâ değişmiştir: Türkistan, Çarlık zamanında ne idiyse, öyle kalmıştır.' Stalin, sözde beğendiği bu 'delegatlar'a, '- Niye Basmacı' olmuyorsunuz?' diye soruyor. Ya Sultan Galiyef'e yönelttiği suçlama, o 'Türk Büyükelçisini, Parti'nin Merkez Komi-

tesi'ne tercih ediyor'muş!" (Bennigsen/Wimbush, 'Sovyetler'de Millî Komünizm', Anahtar Kitaplar, s. 187 ve sonrası, 1995.)"[171]

Biz yeniden Sarı Mustafa'ya dönelim: Temmuz 1919'da Moskova'da kurulan Türkiye Komünist Partisi Kurucu Komite üyesi olur. 10 Eylül 1920'de Bakû'da toplanan TKP'nin 1. Kongresi'ne de katılır. Merkez Komite üyeliğine seçilir ve Merkez İcra Komitesi'ne bağlı seksiyonlardan Komintern Bürosu (Harici Büro) üyesi olarak "talebe sevk ve idaresi" görevini üstlenir. Bu görevi; Moskova'da açılma hazırlıkları yapılan KUTV'a (Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi) Türkiye'den eğitim için gelecek öğrencileri de kapsamaktadır. Bakû Kongresi'nden sonra Harici Büro'daki görevi için Moskova'ya döner.

Ve şimdi yâdında hâlâ Bakû Doğu Halkları Kurultayı vardır Sarı Mustafa'nın... Camlar sırılsıklamdır, hüzünlü o yağmurdan dolayı... Ve anılar anılar anılar... Gerisini Attilâ İlhan'ın dizelerinden okuyalım:[172]

aynalıçeşme'deki bekâr odası
nemli soğuk o boşluk
o kadar tenha ki
insanın fısıltısı
yüksek tavanından yankılanıyor
camları sırılsıklam
donuk bir boşluk
dışarda / neredeyse akşam
'hicranlı' bir yağmur yağıyor

uzun ve 'matruş' bir adam
kaybolmuş piposunun dumanları arasında
elinde bir kitabın rusçası
sanki bakû'dadır

---

171 http:// www.prizma.net. tr/ A ILHANhttp://www.eda.tr/-bilgiyay/yazar/ailhan.htlmTaha Toros Arşivi

172 Kimi Sevsem Sensin/Bilgi Yayınevi.

'doğu halkları kurultayı'nda
kırmızı gözleriyle dalmış
salondaki 'galeyan'a bakıyor
"...az önce kürsüden indi
zinovyef yoldaş
alkış kıyamet
bütün millet ayağa kalktı
bu işin sonu selamet!.."

aynalıçeşme'deki 'bekâr odası'
camları sırılsıklam
dışarda / handiyse akşam
'hicranlı' bir yağmur yağıyor
vahim bir suç işler gibi konuşmaktayız

baş başa bu defa
bir ben
bir de o
uzun ve matruş bir adam
ne kadar da uzun
yorgun elleri
parmakları adeta
yerlere akıyor

Mustafa suphi'nin 'neferi'
'sarı' mustafa

Ataol Behramoğlu'nun Mustafa Suphi Destanı'ndan

Ataol Behramoğlu 1971-72 yıllarında Paris, 1973-74 yıllarında Sovyetler Birliği'nde birçok kaynaktan da beslenerek ilk baskısı 1979 yılında yapılan bir "Mustafa Suphi Destanı" yazmış ve kitap olarak yayımlamıştır. Birçok baskısı yapılan ve Halk Oyuncularınca da oynanan bu yapıttan seçmeler sunuyorum:

Suphi Paris'te iken[173]

Suphi Paris'e vardığında
Komüncülerin kanı
kurumamıştı daha...
Sosyalistler
Globe kurultayıyla
saflarını sıkılaştırmış
ve Humanite
az önce
başlamıştı yayımlanmaya...
Paris'te
Ve bütün başkentlerinde
Kapitalizmin
duyulurken alttan alta
uğursuz esintileri
emperyalist savaşın
bir yandan da
yer yer
devrimleşen
bir tempoyla
kızıl bayraklar yükseltmekteydi...
Genç adam
şaşırdı ilkin
çarpıp bu olağanüstü kargaşaya...
Şaşırdı fakat
çok geçmeden
başladı kavramaya
kuşaklar boyunca Jöntürkler'in
kavramadığı ya da
kavramak istemediği şeyleri...
Ve 1 Mayıs'ında 1906'nın
Katıldı genel grevciler arasına.

---

173 Ara başlıkları ben koydum.

Ve onlarla bir ağızdan
Enternasyonal'i söyledi...
Sonra Jaures'i
dinledi bir gün
bir başka büyük kalabalıkta:

"Yiğitlik gerçeği aramaktır
ve onu haykırmaktır...
Katlanmaz yiğit olan
yalanın geçici yasasına..."

Ve yiğit Jean Jaures
yalan ve ölüm kusan bir sistemin
bükülmez düşmanı...
Mitolojiden bir kahramana
yakıştırılabilecek hayatı
tröstlerin
kurşunlarıyla
durdurulmadan önce
alın yazısı kendisininkine çok benzeyecek olan
bir Türk delikanlısına da
bir şeyler öğretti...

Birinci Dünya Savaşı çıkar ve karşı çıkar "İkbal"de

Haziran 1914
Avusturya Veliahtı
Arşidük Ferdinand'ın
Sırbistan'da
dökülen kanı
oradan
Almanya'ya sıçradı
Rusya'ya oradan...
Mustafa Suphi
yurtdışında

ilk yazısını
Bakû "İkbal"
Gazetesinde yayımladı:

"Jöntürklerin nedir amacı
seferberlik ilan etmekle?
Türkiye bu savaşta
tarafsız kalmalıdır...
Savaş uzarsa
Almanya
açlığa mahkûm olacak
savaş
denize geçerse
kesindir
Alman yenilgisi

Temmuz-Ağustos
kan lekesi
genişledi...
İngiltere batıdan
uzattı ahtapot kollarını
ve Uzakdoğu'da
bir başka canavar
kımıldadı
Japon militarizmi...

"Balkan savaşından
arta kalan
delikanlılar
henüz döndüler ocaklarına
ve henüz işlemeye
başladılar toprağı...
Bugün tek amaç ana toprakta
Küçük Asya'da tutunmak olmalıdır...
Türkiye bu savaşta tarafsız kalmalıdır."

Esirlere demişti ki...

Kazma sesleri gelir madenden
fenerler kör kör ışılar
yüzüm alev basmış yanar
olmaz olsun böylesi çalışma
zulümdür yapışmış yakamıza
Ural.

Vahşi ve
büyüleyici doğa.
Taygalar
dağ nehirleri...
Onlar ki bir zaman
kanıyla tutsak köylülerin
bulanıp akmışlardı.
Pugaçev bu topraklarda
yükseltmişti isyan bayrağını...
Ve şimdi
maden ocakları Uralların
işlikler
demir fabrikaları
kan içinde
çelikten
şakakları
inliyordular...
Ve Türkiyeli
savaş tutsakları
-işçi ve köylü askerler-
Rus emekçileriyle omuz omuza
çalışıyordular...

olmaz olsun böylesi çalışma
zulümdür yapışmış yakamıza
soğuktur toprağın altı
toprağın altı karanlıktır

ayacıklarım sızım sızım sızılar
olmaz olsun böylesi çalışma
zulümdür yapışmış yakamıza

İnce, çelebi
gözlüklerinin arkasında
sevecen ve kararlı parıltılar
ve yüzünde çizgiler taşıyan
genç bir adam
şöyle dedi bir gün onlara:

"*İşte kardeşler*
bize düşman
düşman diye bellettikleri...
Onlar da aç
onlar da çıplak
onlar da cephede kırdırılmakta.
Bizde padişah
onlarda Çar
her iki yerde halk en altta
en üstte zenginler ve paşalar...
Demek düşmanı
başka yerde
aramalı..."

kazma sesleri gelir madenden
yukarıda taş kırar tutsaklar

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi
Bolşevik Kanadı üyelerinden
Mustafa Suphi'ydi söyleyen bunları...

Mustafa Suphi'nin Müslüman Halklara çağrısı

"*Arkadaş*
bir dakika dur
bak şu Kızıl Yıldız'a.

O senin
kurtuluşunun
simgesidir...
Her kim taşıyorsa onu
bil ki
kardeşindir
odur kara günleri
yıkacak olan...
Arkadaş seni
boyunduruk altında tutmak
özgürlüğünü ve toprağını
elinden alarak
seni sonsuza dek
tutsaklaştırmak isteyenler
görünce Kızıl Yıldız'ı
titrer...
Arkadaş
bir dakika dur
ve bak şu Kızıl Yıldız'a
Git. Kızıl Ordu'ya
Yazıl sen de...
Parlasın ışığı
senin de alnından..."

Mustafa Suphi'nin
Asya ve Kafkasya
Müslüman halklara
Çağrısından...[174]

---

174 Bu çağrının daha geniş bir metnini aşağıya alıyoruz:
"Arkadaş bir dakka dur, şu kızıl yıldıza bir bak!
Sen bu kırmızı yıldızın ne olduğunu biliyor musun?
İşte dinle:
Bu kızıl yıldız, üzerinde orak ile çekici tabii görüyorsun.
Bunun ne olduğunu biliyor musun?
Bu saban ile çekiç, şehir amelesi ile köy sabancısının birleştiklerini, onların kendi hürriyetleri, kendi topraklarını, amele ve köylü vekiller şurasını ve sosyalist →

Bakû'dan çıktık yolumuz Türkiye'ye ama

Gitme kal sevdiğim bu gece
Dışarıda hain bir karanlık
Dışarıda Taşnaksutyun çeteleri
Casuslar var içimizde

---

vatanını düşmanlardan, amele halkının celladı olan sermayedarlardan, mirzalardan vs. mürtecilerden saklamak için and ettiklerini gösteriyor.

Arkadaş, sen, işçi halkın, dostu ve düşmanının kim olduğunu biliyor musun? Seni çarlar, pomeşçikler, paşalar ve mirzalar hükümetinin zulümlerinden kimin koruduğunu, kimin sakladığını iyi bilmelisin.

Senin koruyucun, muhafızın kızıl inkılâp ordusuna giren amele ve köylü kardeşlerindir.

İşte kızıl yıldızı, ancak senin koruyucun olan kızıl ordu efradı kullanabilir.

Her kim bu kızıl yıldızı takıyorsa bil ki, senin kardeşin, seni İngiliz ve Fransızların yardımı ile ebedi olarak istibdat boyunduruğuna sokmaya çalışanlar ve senin elinden hürriyetini ve toprağını alarak fabrikacıların, zenginlerin, mirzaların, paşaların esiri etmeye uğraşanlarla cenk eden öz kardeşlerindir.

Şimdi sen biraz düşün ve orakla çekici hamil olan kızıl yıldızın ne kadar büyük bir alamet olduğunu iyi anla!

Kızıl yıldız kendi omuzları üstünde kanlı çarı, haram yeyici mirza, ağa ve paşaları kaldırıp atan ve memleketimiz üzerine kızıl sosyalist bayrağını diken amelelerle köylülerin birlik alametidir.

Kızıl yıldız, bütün ameleler ve fakirleri koruyan amele ve köylü Şuralar Hükümeti'nin alametidir.

İşte kızıl ordu efradının taşıdıkları bu kızıl yıldızın manası budur.

Arkadaş, sen evvelce memleketin kanlı çarlar, padişahlar, zenginler, paşa ve mirzalarla çevrildiği mel'un ve kara günleri unutmadın değil mi?

(...) Çarlar, padişahlar zulmünü yaşatan bu güruhun başka türlü alametleri, apoletleri, kokardaları, neftileri vardı.

İşte bu apoletleri, kokardaları, neftileri olanlar daima senin düşmanın olmuştu. Onlar çarın, padişahın, fermanıyla padişahlar, zenginler, ağalar uğrunda senin sokaklarda yakalıyor, hapislere atıyor ve şayet sen kendi cezandan şikâyet ediyorsan, seni kurşuna diziyorlardı.

(...) Arkadaş, eğer sen bu cellâtların ve firavunların tekrar dönmesini istemiyorsan, üzerinde kızıl yıldızı parlayan kızıl orduya git yazıl!

Ve kızıl yıldızın altında sen kendi hürriyetin, kendi saadetin ve amele kardeşlerin alın teri ile yapılmış fabrika, zavotların ve toprakların içinde bir kaygu çekmeden yaşayabilirsin arkadaş!

Ey bizim kızıl yıldızımız, bundan sonra da daha büyük bir kızıl ile yan, kendi nurun ile bütün dünya amelelerine hürriyet, müsavat, kardeşlik saç!

Kızıl yıldız altında amele kardeşlerimizin saadetini, istikbalini saklayan kızıl ordu yaşasın!"

(Kaynak: Mete Tunçay 15'ler Hatırası)

Durmak olmaz ki bir kez
Halk için çıktın mı yola
Demiri tavında dövmek gerek
Ucunda ölüm olsa da

Gitme kal yiğidim bu gece
Erzurum'da Karabekir Paşa
Erzurum Valisi Deli Hamit
Yatmış beklerler pusuda

Durmak olmaz ki bir kez
Halk için çıktın mı yola
Demiri tavında dövmek gerek
Ucunda ölüm olsa da

Gitme kal kardeşim bu gece
Trabzon'da Barutçuzade
Kayıkçılar Kâhyası Yahya
Yatmış beklerler pusuda

Durmak olmaz ki bir kez
Halk için çıktın mı yola
Demiri tavında dövmek gerek
Ucunda ölüm olsa da

Ve o son, ülkemin utancı son

Karadeniz
ıssız, karanlık
bir denizdir
tasalı
kırgın.
Ve bir göl gibi
sıkışıp kaldığı
karaların kıskacında

bunalmış gibidir.
Mustafa Suphi
ve arkadaşları
on beş
kavga ve bilinç yoldaşı
bu denizde öldürüldü
ve bu dalgalara gömüldü cesetleri

Nihat Behram'ın Miras Romanında Mustafa Suphi

"Dünyanın bir ucundan bir ucuna sarsıldığı günlerdi. Sarsıntılarda yıkılmış harabelerin altından, çığlıklar kadar haykırışların da duyulduğu günlerdi. İstanbul'da kimileri ABD'nin gözüne girmeye çalışıyor, kurtuluş yolunu bu işbirliğinde arıyor, Wilson'a mektuplar yazıyor, İngiliz Muhipler Cemiyeti gibi dernekler kuruyor, emperyalist güçlere yaltaklanmayı kendi can, taht ve mülklerinin güvenliği sayıyordu. Mazlum Anadolu halkının aç, susuz, savaş ve kıyımlarda çökmüş, yaralı, umutsuz olduğu günlerdi. Anadolu halkının gerçek evlatları huzursuzdu, öfkeliydi. Bu ceylan yavrusu yurdun, canavarların dişleri arasında çırpınıp duruşunu içlerine sindiremiyorlardı. Huzursuzlukları direniş ruhunun da kamçısıydı. Osmanlı gemisinin çürüdüğü, bordasının yosun tutup ufalandığı, kaptan diye ortada dolaşanların, emperyalist tekellerin dümeninde iş aradığı günlerdi. Onların huzursuzluğu ise, oyunu bozacak olanların direniş ruhuydu. Direnişleri yerinde inceleyip rapor etmesi için Kemal Paşa'yı İstanbul'dan 9. kolordu müfettişi olarak Kuzeydoğu Anadolu'ya yollamışlardı.

Karakışın bahara kıvılcımlandığı günlerdi. Müfettiş Kemal Paşa, Osmanlı'nın müfettişi olarak bindiği vapurdan Samsun'a, içinde kurtuluş duygusunun kıvılcımları ile inmişti. İnmiş ve Mustafa Kemal olmaya doğru yürümeye başlamıştı. Onun Samsun'a inmesinden daha birkaç ay öncesinde Kars'ta, Güneybatı Kafkasya halklarının cumhuriyet girişimleri, İngiliz emperyalizminin hesaplarıyla yıkılmıştı. Müfettiş Kemal Paşa'ya Osman-

lı'nın verdiği görevlerden biri de bu yöndeydi. Özellikle Kars ili ve Güneybatı Kafkasya halkları arasında yaygınlaşan cumhuriyet, demokrasi gibi anlayışların ve Bolşevik eğilimi olduğu sanılan Malakanların, yerinde rapor edilmesiydi.

Büyük çoğunluğun korktuğu, kaçtığı, saklandığı, düşmana sığındığı, umutsuzluk yaydığı günlerdi. Kaderin değiştirilebileceğini söyleyen sadece bir avuç insandı. 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni toplamışlardı. Bu kongreye Güneybatı Kafkasya Cumhuriyeti'nin, İngilizlerin elinden kurtulup bölgeye dağılmış cumhuriyetçi üyeleri de katılmış ve Mustafa Kemal'e destek vermişti. İstanbul, müfettişini geri çağırmıştı.

Tarihin ve insanın kaderinin, zorla ve ödünsüz bir koşunun adımlarıyla değiştirildiği günlerdi. ABD mandacılığına karşı, bu kez de Eylül'de Sivas'ta toplanmışlardı. 15-16 Mart 1920'de galip devletler İstanbul'u resmen işgal etmişti. Zafere giden yolun, her türlü ihanet ve engele karşın cesaretle ileri atılmaktan geçtiği günlerdi. Padişah IV. Mehmet, Meclisi kapatmış, Mustafa Kemal ise 23 Nisan 1920'de TBMM'ni toplamıştı. Damat Ferit, Hilafet Ordusu ve Harp Divanı kurmuş, TBMM'de toplanan komutanlara Haziran 1920'de, gıyaplarında ölüm cezası vermişti. Başbakanlığa gelme sayısında Demirel'in bile yarışamayacağı Damat Ferit, bir kez daha sadrazamlığa getirilmişti. Kuvayı Milliye'ye karşı Kuvayı İnzibatiye'yi kuran, ulusal mücadele önderleri hakkında Eşkıyalık Fetvası yayınlatan Damat Ferit, 10 Ağustos 1920'de Sevr'i imzaladıktan iki yıl sonra, gönüllü kapıkulluğunu yaptığı Batı'ya kaçmıştı.

Umudun, onu direniş simgesi kılanlar tarafından korkusuzca taşındığı günlerdi. TBMM, Osmanlı'ya dayatılan kölelik antlaşması Sevr'i, 18 Temmuz 1920'de reddedip Misak-ı Milli'yi kabul etmişti. Genç cumhuriyetçileri, genç Sovyetler destekliyordu. Lenin, emperyalizmin insanlığa kader diye dayattığı köleliği değiştirmeye, halkın zincirlerini kırmaya çalışıyordu. Kendi sınırında emperyalizmin tetikçisi bir iktidar değil, ulusal kurtuluşçu, bağımsızlıkçı, antiemperyalist cumhuriyetçiler olsun istiyordu. Anadolu'da yanan ateş, sadece işgalci, yağmacı emperyalizme

karşı bir kurtuluş savaşı değil, hilafet ve saltanat yönetimine dayanan Osmanlı sistemine karşı bir halk hareketiydi.

Halk eğitimsiz ve örgütsüzdü. Fakat tarih, Anadolu halkının sağduyuyla bir devrimci yükselişteki gücüne tanık oluyordu. Emperyalizm, özellikle ABD'li emperyalist güçler, genç Sovyetlere, özellikle tüm dünya halklarını etkileyen önderleri Lenin'e diş biliyor, içte ve dışta her türlü provokasyona girişiyordu. Lenin, Anadolu ve dünyadaki antiemperyalist yükselişi desteklerken, emperyalist güçler bu körpe insanlık ideallerinin terör ve cinayet odakları olduğunu söylüyor, sansasyonel provokasyonlar yapıyordu. Bir fabrikanın veznedarı ve bekçisini öldürdükleri suçlamasıyla, 1920'de suçsuz iki devrimci, Sacco ve Vanzetti tutuklanıp, sansasyonel bir biçimde öldürülmüşlerdi. Provokasyonların sadece biriydi bu.

İhanetin, halk düşmanlığının, emperyalizme teslimiyet ruhunun mayalandığı günlerdi. İstanbul 10 Ağustos'ta Sevr'i imzalamıştı. Anadolu'yu emperyalist güçlere sunanlar, imza töreninden sonra, uşakları ve mücevheratıyla efendilerinin gemilerine binip kaçmışlardı. 'İdeallerinizi gerçekleştiremiyorsanız, gerçeğinizi idealleştirin' demişti Enver. İdeallerini gerçekleştiremediği Anadolu'dan, arkasında yüz bin ölü bırakarak Almanya'ya kaçıp, bu kez Bolşevik Devrimiyle ilişki kurma çırpınışından, Lenin'i yıkma çırpınışlarına kadar savrulup durmuş, idealleştirdiği gerçeği bir dağ yamacında Bolşeviklere karşı savaşırken bir Bolşevik kurşunuyla vurulmak olmuştu! Anadolu topraklarında ise, ideallerin gerçekleştirilmesi yolunda direnişin yükseldiği günlerdi.

Halklar da dağlar gibidir. Kıpırtısız ve hantal gibi dururlar, fakat dağları soluyanlar, içlerinin ateş dolu olduğunu bilirler. Kıvılcımlanmaya başlayan dağ, artık gücünü ufuktan sağar. Anadolu dağlarının kıvılcımlanmaya başladığı günlerdi. Dağlarını canlarıyla soluyanlar vardı. İnsanların ağızlarında kıvılcımlarla dolaştığı günlerdi. Yedi devlet yedi bin koldan Anadolu'yu işgal etmişti. Özgürlük tutkusu ve halkın güveni dışında silahı olmayan bir avuç insanın bir an durmaksızın koşturduğu günlerdi. Canları dişlerinde koşanları düşmanca seyrediyordu hainler. Aydınlık olan iki sıcak bakıştan biri, Anadolu halkının yorgun, yaralı bakışlarıydı.

Anadolu halkı, yaşama umuduna son çarenin cumhuriyetçilerde olduğunu sağduyusuyla görmüştü. Buydu gözlerinde okunan. İkinci bakışta ise, Lenin'in halklara yakışan onurlu duruşu vardı. Bir onlar istiyordu koşanların hedefe ulaşmasını. Bir onlar görebiliyordu, başlayan koşuyla birkaç yılda nerelere varılacağını.

Kazım Karabekir, 1920, 29 Eylül'de Sarıkamış, 30 Ekim'de Kars'ı kurtarmıştı. Ermenilerle 2 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmanın 10. maddesi gereğince Ermeniler Sevr ile kendilerine verilen Doğu Anadolu bölgelerinden çekiliyorlardı. Antlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra, Ermenistan Taşnak Hükümeti Kızılordu'nun denetimine girmişti. Ermeniler, belirlenen sınırlara çekilirken kanlı köy baskınlarıyla çekiliyorlardı. 16 Mart 1921'de SSCB ile Moskova Antlaşması imzalanmış, Türkiye-Ermenistan sınırı çizilmişti. Erivan'ın Sürmeli kazası Türkiye'ye, Nahçıvan, tümüyle Ordubat, Sarur, bir kesimiyle Darelgez Azerbaycan'a veriliyordu.

Erivan, Ermenistan'ın başkenti oluyordu. Ermeni, Azeri ve Gürcülerden oluşan Kafkasya Sovyet Cumhuriyetleri ile 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması imzalanmış, bu bölgelerde güvenlik sağlanmıştı. 20 Ocak 1921'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile anayasa hazırlanmıştı. 1921'in Ocak ayı Cumhuriyet Tarihi ve Kurtuluş Savaşı'nın en önemli ayıdır. Kendi tarihinde, karanlık güçlerle aydınlık güçlerin kesiştiği aydır.

Cumhuriyet Ordusu'nun batı bölgelerindeki işgal güçlerine karşı Mustafa Kemal komutasında girişeceği büyük savaşa hazırlanacağı günlerde, Anadolu'daki özgürlükçü, aydınlık yükseliş kendi yatağında bir nehir gibi akıyordu, fakat sellerin molozlarıyla, taşıyla, çamuruyla akıyordu. Mustafa Kemal'in 'İslamcı, padişahçı, halifeci ama aynı zamanda bağımsızlıkçı' diye tanıdığı unsurlar da vardı bu akışın içinde. Üstelik bu unsurlar, işgalci emperyalist güçlerden çok, antiemperyalist savaşın gerçek temsilcilerine diş biliyor, her türlü provokasyon ve karanlık çalışmaları sürdürüyorlardı. Bu unsurların sözcülerinden Erzurum Mebusu Hüseyin Avni, aynı günlerde Meclis'te, **'Anadolu'yu tehdit eden asıl tehlikenin Bolşevik tehlike olduğunu'** söylüyor ve şöyle devam ediyordu: Bizim komünizm tehlikesine karşı

kendisine başvurduğumuz Kâzım Karabekir, bize yeterince destek olmadığı gibi, **'Belki efendiler garip gelecektir sözüm, benim kanaatime göre İslamiyet'le Sosyalizm arasında pek az fark vardır!'** diyerek yanıtladı bizi...

Hüseyin Avni gibi gericiler Kurtuluş Savaşı'nın kazanabileceği aydınlık ufka pusu kuruyor, karanlığı körüklüyordu. Çünkü **'Sosyalistlerin olmadığı bir kurtuluş savaşının, dün Almanya'ya, İngiltere'ye satıldığı gibi, yarın ABD'ye satılabileceğini'** söyleyen, yani **devrimci temeline oturtulamayan özgürlükçülüğün emperyalizme karşı uzun süre dayanamayacağına işaret eden genç bir adam, Bakû'dan Kars'a gelmiş, Kars'ta 2 Ocak'ta Ali Fuat Cebesoy'la, 11 Ocak'ta Kazım Karabekir Paşa'yla görüşmüş, Mustafa Kemal'le görüşmeyi bekliyordu.** Bu görüşmenin Ankara'da olacağı söylenmişti. Düşü, Anadolu'da komünistlerin birliğini sağlamak ve bu birliği özgürlük mücadelesi ile harmanlamaktı. **'Anadolu'da sürdürülen Ulusal Kurtuluş Savaşı, emperyalizme karşı bir savaştır!'** diyordu.

Kars'ın aydınlık güçleri, Mustafa Suphi ve arkadaşlarını bağırlarına basmıştı. Anadolu'nun işçi sınıfı ve buna dayalı sosyalist güçleri çok zayıf olsa da, bu düş gerçeğin düşüydü. Lenin'in ufkunda şekillenen düştü. Hilafetçi, dinci, padişahçı olanların düşü gibi karanlık değildi. Aydınlığın düşüydü. Bağımsızlık ruhuna, ilk antiemperyalist savaşa ve özgürlükçü ruha yakışan bir düştü. Genç cumhuriyetin gerçek, antiemperyalist temellerine harç taşıyabilecek bir düştü.

Ocak 1921 günleri bütün aydınlık güçlerin iki ateş arasında kaldığı günlerdi. İslamcı, padişahçı unsurların Mustafa Kemal'i büyük savaşın eşiğinde **Bolşevik tehlike** fetvalarıyla bunalttığı günlerdi. Kâzım Karabekir Paşa gibi bir insana bile **Bolşevikleştiği** söylenerek bayrak açıldığı günlerdi. Kars'a, fırtınalı bir ömürden süzülüp inmişti Suphi. 1. Dünya Savaşı'na sokanları lanetlediği için **hain** olarak zincirlenip Sinop'a sürülmüş, Sinop'tan Rusya'ya kaçmıştı. 1917 Şubat Devrimi öncesi günleriydi Rusya'nın. Bu kez savaş suçlusu olarak orada tutuklanıp Sibirya'ya sürülmüştü. Moskova'ya Lenin'in Ekim Devrimi'nden sonra dönebilmişti.

Lenin, Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen ilk Rus, Suphi ise Lenin'i destekleyen ilk Türk'tü. Bu duygusunun yüküyle ülkesine dönmüş, Kars'a gelmişti. Kars'a geliş yolu üstünde, Bakû'da kalmış, Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi'ne yardım yetkisiyle ilk gözlemciyi gönderen Sultan Galiyev'le görüşmüştü. Kars'tan Ankara'ya gitme yolu üstünde Erzurum'a geldiğinde, padişahçı, hilafetçi, dinci ve ırkçı unsurların, özellikle gericiliğin elebaşılarından Erzurum Valisi Deli Hamit'in kışkırttığı çapulcular, Suphi ve arkadaşlarına dişlerini göstermeye başlamışlardı. Bir pusuya düşürüleceğini anlamıştı Suphi. Pusu dönüş yolunda Karadeniz'deydi.

Hayatını fırtına gibi yaşamıştı Suphi; mezarı denizler, mezar taşı rüzgâr oldu. 28 Ocak 1921'de boğularak denize atıldığında 38 yaşındaydı. Bu TBMM döneminin ilk **faili meçhul cinayeti** idi. İlk **politik toplu kıyım** Karadeniz'de **onbeşlerin** kıyımıydı. (...) Suphi ve yoldaşlarına, Karadeniz'de Cumhuriyet Tarihi'nin ilk **faili meçhul, toplu politik kıyımı** tetikçi katillerce uygulanırken, rüzgâr Karadeniz açıklarından kıyıya esiyordu.

Rüzgârın sınırı yoktur; rüzgâr yönünü, gücünü, topraktan, dağlardan, denizlerden ve gökyüzünden alır. Tohum da böyledir. Aydınlığa çıkma savaşının en güçlü silahlarından biri ışıktır. Kanlı, yosunlu, kapkara taşlarla örülen o pencere, ışığa açılan bir pencereydi. Ve genç cumhuriyetin ilk meclisi, bu cinayeti örtmekle, faili meçhullerin devlet işi olarak **tekrarlanabilirliği ve olabilirliğine** yazık ki kapı aralamıştı. Bu aralıktan girecek ve girdikçe yerleşecek olan benzerleriydi. Yani faili meçhuller tarihinin kanlı karanlık sayfaları, Suphi ve arkadaşlarının katliyle, Ocak 1921'in son günlerinde yazılmaya başlanmıştı."

Görüldüğü gibi Nihat Behram, bir tarih turu yaptırmakla kalmıyor, doğru yorum ve çözümlemeleriyle olaylara ışık tutuyor. Bir roman kurgusu içine yerleştirilmiş tarih ve devrim dersi... Fakat bu kadar değil, romanın bir başka yerinde İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşan "yeni dünya düzeni"ni yanlış okuyarak, bir şark kurnazlığı ve omurgasız duruşla, gidilen yolun ülkeyi nerelere getirdiğini de yorumluyor:

"Coşkunun dik durmak için yetmediği günlerdi. Yazık ki, tarih Kurtuluş Savaşı'nın başlarında, Mustafa Suphi'nin ülkesine gelir-

ken söylediklerini doğruluyordu: Emperyalizm, Anadolu'yu ve genç cumhuriyetin kazanımlarını kendilerine satıp yozlaştıracak işbirlikçilerini bulmuştu. Çok büyük zorluklarla kazanılmış şeyleri yitirmenin çok kolay olduğu günlerdi. Emperyalizmin dünyayı yağmalamak için en kanlı, en azgın, en sinsi planlarla hırıldadığı günlerdi. Bu kez dışarıda köpüren kuduz salyalarıyla sızıyordu Anadolu'ya. Menemen'de genç subaya kurşun sıkan yobazı da, Erzurum'da, Maraş'ta şapka giyenleri linç etmeye çağıranları da kollayıp koruyorlardı. Softalıkla kapitalist köleliğin aynı oranda, aynı ellerce desteklendiği günlerdi. Türkiye savaşın dışında kalmış, fakat emperyalizmin, faşizmin kolları vardı içeride. Onlar aralıyordu kapıyı. Yeni sömürgeciliğe teslimiyetin zehirli dumanı, aralanmış bu kapılardan sızıyordu. Genç cumhuriyetin Anadolu'da doğurmaya çalıştığı aydınlığın düşmanları pusuya yatmıştı."

O pusu hâlâ sürüyor...

Mustafa Suphi'nin Kadın Yoldaşlarından Naciye Hanım Komintern'de: "Geceden Geçmeden Şafak Doğmaz!"

Vijay Prashad'ın dilimize çevrilen son kitabı 'Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız', Mustafa Suphi'nin yoldaşlarından Naciye Hanım'ın komünist kimliğini hatırlatıyor. Genç Sovyet cumhuriyetinde, 1920 yılında Bakû'da düzenlenen Doğu Halkları Kongresi'ne katılan Naciye Hanım yaptığı konuşmada, **"Doğulu komünist kadınların vermesi gereken savaşım daha da zordur, çünkü tüm bunlara ek olarak onlar erkek milletinin baskısına karşı da mücadele etmek zorundadır"** diyor.

Hindistanlı gazeteci, yazar ve akademisyen Vijay Prashad'ın dilimize çevrilen son kitabı 'Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız', Yordam Kitap'tan çıktı. Çevirisini Deniz Tuna'nın yaptığı kitap Ekim Devrimi'nin Asya, Latin Amerika ve Afrika'daki yansımalarına değiniyor. Oldukça akıcı bir dille kaleme alınmış kitapta en dikkat çekici nokta ise Prashad'ın sizi Ekim Devrimi'nden alıp zaman içerisinde, dünya üzerinde durmaksızın seyahate çıkarması. Ekim Devrimi'nin Çar'ın hükmettiği halklar tarafından gerçekleştirildiği ancak vaadinin bütün dünya olduğunu savunan Prashad'ın kitabında bu yankı ele alınıyor.

Kitabı okuduğunuzda şüphesiz en çok dikkat çekecek isime 'Şafağı Görmek' kısmında rastlayacaksınız: İstanbullu Naciye Hanım. Kendisi tarihimizde sıkça rastladığımız bir isim değil. Ancak Prashad bize Mustafa Suphi'nin yoldaşlarından Naciye Hanım'ın komünist kimliğini hatırlatıyor. Bu vesileyle biz de kendisini anmış olalım.

Genç Sovyet Cumhuriyetinde, 1920 yılında Bakû'da Doğu Halkları Kongresi düzenlenir. Dünyanın dört bir yanından gelen delegeler gibi Türkiyeli komünistler de salondadır. Kongrede yaşanan tartışmalar, görüşülen konular ve katılan delegeler baştan sona incelenmeye değer olsa da Naciye Hanım'ın ayrı bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Sadece Türkiye'den oluşu ya da sadece kadın oluşu nedeniyle değil, son oturumda kürsüye çıkıp binlerce erkeğin önünde söylediği cesur sözlerden dolayı.

Salondaki 2 bin delegeden yalnızca 55'i kadındır. Komintern, 'eş başkanlık' formülü getirse de Naciye Hanım'ın bu konu hakkında söyleyecekleri vardır, delegeleri 'çabaları ne kadar samimi, ne kadar güçlü olursa olsun, kadınları faaliyetlere gerçek anlamda dahil etmedikleri sürece bunların sonuçsuz kalacağı' ko-

nusunda uyarır ve **"Kadınların çalışması fikriyle, yük hayvanı kıtlığından dolayı barışan insanlar, kadınlar için eşit haklar davasına katkı sunmuş sayılmazlar ve dikkatimize layık değillerdir"** der.

Prashad kitapta bir delegenin Naciye Hanım'ın konuşmasına 'geleneklerimizi hemen değiştiremeyiz, Doğu tamamen farklıdır, çıkarları Batı'dan tamamen farklıdır' diyerek itirazda bulunduğunu söylüyor.

Yine Yordam Kitap'tan çıkan Sharon Smith'in "Kadınlar ve Sosyalizm" eserinde de Naciye Hanım'ın Bakû'da konuyla ilgili söylediği şu sözlere rastlıyoruz: "Eğer siz Doğulu erkekler, geçmişte olduğu gibi gelecekte de kadınların kaderlerine karşı kayıtsız kalırsanız, beraberce yaşadığımız ülkemiz, bizimle beraber yok olacaktır. Bunun tek alternatifi, tüm ezilenlerle birlikte kanlı bir ölüm-kalım mücadelesi başlatmak ve haklarımızı güç kullanarak kazanmaktır."

Kadınların yasama ve idari organlarda istihdam edilmek üzere kayıtsız şartsız kabulünden çok eşliliğin kaldırılmasına, Naciye Hanım, dönemi için oldukça radikal bir talepler listesini kongreye sunar.

Prashad, Naciye Hanım'ın rolünden bahsederken, "Naciye Hanım idealist değildi. Hayatı mücadeleyle geçmiş, hayattan hep daha fazlasını istemişti" ifadelerini kullanıyor ve Türkiyeli komünist delegenin konuşmasının sonunda sarf ettiği şiirsel cümlelerin altını çiziyor: "Doğru, sonu görünmeyen karanlık bir yolda sendeleyebiliriz, bizi yutmaya hazır derin bir uçurumun kenarında olabiliriz ama korkmuyoruz çünkü şafak vaktini görmek için karanlık geceden geçmek gerektiğini biliyoruz."

Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız kitabında Naciye Hanım'a rastlamak elbette heyecan verici. Bu heyecanın içinde Naciye Hanım hakkında kendi dilimizde çok fazla kaynak olmamasının verdiği üzüntü de yok değil. Bunun dışında kitaba bakacak olursak sözün özü, Prashad'ın bize Üçüncü Dünya'nın diğer 'Naciye Hanımları'nı tanıma fırsatı verdiğini belirtebiliriz...[175]

---

[175] 12 Ekim 2019 KavelAlpaslan kalpaslan@gazeteduvar.com.tr

Bakû'daki Mustafa Suphi Sokağı'nın Değiştirilen Adı ve Mustafa Suphi Destanım

Mustafa Suphi Küçesi olduğu günlerde

Mustafa Suphi Küçesi'nin (sokağı) adı değiştiriliyor. Nasıl ve neden? Kafkas Müslümanları Dini Lideri Şeyhülislam Hacı Allahşükür Paşazade'nin İlham Aliyev'e ricası, Aliyev'in tavsiyesi (tavsiye sözün gelişi, o tavsiyeye karşı çıkacak babayiğit var mıdır onun çevresinde?) sonucu alınan bir kararla Nabat Aşurbeyova oluyor.

---

176 Bu aileler petrol zengini olup refah içinde yaşar, adları, sanları, şanları artsın diye gösterişli binalar, camiler dikerken, petrol sektöründe çalışan işçilerin durumu nasıldı acaba?

1879'da Bakû'da en fazla 1800 işçi olduğu halde, 1901 yılında petrol kuyuları ve rafinerilerde çalışan işçilerin sayısı 33 bine ulaşmıştı. Aralık 1904'te ise işçi sayısı 65 bine yükselmişti. O yıl Bakû'nun nüfusunun 266 bin olduğu dikkate alınırsa, yaklaşık her dört kişiden birinin işçi olduğu anlaşılır. Bu işçiler çok zor şartlarda çift vardiya olarak 360 gün çalışmakta ve ilkel koşullarda barınmaktaydılar, ücretleri de hiç yeterli değildi. Bütün bunlar Rus Sosyal Demokrat İşçiler Partisi'nin Bakû'da örgütlenmesine ve işçi haklarını aramasına yol açtı. Böylece petrol açısından ilklerin merkezi olan Bakû (ilk rafineri Bakû'da, tankerle ilk petrol taşıma, ilk petrol boru hattı Bakû'dan olmuştu), 1914'te Azerbaycan fehlelerinin ilk grevine de sahne oluyordu.

Mustafa Suphi Sokağına adı verilen Nabat Aşurbeyova

Kim bu Aşurbeyova?

Ekim Devrimi öncesinin petrol zengini[176] ailelerinden Aşurbeyovların mensubu. Aşurbeyov ailesinin kökeni 18. yüzyılda Tebriz Valiliği yapan Aşur Han Afşar'a dayanıyor. Aileye ait arazilerde 19. yüzyılda petrol bulunmasıyla Aşurbeyovlar devrim öncesi Azerbaycanı'nın en zengin ailelerinden biri oluyor. Nabat Aşurbeyova, petrol ve gayrimenkulden gelen servetinin bir bölümünü hayır işlerine harcıyor. Tezepir Camisi de bunlardan biri.

Teze Pir kim peki, bu ad nereden geliyor?

Azerbaycanlı araştırmacı Sara Aşurbeyli'nin yazdığı "Bakû Şehrinin Tarihi" adlı kitabın 269. sayfasında bu "Teze Pir"in öyküsü, Sarabski H.'nin "Köhne Bakı" adlı yapıtı kaynak gösterilerek şöyle anlatılıyor: "Eski Bakû hakkındaki notlarda şehrin yaşlı sakinlerinin şöyle söyledikleri yer almaktadır: 'İçerişehir'den biraz yukarıda, şimdiki Teze Pir Semti sakinlerinden birisi kendine su kuyusu kazdığı sırada toprağın altından bir mezar çıkmıştır. Batıl inançlı ahali için buna dinsel bir renk verip burayı ziyaretgâh diye adlandırmak yeterli oldu ve buranın adını Teze Pir (Yeni Pir) koydular.'"

İşte ol hikâyet böyle... O pirin türbesi şimdi bu Teze Pir Camisi'nin içinde bulunuyor, merdivenle inilip ziyaret ediliyor. Yani türbe de, cami de bir yalanın üstüne kurulu.

Zaten Azerbaycan'da bu pirlerden çok var. Azerbaycan'ın Ahıska kökenli değerli aydını Ömer Faik Numanzade, anılarında, öğretmenlik yaptığı Şeki şehrinde yol kenarındaki bu ağaca kadınların çaputlar sardığını ve özellikle kadınların ziyaret edip adak adadığı, şifa aradığı bir ziyarete halkın "Öksürük Piri" dediğini anlatmakta.

Numanzade bir öğretmen arkadaşı ile bir gün oradan geçerken bu çaputları tutuşturuyor kibritle, kaçıyorlar hemen oradan. Öksürük Piri'nin çaputlarının çoğu yanıyor. Halk ertesi gün yorumlar yapıyormuş ve birçoğu "Şiiler bizim pirimizi kıskandı

onlar yakmıştır" diyormuş. Yani Öksürük Piri, Sünni imiş. Kimisi kazaen bir mum devrilip yangın çıkmıştır diyormuş, kimisi de pir kızmış, kendisi yakmıştır diye yorum yapıyormuş.

Evet Pir işi böyle, gelelim şu Şeyhülislam Hacı Allahşükür Paşazade'ye... Kimdir, neyin nesidir? Komünizm döneminden bu yana o görevde, yani Kafkas Müslümanları Dinî Önderi... Kim geldiyse bu korudu yerini. Elçibey geldi bu orada, Aliyev geldi yine orada.

Ve İlham Aliyev... Sovyetler Birliği Politbürosu'na giren tek Türk, KGB Generali Haydar Aliyev'in oğlu... Bir diktatör... Babasının izinde... Babası onca yıl Azerbaycan'ın da başında bulundu, o zamanlar bu sokağın adını değiştirmeyi aklından bile geçirmedi. Ne zaman ki o devlet ve o rejim yıkıldı, Aliyevler de bukalemun gibi yeni dünya düzenine ayak uydurdular. Haydar Aliyev hacca bile gitti.

Ve şimdi o sokağa Teze Pir Camisi ile dinsel olarak uyumlu bir ad veriliyor, çünkü Şeyhülislam Hacı Allahşükür Paşazade'ye göre, **Mustafa Suphi gibi bir ateistin** adının orada durması sakıncalı. Azerbaycan, Sovyetler Birliği ve Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan Mustafa Suphi'nin adı siliniyor böylece.

Neden? Ne uğruna? Cami yaptırma dışında hiçbir özelliği bulunmayan, dinbaz ve cahil bir kadın uğruna.[177]

Mustafa Suphi'ye bir ihanet de böylece Azerbaycan'dan... Sorulur mu bunun hesabı? Bence evet.

Hele hele şu satırları yazdığı yapıtların o ülkede olduğu ve onları okuyanlar, inananlar olduğu sürece:

---

[177] İlber Ortaylı 2011 yılında Azerbaycan'a yaptığı seyahat dönüşünde şunları yazmıştı: "Lakin gökdelenler ufku kaplamış, şehrin sakinleri bile rahatsız oluyor. Beni rahatsız eden bir konu da; birçok tarihi olayı ve anıyı barındıran, bir-iki katlı avlulu binalardan oluşan 19'uncu yüzyıl Bakü'sünün konut mahalleleri gökdelen tehdidi altında. Gözünün yaşına bakmadan yıkıyorlar, **hatta Mustafa Suphi'nin evi ve gazetesini çıkardığı konut bile tehdit altında dediler. İşte bu ölçüyü kaçırmaktır.** Bazı şeylere dikkat etmek lazım. Bakü elbette Azerbaycan'ın kalbi ve başkentidir ama Azerbaycan'ın dışında birçok toplumlar ve topluluklar için de anlamı olan bir şehirdir."

"1921-ci il yanvarın (1) 28-de axşam Sübhi ve yoldaşları Trabzona çatdılar (2). Jandarmalar onları çoxdan güdürdü (3). Kommunistler terk silah edildiler (4). Sübhinin ve yoldaşlarının qollarını qandalladılar (5). Onları döydüler. Sonra da evvelceden hazırlanmış motorlu qayıqlara basıb körpüden (6) uzaqlaşdırdılar. Bir az keçdikden sonra içerisi muzdlu (7) qatillerle dolu ikinci qayıq denize açlxdı. Mustafa Sübhi ve onun silahdaşlarını süngü ile öldürüb denize atdılar. Bunu körpüyeqayıdan (8) denizçiler söyleyirdi. Dalğaların sahile atdığı eybecer (9) hala salınmış (10) cesedleri yerli ehali görmüşdü. Görkemli inqilabçı, türk xalqının iftixarı olan Mustafa Sübhi belehelak oldu. Lakin Mustafa Sübhini öldürmekle düşmen, onun gördüyü işi, yaratmış olduğu partiyanı mehvedebilmedi. Mustafa Sübhinin dediyi kimi "nehebsxana (11), ne zindan, neqan, nealov (12) xalqamane ola bilmez, milli-azadlıq ve demokratik herekatın qarşısını ala bilmez (13)"[178]

MUSTAFA SUPHİ KÜÇESİ

"Küçelere su sepmişem
Yar gelende toz olmasın
Ele gelsin, ele getsin,
Aramızda söz olmasın" (Azerbaycan Halk Mahnısı)

Su serpmeyin bu küçeye
küçeden içre olanı bilin.
Bu küçede iki karşıt düzenin
sicilleri var
o sicillerin tozunu silin.

---

178 Mübarizeye Hesr Edilmiş Ömür (Mücadeleye Adanmış Ömür). Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, Bakû-1967, sahife. 163.

Sözlük: 1-Ocağın, 2-Vardılar, 3-Takip ediyordu, 4-Komünistler silahtan arındırıldılar, 5-Kelepçelediler, 6-İskeleden, 7-Ücretli, kiralık, 8-Bunu iskeleye dönen denizciler söylüyordu, 9-Çirkin, 10-Duruma getirilmiş, 11-Hapishane, 12-Ateş, 13-Önleyemez.

Karşıtlardan birinin
sınıfsal ve ekonomik temeli
veren ve alan eller emelli
veren el üstün tutulur
alan elden.
Peki ya veren eller verdiğini
nereden ve nasıl bulmakta?
Ganimet, talan, ticarete dayalı bir ekonomik yaşam
emeğin adının geçmediği bir çöl hukuku
köle, cariye, çok eşlilik
kız erkek evlat arasında eşitsizlikler...

Karşıtın ötekisinde
veren ve alan eller yok.
Eller bir, emek tek belirleyici.
Barış olur şiirimizde demişiz ya:
Dost dost diye yaklaşmalar
Var ederek yoklaşmalar
Bir olarak çoklaşmalar
İzlenince barış olur
İşte böyle bir barış düzeni
üretenlerin kurup yönettikleri.

Bu küçede bu karşıt düzenlerden birini yıkıp
birini kurmaya ceht etmiş
bir Mustafa Suphi vardı.
Bu düşüncelerini hayata geçirmek
istemesinden dolayı
doğduğu kıyının
denizinde öldürmüşlerdi onu.

Su serpmeyin demem bu öldürüm yüzünden.
Serpmeyin ki
külekli şehir Bakû'nun hezrî yeliyle
toz bulutları kalksınlar hışım hışım
fırtınalarla varsınlar Trabzon'un sokaklarına
dolsunlar Kâhya Yahya'dan yılan gözlere.

Kâhya'nın bir de okumuşu var
Barutçu Faik Ahmet.
Onun gazetesi var
kışkırtıcı İstikbal.
Gelmeden sonlarını duyurmuştu
Suphi ve yoldaşlarının.

Hey onbeşli onbeşli
Onbeşlilerden birisi eşli
Kim bakar bu duyarlığa
ülkeyi bu on beş kişi batıracak
ülke bu 15 kişiden
kurtulunca
kurtulacak.
Önce tükürüğe, sonra suya boğmalar
namusa tecavüz, kadına şiddet
komitacılığın şanından olmuş.

İleri Kars'tan başlamıştı Türkiye yolculukları
toprakta özel mülkiyeti görmemiş Kars'tan.
Halkların, dinlerin, dillerin kardeşliğini yaşamış İl'den.
Kars Suphi'ye
Suphi bu Kars'a hiç yabancı gelmemişti
umutlanmışlardı.

Sonra Erzurum
Vali Deli Hamit ve Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti bağlılarınca
aklı fikri çelinen Erzurum.
Ve bu çelinme karşısında
Mustafa Suphi ve arkadaşlarına alkış vurup
arka çıkan
Albayrak Gazetesi'nin yiğit devrimcileri.
Ama onlar azınlıktılar...
Çoğunluğun başını çeken mebusları Durak Bey

diyor ki Büyük Millet Meclisi'nde:
"Erzurum ahalisi lazım gelen tedabiri ittihaz etti
Mustafa Suphi ve avanesi Erzurum'a geleceği zaman
halkımız dükkânları kapadı"

Eee sonra Durak Bey sonra
"Bolşeviklik ne ki gardaş
mal da ortak karı da..."
yalanıyla kışkırtılmış cehalet
ve kenarda bıyık burup sakal sıvazlayan
ağavat, mütegallibe, şeyh takımı.
Ve de senin sicilin Durak Bey
rüşvetçi Durak Bey
şantajcı Durak Bey.
Polis müdürlüğün sırasında yükünü tutmuştun
Agop'un kazı gibi yutmuştun da yutmuştun
Ve bu Mustafa Suphi olayı sonrasında
şantaj yapıyordun nice kimseye
Mustafa Suphi ile ilişkini açıklarım diye.

Ve Aşkale, Bayburt, Gümüşhane, Torul
Ekmek vermezlerden
Hanlara sokmazlardan ol
anlamadan
dinlemeden
bilmeden.

Mustafa Suphi Küçesi'ne dönelim biz yine.
Artık Mustafa Suphi Küçesi olmayan küçeye.
O küçeye Teze Pir adında bir cami dikmiş
petrol sömürgeni bir ailenin kızı
Nabat Aşurbeyova.
O ki cami dikmiştir
siline Mustafa Suphi
bu hayırhah "Nabat Arvat"ın
adı yazıla.

Şeyhülislam Hacı Allahşükür Paşazade
Kafkas Müslümanları Dinsel Önderi.
Kim vermiş bu unvanı?
SSCB.
Vah SSCB vah!
kaldır da başını bak!
Paşazade'den rica gelince
Tavsiye buyurdu İlham Aliyev
İlham ki Haydar'ın oğlu
KGB Generali
SSCB Politbüro üyesi
her devrin adamı
karanlık Haydar.

Sözüm Azerbaycan'ın riyalılarına değil ziyalılarınadır.
Sözüm Tagiyev'lerin; Nagiyev'lerin, Aşurbeyov'ların değil
Nerimanov'ların izinde olanlaradır:
Çiçek serpin bu küçeye hazırlık görün
Bakû'nun kızıl karanfilleri pek de yakışır.
Bu küçeye "Nabat" gibi örümcek kafalı bir "arvat" değil
Bir yar gelecektir adı Mariya
Onulmaz yaralarıyla.

Mezarsız Mustafa Suphi'nin kara bahtı Karadeniz'de
Karadeniz'de bir mezarı yok.
Trabzon'da adı yok, sanı yok, sokağı yok.
Utanıyor çünkü Trabzon.
Bu utancın kat be katını Hazar yaşıyor şimdi
fehle ve zehmetkeş[179] şehri Bakû'nun yüzü kızarık.

Eyy siz "Ümum Milli Lider" diye secdeye varan
Aliyev yağdanlıkları
Azeri gericiliği
şunu sokunuz kafanıza

---

179 İşçi ve emekçi.

hatta çakınız:
Mustafa Suphi'nin
karargâhı hâlâ buradadır
ve buradan göz kulaktır ülkesine.
yine buradan olacaktır bir gün
tinsel ve düşünsel yolculuğu
son durak Ankara üstelemesiyle.

(Cazim Gürbüz)

İşçi Mustafa Suphi, Türk Evi ve Stalin'in Vermediği Sovyet Kimliği...

"Türkiye Komünist Partisi'nin ilk merkez komitesi başkanı Mustafa Suphi'nin de aralarında bulunduğu Türk savaş esirlerinin Moskova'ya yakın Kaluga kentinde bir bina inşa ettiği ortaya çıktı.

Rus tarihi kaynaklarına göre, 1. Dünya Savaşı'nda esir düşen Türk askerlerin bir bölümü Kaluga'ya getirildi. 900 civarındaki asker bölgedeki tesislerin yanı sıra Gogol sokağında bulunan binanın 1914-1915 yıllarında yapımında görev aldı.

Mustafa Suphi'nin de yapımında işçi olarak çalıştığı bina.

O dönemde yayınlanan Kalujski Kuryer gazetesi muhabiri sokakta donmak üzere olan 2 Türk askerle karşılaştığını, aç olduklarını ve para karşılığında iş aradıklarını söylüyor. Askerler, aldıkları günlük 15 'kopeyek'in (kuruş) kendilerine yetmediğini anlatıyor. Yerel gazeteci Svetlana Teplyakova, bölge halkının Türk esirlere yiyecek ve kışlık kıyafet konusunda yardımcı olduklarını belirtiyor.

Türk esirlerin Gogol sokağında bundan yaklaşık 100 yıl önce inşa ettiği 2 katlı bina bugün 'Türk Evi' olarak biliniyor. Tarihi miras olarak kabul edilen binada 2 Sovyet mühendisinin anısına hatıra levhası da bulunuyor. Binada yaşayan mühendisler Sovyet lideri Josef Stalin döneminde tutuklanarak kurşuna dizilmiş. Kaluga'ya gelen turistlerin de ziyaret ettiği binada yaşayan vatandaşlar bulunuyor.

Rus kaynakların, binanın yapımında çalıştığını yazdığı Mustafa Suphi'nin ilginç bir hikâyesi var...

1914 yılının başlarında Suphi, İttihatçılar tarafından sürgüne gönderildiği Sinop'tan bir grup arkadaşı ile birlikte tekne ile Rusya'ya kaçtı. Önce siyasi mülteciydi ama Osmanlı tebaasından olduğu için savaşın başlamasının ardından Kaluga'ya sürgüne gönderildi.

Kaluga Devlet Arşivi'ndeki bilgilere göre, sürgün günlerinde Suphi, Blagoveşenski sokağında kiraladığı bir dairede kaldı ve Fransızca özel dersler verdi. Suphi Galatasaray Lisesi ve 1905 yılında İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olduktan sonra Paris'te Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirmişti.

Suphi Türk esirlerle sadece Gogol sokağındaki binada değil Kaluga-Moskova demiryolu hattının yapımında da çalıştı.

Arşiv belgelerine göre, Suphi 29 Kasım 1914 ve 26 Temmuz 1915 tarihlerinde Kaluga Bölge Valisi'ne iki ayrı mektup yazdı. Mektuplarında geçmişte akademisyenlik, gazetecilik ve siyasetle uğraştığını, Jön Türklerin düşmanı olduğunu anlattı ve Rusya kimliği verilmesi ve maddi yardımın sağlanması talebinde bulundu.

Bunun üzerine valilik, bölge polis idaresinden Suphi'nin durumunun araştırılması talimatı verdi. 12 Ağustos 1915 tarihli polis raporunda, 'Suphi 30 yaşında ve bekâr. Kiraladığı daireye ay-

da 15 ruble ödüyor. Fransızca dersinden ayda 25 ruble kazanıyor...' deniliyor.

Ancak Suphi'nin para ve kimlik isteği geri çevrildi. 9 Eylül'de ise başkent St. Petersburg'tan Kaluga bölgesine yazı gönderilerek Türk esirlerle birlikte siyasi mültecilerin Uralsk bölgesine sürülmesi istendi.

Suphi Uralsk'ta Bolşeviklerle tanıştı ve esir düşen Türk askerleri arasında Bolşevizm ideolojisinin yayılması için çalışmalar yaptı. Devrim'den sonra Moskova'ya giderek Kızıl Ordu içinde örgütlenen Türk savaş esirlerinden bir birlik oluşturarak Çarlık yönetimine karşı savaşa katıldı.

Rusya'ya bağlı Tataristan Cumhuriyeti'ndeki arşiv belgelerine göre 8 Mayıs 1918'de Merkez Müslüman Komiserliği Başkanı Mullanur Vahidov, Suphi'ye pasaport verilmesi için Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri Georgi Çiçerin'e başvurdu ama bu istek de kabul edilmedi.

İddiaya göre, o dönem Milli Azınlıklar Komiseri olan Stalin, Suphi'ye kimlik verilmesine engel oldu. İşin ilginç yanı, Suphi bir dönem Stalin'in yardımcılarından Mir Seyyit Sultan Galiyev'in sekreterliğini yapmıştı..."[180]

Mustafa Suphi Sanatoryumu

"Kırım'ın kıyılarına, denize açılıp da bakmalı. Hani resim galerilerinde, yağlıboya tablolara şöyle uzaktan, ışın açılarını ayarlayıp bakarlar ya. İşte öyle bakmalı önce. Sonra yaya yürüye yürüye. Kırım'ın eteklerini dolaşmalı. Bende böylesine bir izlenim kalması, belki bu kıyıları, bu yerleri ilk kez denizden görmüş olmamdır...

Bir gezi motoruyla açıldık denize. Dümeni batıya kırdık, Yalta'dan Foros'a gidiyoruz.

(...) Kıyı boyunca plajlar. Kumlukları çok az. Plajlar dalgakıranlarla ayrılmış. Kimi plajlara asansörlerle teleferiklerle inilir çı-

---

180 FuadSeferovhttp://medyagunlugu.com/haber/isci-mustafa-suphi-44190

kılır. Pek pahalı donatımlar... Millet dinleniyor. Yatmışlar çay taşlarına, kumlara, denizin üstündeki iskelelere... Yalta'yla öteki kıyı kentleri, iskeleleri, kür yerleri, limanları arasında jet motorları işliyor. Bunlar 40-50 mil yapıyor. Turistler bu taşıtlara pek düşkün.

Simeyiz'de çıktık iskeleye. Yerimize karadan dönmek istiyoruz. Vurduk yokuşa. Asfalt yollara. Parklar. Ağaçların, çiçeklerin arasından yürüyoruz. Her sanatoryum, her dinlenme evinin bahçeleri, parkları birbirinden ayrı. Yapılar da birbirine benzemiyor, köpük taşlarından başka.

(...) Bir parka girdik. Beyaz, kırmızı, sarı güller. Başlarını yere eğmiş, artık yüzünü güneşe çevirmeyen, iri çekirdekli günebakanlar -ayçiçekleri- ... Şimşir yaprakları yemyeşil... Parkın arkasında üç katlı bir yapı. Ağaç-taş karışığı. Dış yüzü damalı damalı. Pencereleri daracık daracık. Güneş camlarda yanıyor.

Kapıya geldik... Ve...

Dış kapının üstünde büyük bir tabela: **Mustafa Suphi Sanatoryumu**

Bir daha bir daha okudum. Tamara yüzüme bakıyor. Mavi gözleri parlıyor. Dudakları geriliyor. Yaptığı sürprize seviniyor."[181]

Yeniçağ Dergisi'nde Mustafa Suphi İçin Yazılanlar

TKP'nin özel sayfalarını yayın organı olarak kullandığı Yeniçağ Dergisi'nde Mustafa Suphi için yazılan çok sayıda yazılar var. İşte onlardan biri (yaşam öyküsündeki bilinen kimi bölümleri atlayarak, önemli yerlerini sunuyoruz):

"51 yıl önce, 1921 yılının 28 Ocağı'nı 29'a bağlayan gecede TKP'nin kurucuları Türk halkının en yiğit evlatları, Trabzon açıklarında Türk burjuvazisinin gerici kanadı ve büyük toprak ağaları tarafından kahpece öldürüldüler. Bugün Türk Komünistleri çağımızın en yüz kızartıcı bir olayının, en kahpece işlenmiş politik cinayetin 51. yıldönümünü yaşıyor; halkımızın ulusal ve sosyal kurtuluş yoluna ilk defa ışık tutan ve bu yolda eşitsiz şart-

181 S. Üstüngel/Güneşli Dünya.

lar altında savaşarak can veren en iyi evlatlarının aziz hatıralarını anıyorlar.

Karadeniz'de o karanlık gecede öldürülenlerin başında TKP'nin kurucusu ve Genel Başkanı Mustafa Suphi ve Genel Sekreteri Ethem Nejat gelmektedir.

(...) Mustafa Suphi 1912 yılında 'Milli Anayasacılar' adında bir grup kurdu, 'İfham' adlı bir gazete çıkarmaya başladı. M. Suphi, bu gazetede, emekçi yığınları hayasızca aldatan, ümitlerini boşa çıkaran Jön Türklerin, bunların elebaşlarının iç yüzlerini amansızca açığa vurdu, maskelerini düşürdü.

M. Suphi 1913 yılında 15 yıl kürek cezasıyla Sinop kalesine sürüldü. 1914 yılının başlarında bu kaleden kaçtı. Bir sandalla Karadeniz'i geçti, Kırım'a çıktı. Bu sıralarda Türkiye'nin harbe girmesi üzerine Çarlık polisi Mustafa Suphi'yi önce Kaluga'ya, daha sonra Ural'a sürgün etti. Denebilir ki esas itibariyle Mustafa Suphi'nin politik görüşlerinde ve hayatındaki dönüm noktası Ural'da başladı. **Sürgünde bulunan Mustafa Suphi bazı Bolşevik teşkilatlarıyla bağlantı kurdu. Bu teşkilatların ideolojik etkisi altında sürgünde bulunduğu sürede Marksist literatürle, özellikle Lenin'in eserleriyle daha yakından meşgul olmaya başladı. Devrimci Marksist öğretiyi benimseyen M. Suphi, Bolşevik Partisi saflarına alındı.**

Büyük Oktober (Ekim) Devrimi'nden sonra M. Suphi çalışmaları için geniş bir alan buldu. Her şeyden önce, memlekette, köklerine kadar çürümüş padişahlık düzenine karşı yürütülecek savaşın başına geçecek bir Türk devrim örgütü kurmayı ön plana aldı. Bunun için, Marksçı-Leninci propagandayı alabildiğine yaymak, bütün sosyalistleri bir komünist gazete çevresinde toplamak, birleştirmek gerekti. M. Suphi, 1918'de Moskova'da Türkçe 'Yeni Dünya' gazetesini çıkarmaya başladı. Bu gazete bütün Türk devrimcilerinin savaş organı oldu. Gazete o dönemde özellikle harp esirlerini uyarmak, aydınlatmak işinde çok önemli rol oynadı.

Mustafa Suphi, Sovyet Rusya'daki Türk devrimci gruplarının bir araya gelmesi, bir örgütte birleşmesi için çalışmalara başladı. 1918'de Türkiye Komünist Partisi'nin devrimci kollarından biri

olan Türk Sol Sosyalistlerinin Birinci Kongresi yapıldı ve M. Suphi bu örgütün başkanı seçildi.

M. Suphi, Türkiye Komünist örgütünün temsilcisi olarak 1919'da III. Enternasyonal'in Birinci Kongresi'ne katıldı.

Milli Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Türkiye'nin birçok yerinde komünist gruplar doğmuştu. Memlekette durum gerek memleket içindeki komünist örgütlerin, gerekse memleket dışındaki Türk komünist ve sosyalistlerinin bir siyasal partide, Türkiye Komünist Partisi'nde birleşmelerini gerektiriyordu.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının yoğun çalışmaları sonunda Türkiye Komünist Partisi birinci kongresi hazırlıklarını tamamladı. 10 Eylül 1920'de Bakû'da açılan Birinci Kongrede Mustafa Suphi TKP Genel Başkanı seçildi.

Türkiye halkının Milli Kurtuluş Savaşı yıllarında, bu olağanüstü zor günlerinde Mustafa Suphi, bütün bilinciyle yurda dönmeye can atıyordu. Halk yığınlarıyla birlikte savaşlara katılmak istiyordu. **M. Suphi, yurda dalan yabancılara karşı yürütülen savaşlara doğrudan doğruya katılmak, cephelere gidip dövüşmek için sabırsızlanıyordu.** Türk komünistlerinden ve diğer devrimcilerden kurulu **Gönüllü Alay**'ın başında, Bakû'dan yola çıktı.

Bu alay, o sıralarda hâlâ Türkiye ve Azerbaycan'ı birbirinden ayıran ve Taşnakların elinde bulunan Ermenistan'dan, Menşeviklerin elinde bulunan Gürcistan'dan geçmek zorundaydı. Alay bu yolu söküp anayurda ulaşamadı. Bu durumda Suphi, en yakın silah arkadaşlarından 14 kişiyle birlikte Ankara'ya gitmeye karar verdi.

Kendisiyle giden yoldaşların arasında Genel Sekreter Ethem Nejat, Merkez Komitesi üyelerinden Hilmioğlu Hakkı, Nazmi, İsmail Çitoğlu vardı. Bu komünistlerin Anadolu'da görünmesi, Ankara Hükümetini telaşa düşürdü. Doğu Orduları Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya hemen şifreli emir verildi: **'Mustafa Suphi, Ankara'ya ulaşmamalıdır. Vaziyete göre hareket ediniz'** denildi.

Azılı bir gerici olan Karabekir'e gün doğmuştu, yukarıdan gelen buyruğu istediği gibi anlamıştı.

M. Suphi ve arkadaşlarına, Kars'tan Trabzon'a kadar olmadık engeller, zorluklar çıkarıldı, bir sürü kışkırtmalar yapıldı. Ama Suphiler yollarına devam ettiler. 28 Ocak'ta Trabzon'a vardılar. Jandarmalar, polisler yollarını kestiler. M. Suphi ve arkadaşları-

nı yakaladılar, bileklerine kelepçe vurdular. Sonra onları, önceden hazırlanmış, motorlu bir takaya bindirdiler. Motor denize açıldı. Arkadan bir başka motor yetişti ve TKP'nin kurucuları, Türk halkının fedakâr oğulları parayla kiralanmış ve iyice silahlandırılmış katiller tarafından öldürüldü.[182]

Türkiye halkı, Türk proletaryası bu devrimci, bu yiğit evlatlarıyla övünür. M. Suphi ve arkadaşlarını kahpece, canavarca öldürenler, bu kahramanların uğrunda canlarını verdikleri davayı, M. Suphi'nin kurduğu Türkiye Komünist Partisi'ni yok edemediler. M. Suphi'yi ölümsüzleştiren onların davalarıdır. Kurdukları Marksist-Leninist Türkiye Komünist Partisi'dir. Bu parti yaşıyor ve savaşıyor.

Bugün Türk Toplumunun en devrimci, en dayanıklı, işçi-köylü-aydın davalarına en sadık, köklü demokratik dönüşümler mücadelesinin en ön saflarında sıralanan bağımsız, barışsever, demokratik Türkiye uğrunda savaşan Türkiye Komünist Partisi, Mustafa Suphilerin savaş yolundan hiçbir zaman ayrılmamıştır. TKP 52 yıldır bu savaş yolundadır. TKP 52 yıldır M. Suphi'lerin savaş parolasını uyguluyor."[183]

Mustafa Suphi'nin Adının Geçtiği Bir Marş

1920'lerde söylenirmiş bu marş. "Yeşil Bursa"yı "Kızıl Bursa" olarak görmek isteyen, Mustafa Suphi'nin o Kızıl Bursa'da heykelinin dikileceğini düşleyen sözleri var.

uludağ'ın eteğinde bir cehennem şehri var
bir şehir ki, burjuvalar, "yeşil bursa" diyorlar

dar sokaklarında gezer, işsizlik tırpan ile
fabrikalar ipek boyar, genç kızların kanıyla

---

182 Görüldüğü gibi TKP, bu vahşi öldürümün 52. Yılında bile, olayı tam anlamıyla, anlamış ve kavramış değildir, değerlendirmeler basmakalıp ve yüzeyseldir.

183 Rüstem Aziz-Mustafa Suphiler.

biz çıkarız uludağ'a, bir kucak odun için
onlar orda dolaşırlar, zevk için, sefa için

milyonları yaratırken, işçinin iş kuvveti
bir avuç burjuva yutar, doğan bütün serveti

biz çalışıp kazanırken, keyfi için onların
bugün böyle, fakat, böyle olmayacaktır yarın

işçi, saray mahlesinden uzatarak elini
mustafa suphi yoldaşın dikecek heykelini

"yeşil bursa" kurtulacak, kızıl bursa olursa
olursa değil, mutlaka, kızıl bursa olacak!

Mustafa Suphi'nin Öldürülmeden İki Gün Önce Yayımlanan Son Yazısı...

Mustafa Suphi, Kars'ta olduğu günlerde Çerkez Ethem'in Yunan tarafına geçtiğini öğrenir. Bir şey daha öğrenir, kendi çıkardığı Yeni Dünya Gazetesi ile aynı adı taşıyan ve Ethem'in de içinde olduğu Yeşil Ordu Cemiyeti tarafından yayımlanan gazetede birtakım iddialar ortaya atılmıştır.

Suphi, bir yazı kaleme alır ve Bakû'ya yollar. Bu son yazısı olacaktır, ölümünden 2 gün önce 26 Ocak 1921 günü Yeni Dünya Gazetesi'nde yayımlanır.

Yazıda şöyle demektedir Suphi:

"Güya bu gazeteye (Çerkes Ethem'in Yeni Dünya'sı) Mustafa Suphi yoldaş tarafından Süleyman Sami yoldaş vasıtasıyla inkılâbın tesrii (hızlandırılması) için 2 milyon lira gönderildiği zikr olunmuş imiş. Biz Ethem ve hempalarını tel'in ve binaenaleyh bu gibilerle hiçbir zaman münasebette bulunmamış olduğumuzu ve bulunmayacağımızı katiyyen ifade ederiz."[184]

184 Mete Tunçay-Türkiye'de Sol Hareketler.

TBMM Gizli Oturumunda Mustafa Suphi'ye İlişkin Kuyruklu Yalanlar...

Tarih 19.11.1951... TBMM Gizli oturum yapıyor.

Oturuma ait tutanakların TKP ve Mustafa Suphi ile ilgili olan bölümlerini sunacağım:

Oturum açılıyor:

"1. – Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ve bu münasebetle verilen Hükümet izahatı (1/103, 2/37, 219, 235)

BAŞKAN – Söz Hükümetindir.

Adalet Bakanı Rükneddîn Nasuhioğlu (Edirne) — Arkadaşlar, geçen birleşimde komünizm mevzuu hakkında, Yüksek Meclisin tenevvürü için bazı izahat verilmesi kabul edilmişti. Yüksek Meclise bu izahatı verecek memurumuz hazırdır. Tensip buyurursanız yüksek huzurunuzda arzı malumat ederler. (Muvafık sesleri)"

Askeri yargıç Şevki Mutlugil adlı birisi uzman sıfatıyla kürsüye çıkıp uzun uzadıya Türkiye'de o güne kadar yapılan komünizm faaliyetlerini anlatıyor. Biz yalnızca bu anlatımın Mustafa Suphi ve TKP ile ilgili olan bölümleri vereceğiz.

Askerî Yargıç Şevki Mutlugil – Huzurunuza, komünizmin aziz yurdumuza ika etmek yolunda olduğu fenalıkları belirtmek vazifesiyle çıkmış bulunuyoruz. Yüksek Meclisin kıymetli zamanını ve sabrını suiistimal etmemek gayemizdir.

(...) Türkiye Komünist Partisinin faaliyet programının 1936 tarihli nüshasından:

Madde 1. – Türkiye Komünist Partisi, komünist enternasyonalinin bir şubesi sıfatıyla mücadelelerini; -Türkiye'nin hususî şartları içinde- emperyalizme karşı ve millî burjuvazisinin büyük emlâk ve arazi sahiplerinin hâkimiyetine karşı tevcih eder. Sovyetler Birliği cihan proleterya inkılâbı ve komünizmin lehinde bulunur. Mevcut burjuva diktatörlüğü yerine amele ve köylünün hâkimiyetine müstenit bir Sovyet hâkimiyeti kurmak gayesini güder.

Türkiye'nin emperyalizm tarafından tekrar esir edilmesinin önüne geçilebilecek biricik müessir kaleyi teşkil eden Komünist Partisi bu tehlikeye karşı ameleleri gündelikçileri ve köylüleri yarı proleter usullü bir tarzda teşkilatlandırır. Her çeşit ezgiye ve soyguna karşı sınıf mücadelelerini inkişaf ettirir. Köylünün belli başlı kitlelerini proletaryanın önderliği altında toplar. Böylece ve aynı zamanda amelenin ve köylünün bir Sovyet idaresi şeklinde kendi diktatörlüklerini tahakkuk ettirebilmek için icabeden şeraiti hazırlar.

Ancak böyle bir diktatörlük halkçı burjuva inkılâbî vazifelerini ifa ve bu inkılâbın kazandığı şeyleri tanzim edebilir. Aynı zamanda ancak böyle bir inkılâp burjuva idaresinden Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği ile müttefikan doğrudan doğruya sosyalizmin kuruluşunu temin ve tesri edebilir.

Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyet programının orduya taalluk eden 10 uncu maddesi de aynen aşağıda arz edilmiştir.

«Madde 10. – Türkiye Komünist Partisi, millî istiklâli ve inkılâbın kazançlarını korumanın en emin vasıtası olarak amele ve köylülerin silahlandırılmasını, burjuva muhafızlığını meslek edinmiş olan orduların ilgasını ve onların yerine amele ve köylü milisinin ikame olunmasını ve neferlere zabitlerini seçme hakkının verilmesini talep eder.»

Aynı programın azınlıklar hakkındaki 11 inci maddesi de şöyledir:

«Madde 11. – Türkiye Komünist Partisi Millî azınlıkların Türkiye'den ayrılmak hakkı da dahil olmak üzere, mukadderatlarını bizzat tayin etmek hakkını kayıtsız ve şartsız tanır. Halk fırkasının Müslüman azınlıkları zorla Türkleştirmek Hıristiyan ve Musevî azınlıkları da ezmek siyasetine her vasıta ile karşı koyar...

Türkiye Komünist Partisi, azınlıkların lisanlarını kullanmalarını temin eder. Köylülerin küçük aşiret efendilerine, yarı derebeylerine ve aşiret beylerine esir olmaktan kurtarılmalarını, bu bey ve ağalara ait arazinin ve hayvanların köylülere ve aşiret efradına parasız dağıtılmasını talep eder.»

«Madde 55. – Amele ve (Köylü Hükümeti); kesif halk kütlesi halinde yaşayan Millî azlıklara (Kürtler ve lazlar) mukadderat-

larını serbestçe tayin etmek ve arzu ederlerse Devletten ayrılma hakkını bahşeder...

...Türkiye Amele ve Köylü Hükümeti emperyalizme ve derebeyliklerine karşı mücadele için mazlum millî azlıkların emekçi kitleleriyle Sovyetler Cumhuriyeti federasyonu şeklinde bir ittifak aktine matuf bir siyaset takip eder.»

Efendim bu, Yüksek Meclisin de malumu olan Mustafa Suphi'nin vermiş olduğu raporun foto kopyasıdır. Bu rapor uzundur, emir buyurursanız aynen okuyayım arzu buyururlarsa özetini arz edeyim (özetini sesleri).

Bu rapor münderacatına (içeriğine) göre esir olan er ve subaylarımız Rusya'nın muhtelif yerlerinde ve iş yerlerinde çalışırlarken Rus komünistleriyle temasa geldikleri vakit onlar tarafından işlenmeye ve zehirlenmeye başlanmışlardır. Zehirlenmiş olanlar Rus komünistleriyle birlikte çalışma yapmışlar ve onların, her yerde olduğu gibi hücre teşkilatına, yeraltı teşkilatına alınmışlardır. Rusya'da teşrin ihtilali çıkıncaya kadar Çar idaresinde durum böyle devam ediyor ve hazırlanılmış oluyor.

***Mustafa Suphi de Şark cephesinde yedek subaylığını yaparken Ruslara esir düşmüştür**. Nihayet Rus ihtilaline yakın zamanlarda Rus Komünist Partisiyle teması fazlalaştırıyor ve onların faaliyet çerçeveleri içine giriliyor ve birlikte çalışmaya başlanıyor. Kerenski idareyi ele aldığı vakit biraz sıkıldıktan sonra serbest faaliyete geçiyorlar. O zamanki faaliyet devreleri de oldukça önemlidir.*

Nihayet Leningrad ihtilali ve Moskova ihtilali ile Sovyet idaresinin ilk başarılı vaziyetleri karşısında Mustafa Suphi Lenin'le çok sıkı arkadaş oluyor ve onun sofrasında yemek yemeye mazhar oluyor. İşte Mustafa Suphi Sovyet Rusya içinde gerek yerli Müslümanlar ve gerekse esir subaylar arasında gezinerekten bir komünizm partisi kurmaktadır. Partiye yetişmiş üyeler hazırlamaya çok çalışıyor, bunda da muvaffak olmuş sayılıyor. Bin kişilik bir müfreze teşkil edilmiştir ve nitekim de olmuştur. Ve Bakü'ye gelmiş bulunuyor.

İlk defa Mustafa Suphi kendisinin anladığına göre bir tenevvür (aydınlanma) devresi geçirmiş oldu. Komünist olmak iste-

yenlere manasını anlattı. İkinci devresi de teşkilat devresidir. Teşkilat devresi yapılırken, Kırım'da Yeni Dünya adında bir gazete çıkarıyorlar ve bu biraz da rağbet görüyor. Ruslardan çok para yardımı alıyorlar ve bununla Rusya içindeki teşkilatı kuvvetlendirmeye muvaffak oluyorlar. Nihayet orada bulunan esir arkadaşlardan, ki böyle komünist fikirleri kabul etmiş ve onlarla beraber çalışmaya başlamış olanlardan, bir kısmını gizli vasıtalarla Karadeniz yoluyla, Kırım iskelelerinden, memleketimize sokmaya muvaffak oluyorlar.

Buralar memlekette taazzuvdan (kuruculuktan) ziyade memleket içinde bulunan gençleri kandırıp Sovyet Rusya'ya gönderip orada tahsil imkânlarını temin etmektir. Bu faaliyet muvaffak olmuştur. Nitekim Rusya'ya kaçak olarak giden ve orada komünizmi tahsil edip memlekete döndükten sonra; memlekette muazzam bir tehlike ve bela haline gelmiş; ***vatansız bu hain ve kalpsiz insanlar işte bu şekilde memleket dışına çıkarılıp Moskova'da tahsil etmiş ve komünistleştirilmiş insanlardır, gençlerdir.***

Nihayet İstiklal Savaşı sırasında Bakû'da toplanmış olan kongrede Mustafa Suphi'nin tesiri olduğu burada yazılıdır. Şark'ta; Müslüman milletleri kurtarmak maksadiyle toplanmış olan bu kongrede içyüzleri açıklanıyor; Anadolu'dan Bakû kongresine gitmiş olan eşhas olduğu açıklanıyor. Bu Bakû kongresinden sonradır ki memleket içerisinde, gerek Ankara'da; gerekse İstanbul'da teşkilatın başlamış olduğu görülüyor. ***Mustafa Suphi bu teşkilattan cesaret alarak memleket içine girmek istiyor. Yüksek Meclis'in malumudur; kendisi Trabzon açıklarına geldiği vakit sefinesi şiddetli fırtına yüzünden batıyor. Denizin dibine göndererek batıyor boğuluyor.***

İşte Mustafa Suphi'nin uzun boylu yazdığı bu rapor esas itibariyle önemlidir, fakat önemli hususlarını da şu şekilde arz etmiş bulunuyorum. Mustafa Suphi Türkiye'ye gelirken Ruslar tarafından çok para ile bilhassa pırlanta ile gönderilmiştir. İşte bu vesikalarda bütün bunlar yazılıdır. Bunları arz etmek maksadımız Rusların Türkiye Komünist Partisi'ni nasıl manen ve maddeten beslediklerini izah etmek içindir.(Kongreye gidenlerin

isimleri malum mu? sesleri.) İçişleri Bakanlığında malum olması lazımdır."[185]

Şu TBMM'nin haline bakınız, uzman diye kürsüye çıkartıp konuşturdukları askeri yargıç, yalan yanlış şeyler anlatıyor, bir tek milletvekili de öyle değil demiyor.

Nedir O Yalan ve Yanlışlar?

1-*"Mustafa Suphi de Şark cephesinde yedek subaylığını yaparken Ruslara esir düşmüştür"* diyor. Külliyen yalan. Mustafa Suphi, yedek subaylık yapmamış, kitabımızın ilgili bölümünde anlattığımız gibi, Sinop Cezaevinden kaçarak Rusya'ya gitmiş. Birinci Dünya Savaşı çıkınca da düşman bir ülkenin yurttaşı olarak tutsak edilmiştir.

2-*"Mustafa Suphi bu teşkilattan cesaret alarak memleket içine girmek istiyor. Yüksek Meclis'in malumudur; kendisi Trabzon açıklarına geldiği vakit sefinesi şiddetli fırtına yüzünden batıyor. Denizin dibine göndererek batıyor boğuluyor."* Mustafa Suphi'nin gemisi şiddetli fırtınadan Trabzon açıklarında batmış. E yuh, bu kadar da gerçek saptırılmaz. Bu nasıl uzman, bu nasıl Meclis?

3-*"Nitekim Rusya'ya kaçak olarak giden ve orada komünizmi tahsil edip memlekete döndükten sonra;* ***memlekette muazzam bir tehlike ve bela haline gelmiş; vatansız bu hain ve kalpsiz insanlar*** *işte bu şekilde memleket dışına çıkarılıp Moskova'da tahsil etmiş ve komünistleştirilmiş insanlardır, gençlerdir."* Vatansız, hain ve kalpsiz insanlarmış... Be yargıç (!), be uzman (!), ülkenin kurtuluşunu komünizm ideolojisinde görmek hainlik midir? Siz inanmazsınız, eleştirirsiniz ama onların inandıkları da en az sizin inandıklarınız kadar değerlidir, saygıya layıktır.

Aynı oturumda bir kişi daha, Gümüşhane Milletvekili Ahmet Kemal Varınca da Mustafa Suphi hakkında ahkâm kesmiş, yalan yanlış ve yanlı, onu da vermeliyiz âleme ibret için.

---

[185] Tutanak B-6 O-2-3/Dönem 9, cilt 10, Toplantı 2, sayfa 10 ve 11.

"Ahmet Kemal Varınca (Gümüşhane) - Efendim, demin gizli celsenin devamını rica etmekliğimde haklı imişim. Çünkü haklı olduğumu şimdi anlıyorum. Evvelâ bir aile konuşmasında şahıslardan, günahlardan, ıstıraplardan, her şeyden bahsedebiliriz. Ben de otuz yıldan beri bu komünist davasını salisen bizzat takip ettiğim için ve bu hususta demin burada beyanda bulunan yargıç beyin ifadelerinden daha ehemmiyetli olarak birkaç vakayı bildiğim için bunları arz edeceğim ve şahıslardan bahsedeceğim. (Soldan bravo, sesleri)

Burada ilk komünist partisini yapan, Mustafa Suphi'dir. Mustafa Suphi, Erzurum'a, Erzurum hududundan geçtiği vakit, ki o vakit kuvayı milliye devrinde biz buradaki müstevlileri atmak için Bolşeviklerle şöyle yandan bir temas etti. O zaman dahi Moskova'dan gelen cereyanlara karşı yine Mustafa Suphi'nin yüzüne bu millet tükürdü. **Onu, avenesiyle birlikte öldüreceklerdi. Fakat Allah razı olsun bildiğiniz gibi denizde, dalgaların arasına karıştı gitti. Yani bu nasyonalistler, milliyetçiler, bu Mustafa Suphi'yi ve komünistleri ta denizin dibine kadar yuvarladı. Allah bunlardan razı olsun. Bunu yapanların başında Deli Hamit Bey vardı. Bu adamlar dünya komünist olsa yine milliyetçidirler.** Bu böylece bittikten sonra burada zikredilen adamlar hakkında benim şahsî müşahade ve kanaatlerim vardır onları da arz edeceğim. Çünkü, temas ettiğim ve ismini zikrettikleri o adamlar hakkında benim şahsî bilgilerim vardır..."

Durun ama bu kadar değil Varınca'nın saçmalıkları, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali ve Şevket Süreyya Aydemir hakkında da ipe sapa gelmez iddialar ortaya atıyor:

"Bir numaralı komünist Nâzım Hikmet, Anadolu kuvayı milliye mücadelesinde, İstanbul'la alakasını kesmişti. Ben o vakit İnebolu'da kaymakamdım. İstanbul'dan vapurlar dolusu insan geliyordu. İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek için tek bir delik var, İnebolu. İki grup var, bu grubun birisi askerleri diğeri de sivilleri teşkil ediyor. Bana rapor verdiler, şu gelen vapurda üç şairimiz var, dediler. Bunlardan iki tanesi hamdolsun içimizdedir, birisi Halk Partisi'nin Milletvekili, diğer Demokrat Parti'nin Milletvekili, üçüncüsü de Nâzım Hikmet idi.

Ben o zamanki endişeleri nazara alarak her üçünü de İstanbul'a iade etmek istedim. Dahiliye Vekili ile doğrudan doğruya temas ettim. O vakit Refet Paşa Dahiliye Vekili idi ise de, o devirde kendisi meşgul olduğu için Adnan Adıvar Dahiliye Vekiline vekâlet ediyordu. Bana dedi ki, sen bunların ikisini iade et ama Nâzım Hikmet'i iade etme dedi. Niçin dedim ve ben Nâzım Hikmet'i çağırdım. Gel dedim, niye geldin, Anadolu'da ne hizmet edeceksin? Şiir söyleyeceğim dedi. Getir dedim getirdi ve şiirlerinin bir iki tanesini okudum. O zamanki Bolşevik terennümü hislerinden ibaretti. Anadolu'ya gidemezsin dedim. Ben gideceğim, orduya şiir söyleyeceğim, onları cesarete getireceğim. Türk köylüsü senin şiirlerinle harp edecekse etmesin, sen gideceksin birader, dedim.

Giderdin, gitmezdin; Adnan Beyle doğrudan doğruya karşı karşıya geldik. Çünkü vilayetle temas yok. Adnan Bey bana yazdı; kabul etmem dedim. O zaman bir vali vardı, Raşit Paşa. Bu zat bana dedi ki sen aksilik ediyorsun; işte üç kişi gelmiş, birisini gönderdin, bu da kalsın. Kendisine, canım paşam bu adam muzırdır, ben bunda bir tehlike görüyorum, bunu da gönderelim dedim. Canım yetişir, gençtir falan dediler. Halide Hanımefendi, kendileri de buradadır, onun anasını tanırmış, ahbabı imiş; bu gençtir, yetişir, ıslahı hal eder dediler. Ben, Ankara'da ehib-ba ve kurena[186] hükümeti teşkil etmek istiyorsanız ben orada yoğum dedim. Reşit Paşa yapma, etme dedi ve Nâzım Hikmet'i Ankara'ya gönderdik. Onun günahını hâlâ çekmekteyim. Ben dayanacaktım. Dayanacaktım yani, oradan İstanbul'a gönderecektim. Ne ise, Nâzım Hikmet budur işte. Bu adam anadan doğma komünisttir, yani Nâzım Hikmet öyle bildiğiniz gibi bir adam değildir.

Sonra; bu isimleri geçen komünistlerden üçüncüsü Sabahattin Ali'dir. Onların hareketlerini tespit etmek lazımdır. (Soldan, bunların mevzu ile alakası yok; sesleri) Efendim; ben vaktiyle işlenmiş günahları belirtmeye çalışıyorum. O günahlardan temizlenmek lazımdır. Bu Sabahattin Ali konservatuarda muallim iken, Stalingrad zaferinden sonra ne dese beğenirsiniz? Şu ağaç-

---

186 Dostlar ve arkadaşlar.

ları görüyor musunuz, bu ağaçlara numara koyun; Ruslar gelecek sizi asarken karışıklık olmasın. Herkes ağacına gelsin diyorlar. Bu adam sonra ne oluyor? Hiç.

Şu Şevket Süreyya sıtmaya tutuluyor. Deli oluyor, camları kırıyor, Gülhane Hastanesi'ne getiriyorlar. Benim de kızım orada yattığı için şahit oldum, yaşasın Stalin diye bağırıyordu, nedir niçin böyle bağırıyor dedim. Deli olmuş dediler. Hâlbuki bu onun tahtelşuurundan (bilinçaltı) geliyordu. Bunlara bir şey yapılmamıştır. Öteki ne oldu? Bulgaristan'a kaçarken kendi teşkilatı tarafından öldürüldü."

Kaymakama bakın kaymakama! **İnebolu Kaymakamı değil, İnebolu Padişahı...** İçişleri Bakanına, Valiye dikleniyor Nâzım Hikmet için. Ve zorla razı ediyorlar bu büyük (!) milliyetçiyi. Ve **"Bolşevikliği terennüm eden şiirler"... Yahu o tarihlerde Nâzım Bolşevizm'i bilmiyor ki Bolşevizm'i terennüm eden şiirler yazsın. O zaman 20 yaşında Nâzım...** Sallıyor Bay Varınca... Varınca'nın Nâzım'ın sonraki yıllarda yazdığı Kuvayı Milliye Destanından da belli ki haberi yok.

Ve şu geri gönderilen iki şair konusu: **O Şairler, Yusuf Ziya Ortaç ve Faruk Nafiz Çamlıbel'dir.** Onlar Ankara'nın emriyle geri yollandılar. **Nâzım Hikmet ve arkadaşı Vâ-Nû'nun izinleri Ankara'dan çıkmış, yollukları Ankara'dan gönderilmişti.**

Nâzım ve Vâ-Nû, Ankara'ya geldikten sonra, Matbuat Müdürü Muhiddin (Birgen) Bey (Taninci Muhiddin) onlara "Uzun bir şiir yazın. İstanbul gençliğini Millî Mücadele'yle ilgilendirin!" der. İki arkadaş oturup; *"Gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik!"* dizesiyle başlayan, içinde padişahı ve çevresini de eleştiren bölümün bulunduğu bir şiiri yazıp Muhiddin Bey'e sunarlar. Muhiddin Bey, şiiri çok beğenir ve yirmi bin kadar bastırıp dağıttırır.

Şiir, TBMM'deki padişah yanlısı milletvekillerini çok kızdırır. Muhiddin Bey'e ağır tenkitler yöneltilmesine neden olur. Bu olay üzerine, Muhiddin Bey, bu iki arkadaşı Maarif Vekâleti'ne devreder. Bolu'ya Vâ-Nû Fransızca, Nâzım da Türkçe öğretmeni tayin edilir. İki arkadaş, Ankara'dan ayrılmadan önce Mustafa Kemal Paşa ile de görüşme şansına kavuşurlar.

Gelelim Bay Varınca'nın öteki sallamalarına: Şevket Süreyya **"Yaşasın Stalin"** diye bağırmış, Sabahattin Ali ağaçlara numara vermiş... Sabahattin Ali'yi kendi teşkilatı öldürmüş... Ne teşkilatı, hangi teşkilat? Sabahattin Ali'yi o günkü milli emniyetin öldürttüğü, artık bir giz değildir.

Aklı başında hangi insan inanır bunlara?

Aklı başında kimse inanmaz ama, o koca mecliste bu yalanları bunların yüzüne çarpacak kimse çıkmamış, CHP Grubu bile sessizce dinlemiş.

Bu Varınca denen adam Bayburtlu, benim de yerdeşim, bir üzüntüm de budur...

Mustafa Suphi'nin Düşünceleri, Konuşma ve Yazıları...

Türkiye komünist hareketinin tarihinde önemli eksikliklerden biri teorisyene sahip olmayışıdır denebilir. Komünist hareket önemli stratejistlere ya da siyaset adamlarına sahip olmuştur ancak teoriyi yeniden üretmek ve ideolojik girdiler yapmak konusunda fazla yaratıcı olamamıştır. Bu nedenle 1990'lara gelinceye kadar komünist hareketin liderlerinin geride bıraktığı önemli bir yazılı külliyat olduğu söylenemez. Mustafa Suphi bu açıdan bir istisnadır...[187]

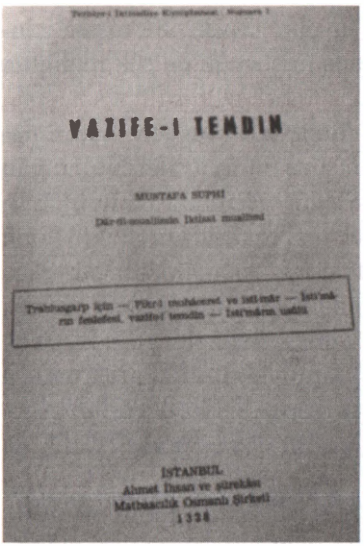
Uygarlaştırma Görevi (Vazife-i Temdin)

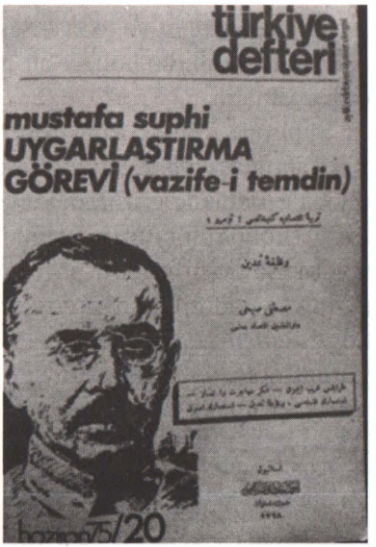
Türkiye Defteri adlı derginin Haziran 1975 sayısında yayımlanmış Mustafa Suphi'nin "Vazife-i Temdin"i... Biz de oradan aldık... Aslında Mustafa Suphi'nin Türkiye'de yayımlanmış olan tek telif eseri. Eserin yeni yazıya aktarılmış kapağı ile dergi kapağı aşağıdadır:

Nuri Özden, adlı yazar, bir sunuş yazısı yazmış. Bu yazıyı da olduğu gibi vermek yararlı olacaktır:

---

187 Nahide Özkan https://gelenek.org/makalekonu/kuba-latin-amerika/ Sayı 129|Ocak 2016.

"Vazife-i Temdin, Mustafa Suphi'nin Türkiye'de yayınlanmış olan tek telif eseridir. 1912 yılında İstanbul'da yayınlanan bu küçük kitabın, Mustafa Suphi'nin biyografisinde önemli bir yeri olduğu kanısındayız.

Vazife-i Temdin, Mustafa Suphi'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1912 yılı başlarında uğraştığı en önemli siyasal ve askeri sorunu olan Trablusgarp Savaşı üstüne yaptığı genel bir çözümlemedir. Ve savaşın günlük gelişmelerinin çok ötesinde, olaya tarihsel bir yaklaşım denemesidir. Bugünkü Türkçemizde 'Uygarlaştırma Görevi' olarak karşılayabileceğimiz başlığı bile, savaşı değerlendirme açısının genişliğini ve derinliğini belirtmeye yeterlidir sanırız.

Vazife-i Temdin'in ana tavrı anti-kolonyalist bir nitelik taşımaktadır. Mustafa Suphi, Trablusgarp'ı Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparmak isteyen İtalya'nın açıkladığı gerekçelerin haksızlığını, tutarsızlığını ve yanlışlığını ortaya koyarken, kolonyalizm politikasının girdiği her yerde, onu uygulayanlarca ileri sürülen 'uygarlaştırma görevi'nin tarihsel olarak doğuşunu ve gelişmesini ele almıştır. Ve bu politikanın ekonomik ve siyasal bakımdan haksızlığından ve tutarsızlığından çok, bunun bilimsel

olarak yanlışlığını ve haksızlığını savunmaktadır. Bu tutum içindeki açıklamalarda politik bir bilince rastlamak da pek mümkün olmamaktadır.

Şüphesiz, böyle bir değerlendirmede, Mustafa Suphi'nin 1912'lerde içinde bulunduğu düşünce ve bilinç aşamasının bütün nitelikleri açıkça gözükmektedir. Vazife-i Temdin, bu haliyle liberal ekonomik-politik terimler ve burjuva-milliyetçi ideolojik tanımlarla dolu bir eser görünümündedir. Aslında eser bu görünümüyle bile büyük bir değer taşımaktadır. **Gerçekten savaşı, doğrudan ilişiği yokmuş gibi görünen nedenlere dayanarak yorumlaması ve onu belli bir gelişimin sonucu olarak ortaya çıkan bir politikanın ürünü olarak görmesiyle, o günün siyasal ve düşünsel ortamında, çok ileri bir düzeyi temsil ettiği de açıktır.**

Eser, yeni harflerle ilk olarak gün ışığına çıkarken, Mustafa Suphi üstüne ileride yapılacak bilimsel biyografi çalışmaları için, önemli bir kaynak olması dolayısıyla, metnin sadeleştirilmesi yoluna gidilmemiş, yazarın anlatım biçimi özellikle korunmaya çalışılmıştır."

Bizse yeni kuşakların rahatlıkla anlaması için bu kitapçığın önemli bulduğumuz yerlerini günümüz Türkçesi'ne çevirerek, okurlarımıza sunacağız.

Hadi başlayalım:

Trablusgarp İçin

İtalya Hükümeti Bâb-ı Âli'ye verdiği 28 Eylül 1911 tarihli notada, Trablus ve Bingazi topraklarının bulundukları terk edilmiş olma durumundan ve Kuzey Afrika'nın kalan bölümlerinde görülen uygarlık gelişmesinin bu yöreyi de kapsaması zorunluluğundan ve bununla komşu olan İtalya'nın ilgili olduğundan abartılı bir dille dem vuruyor. Ve birkaç gün sonra (29 Eylül 1911) Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmekle, Trablus ve Bingazi'de bir vazife-i temdin/uygarlaştırma görevi (mission civilisatrice) üstlenmiş oluyor.

Uygarlaştırma görevi! Bütün âlemin bir Osmanlı toprağı olduğunda tereddüt etmediği Trablusgarp ve Bingazi'ye tecavüz için fırlatılan bu iki sözcük karşısında tüm Osmanlılar, Osmanlılığa sınırsız bağlılığı olan bir İslam âlemi ve son olarak da insanlığa saygılı yüksek ahlaklı kişilikler, uzun süren üzüntülü bir duraksama ve hayret geçirdiler.

Gazeteler ilk bir iki günde böyle bir görevin anlamsızlığını ileri sürdüler; hele İtalya'nın Sicilya'sı bütün haydutlarıyla orta yerde dururken, bu 'uygarlaştırma görevi'ni başka ulusa ve ülkelere silahlı saldırı olarak algılamasını saçma buldular. Ne ki, aradan biraz zaman geçince, hararetli savaş olaylarını basın sütunlarına doldurdukça, bu iki sözcük örtülü kaldı.

İnsancıl olmanın kurallarını oluşturan bazı meseleler vardır ki, herkesçe bilinmiş, tanınmış sanıldığı halde, günlerin yığdığı tozlar altında gerçekten işlemez ve saklı kalmıştır. İnsanlar arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışma esas olduğuna göre, son yüzyıllarda bir aile bireyi gibi ilişkide bulunan türlü ulus ve ülkelerin görev ve karşılıklı hukukları acaba İtalya'nın ileri sürdüğü 'uygarlaştırma görevi' niteliğinde bir yasalar dizisi de doğurmuş mudur?

İşte görülüyor ki, işlerin ve olayların insafsız hücumlarına karşın biz hâlâ bu iki sözcüğün karşısında serinkanlı düşünüyoruz. Ve bu satırları ülkenin ekonomi eğitimine, 'uygarlaştırma görevi' adı altında armağan ediyoruz.

'Uygarlaştırma görevi'ni genel beşerî ilişkileri esas alarak yalnız felsefi bir bakış açısından incelemek bizi, çalışmamıza vermek istediğimiz(yararlı iş)den uzaklaştırır korkusundayız. Öte yandan bu iki sözcüğün, 'uygarlaştırma görevi' (mission civilisatrice) Avrupalıların sömürgeleştirme politikasına girmiş bir terimden öte bir önemi de -ne yazık ki-bulunmamaktadır.

Onun için okumalarımızı bu bakış açısından ileriye taşıyarak, sömürgeciliğin -ve sömürgecilerle sürekli ilişkide bulunan göçlerin- niteliğini ve nedenlerini ortaya koyduktan sonra, son zamanlarda oluşturulan ve kararlaştırılan, felsefesini ve yöntemini ülkenin ekonomi eğitimine hizmet edecek surette ve mümkün olduğu kadar bilimsel ve kılgısal bir içerikte izaha çalışacağız.

Göç Düşüncesi ve Sömürgecilik

Belde tarihleri incelendiği zaman iki büyük ve esaslı hareketi görmemek mümkün değildir: Göç ve sömürgecilik. İlkel ve basit insanlar, toprağa bağımlılığı çok zaman hissetmemişler, otlakları, meyvelikleri, avlakları azalan yerleri tedricen bırakarak daha verimli topraklar aramışlardır. Bu da insanlık için geçirilmesi gerekli bir evredir.

Kuzey bölgelerin ya az verimli vahalarında ya da derin ve karanlık bozkırlarında yaşadıkları sırada Moğollar o sürülerle birlikte göçer durumda idiler. Çünkü onların sütleriyle geçiniyor, onların etini yiyor, yününü giyiyorlardı.

Sürüler besleyen her insan topluluğu mutlaka göçer değildir; gelgelelim Moğollar, sonra Türkler, Hunlar ve Tatarlar topraklarının, birbirini izleyen pek soğuk ve sıcak mevsimlerde hayvanlarını geçindirmeye uygun olmaması yüzünden sürekli bir seyahate mahkûm idiler; yağmurlar, seller, soğuklar, sıcaklar, karar ve hareketleri için birer ölçü... Koyun ve keçilerle serüvenli bir yaşam geçiriyorlardı. Bir süre sonra çokça at ve deve de beslemeye başladılar. Bu hayvanlar için daha az serüven ve daha az göçerlik gerekiyordu.

Bir yandan hayvan sayısının artması, öte yandan kendi nüfuslarının da artması ile özgüvenleri de artmaya başladı ve artık kuzey topraklarında aza kanaat döneminin bittiğine hükmederek güneye ve batıya göç etmeye başladılar. Tarih, akınları böyle izah ediyor...

(...) Tarihin istila sütunu altında göreceğimiz bütün olaylar ve olgular bize kentleşme ve sömürgecilik hakkında pek karşıt düşünceler verir; kentleşme ve sömürgecilikten çok yakıp yıkmaya ilişkin görüntüler karşısında kalırız. Ancak pek garip görülmemelidir ki, tarih felsefesi bütün bu olayları yerleşik uygarlıkların esasları içinde belirtip kanıtlamaktadır.

Gerçi zaman geçtikçe insanlık algısının oluşup gelişmesi ile insanların hareketlerinde bir teknik yöntemler meydana gelmeye başladı. Böyle insan kitleleri arasında gittikçe artan ilişkiler te-

cimsel alışveriş ve devinimlerde bir merkeziyet oluştu. Sallar ve sonunda gemiler üzerinde de denizler, ülkeler aşıp alışveriş ettikten sonra yine tutulan bir merkeze geliniyordu. İnsanlar artık o sonsuz ve yorucu serserilik yaşamından bir dingin yaşama ve refaha kavuşuyorlardı.

(...) İşte görüyoruz ki, insanların bir karargâh edinmeleriyle; avcılık döneminin çiftçilik evresine geçmesiyle kentleşme ve bayındırlık düşüncesi başlamış oluyor ve ticaretin ilerlemesiyle bu bayındırlık düşüncesi büsbütün ortaya çıkıyor.

Deniz ticaretinde çok ilerleyen Fenike, Kartaca ve sonra da Yunanlıların bir ticari şube gibi içte ve kıyılarda kurup imar ettikleri ülkeler kimi zaman asıl karargâhlarını geride bırakacak biçimde gelişme göstermişlerdir.

(...) İlkel kavimlerin istila nedenlerini az çok izah edebilen tarih, yerleşik ve uygar Fenikelilerin, Kartacalıların, Romalılar ve Yunanlıların hareket ve bayındırlık girişimlerini başka başka nedenlere ve güdülere bağlıyor. Ne ki her durumda, bu beşerî olaylarda beliren bir etmen varsa, o da göçtür. Göç, insan yaşamı ile birlikte doğmuş gibidir. Onun için Moritz Vagner: "Göç kuramı, evren tarihinin esas noktasıdır" diyor.

Yeniçağda da bu devinimler sürüyor. On beşinci yüzyıl sonlarında Amerika'nın keşfi ve Afrika, Asya, Avustralya anakaraları hakkındaki coğrafi bilgilerin genişlemesi, Avrupa'dan çok sayıda göçlere neden olmuştur.

On altıncı yüzyılda Güney Amerika, on yedinci yüzyılda Kuzey Amerika... Avrupa nüfusunu sarsacak derecede oluşan göçlerin nedeni, Gladston'un dediği gibi insanların altına olan aşkından başka bir yerde aranmamalıdır. Bu göçmenlerin bir bölümü maden ocaklarında, umutlarını gerçekleştiremeden ya da hoş düşleri henüz yaşama geçip gerçekleşirken can verdiler. Ancak hiç kuşku yok. İspanya'dan, Portekiz'den, İtalya'dan, Fransa'dan, Almanya'dan, İngiltere'den göç eden bu cesur, muhteris ve maceraperest göçmenlerin girişimleriyledir ki, yeni dünyada bugün altın ve gümüş sütunlar üstünde pek görkemli, ulu ve yüce bir uygarlık anıtı dikilmiştir.

Sömürgecilik Düşüncesinin Esası

Oluşumunu tamamlamış ulusların bireylerinin ülkelerini terk etmeleri ve gurbete çıkmaları ne denli güç ise, ülkelerini unutmaları da o derece güçtür. Onun için böyle köklü uluslardan ayrılarak ilkel ve keşfedilmemiş yerlere gitmeyi başaranlar, uzmanlıklarına ve ulusal eğilim ve birikimlerine bağlı olarak tüm girişimlerini anayurtları adına yapmışlar ve ülkelerinin uygarlık güzelliklerini, iş ve sanayisini, ticaretini, dinini, dilini kendi ülkelerine döndürmeye çalışmışlardır.

İşte sömürgecilik düşüncesinin kaynağı, ruhu burada kendini göstermektedir. Bir ülke, içinde yaşayan kavim tarafından köyler, kasabalar, şehirler, çiftlikler, malikâneler vücuda getirmek bir imar faaliyeti olduğu kadar aynı kavim bireyleri tarafından uzaklarda yine o ülke çıkarına şehirler ve malikâneler yapmak da sömürgeciliktir. Portekiz ve İspanyolların koca anakaraları, kendi ülkeleri adına kaydetmek istemeleri bu düşünceye, bu esasa dayanır.

Sömürgeciliğin Felsefesi: Uygarlaştırma Görevi (Vazife-i Temdin)

Bu ön çözümleme ile genel niteliği hakkında bir fikir edindiğimiz sömürge devri, şimdiki zamanda bir felsefeye, bir de yönteme ulaşıyor.

Deniliyor ki sömürgecilik, bazı zorunluluklar durumunda bir ülke halkından bir bölümünün bir başka ülkeye taşınması ya da göçüyle, buraları ticaret için çıkış yeri olarak belirlemelerinden ibaret ve bu kadar basit değildir. Bugünkü dünya, insan uygarlığı bakımından dört bölüme ayrılabilir: (1) Batı uygarlığına sahip olanlar, Avrupalılar gibi. (2) Çeşitli uygarlıklara sahip oldukları halde, topluca ve birlik olarak yaşamları ve tarihleri itibariyle bir ulus olarak yaşamaya ve kendilerini yönetmeye mecbur uluslar, Çin ve Japonlar gibi. (3) Bir ulus oluşumuna yaklaşmış ılımlı karakterli, oldukça ilerici, ancak yerleşik olmayan, karışıklığa elverişli kavimler, Hindular ve Cavalılar gibi. (4) Dünyanın büyük

bir bölümünü işgal eden, vahşi ve barbar aşiret ve kabileler gibi sürekli çatışma içinde yaşam sürdüren, sanayiden yoksun, arazi ekip biçmekten habersiz ilkel kavimler.

Dünyanın her türlü verimli doğaya sahip olan büyük bölümünü ehlileşmemiş topluluklar elinde bırakmak ne anlaşılabilir ne de haklıdır. Onun için uygar kavimlerin, yukarıda belirtilen dört sınıf halktan son iki sınıfa müdahale ile onları vesayetleri altına almaları, meşru olduğu kadar da insancıl bir görev, bir yüce uygarlaştırma görevidir. Öyleyse ticaret ve çıkış yeri olarak kullanmak siyaseti ile sömürgeciliği birbirine karıştırmamak gerekir.

Sömürü eşya alıp satmaktan başka bir şeydir. Sömürünün yerel halk ve toprak üzerinde derin bir eylem ve etkisi vardır. İlkel kavme, bir eğitim, bir düşünsel adalet verir, bilmiyorlarsa sermayenin niteliğini ve kullanım yolunu öğretir, işbölümünü gösterir ve bu görevi yerine getirmek üzere yalnızca ticari ilişkiler yeterli olmaz, anayurdun yalnız ürünleri, mamulleri, sanat yapıtları değil; sermayesi, işletmesi, mühendisleri, değer ölçüleri ve halkının yerleşik bir bölümü oraya göçmelidir.

Bundan dolayı, sömürgecilik, denilebilir ki, düzenli ve uygar bir halkın; toplumsal durumu düzensiz ya da kurumsallaşmamış olan ilkel bir halka karşı bir yöntem ve düzen içinde oluşan uygarlık ve bayındırlaştırma harekâtıdır.

Batı uygarlığının en uçsuz anakaralarda, en barbar halklara yönelik cebir ve şiddetle ve birçok silahlı girişimlerle ilerlemesi: Avrupa ticareti ve askeriyesinde demesek bile, üniversite kürsülerinde bu felsefe ile izah ve telif edilmektedir. Felsefe denildi mi, en kaba ve maddi şeyler yumuşaklık kazanır. En sıradan ve doğal olaylar, en önemli yasalara bağlanır. Denilebilir ki, felsefe sert şeyleri örtüp saran bir akıcı düşüncedir. Bizim göç ve sömürünün nedenlerinde belirttiğimiz gereklilikler bakınız burada ne çekici ve mantıksal nedenlere sığındı.

Bu felsefenin sahibi, Fransa'nın ileri gelen iktisatçılarından ve enstitü üyelerinden Mösyö Pol Löruva Bolyo (P.L. Beaulieu)'dur.

Ancak bu felsefeye ve sömürüye kesinlikle karşı olan düşünceler de yok değildir. Jan Baptist Say, Gobden ve Mösyö dö Mo-

linari gibi en büyük Avrupa bilginleri, sömürgeciliğin meşruiyetini yadsımışlar ve bir 'uygarlaştırma görevi' ile yanına gidilen halkın ya da kabilenin çoğunlukla mahvolarak, sarf edilen sermayelerden ve bu kadar zahmet ve sıkıntılardan da yarar sağlanamadığını ileri sürmüşlerdir.

Bir sömürge yeni dikilen bir ağaç gibidir. Meyve vermesi için birçok emekler, özenler, uzun zamanlar ister. Bundan dolayı, sarf edilen sermaye ve mesainin hayırlı sonuç vermediğini hemen iddia etmek yerinde değildir. Ve birçok yerlerde yararlanılmaya başlanılmıştır. Ancak yanına gidilen halk ve kabilenin ıslah ve uygarlaştırılması sömürgecilik felsefesinde büyük yer tutan bir yüce insanî görev olduğuna göre sömürgede şimdiye dek cereyan eden facia yaratıcı olaylara ve yerli halkın günden güne aşağılanma ve yok oluşuna kayıtsız kalmak doğru değildir.

Avrupalıların uzak ülkelerdeki harekât ve girişimlerini sözü edilen uygarlık görevi adına sayacak olursak sonuçta beklenmeyen ve çok ters bir noktaya varmış oluruz. On beşinci yüzyıldan on sekizinci yüzyıla dek aslında Avrupa kavimlerinin ahlaksal niteliklerinin "servet sağlamak için her şeyi yapmak" yoluna kendini adamak olarak anlayabiliriz. Onun için arazi keşfi, halkını kendi çıkarları için her biçimde kullanma, onları maddeten ve ahlaken her yönlü zarara uğratan ilk istilacıların bir uygarlaştırma görevi değil; zulüm ve vahşetten başka bir şey yapmamışlardır.

Yüce ve uygar denilen Avrupa ırkları, bu yeni memleketlerde çok zaman en adi ve cimri yaratılışlı kimseler tarafından temsil edilmiş ve biçare yerlilere bunlar tarafından uygarlığın en fena âdetleri, en aşağılık hisleri, en tehlikeli hırsları telkin olunmuştur. Hiçbir ahlaksal ilkeye tabi olmaksızın alkole, afyona, çalışmadan kazanmaya, yani tembellik ve hırsızlığa müptela olan bu zavallı yerliler, çaresiz yerlerini başkalarına terk ederek geriye doğru çekilmeye ve yaşamsal yetenekleri dışında yaşamaya mecbur ve mahkûm olmuşlar ve sonunda en dar, en fena yerlerde perişanlıktan, açlıktan, uzun süren çatışmalardan ve tutsaklıktan, soylarına yayılan zaaf ile yıkılı kalmışlardır.

Amerika'da Avrupa istilası, otokton halkının çöküşüne neden oldu. Peru ve Meksika Hindûlarının birçok savaş ve çatışmalar-

dan sonra, soyları, vaktiyle kendi egemenlikleri altında yaşayan kabilelerden daha aşağı bir konuma gelmişlerdir. Afrika'da ise Avrupalıların istilası, Amerika'dan daha iyi sonuçlar vermemiştir. Tam üç yüzyıl süresinde Avrupa ticareti esirciliğe özgülenmiştir ve bunun zavallı zencilerin maddi ve manevi ilerlemelerini üstlendiğini de kimse iddia edemez. Kuzey Afrika'daki Arapların soyca bozulmaya başladıkları ve bilgi ile uygarlıktan yararlanamadıkları istatistiklerle sabittir.

Çeşitli anakaralardaki ilkel kavimlerin daha uygar ve daha ileri ırklarla temasından ortaya çıkan bu çöküş ve yok oluş, yalnızca insanlık değerleri bakımından etkileyici ve üzüntü verici değildir, bundan sömürgeciliğin görünür amacı olan uygarlık ve bayındırlık da kaybetmiştir. Çünkü nüfus aşağı düşüp çöktükçe, beşerî üretim güçleri de kaybediyor demektir. Bu kötü sonuç, yeni ülkelerde uygulanan ve izlenen sistemin bozukluğuna verilmek gerekirken gariptir ki, Darwinizm yorumuyla ortaya -bir yasa demeyelim- fakat bir ek yasa çıkarılmıştır: "Hallerinden daha yüksek bir eğitim yeteneği bulunmayanlar yok oluşa mahkûmdular." Fakat Amerikan otoktonlarının ve Afrika zencilerinin daha yüksek bir eğitime yetenekli olmadıkları nasıl belirlendi? Bu yeteneği yadsımak insan soyunun onurunu ayaklar altın almaktır.

Öte yandan Avrupalıların Asya istilası da saldıkları ağır rüsum ve vergi ile Asyalılara pek pahalıya mal olmakla birlikte burada hükümetlerin aracısız ve bizzat hareket etmeleriyle uzun dönemlerden bu yana süren bir yaşam ve yönetim kurulması başarılmıştır. Bu itibarla yerli halk çalışmak zevkini alarak zaman ve asayiş ile Asya ırkları yok olmadığı gibi nüfus yoğunluğu da artmıştır. (Fakat şu da göz önüne alınmalıdır ki, Asya'da öteden beri yaşayan büyük uygarlıkların bazı yapıtları henüz var olmakla birlikte, halk da Afrika ve özellikle Amerika halkından daha örgütlü ve düzenli idi).

Sözgelimi İngiliz Hindistan'ında nüfus, sanılıyor ki, hiçbir zaman şu durumdaki kadar artmamıştır. Batı uygarlığının müdahalesiyle dikkati çekecek ölçüde ileri giden ülkelerden biri de Cava ve Madera'dır. 1816'da buralarda 4-6 milyondan ibaret olan halk, Hollandalıların iyi yönetimiyle sayılarını koruyarak

1886'da 22 ve şu anda da 25 milyona ulaşmışlardır. Afrika'da da böyle bir örneğe rastlarız. Mısır, eski nüfus yoğunluğunu koruyabilmiştir.

Bu inceleme ile anlaşılıyor ki, Amerika, Afrika ve Avustralya'da bazı ırkların yok oluşunu yalnızca "Güçlülerin zayıfları yutma ve özümsemeleri" kuramına ya da yukarıda denildiği gibi daha yüksek bir eğitim yeteneğine sahip olmamalarına yormak doğru değildir. Belki bu yüzyılda sömürgecilik felsefesini yüceltme ve Avrupalıların o kadar övündüğü "uygarlaştırma görevi"nin sömürgelerde layıkıyla ve gerçekten uygarlık ve insanlığa uygun bir biçimde, adalet ve dikkatle uygulanamayışından kaynaklanmıştır.

Sömürgeleştirme Yöntemi

İşte bu biçimde sömürgeleştirme yöntemine ulaşıyoruz. Bu uzak ülkeleri ve o ülkelerde yerleşik insanları nasıl yönetmeli ki, Avrupalıların çoğunlukla hileli ve sahtekâr durumlarla ileri sürdükleri "uygarlaştırma görevi" yirminci yüzyıl insanlığına layık bir biçimde uygulanabilmiş olsun?

Burada sorunu mösyö Jozef Şayye ve bütün iktisatçılar gibi ikiye ayırmaya mecbur oluyoruz:

Öncelikle bireyleri yönetenlerin, zaten kimi zorunlu gerekler dolayısıyla, bireylerin nasıl göçeceklerini ve önceden kendileri için bilinmeyen uzak yerlerde birer ikinci vatan kurduklarını söylemiştik. Şimdi maddeyi genel yönleri itibariyle daha yakından inceleyip etüt edelim.

Bireyler sömürüyü nasıl başarabilir? Sömürgeler oluşturmak için öncelikle bireysel güçlerini sarf ederler. Sonra bir sermayeye hem de büyük sermayeye gereksinme vardır. Bu büyük sermayeler ise bir kişinin servetinden çok tüm fertlerin toplam servetinden oluşur. Şu halde bireylerin gerek bireysel güçleri, gerekse sermayelerinin katılımıyla bir şirketin, bir toplumun vücuda geldiğini görüyoruz. Ve gerçekte bir kişinin tek başına sömürüye kalkışması işteki önemden dolayı neredeyse olanaksızdır. Ve son zamanlara dek sömürgeleri böyle bir şirket halindeki bü-

yük kumpanyalar yönettiği gibi, İngiltere'de hâlâ bu kumpanya yöntemine başvurulmaktadır.

Ancak bu kumpanyaların şimdiye dek izlediği ve kendisi için gerekli kıldığı yöntem ve araç, hareket nedeni olan "uygarlaştırma" ile bağdaştırılacak gibi değildir. İzlenen yöntem, son zamanlara dek: Faaliyet alanlarını, daha verimli olabilmek üzere sınırlama, bazı maddelerle hububat ticaretini tekel altına almak, sonra bu madde ve hububatın sınırlı miktarına çalışmak ve sonunda ticari ödemelerde en büyük esas: Çok düşük fiyata satın alıp pek yüksek fiyata satmaktan ibaretti denilebilir.

Bu tarz sömürü o topraklardan geçici bir süre zarfında sömürge durumunda bulunanlara bir miktar fayda sağlamaktan öte işe yaramaz. Fakat o toprak bu geçici sürenin bitiminde iflas eder, verimsiz kalır, üzerinde yaşayan insanlar da o ellerde artık duramazlar başka yerlere çekilirler. Bacon, Jean de Witt, J.B. Say gibi sömürü karşıtlığı belgeli iktisatçıların tavrı, bu kumpanyaların yaptığının bir ihtikâr ve kötülük olduğundandır.

Bu kumpanyaların kişisel girişimden sayılmaları, doğrudan doğruya hükümetler tarafından himayeye ihtiyaç olmamasından kaynaklanmıştır. Çünkü yeni dünyanın keşfi ile o kadar boş yerler bulundu ki, buraları bir bayrak dikmek ile fethetmek mümkün olurdu. Demek ki bu kumpanyalar kişisel girişim sayılmakla birlikte yine bir milli yanları da vardı. Ancak sonraları bu gibi yerlerin azalması ile sömürünün resmi faaliyetlerde bir özel dal haline gelmesi, işin niteliğini değiştirmiş, doğrudan doğruya hükümetler girişimci olmuştur.

Hükümetleri girişiminde bireylerin kişisel güçlerine ihtiyaç yok mudur? Hükümet de bireyin temsilcisi olmakla birlikte bu iyi sorudur. Kuşkusuz hükümet bir yeri sömürü düşüncesiyle işgal edince, ülkenin uygarlık yapıtlarını oralara taşıma ve oralardan bazı çıkarlar sağlamaya yönelik işlerde bireylere kesinlikle muhtaçtır. Bu yeni ülkelere, yurttaşlarından ne kadar çok göç ettirebilirse o kadar çok yararlanır. Onun için hükümetler, halkından, sömürgelere göç edenlere bazı ayrıcalıklar tanımışlardır. Ancak ne yazık ki, kolon (Colons) adı verilen bu Avrupalılar, çoğunlukla ülkelerinde bir işe yaramamış, hayatlarını kazanamamış kimseler-

dir. Daha önce de biraz değindiğimiz gibi, gittikleri ilkel halklar arasında ülkelerinin uygarlık gereklerini yayma ve bildirmeye; insanlık, onurluluk telkinine yapıları esasen uygun değildir.

Yaşam tehlikesi içinde titreyerek ülkesini terk eden kolonlar, buralara gelince ve biraz yaşam, biraz refah görünce bütün sömürgeyi kendi malikâneleri sayarlar, ayrıcalıklarını kötüye kullanarak biraz servet sahibi olan yerlileri mahvetmek isterler. Çoğunlukla içlerinde yerlilere karşı bir kin ve garaz vardır ki, kolaylıkla yok olacak gibi değildir. Sonra asıl ülkelerinde uygulanan yasaların, iyi kötü her türlü kurum ve geleneğin burada da olmasını isterler. Oysa ki, bütün bu haller ilkel bir ülkenin yok oluşuna neden olur. Böyle kolonlar tarafından yönetilen bir ülkede az zaman içinde müthiş bir bunalım, bir kısırlık baş gösterir. En çok da yine yukarıda belirttiğimiz üzere yerli halkın her türlü medeni haklardan yoksunluğu ülkede çalışacak güç bırakmaz.

Demek oluyor ki, hükümetlerin sömürge girişimlerinde bireyin kişisel güçlerine gereksinme olmakla birlikte kolon biçiminde bir özel konum ve mevki sahibi olan bu gibileri hükümet işlerine karıştırmak, bir kolon hükümeti kurmak, ülkenin geleceği bakımından hiç doğru değildir. Hükümetin bu yeni ülkeye bayrağı altında getireceği halkın birer girişimci, orada bulunan yerliler için birer çalışma örneği olacaklar ve yerlilerden olumlu anlamda; onlara işi öğretip yaşamlarına yetecek ölçüde aylık sağlanmasıyla yararlanacaklardır. Öyleyse bu göçmen halkın yerlilere bir söz geçirme ve vesayet hakları olacaktır, bu doğal bir durumdur. Gelgelelim hükümetin kamu gücü vardır. Hükümetin bu yeni ülkelerde zirai, sınai, ticari bir ekonomi politikası bir toplumsal siyaseti olması gerekir. Böyle yeni girilen, henüz bilinemeyen, ilkel insanlar yurdunda en büyük görev hükümete düşer. Hükümet söz geçirme hakkını bütün genişliği ile kullanmalıdır.

Hükümetin göçmenler karşı durumu: **1**-Çalışkan, sömürgeye göre iyi çiftçi ve sanatkâr olanları göçe özendirmek, **2**-Göçten sonra bunları refah sağlanması ve servet edecek biçimde arazinin bölümlerine dağıtmak, **3**- Ve servet kazandıktan sonra ülkeyi terk etmemelerini sağlamaktır. Çünkü çoğunlukla işe yaramaz adamların sömürgede dolaşmaları sefaletten başka bir şey getir-

meyeceği gibi anayurda yeniden dönmek de göçmeni servet edinmede aceleciliğe ve meşru olmayan yollara sevk etmektedir.

Yerlilere gelince: Hükümetin bunlar karşı durumu daha da nazik ve önemlidir. İlkel halkların eğitim ve uygarlaştırılmaları ve mutlu edilmeleri, hükümetin izleyeceği siyasetin ereğini oluşturacaktır. Şimdiye dek edinilen deneyimlerin özel değeri vardır. Bu gibi halkların Avrupa uygarlığına karşı duramayacağı bitip çökecekleri olasılığını, kapsamlı olarak, bütün neden ve sonuçlarıyla incelemek gerekir ki, hükümetler belirtilen amaçlara erişebilme siyasetini izleyebilsinler.

Burada ilkel kavimlerin ilerleme nedenleri ve uygarlıklarından söz edecek değiliz, bu sosyal bilim ve yaşam içinde çözülecek bir denklemdir. Ancak şunu söyleyeceğiz ki, herhangi bir organı taşıyamayacağı maddelerle doyurmaya çalışmak, o organı tahrip etmek demektir. Amerikalı, Afrikalı... İlkel kavimleri bugün Avrupa uygarlığı ile eğitmeye kalkışmak doğru bir şey olamaz. Evrene egemen bir azar azar verme yasasının varlığı yadsınmamalıdır. Avrupa gelenek ve kurumlarının bu ilkel yerlere sevkiyle, orada var olan görece bir düzeni bozmak, ilerlemeyi bir kat daha geciktirir. İlkel halkların saygı duydukları esaslar ve kurumlar vardır. Bu esas ve kurumlara onlarla birlikte saygı gösterilmeli, çünkü bu gibi halklar arasında düzeni sağlayacak başka düşünceler henüz yayılmamıştır.

Ogüst Komt'un dediği gibi bilimin bir metafizik dönemi olduğu gibi, düşüncenin de, uygar ülkelerde bile bir metafizik evresi vardır. Şu halde Otokton ya da Patagonları kimi düşünsel esaslara dayalı uygar kurumlarla, sözgelimi Fransız Kod Sivili (Medeni Yasa) ile hemen yönetmeye kalkışmak ne büyük hatadır. Bu düşünceyi daha ilerlemiş insanlara bile -hele bizim ülkemizde yer yer- uygulayabilirsiniz. Öyleyse yeni keşfedilen/gidilen ilkel ülkelerdeki insanları iyi yönetebilmek için ilke yapılacak şey, tüm maneviyat ve ahlaklarını tahlil ve ona göre toplumsal düzeni bir kat daha belgelemekten ibarettir diyebiliriz.

Maddi yönlerine gelince: Hangi cins ve ırktan, hangi çevre ve ülkeden olursa olsun, insanlar ya üretim ve mübadele ile ya da hırsızlıkla geçim sağlamışlardır. Avrupalıların uygarlıkları kadar

tahrip güçleri de ilkel kavimlerin ilerisindedir. Silahlarıyla, toplarıyla Avrupalı, herhangi bir ilkel halka korku verebilir, onun için bu halkların çalışarak, üreterek, mübadele ederek geçinmeleri savaş ve ganimet ile geçimden daha kolay ve daha az tehlikeli olarak algılamaları ve az zamanda yaşamı iş ve emekle göğüslemeleri mümkündür.

Gelgelelim bu olanağın sağlanabilmesi için öncelikle Avrupalıların gittikleri yerlerde, az zamanda zengin olabilmek için yerlileri mahvedip öldürmemeleri, değerli taşlarını, kemiklerini gasp edip çalmayarak adil ve insancıl olmaları gerekir. Yapılacak şey ülke içinde asayiş ve güveni yerli-göçmen demeden herkese eşit olarak uygulamak ve herkesin kişisel dokunulmazlığı ve mal güvenliğini sağlamaktır.

İşte sömürü yönteminin esas çizelgesi böylece ortaya çıkıyor.

Yaşta ve Başta Gençlik

Mustafa Suphi'nin Bakû'da 15.10.1920 tarihinde yazdığı bu yazıyı gençlik algılaması açısından son derece ilginç ve doğru bulmaktayız.

"Şark'ta gençlik; aile muhitinden başlar da, mektebe, medreseye, iş, sanat ve hükümet müesseselerine varıncaya kadar zincirli bir esarete mahkûmdur; fakat gençliği bu zulüm ve esaretten kurtaracak kuvvet yine gençliktedir. Onun için gençleri ikiye ayırmak mecburiyetini hissediyoruz; bir kısım yumruk alında her türlü esarete, zulme tahammül eden mütevekkil ve zavallı gençler; diğer kısım uyanık fikirli, serbest ve halaskâr (kurtarıcı) gençler ki, gençlik şiarı altında yaşamak liyakatini kazananlar şüphesiz bu ikincilerdir.

Aile münasebetinde gönlünün bütün sünuhatına (içe doğuş) sahip olmayan, ana babasının makul, gayrimakul, beşeriyet için faide (yarar) veya zararlı her türlü emrine, telkinatına (aşılamasına) yalnız dinî ve itiyadi (alışkanlıkla) tevekkülle itaat eden gençler, herhangi bir kızla yalnız emri meşru (yasal ve dinsel buyruk) ve mutadı (alışılagelen) ifa ve itmam (tamamlama) için

evlenmeye razı olan delikanlı veya herhangi bir delikanlıya yine aynı sebeple güveyiye çıkan genç kızlar, yaşça ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, başça pek büyük ihtiyarlardır.

Medrese ve mektepte akıl ve naklin mevkiini vermeye bir türlü muvaffak olamayan, beyninde parlayan her nur zerresini 'küfür' korkusuyla tard (uzaklaştırma) ve def'e çalışan, hayalden hakikate geçmek istidad (yetenek) ve iktidarını gösteremeyen genç talebeler tabiatın taze hayatlarına bahşettiği feyiz (ilerleme, verimlilik) ve kuvveti nefislerinde öldüren merhamete muhtaç zayıf insanlardır.

Ve nihayet hayat mübarezesine (savaşımına) girişmiş işçi bir genç, gördüğü işin mahiyetini, vücuda getirdiği yeni mahsul ve servetinin kime ait mal olarak bundan insanlık namına ne faide (yarar) ne zarar geldiğini düşünüp anlamağa, iş ve hayat içinde arka verip kuvvetlendirdiği âlemin insanda kan ağlatan zulüm ve haksızlıklarına karşı ciddi bir mübarezeye girişmese, bu genç adamın çalışıp çabalaması, tarih nazarında taş taşıyan hayvanların çektikleri zahmet ve gördükleri işten başka bir mahiyete haiz olamaz.

Hülasa (özetle) aile, aşk ve muhabbet münesabatında (ilişkisinde) hürriyet ve istiklal (özgürlük ve bağımsızlık), hüsne (iyiliğe), oyun ve maharette (hünerde) idrak hassasına (algı özgüsüne), iş ve hayatta zulme, haksızlığa karşı mübareze kuvvetine malik olmayan gençlerin yaşları ne kadar az olursa olsun, kendileri gençlik âleminin hür ve münevver (özgür ve aydın) ve faal (etkin) bir uzvu (organı) sayılamazlar. Bunlar gönülleri kurumuş, beyinleri paslanmış, sinirleri gevşemiş, yüreksiz, mutavi (itaatli) ve alil (hastalıklı) ihtiyarlardır.

Demek ki, gençlik denildiği zaman biz bunu aynı zamanda hem yaş, hem de başta aramak mecburiyetindeyiz."

Mustafa Suphi'nin Türk Halkına Çağrısı'ndan

Türkiye'nin işçi ve yoksul köylüleri!

Ancak sermaye ve para tahakkümünün devrilmesi, sosyalist devrimin bütün cihana yayılması sana tam ve sağlam bir hürriyet verecektir. Sen, ancak sermayedarların, zenginlerin, toprak sahiplerinin, paşa ve ağaların etki ve baskısını yıktığın ve bütün

kuvvetinle sosyalizm devrimini kendi memleketinde savunduğun ve yaydığın takdirde uluslararası devrimin ilerlemesine yardım etmiş olursun.

Türk, Müslüman, yabancı her kim olursa olsun, sermayedar ve zenginlerle birlik ve ittifak yapma.

Uluslararası harpçilere, emperyalizme elinden geldiği kadar karşı dur! Memleket içinde hiçbir bölük yabancı asker kalmasın!

Fransız, İngiliz, Amerikan emperyalistlerin yapacakları barıştan sakın ve bil ki, onların isteyecekleri tazminat ve eski borçlara dair ortaya koyacakları hesaplar, senin kolunu bükecek ve elinde avucunda ne varsa hepsini kaybettirecek.

Devrim düşmanlarıyla uzlaşmaya razı olan ikiyüzlü hainlere, emperyalist devletlere yanaşmayı kabul eden ve savunan dolandırıcılara el verme. Memleketini yeniden emperyalist savaşa sokmaktan ve ana topraklarını yeniden siperler, hendeklerle donatarak bağrını yırtmaktan sakın!

Sermayedarlar, generaller, papazlar ve tutucu mollalar ile birlikte emekçi halka karşı giden ve Rusya İşçi Halk Cumhuriyeti'ni yıkarak, onun yerine zenginler, sermayedarlar cumhuriyetini veya daha doğrusu çarlar devletini kurmak isteyenlerden kaç!

Bunlar, bütün dünyanın emekçi halkını kırıp doğradıktan sonra şimdilik kendilerine meyil gösteren ikiyüzlü sosyalistleri dahi çiğneyip geçecek ve sermayedarların, çiftlik ağalarının toprakları zalim padişahın, kralın, çarın tahtını ensene bindireceklerdir.

Emperyalist hükümetlerin bugün memleketimize ve halkımıza saldıran ordularına karşı savaşa kalk! Emperyalistlerin para ile satın alarak ülkemize yolladıkları bütün alçak kuvvetlere silah çek.

Yoksul ve emekçi! İyi bil ki, büyük zenginlerin, zalim paşa ve ağaların keselerinde Fransız ve İngilizlerden, Amerikalılardan aldıkları pek çok çalıntı altınlar vardır. Onlar bu altınlarla sana karşı kuvvet hazırlamaya, seni ezmeye çalışıyorlar.

Yoksul ve mazlum Türk rençperleri, sabrettiğin yeter! Kalk, kendini göster, Türkiye'nin zulüm ve kahır içinde diğer halklarına elini uzat!

Türkiye'nin işçi ve köylüleri! Her zaman aklından bir şeyi çıkarma: Avrupa ve Türkiye'deki bütün sermayedarlar, zenginler,

paşalar, ağalar, papazlar, tutucu mollalar Türkiye'de hükmettikçe, sermaye ve para esirliği ortadan kalkmaz ve işçi, köylü, halk kendi devlet ve hükümetine kavuşamaz...

(Bu yazı 1919 yılında yazılmıştır.)[188]

III. Enternasyonal Toplantısındaki Konuşması

2 Mart 1919: İlk Komünist Enternasyonal Moskova'da toplandı. İlk Komünist Enternasyonal'e, Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nden Lenin, Stalin, Zinovyev, Buharin ve Çiçerin, Türkiye'den ise Mustafa Suphi katılmıştı.

Bu ilk Komünist Enternasyonal'de Mustafa Suphi'nin yaptığı konuşma şöyledir:

"Dünya devriminin gelecek safhasında Türk proletaryası önemli bir yer işgal edecek!

Moskova'da, dünyanın geleceğini değiştirecek olan bu görkemli III. Enternasyonal'de proletaryanın, ezilen Türk köylülüğünün ve işçi sınıfının adına, özgürlüğün, eşitliğin, kardeşliğin adına, zalim ve yırtıcı emperyalizmden çok çekmiş, kapitalizmin pençesi ve Batı uygarlığın şiddeti altında mahvolan silahlı bir halkın adına konuşmak ne büyük bir mutluluk.

Gerçek şudur ki, Türkiye'de diğer devletlerde olduğu gibi, halkın canına kastedip kanını emen birçok barbar ve alçaktan başka, bir de sadece Ermenilerin değil, fakir işçi ve köylü kitlesinin de kanını akıtan Osmanlı padişahları vardır. Barbarlığı temsil edenler ezilen halk kitleleri değil Osmanlı padişahlarıdır.

Yoldaşlar! Rusya'da bulunan işçi ve köylü temsilcileri Ekim Devrimi'nden sonra sermayeye karşı savaşı başlatmayı ve özellikle naip denen açgözlüleri yok etmeyi başarmışlardır.

Bir yıl önce, Osmanlı paşaları orduyu Hazar denizi kıyılarını, İran'ı, Türkistan'ı işgale göndermeyi tasarladıkları sırada Moskova'da, tüm dünyaya mutluluk vadeden bu başkentte, Türk devrimcileri bu paşaların maceracı tutkularına başkaldırmışlardı.

---

188 Yeniçağ 1972, özel sayfalar 68-71.

Sesimizi boğmak isteyen Moskova'daki Osmanlı elçisi Rus topraklarından derhal atılmamızı istemek için Rusya Cumhuriyeti hükümetini notalara boğmuş ve Müslüman Taşkent, Örenşehir, Kazan halkları arasında şiddetli bir propagandayı yöneterek çalışmamızı yok etmeye dört elle sarılmıştı.

Burjuva gazetelerinde bizlere karşı yöneltilen makalelerde: *'Asya'nın en ucuna dek uzanan Müslüman dünya, Osmanlı ordusunun zaferini kutlarken, Türk Tatar milletine duyulan bu en kutsal inançla alay eden bu insanlar kimlerdir? Hangi dinden ve hangi millettendirler?'* gibi sorular yer alıyordu. Ama elçilik Müslüman Doğu dünyasını ikiyüzlü sorularıyla aldatmak isteyince biz, Türk komünistleri dünyanın vatanımız, insanlığın da milletimiz olduğunu büyük bir ciddiyetle bildirdik.

Böylece, Devrimin kızıl bayrağını korkusuzca çektikten sonra, Osmanlı emperyalizmine katılan gruplara karşı çıkmayı, onlara tepki göstermeyi kararlaştırdık. Bir süre için düşüncelerimizin gerçekleşmesini sağlayacak olan bu yolu izleyenler sadece bizdik. Ama şimdi bütün Doğu bizimle beraber yürüyor.

Yoldaşlar, açgözlü Fransız ve İngilizler Osmanlı emperyalistleriyle beraber İstanbul'u ele geçirince, hakkımızda söylenen yalanlar etkisini yitirdi ve herkes ezilen mutsuz halk için büyük Rus devriminden daha iyi bir müttefik olmadığını açıkça anladı.

1908'den itibaren Türk gençliğinin bir kısmı halkın selametini sosyal bir devrimden başka bir şeyde bulamayacağını anlamıştı. Ama o sıralar sosyalist çalışma kısıtlanmıştı. Ezilen halkın korunması için yükselen elem içindeki Jaures'in güçlü sesi boşuna nefes tüketiyordu. Arkadaşlarından sadece birkaçı giriştikleri işe sırt çevirmediler ve burada, Rusya'da devrimci Türk Ocağı'nı örgütlediler. Doğu'daki gerekli ekonomik ve sosyal değişimin sosyal devrimle gerçekleşebileceği yolundaki inançları Ekim olaylarından sonra iyice pekişti.

Sizlere bu inancın halen Türk proletaryası ve aydınları arasında var olduğunu ispatlayan bir örnek vereceğim. **Devrim ertesinde, İstanbul Üniversitesi, Nobel ödülünün kime verileceği sorusunu sorduğu zaman Türk gençliği profesörlerin yaptığı baskıya rağmen yoldaş Lenin'i seçti.** Ve bu, sosyal devrim fikirlerinin Doğu'da ne kadar etkili olduğunu bir kez daha ispatlı-

yordu. Büyük saygın ustamız ve onun eylemleri, tüm devrimci dünyayı temsil etmektedir ve Türk gençliği de yaptıkları seçimle devrimci dünyaya bağlı olduklarını göstermişlerdir.

Türk halkının Rus devrimine olan sempatisinden bahsetmeyeceğim bile. Rusya'daki sosyal devrimin kahramanları halkımızca biliniyor: Dünya sosyalist devrimi uğruna birçok kurban feda ettiler, artık savaş alanlarında tek başlarına değiller ve Türk proleter kitlesi gerçekten varlık kazanmıştır, tüm aydınlarıyla birlikte onların hayatını yaşamaktadır ve kalbi onlarınkiyle birlikte aynı uyum içinde atmaktadır.

Bu kahramanlar, bu kötülük dünyasında, Türk proletaryasında başlayan derin bir isyanın olgunlaştığından, bu proletaryanın savaşa atılmak için kardeşlerinin, Rus yoldaşlarının savaş çığlığını beklediğinden emin olabilirler.

Yoldaşlar! Bunu sizlere Orta Doğu'da, Türk halkı içinde, bütün kalpleriyle Rus devriminden yana olan gerçek devrimciler olduğunu göstermek için söyledim. Şimdi hemen bu hareketin dünya devrimiyle olan ilişkileri sorununa geçeceğim. Derinden inanıyorum ki Doğu'daki devrimin Batı'daki devrimle dolaysız bağları bulunmaktadır. Biz, Türk devrimcileri derinden inanıyoruz ki, Doğu'daki devrim sadece Doğu'yu Avrupa emperyalizminden kurtarmak için değil, aynı zamanda Rus devrimine destek olmak için de zorunludur.

Yoldaşlar, çok açıktır ki Fransız-İngiliz kapitalizminin başı Avrupa'da olsa da, gövdesi Asya'nın verimli topraklarındadır. Biz Türk sosyalistleri için önemli ve birinci görev Doğu'daki kapitalizmin kökünü kazımaktır. Ancak bu yolla Fransız-İngiliz üretimini hammaddeden yoksun bırakabiliriz. Türkiye, İran, Hindistan ve Çin, Fransız-İngiliz endüstrisine kapılarını kapayarak, onu Avrupa borsalarına akma imkânından yoksun bırakacak, böylece iktidarın proletaryanın eline geçmesi ve sosyalist düzenin yerleşmesiyle sonuçlanacak, eli kulağında bir bunalıma yol açacaklardır.

Buna ulaşmak için bölgesel devrimci hareketin ajitasyon yürütmesi ve Doğu halklarının Fransız-İngiliz emperyalizmine karşı ayaklanmaları lazımdır. Ama Doğu'yu nasıl devrimci kılacağız?

Sık sık Doğu sorununun tartışıldığı, Doğu halklarının manevi hayatlarından söz edildiği, bunların daha iyi incelenmesi iste-

ğinin ifade edildiği toplantılara katıldım. Çarlık rejimi Doğu'yu işte böyle inceliyordu. Söz konusu olan Doğu halklarını sömürmek için en doğru yolların bulunmasıydı. Bu sorunu bugün inceliyorsak, bu, ezilen Doğu'yu kurtarmak içindir. Doğu'yu bilimsel incelenmesine vakit ayırarak, silahlarımızı sıkıca ellerimizde tutmamız, Doğu'da devrimci bir ocağın örgütlenmesi amacımızı gözden kaçırmamamız lazımdır.

Doğu halklarının Avrupa sermayesine başkaldırışı, Rus devrimi için olduğu kadar bugün tüm ülkelerin proleterlerini harekete geçiren -ki bu da onu İngiltere ve Amerika'nın sürekli tehdidi altına sokmakta ve bizim, yani Doğu'nun yardımının beklenmesini zorunlu kılmaktadır- genç Alman devrimi için de yararlıdır.

Bu nedenle Doğu halklarının arasında devrimci ocakların kurulması III. Enternasyonal'in acil görevi olmalıdır. Güçlü ve genç Rus Kızıl Ordusu'nun bağrında gelişen Türk askeri örgüt hücreleri kurulmaktadır. Bugün çeşitli Rus cephelerinde, Sovyetlerin gücünü korumak amacıyla Kızıl Ordu'nun yanında dövüşen bin kadar Türk için büyük bir yarar belirtmektedir.

Coğrafi konumundan dolayı, Türkiye daima Asya ve Avrupa arasında bir bağ oluşturmuş ve kapitalizmin dolaysız baskısı altında ezilmiştir. Bütün bunlar bizlere dünya devriminin gelecek safhasında Türk proletaryasının önemli bir yer işgal edeceğini gösteriyor. Eminiz ki Türk proletaryası dünya sosyal devrimine dayanak olmak ve onu ilerletmek için bütün gücünü kullanacaktır."[189]

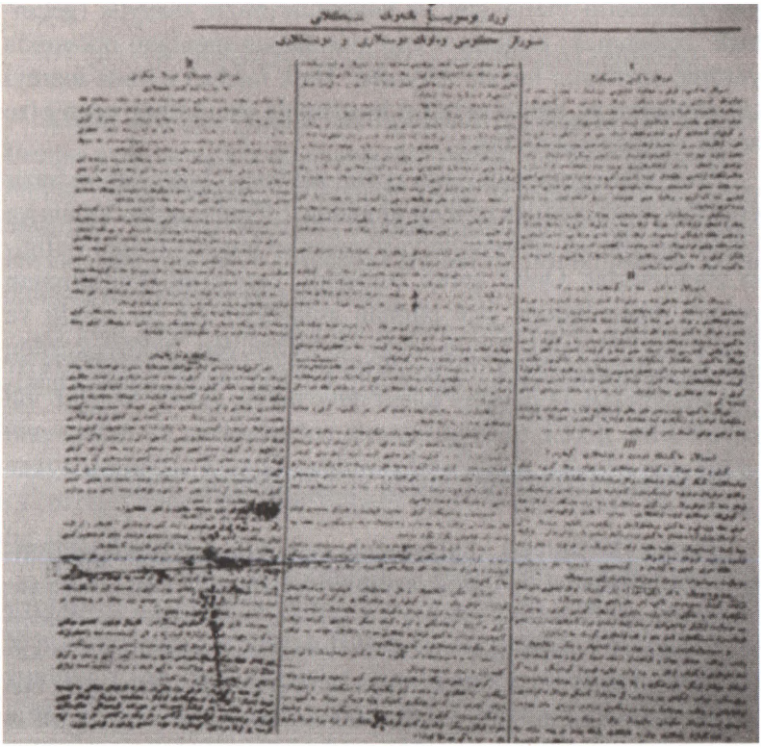
Şûralar Hâkimiyeti Bağlamında Dedikleri ve Belgesi

"Bize aşağıdaki belgenin fotokopisini veren Sayın Vedat Türkali, bunu Odesa'da gezdiği bir müzeden almış. Bildiri Mustafa Suphi'nin Sovyet Devrimi sırasında Kırım'da çalıştığı dönemden kalmış olabilir. (Sovyet sözcüğü eskiden 'Şura' ile karşılanırdı)."[190]

---

189 https://gazetemanifesto.com/2018/hafiza-i-beser-2-mart-1919-ilk-komunist-enternasyonal-moskovada-toplandi-158812/

190 Mete Tunçay-Tarih ve Toplum Dergisi, Kasım 1989, 71. Sayı.

I. Şûralar Hâkimiyeti ne demektir?

Şûralar Hâkimiyeti, köylü ve amelelerin (işçilerin) yaşayışlarını düzeltmek ve baht ve saadet ile doldurmak isteyen bir hâkimiyet demektir. Şuralar hâkimiyetini, yalnız kendi emek ve zahmetleriyle yaşayıp da fabrika ve büyük tezgâhlara ve ticaret mağazalarına malik olmayan, kendi hesabına insanları çalıştırıp faydalanmayan kimseler intihap edebilirler (seçebilirler). Böyle fakirler, amele ve köylüler kendileri gibi adamları intihap ederler. Yani her bir, iki veya üç yüz fakir aralarından birini seçerek ona derler: Bizler hepimiz türlü hizmetler ile meşgul olup bütün işlerin arkasında koşmak bizim için mümkün olmadığından, bizler sizleri -intihap olunan arkadaşlarımızı- bütün hayat meşakkatlerinden kurtarıyoruz. Ve adaletsizliklerin olmaması, çalışma-

yan kimselerin bizim güç ve zahmetlerimizle taayyüş (geçinmek, beslenmek) etmemesi için size halkın menfaati arkasında yürüme vazifesini havale ediyoruz. Halk faydası uğruna idareyi ele almamızı ve bunların hepsi hususunda sizi intihap eden bize hesap vermenizi istiyoruz.

Zenginler-sermayedarlarla çiftlik sahipleri, tüccarlar ve hazır yiyiciler, mirasyediler intihap olunamaz! Çünkü onlar, amele ve köylünün güç ve zahmetiyle yaşıyorlar ve rençber halkın iyiliğini istemiyorlar. Onlar kendi ceplerini, keselerini doldurmanın yolunu düşünüyorlar. İşte bundan anlaşılıyor ki, bu, köylü ve amele Sovyeti yalnız köylü ve amele hâkimiyeti, rızkları kesilen insanların hâkimiyetidir. İşte böyle bir hâkimiyet, şûralar hâkimiyeti diye isimleniyor.

II. Şûralar Hâkimiyeti, amele ve köylülere ne veriyor?

Şûralar Hâkimiyeti, silahlı amele ve köylülerin kendi yardımlarıyla kapitalistler ve toprak sahipleri ile zenginler ve onlara satılanların hâkimiyetini devirir ve onların fabrikalar ve maden ocaklarını ve bunun gibi amele ve köylünün zahmetleriyle kazandıkları bütün servetlerini zapt eder ve şûralar hâkimiyeti bütün bu halk zenginliğini rençber halkın idaresine verir. Şûralar hâkimiyeti, sermayedar ve çiftlik sahipleri tarafından gasp edilen amele ve köylünün kendi hayat ve talihini kendisi idare etme hakkını, amele ve köylünün kendisine iade eder. Şûralar hâkimiyeti, mülkdarlar zenginlerin taht-ı inhisarında (elinde ve tekelinde) olan bilgileri, mektep darülfünunları kendi idaresine alıp tahsil-i umumiyi (genel eğitim) meccanen (parasız) yapar ve bunları amele ve köylülerin girip faydalanacakları bir hale getirir. Şûralar hâkimiyeti, düşmanlarının işini bitirdiğiyle köylünün ve amele çocuklarını meccanen okutmak, giyindirmek ve beslemek vazifesini kendi üzerine alır.

Şûralar hâkimiyeti, bütün rençber fakir halkı yaşadıkları kulübe ve mahzenlerden çıkararak zenginlerin evlerine ve zenginleri ise amelelerin kulübelerine göçürür. **Şûralar hâkimiyetinde emek birinci mevkiyi işgal eder. Kim çalışırsa daha iyi yaşar, uyur ve yer.**

III. Şûralar Hâkimiyetinin dost ve düşmanları kimlerdir:

Köylü ve amele şûralar hâkimiyetinin düşmanları pek çoktur. Bunlar gizli ve aşikâr düşmanlardır. Aşikâr görülen düşmanlar - bunlar sermayedarlar, mülkdarlar ve ak çerilerdir (Beyaz Ordu askerleri). Bunları doğrudan doğruya gördüğümüzden ve kendileriyle nasıl mübareze (savaşım) etmeyi iyi bildiğimizden, onlar daha az havflıdırlar (korkutucu).

İş gizli düşmanlar ile daha ziyade müşküldür. Onların amel ve köylünün dostları olup olmadıklarını birdenbire anlamak kolay değildir. Onlar da hürriyeti halka vermeli ve hâkimiyeti sermayedarlar ve zenginlerden almalı, diyorlar. Lakin onlar burjuvazya sınıfından hâkimiyeti birdenbire almak istemiyorlar. Hülasa (özetle) onlar istiyorlar ki hem kurt tok olsun hem de koyunlar sağ kalsınlar.

Halkın hürriyeti için çekişen o güreşçiler kendilerine halk sosyalisti, sosyalist revulosyoner (devrimci), sosyal demokrat Menşevik namı veriyorlar. Bütün o "Sosyalist"ler ekseriye (çoğunlukla) söz ile iş görürler. Bunlar işçiyi şaşırtacak derecede güzel sözlerdirler. Lakin iş can yakıcı canavar haydutların, sermayedar ve zenginlerin mal ve mülkünü almaya dayandı mı onlar gerisin geriye çekilirler. Biz sosyalist olarak dilencileri sermayedar etmek istemeyiz derler, kendileri ise bizim işçi kardeşlerimizin tezgâhlarda nasıl mahv ve telef olduklarını görmek bile istemezler.

Bu sosyalistlerden başka birçok türlü fitneciler ve aksi inkılâpçılar (karşı devrimciler) daha vardır. Bunlar amelenin cehalet ve karanlığından istifade ederek köylü ve amele arasında fitne ve fesat tohumları ekerler. Onlar bir yere varır, ahaliye kommunaya (komüne) girmeyiniz, girerseniz oradan çıkamaz, eviniz ve toprağınızı ve bala-çağanızı (çoluk çocuğunuz) alırlar ve Yahudiler faydasına çalıştırılırsınız derler. İkinci bir yere varır. Akçerilerin geleceğini, şûralar hâkimiyetinin tutunamayacağını ve bunlara Yahudilerin sebebiyet verdiklerini söylerler. Rusya'yı satan Yahudiler şimdi ise Şûralar Hükümetini satıyorlar yollu sözler söylerler.

Bu fitnekârların yaptıkları boşboğazlıklar yazmakla bitmez. Her yerde, rüyada bile görülemeyecek haberler işitirler. Ve herkes bunların doğru olup olmadığını araştırmaz. İşçi ve amelenin bir kısmı adamlar söyledi mi doğrudur diye inanırlar. Bu ise zenginlerin ve halk düşmanlarının aradıkları şeydir. Onlar Yahudi kırgını vesaireyi meydana getirip ahaliyi meşgul ederek yeniden hâkimiyeti kendi kollarına almak ve yeniden asker ve işçinin omuzlarına binmek isterler.

Böyle fesatçılar ve aksi inkılâpçılar bütün dünyanın zenginler ve fakirler namına ikiye bölündüğünü pek iyi biliyorlar. Onlar her halkta, her millette zenginlerin ve fakirlerin bulunduğunu ve sermayedarların, zenginlerin, fakirleri tazyik ettiğini (baskı yaptığını) pek iyi görüyorlar. Bütün sermayedarlara tek bir şey lazımdır: O da millet farkına bakmaksızın fakir işçinin onların faydasına daha çok çalışması, kendileri az alıp sermayedarlara çokça kazandırmaları.

Bütün fakirler; Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, Rus, İngiliz, Fransız, Japon ve Nemse, bunların hepsi sermayedarların kendilerini tazyik etmekte olduklarını gördüler ve ayrı olarak onları yenemeyeceklerini anlayarak kendi aralarındaki düşmanlara galebe çalıp hür ve serbest bir hayata nail olmak için birleşmeye başladılar.

Padişahlar, zenginler ve halkı horladıkları için zenginlerden pek çok paralar alan kimseler, bunu görerek pek ziyade korkmaya başladılar. Onlar, mesut ve tatlı yaşayışlarının sonunun geldiğini gördüler. Bunlar hepsi kazandılar. Zenginler, cebren asker toplayarak ahaliyi esarete almak için çalışanlara ve kumandanlara, paşalara tasavvur olunamayacak kadar çok para serptiler.

Böyle kimseler ahali arasında dolaşarak birtakım yalanlar dağıtıyorlar ve inandırmak için kendilerinin bu işleri öz gözleriyle gördüklerini söylüyorlar.

O kimseler bir milleti diğer bir millet üzerine saldırtarak, onunla bizim gücümüzü zayıflatmak ve bizi yenmek istiyorlar, böylelikle bu kara güruhlar galebe çalarlarsa amele ve köylüyü yine zenginlere esir eder ve bu iş için zenginlere sarf ettikleri pa-

raları amelenin alın teri döktürülmek suretiyle yine iade edilir. Onlar ahaliyi horlaya horlaya mes'ut ömür geçirirler.

İşte buna binaen amele ve köylüler bunun gibi birtakım yalan haberler neşriyle mülkdarlara yardım etmek isteyenleri hemen köylü ve amele düşmanı sıfatıyla tutmalı ya şûraya veya ki Askerî İnkılâp Komitesi'ne götürmelidirler. Öyle kimseler amele ve köylünün düşmanı sayıldıklarından onlara merhamet ve şefkat gösterilemez.

Gerek o "sosyalistler" ve gerekse bu müşevvikler (kışkırtıcılar), hepsi rençber halkın düşmanıdırlar. (...) Lakin işçi ve amelenin dostları da vardır. (...) Köylü işçinin yegâne dostları evvelden olduğu gibi şimdi de Komünist-Bolşeviklerdir.

Yine köylü ve ameleye "artık beklemeyiniz" demektedirler. Ve diyorlar ki: "Vakit geçmezden evvel kendi hayatınızı kendiniz yoluna koyunuz. Şûralar hâkimiyeti size bu imkânı veriyor. Köylü ve ameleler, sizi davet eden Bolşeviklerin Komünist fırkasının (partisinin) davetine kulak veriniz! Onun birlikleri etrafında toplaşınız! O fırka sizin şûralarınızı yapar ve size yeni bir dünya kurar."

Emek daima galiptir:

(...) Ey amele ve köylüler! Her şey size bağlıdır. Zaferle kazanılan inkılâbı büyütmeye gayret ediniz! Alçaklar ve müşevvikleri tutunuz. Mahkemeye veriniz. Onlar için emektarlar ailesinde yer olamaz. Cesurane bir biçimde kommunalar hükümetimizi koruyunuz. Bolşeviklerin komünist fırkası her vakit sizinledir. Her yerde nerde lazımsa bu fırka size yol gösterir ve size kendi yardım ve kuvvetini verir."[191]

---

[191] Tarih ve Toplum Dergisi Kasım 1989, Sayı 71. Bu yazı çok daha uzun, ancak propaganda amaçlı, bize göre gereksiz tekrarlar var, onları ayıklayarak yayınladık.

TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri

Ürün Yayınları, Türkiye Komünist Partisi'nin 1920, 1926, 1973, 1983 programları ile 1983 programını açımlayan Mustafa Suphi tezlerini kitap olarak yayımladı. O kitaptan Mustafa Suphi anlayışını yansıtan 1920 programından ilginç bulduğum bölümleri paylaşacağım.

1920 Programında Mülkiyet:

(Günümüz Türkçesiyle)

Mazlum işçiler sermayedarların aleyhine sınıfsal savaşımda birleşince, karşılarına bütün dünya burjuvazisinin varlığının dayanağı olan "Mülkiyet" sorunu çıkıyor. Aslında bir hak değil, hurafe olan bu kurumun yıkılması ve toplumda var olan üretim araçlarının devlete bağlanması iledir ki, sermayedarlıktan doğan siyasal ve ekonomik her türlü zulüm ve egemenlik ortadan kalkmış ve insan toplumlarında kendi emeği ile yaşayan her bireyin yaşama hakkı ve katılımı gerçekleşmiş, yani komünizmin kurulması ve işletici, gaddar ve istilacı kişi ve devletlerin mahvı gerçekleşmiş olacak ve sonunda bireyler gibi milletler arasında da tam anlamıyla "insanlar arası" ve "uluslararası" kardeşlik, birlik ve adalet şiarları zafer kazanacaktır.

1920 Programında Köy Ekonomisi:

(Günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş olarak)

TKP, toprağı, kolunun gücüyle işleyen çiftçilerin yararına olarak devlet adına belirler ve bu belirlemeyi kalıcılaştırır.

TKP çiftçilik işinin komünizm esasına göre ileri götürülmesi ve üretimin artırılması açısından aşağıdaki çözümleri önerir:

a) TKP esas itibariyle büyük çiftçiliğe taraftardır. Bundan dolayı öncelikle bireyler elinde olup modern tarım yapılan çiftlikler, büyük üretim amacıyla devletçe işletilir.

b) Genellikle ekilmeyen ya da sahiplerince işletilmeyen topraklarda belirli miktarını ortak olarak işleterek bir çiftlik hâline getirmek isteyenlere her yolla yardımcı (çiftçi kommunaları) olunur.

c) Sahipleri tarafından işlenmeyen toprak ya da basit çiftlikler çiftçiler arasında öncelikle hiç toprağı olmayan ya da mevcut toprağı kendisine yetmeyen köylülere, ikinci derecede kentten köye taşınıp ortak çalışma isteyen işçi ve halk örgütlerine ve son olarak yine bu bölüm işçi ve halktan örgüt oluşturamayan bireylere dağıtılır.

Bağcılık, bahçecilik, dutçuluk, arıcılığa ilişkin fenni olarak işletilen büyük girişimler devlet tasarrufuna alınıp emaneten işletilebilir.

Çiftlikte kullanılan mal, davar ve araç gereç gibi canlı cansız demirbaş mal çiftçiler arasında ihtiyaca göre dağıtılır.

Toprak, işleticiler elinden alınarak kendi emeği ile yaşayan halka mal edilmekle birlikte ekincilik yönteminin ilerlemesine ilişkin her türlü çarelere girişilir. Bu bağlamda tarım uzmanlarının seferber edilerek fenni çiftliklerde süthanelerin ve at, sığır, tavuk çiftliklerinin artırılmasına ve koyunculuğun gelişmesine, toprağın ve tohumun ıslahına, ekinci araç ve gerecin yenilenmesine ve geniş ölçüde yaygınlaşmasına, bu araç ve gereç için tamirhaneler kurulmasına ve köylerle şehirler arasındaki yolların yapılmasına ve halk bankası eliyle çiftçilere, çiftçi birliklerine yardım edilmesine çalışılacaktır.

TKP köylerde maraba ve yarıcı gibi büsbütün topraksız ya da toprağı olup da işlemek için araç ve gereci bulunmayan çiftçilere yani proletarya ya da yarı proletarya sınıflarına dayanır. Bu sınıflar arasında "Yoksul Köylü Birlikleri" oluşturmakla birlikte siyasal hücreler de kurmak yoluyla sınıfsal ve siyasal eğitimin güç bulmasına çalışmak partinin ana görevlerindendir.

TKP köylerde başlayacak savaşımda, gücünü özellikle mütegallibelerin gasp ve ihtikârlarına son vermek amacına yoğunlaştırıp kendi emeğiyle yaşayan orta sınıfları ise güçlülerin elinden kurtararak yoksul köylüler yanına alınmak üzere her türlü çabayı gösterir.

Köy ekonomisine ilişkin dağıtım ve düzenleme işleri köy şuraları tarafından yerine getirilir.

Anadolu'da Mutlaka Komünizm İstememek, Reel Politik ve Mustafa Suphi...

"Mustafa Suphi ve Merkez heyeti de infaz edildi, çünkü komünistler, Anadolu'da sadece emekçilerin çıkarlarını değil, Osmanlı Devleti'nin baskı altında tuttuğu etnik gruplarla kardeşliği savunuyordu. Komünistler din ve mezhepler arasında olduğu gibi, cinsler arasında yani kadın ve erkek arasında da fark gözetmeksizin özgürlük talep etmekteydi: *'Bilâ tefrik-i din, cins ve mezhep.'* Mustafa Suphi'nin kurduğu ilk teşkilat olan Türk Sol Sosyalistleri 22-25 Temmuz 1918 tarihinde Moskova'da toplanan konferansında Türkiye'de federal bir cumhuriyet kurma kararı almıştı.

'Türkiye'de yaşayan muhtelif unsurlar arasında... din, dil ve hayatça ayrı bir mevcudiyeti- şahsiyye ve içtimaiyeye mâlik olan ***muhtelif unsur proletaryalarının*** *arzu ettikleri* ***hukuk-u hürriyet ve muhtariyete*** *nail olmaları lazım geldiği ve* ***usul-ü idarede federasya*** *esasının kabulü karar altına alınmıştır.'*

Aralık 1918'de Mustafa Suphi, 'Türkiye'de Neler Oluyor' başlıklı yazısında 'Türkler ve Ermeniler' alt başlığı ile şunları yazmaktaydı:

'Türkler ve Ermeniler, yalnız Türkler değil, Çerkesler, Türkmenler hatta Rusya'daki Kafkasyalılar, Dağıstanlılar, Türkistanlılar arasındaki bu nefret ve adavete (düşmanlık) ne vakit nihayet gelecek! İnsaniyet âleminin bu kan içici, bu zalim ve günahkâr duyguların içinde muhabbet ve kardaşlık nurları ne vakit doğacak!

Türk ve Kürtlerin Ermenileri, Ermenilerin Türkleri ve Kürtleri takibe, mahva, ifnaya (yok etme) koşmaları, bu fütuhat ve cihangirlik davasındaki medeniyetleri vahşetle yoğrulmuş Avrupalı emperyalistlerin ruh-u beşere ektikleri, akıttıkları zehir, bu, masum milletler arasında kasd ü tasmimle (bilerek isteyerek) sokulan ve din ve millet hırslarıyla yakılan düşmanlık, Ermenilere Anadolu'nun yarısını vaad edip sonra Türk ve Ermeni Milletleri arasın-

da kıtal ve yağma ateşleri yakıp, daha sonra da tutuşturdukları bu yangını söndürmek için Küçük Asya işlerine karışmak.'[192]

Mayıs 1919 tarihinde Suphi'nin Türkiye'de nasıl bir hükümet kurulması gerektiğine ilişkin yorumu şuydu: *'Kırım'da yerleşen Sovyetler hayatı, Türkiye'deki* ***Ermeni, Kürt, Rum ve Türk*** *işçi ve köylü kardeşliğinin esası ve bütün* ***Türkiye Şuralar Cumhuriyeti****'nin canlı bir modeli olarak yaşayacaktır.*[193]

1920 yılı Eylül ayında Bakû'da toplanan birinci birlik kongresinde *'TKP milli ekalliyetlere (azınlıklara) karşı kullanılan zulüm siyasetini ve bugünkü şerait içinde Müslüman ekalliyetler için kullanılan Türkleştirme şeklindeki tazyikatı (baskıyı) şiddetle ve tamamen reddeder. TKP, bu ekalliyetlerin kendi mukadderatlarını serbestçe tayin etme hususundaki sarih haklarını tanır'* derken, 12 Eylül 1920 tarihindeki oturumda Mustafa Suphi *'Türkiye'deki fakir halkı kurtaracak Türkiye Sosyalist Federalist Cumhuriyeti'dir'* diyordu:

'İşte yeryüzünde yaşayan ve pazusu kuvvetiyle yaşayan namuslu milletlerin ancak hürriyetlerine malikiyetleri içtimai inkılâbın yeryüzünde inkişaf etmesi ile olacaktır. Bu da Şuralar Hükümetidir. Türkiye'de fakir halkı kurtaracak ***Türkiye Sosyalist Federalist Cumhuriyeti'****dir. (Şiddetli alkışlar)*

Zalim Paşaların bizim memlekette açtığı çukurlarla dolan ***Ermeni, Kürt, Arap, Türk kanları hâlâ kurumamış*** *duruyor. İşte bunlara nihayet vermek için kızıl bayrağı Anadolu'nun göğsüne dikmekle kabil olacağı kanaatindeyim. İşte bununla sözüme nihayet veriyorum.*

Yaşasın bütün dünya masum ve fakir halk azatlığı! (Şiddetli alkışlar)(Kaynak TİTBK)

1920 senesi 10-16 Eylülünde Bakû'da toplanan Türkiye Komünist Teşkilatı'nın Birinci Kongresinde kabul edilen TKP Programının 7. Maddesinde **'hür milletlerin ittihadı'** esasında olmak üzere **'federasyon usulünü'** kabul ettiğini görüyoruz.

---

192 Mete Tunçay-Türkiye'de Sol Hareketler.

193 Age.

'7 – TKF muhtelif milletlere mensup inkılâpçı amele ve rençber sınıfları arasındaki eski düşmanlıkları kaldırmak için aşağıdaki en kat'i çarelere girişir:

– Dil ve hars nokta-i nazarından (dil ve kültür bakımından) ***her milletin tam hürriyetini*** *temin ve bu itibarla bir veya diğer millete mahsus olan her türlü imtiyazları ilga eder (kaldırır).*

– TKF hükümet teşkilatında muhtelif milletlere mensup amele, rençber Şuralar Cumhuriyeti şeklini kabul ve ***hür milletlerin hür ittihadı*** *esasında olmak üzere* ***federasyon usulünü*** *tercih eder.*

– Fırka amele ve rençber sınıfları da tamamen ayrı ve müstakil yaşamak cereyanlarına kapılmış olan milletlerin arasında kanlı nizalar çıkmasına yer vermemek için bu gibi meselelerin ***plebisit*** *usulüyle umumi reye müracaatla halline delalet eder. (Kaynak TİTBK)'*[194]

Evet, yeterince açık, Türkiye Sosyalist Federalist Cumhuriyeti istiyor TKP ve Suphi.[195] Gelgelelim, Mustafa Suphi, Sovyet

---

194 Emel Akal-İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde.

195 TKP, Mustafa Suphi'den sonra, başta Kürtler olmak üzere tüm ulusal azınlıklara "ayrılma" da dâhil kendi kaderlerini tayin hakkını savunmuştur. 1926 ve 1983 programlarında bunlar açıkça yazılıdır. Neden 1920 yılındaki ilk programda bu hakkın olmadığı sorulmalı, sorgulanmalıdır.

İşte o programların ilgili bölümleri:

1926 (Günümüz Türkçesiyle):

TKP, milli azınlıkların Türkiye'den ayrılma hakkı da dâhil olmak üzere, kendi kaderlerini bizzat tayin etme haklarını kayıtsız ve koşulsuz olarak tanır. Halk Fırkasının Müslüman azınlıkları zorla Türkleştirmek ve Hıristiyan ve Musevi azınlıkları da ezmek siyasetine her yolu kullanarak muhalefet eder.

1983 Programı (Kürt Sorunu başlığı altında)

Burjuva hükümetlerinin hiç azalmayan, tersine giderek artan şoven baskıları altında yaşayan Kürtlerin kendi anadillerini özgürce konuşma, anadillerinde eğitim görme, devlet dairelerinde anadilleriyle iş görme, ulusal kültürlerini geliştirme, anadillerinde yayın yapma, kendi demokratik ve politik haklarını savunma gibi en temel demokratik hakları hiçbir zaman kendilerine tanınmamıştır. Bu hakları savunan Kürt yurtseverleri her zaman ağır baskılara uğramışlardır.

TKP'ye göre ulusal sorunun çözümü için Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını elde etmesi zorunludur. Türkiye'de hiçbir burjuva erk, Kürt ulusuna bu hakkı tanımaz. TKP programındaki antiemperyalist demokratik halk devriminin →

Rusya'ya Büyükelçi olarak atanan General Ali Fuat Cebesoy'la Kars'ta yaptığı görüşmede reel politiğe uygun iletiler vermiştir.

Cebesoy anılarında bu görüşmeyi şöyle anlatır:

"Mustafa Suphi benimle görüşme ricasında bulunduğu zaman, kendisini kabulde bir mahzur görmedim. 2 Ocak 1921'de ziyaretime geldi. Ankara'da iken resmî dosyalardan bu zata ve teşkilatına dair bazı malumatlar almıştım, fakat bir defa da kendisini dinlemek her halde faydalı olacaktı.

'Üçüncü Enternasyonal, Türkiye dâhilinde mutlaka komünizmin tatbikini kabul etmiş değildir' diye söze başladı, şöyle devam etti: **'Türkiye'nin içtimai mukadderatı** (toplumsal yazgısı) **kendisine bırakılmıştır. Anadolu hareketinin içtimai bir ihtilal olmaktan ziyade Türk Milleti'nin emperyalist düşmanlara karşı istiklal ve hürriyetini kurtarmasından başka bir şey olmadığına kani bulunuyoruz.** Türkiye'deki bey ve paşaları burjuvazi sınıfından addetmiyoruz. Bilakis halk kütlelerinin en yakın yardımcıları olarak biliyoruz. Mustafa Kemal Paşa'nın prensiplerini anlamaya çalışıyoruz. Anlayabildiklerimizi umumi siyaset bakımından muvafık (uygun) görüyoruz.'

---

gerçekleşmesi, ulusal sorunun çözülmesinin, Kürt ulusunun kendi kaderini özgürce tayin etmesinin önkoşullarını yaratacaktır.

Türkiye'de yaşayan Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakları, Türkiye'den ayrılarak ayrı bir devlet kurma hakkıdır. TKP kimsenin bu hakka karşı çıkma, onu yasaklama hakkı olmadığı görüşündedir. TKP bu hakkı ödünsüz savunur. Bu hak gerçekleştirilmeden eşitlikten söz edilemeyeceğini, Türkiye'de sonuna kadar tutarlı bir demokrasinin kurulamayacağını açıklar. Kürt yurtseverlerini bölücülükle suçlayan Türk şovenistlerinin amacı Kürtleri zorla Türkiye devleti içinde tutma isteklerini gizleme çabasıdır.

Ulusların ayrılma hakkı ile onların şu ya da bu dönemde ayrılmalarının uygun olup olmayacağı sorunu birbiriyle karıştırılmamalıdır. TKP bu sorunu o dönemdeki somut koşullara bakarak ve işçi sınıfının sosyalizm savaşımının çıkarlarını başa alarak çözümler. Eğer Kürt halkı özgür iradesi ile Türk halkı ile birlikte kalmaya karar verirse, ortak devlet, somut tarihsel koşullara uygun bir biçimde düzenlenecektir. Demokratik devlet anayasasında Kürt halkının ayrılma hakkı güvence altında olacaktır. Komünistler her zaman gönüllülük temelinde demokratik merkezi bir devletten yanadır.

TKP, Arap, Ermeni, Rum vb ulusal azınlıklar üzerindeki baskılara karşı çıkar, onların ulusal eşitliğini savunur. Geçmişteki Ermeni kırımını lanetler.

Sözü bir ara padişaha ve İstanbul hükümetine getirdi. 'Biz' dedi. **'Hilafet ve saltanat makamının bir gün lağvedilmesi lüzumuna kaniiz** (ortadan kaldırılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz).'

Konuşmamız bir hayli uzun sürdü. Sorduğum suallerin ekserisini (çoğunu) cevaplandırdı. Tekrar görüşmek temennisi ile veda ettiği zaman, intibalarım (izlenimlerim) şunlar olmuştu:

Mustafa Suphi'yi şöhret ve ihtiras peşinde koşan zeki, kurnaz ve azim sahibi bir şahsiyet gibi görmüştüm. Rusya'daki Bolşevik liderlerinin muvaffakiyetlerini (başarılarını) yakından tetkik (inceleme) fırsatını bulan bu zatın, bir gün gelip Türkiye'nin Lenin veyahut Stalin'i olması ihtimalini hatırından geçirdiği muhakkaktı (kesindi). Komünizme inanıyor, fikir ve prensiplerini kendi siyasetine vasıta (araç) istiyordu. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının harici (dış) düşmana karşı mesaisini tasvip ediyor ve bundan müstağni kalamıyordu (bununla yetinemiyordu). Hariçteki (dışarıdaki) İttihatçıların memlekete girmeleri ve dahilde (içeride) İttihat ve Terakki Fırkası'nın her ne suretle olursa olsun ihya edilmemesi (yeniden canlandırılmaması) hakkındaki Mustafa Kemal Paşa'nın nokta-i nazarına (bakış açısına) tamamiyle iştirak ediyordu (katılıyordu). Belki de daha ileri giderek ya Mustafa Kemal Paşa ile veyahut arkadaşları ile komünizmin tatbikine (uygulanmasına) başlamağı bile hatırından geçiriyordu.

Mustafa Suphi her ihtilalci ve inkılâpçı gibi sakin, kurnaz ve kuvvetli bir şahsiyet gibi görünmeye çalışıyordu. Memleketimize Üçüncü Enternasyonal'in hakiki bir komünist elçisi gibi girmek istediği ilk nazarda (bakışta) anlaşılıyordu. Rusların resmi elçisi Midivani Yoldaş ile beraber Kars'a kadar gelmesi de bunun bir delili sayılabilirdi.

Ankara'da bütün muzır (zararlı) Bolşevik cereyanlarına (akımlarına) Büyük Millet Meclisi hükümetinin istediği istikameti (yönü) verebilmek için bir resmi komünist partisi kurulmuştu. Mustafa Suphi ve onun arkasında bulunan Üçüncü Enternasyonal ve Rus Sovyet hükümetinin de hiç şüphesiz bizim resmi komünist partisinin istikametini hakiki (gerçek) Üçüncü En-

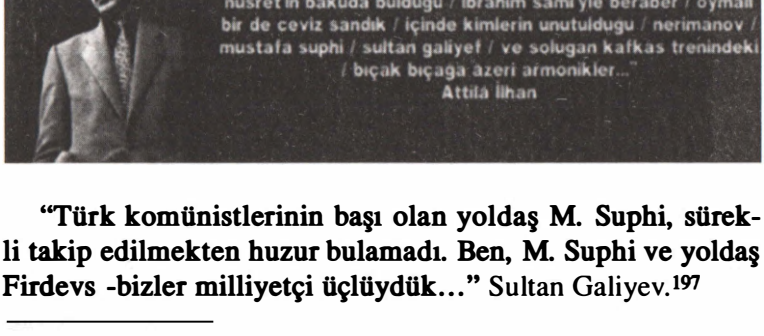
ternasyonal'in yoluna kurnazca çevirmek istediklerinde tereddüt (ikirciklenme) caiz değildi. Mustafa Suphi, imkân bulduğu takdirde Ankara'daki komünist partisine arzuladığı aşıyı tatbikte tereddüt göstermeyecekti.

Düşüncelerimi o zaman Büyük Millet Meclisi Riyasetine (başkanlığına) de arz etmiştim."[196]

Suphi, samimi idi, Ali Fuat, bilgisiz, önyargılı, kuşkucu... Suphi'nin şu sözlerini dikkate alsa olumlu düşünmesi için yeterdi oysa:

"Türkiye amele ve rençberleri ellerinde tuttukları son ekmek dilimini gasıplara kaptırmamak için mübarezenin (savaşımın), harbin en büyük ağırlıklarını öz sırtlarında taşıyorlar, Türkiye amele, rençber ve askerlerinin bu mübarezede Sosyalist Rusya ile Üçüncü Enternasyonal'in her türlü muavenetine (yardımına) şüphesiz ki hakları vardır."

Mustafa Suphi'nin Masonluğu ve Komünistliği Türkçülüğünü Ne Kadar Etkiledi?

"Türk komünistlerinin başı olan yoldaş M. Suphi, sürekli takip edilmekten huzur bulamadı. Ben, M. Suphi ve yoldaş Firdevs -bizler milliyetçi üçlüydük..." Sultan Galiyev.[197]

---

196 Ali Fuat Cebesoy-Moskova Hatıraları.

197 Sultan Galiyev Bütün Eserleri, (Yayına hazırlayan: Özgür Erdem), İleri Yayınları, İstanbul, Mart 2006, s.564.

Mustafa Suphi, 1914 yılında İstanbul'da yayınlanan Nevsal-ı Millî'de (ulusal yıllık), Türklük bağlamında şu satırları yazmıştır:

"Osmanlı tarihinin garip rüzgârlarıyla sarsılarak, nihayet şu birkaç sene içinde, ufuklarda boralar ve fırtınalarla uçan, savrulan, sanki yerinden kopacak sanılan bu yaprağında görülen Türklük şuurunun önemini inkâr edecek kimse kaldı mı?

Türklük... Türklük... Fakat bir Türk, bundan ne anlıyor? Ruhunun derinliklerinde gizlenen bir duygu, bir benlik. Rum ve Acem'den farklı. Osmanlılıktan başka. Müslümanlıktan önce bir benlik...

Öyle bir benlik ki, onu, dünyaya düştüğü andan itibaren döktüğü kanların iziyle, ilk kan damlasına, ilk gün gördüğü toprağa, ilk türkü söylediği ocağa kadar sürükleyip götürüyor...

Türklük... Türklük... diye dünyada varlığımızın tek sebep ve hikmeti olan şu hayatî cetveli, cahil ve yapay düşüncelerle körletmeyerek bütün milletimizi bu cetvel etrafında içtenlikle, sevgiyle, aşkla toplamayı bilmeliyiz. Bunu başarabilirsek ne mutlu bize... Ne mutlu milletimize...

Hiç tarihi, gelenekleri, duyguları, edebiyatı ve dili birbirinden ayırmak mümkün mü? Bunlar, Türklüğün tılsımlı hazinelerini teşkil ederler. Bu hazinelerin esrarengiz kapılarını birden açmalı ki, Türklerin kâinatı açılmış ve günleri doğmuş olsun!"

Peki sonra neler oldu? Ruşen Çakır'ın Mete Tunçay'la yaptığı bir söyleşide Tunçay, Suphi'nin masonluğu ve komünistliğinin Türkçülüğü ve milliyetçiliğini çok fazla etkilemediğini söylüyor:

"Çakır: Mustafa Suphi'ye dönersek. O dönemde Kurtuluş Savaşı'na dahil olma girişimleri, Anadolu'daki tüm sol çevreleri bir araya getirme, toparlama, bir komünist ya da sol cephe oluşturma çabaları. Bunlarla Kemalistler arasındaki ilişkiler ve kavga; sonuçta Mustafa Suphiler'in katledilmesiyle, sol cephenin dağıtılmasıyla sona eren kavga. Şöyle bir şey söylemek mümkün mü acaba? Gerçi siz Mustafa Suphi'yi milli komünizmin en önemli temsilcilerinden biri sayıyorsunuz, ama Suphi'nin o dönemde Anadolu'da bir şeyler başarabileceğini düşünmek mümkün mü acaba?

Tunçay: Suphi konusu çok tartışıldı. Bir kere Suphi'nin temelde bir milliyetçi tarafı olduğunu her zaman düşündüm. Mesela Mustafa Suphi mason. Ama masonluğa bir itirazı var, masonluğun enternasyonalizmine. 'Milli masonluk olsa ne iyi olurdu', diye düşünüyor, Rusya'ya gitmezden önce. Ve sola karşı bir adam. **'Artık sosyoloji var, bu işin ilmi sosyolojidir, sosyoloji varken sosyalizme ne gerek var?'** diye yazılar yazdığını biliyoruz. Suphi Rusya'ya sığındıktan ve solcu olduktan sonra da, benim anladığım kadarıyla, milliyetçiliğinden vazgeçmemiştir.

Onun Bakü Kongresi'nden sonra, yani TKP başkanı seçildikten sonra, yine o kongrede genel sekreter seçilen Ethem Nejat'la beraber Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri bir mektup, bence onun milliyetçiliğinin ne kadar coşkulu ve güçlü olmaya devam ettiğini gösteriyor. Şöyle söylüyorlar: Siz Ermenileri yendiniz, ama biz her yerde 'Anadolu'nun düşmanı Ermeniler, Ermenilik değil, Taşnaklardır; İngiliz emperyalizminin aleti durumuna gelen Ermenistan Taşnak hükümetidir' dedik, siz de böyle söyleyin', diye bir tüyo veriyor.

Bu bir enternasyonalist komünistin tavrı değildir bence. Bu, milliyetçi bir adamın tavrıdır. Ve ben biraz fantezi yaparak şöyle düşünüyorum: **Suphi ve grubu bir tertibe, bence mahalli bir tertibe uğramayıp da o tarihte Ankara'ya gelebilselerdi,** -ben Suphi'lerin öldürülmesinin Trabzon Valisi[198] Deli Hamit ve Şark Cephesi Komutanı Kazım Karabekir arasında, Ankara'dan bağımsız bir şekilde kotarılmış bir şey olduğunu düşünüyorum. Ankara nihayet kendisine gelen raporlara göre, bunları hudut dışı edin, gerisin geri gönderin diyor- **bir kere o dönemde Mustafa Kemal'in solu bir araya getirmek için kurdurduğu resmi TKF'ye gireceklerini, ikincisi aralarından belki üç tane bakan çıkaracaklarını düşünüyorum.** Bu bakanlar da, muhtemelen üç tane yetenekli adam: Suphi'nin kendisi, Ethem Nejat ve Arap İsmail Hakkı olacaktı.

---

198 Burada bir düzeltme yapmamız gerekiyor, evet Deli Hamit Trabzon valiliği de yapmıştır ama olay tarihinde Erzurum valisidir.

Bunlar doktoralı, yurtdışında okumuş ve İttihatçı olmayan, İttihatçılara karşı kişiler. Ankara BMM İttihatçıların çok hâkim olduğu ve bu imajdan da rahatsızlık duyan bir yapıdaydı. Aralarında bir tane İttihatçılara karşı adam vardı, Rıza Nur gelmişti, onu da hemen bakan yaptılar, en mühim işlere getirdiler. Çünkü Ankara, **'bizimki bir İttihatçı hareketi değildir'** imajını vermek istiyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın çağrı sayılabilecek mektubunda şartlar çok açık. **'Gelin, başında Hakkı Behiç'in olduğu resmi fırkaya katılın, bunun dışında da faaliyet göstermeyin'** diyor, onlar da geliyor. Bu, şartları kabul ettiklerini gösterir. **Yani milliyetçilik bir ortak payda olarak onların işbirliği yapmalarına yol açabilirdi. Tabii, o zaman TKP ne olurdu, o ayrı bir fantezi konusu.**"[199]

Mustafa Suphi'nin bu Türkçü bakışı, duruşu, Sovyetli yıllarda da dikkati çekmiş; Stalin ve Sovyet yönetiminin eleştirisine uğramış, bir de rapor yazılmıştır:

"25 Ekim 1917 tarihinde Rusya'da monarşi diğer adıyla Çarlık yıkılmış ve yerine işçi, köylü ve askerler adına yönetimi ele geçiren sosyalist Bolşevik iktidar inşa olmuştu. Sovyet Rusya'yı V.İ. Lenin başkanlığındaki Halk Komiserleri Konseyi yönetmekteydi. Söz konusu konseyde milliyetler halk komiserliği görevi Josef Stalin'e (Cugaşvili) verilmişti. Sovyet Rusya'yı vücuda getiren birçok etnik kimliğin Marksist düşünceye bağlılığı ve Sovyet yönetimiyle olan ilişkisi Stalin'in komiserliği tarafından takip edilmekteydi. Bu bağlamda Sovyet Rusya'da iskân eden ve yayın organlarıyla Bolşevik sisteme entegre olmaya çalışan sosyalist Türkler de vardı. Bu Türkler arasında ön plana çıkan ve uzun süredir sosyalizme oldukça ilgi gösteren şahsiyetlerden biri şüphesiz Mustafa Suphi'ydi.

Türkiye devrim tarihinde verdiği teorik ve pratik mücadelesiyle adından söz ettiren, bu uğurda 1921'de Trabzon'da katledilen Suphi'nin Rusya'daki komünist çizgisi, Sovyet yönetimi tarafından bazı ciddi eleştiriler almıştı. Bahsi geçen eleştiriler, Mustafa Suphi tarafından Moskova'da yayımlanan Yeni Dünya

---

[199] Ruşen Çakır-Sol Kemalizm'e Bakıyor.

gazetesi etrafında toplanmaktaydı. **Milliyetler halk komiserliği, 1918 yılı Eylül ayında Yeni Dünya gazetesinin ideolojik yapısı ve Mustafa Suphi'nin Marksist tutumuna ilişkin bir rapor hazırlamıştı.** Rusya Federasyonu Devlet Arşivinden (GARF, Fond: P-1235, Opis: 93, Delo: 163, L.: 206) elde ettiğimiz bu rapora biraz göz atalım.

Raporun giriş kısmında gazetenin üstlendiği sınıfsal karakter, Marksist teori çerçevesinde değerlendirilmektedir. Raporda Yeni Dünya gazetesinin ihtiva ettiği üslup şu şekilde eleştirilmektedir: *'Yeni Dünya (Noviy Mir), tamamen küçük burjuva intelijensiyasının fikirlerini ve ruh halini yansıtmaktadır. Gazete, Müslüman realitesini milliyetçi bir bakış açısıyla ele almaktadır. Yeni Dünya yazarlarından hiçbiri Türk realitesini sınıfsal ve proleter bir bakış açısıyla aydınlatmaya çalışmamakta ve bunu arzu etmemektedir.'*

Bilhassa gazete yazarlarından **Mustafa Suphi'nin patriotizm ve milliyetçiliğe temayül ettiğine dikkati çeken rapor,** 1918 yılında başlayan iç savaşta karşıdevrimcilerin Gürcistan (Menşevikler), Ermenistan (Daşnaklar), Azerbaycan'daki (Müsavatçılar) faaliyetlerini ve Suphi'nin yaklaşımını detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Bilindiği gibi 1918 yılı Mart ayında Stepan Şaumyan öncülüğündeki Bolşevikler, Bakü'de Sovyet iktidarını kurmuşlardı. Ardından 25 Nisan 1918 yılında Bakü İşçi, Köylü ve Asker Sovyeti zuhur etti.

Karşıdevrimci propagandanın etkisinde kaldığı tespit edilen Mustafa Suphi'nin sözü geçen Sovyet'e ve Azerbaycan'daki kargaşaya ilişkin Temmuz 1918'de kaleme aldığı bir makale, raporda şu şekilde tetkik edilmektedir:

'Lakin Yeni Dünya gazetesi, Tiflis kaynaklarından istifade etmeyi tercih etti. Makalenin yazarı bütünüyle asılsız hareket etmektedir. Bakü'de meydana gelen iç savaşı, Ermeni milletvekillerinin Bakü Sovyeti'nde artan etkisinin bir sonucu olarak yorumlamaktadır. Yazar, 'Ermeniler, Sovyet'in yüzde 80'ini oluşturuyor.' şeklinde yazmaktadır. Burada Bakü olaylarına dair milliyetçi bir değerlendirme olduğu gibi, Bakü Sovyeti'ne ilişkin açıktan açığa yanlış ve önyargılı bir yaklaşım söz konusu. Yeni Dünya'nın sosyalistleri, Mart ayında Bakü Sovyeti'nde Ermeni-

lerin yüzde 80 oranında olduğunu ve Sovyet'in sadece yüzde 20'sinin Ermeni olmadığını iddia ediyorlar...'

Bu iddianın asılsız olduğunu ve Yeni Dünya gazetesinin Bolşevizm karşıtı cenahta yer edindiğini ileri süren raporda bahsi geçen iddialara yönelik şunlar yazılmaktadır:

'Makale yazarının iddiası gerçekle örtüşmemektedir. Zira Ermeniler, yazarın iddiasının aksine Bakü Sovyeti'nin sadece yüzde 30'unu oluşturuyorlar. Bu yüzde 30'un içinde yüzde 6 oranında Bolşevikler, yüzde 6 oranında Sosyal-Devrimciler ve geri kalanında Daşnaklar yer almaktadır. Sovyet'teki diğer yüzde 70 ise Ruslar, Türkler ve Lezginlerden oluşmaktadır. Yukarıda zikredilen yazar, bu verileri mutlaka biliyor olmalıydı. Çünkü bu veriler, Bakü proleter basınında tekrar tekrar yayımlanmıştı. Ancak Yeni Dünya gazetesi, provokatörlerin verdiği bilgileri kullanmayı tercih etti.'

Raporun son bölümünde göze çarpan analizlerden biri de Mustafa Suphi'nin Mayıs 1918'de kaleme aldığı **'Türkiye'de devrim mümkün mü?'** adlı makalesiyle ilgili. Bu makalede özellikle Rus devrimi ve Almanya'daki monarşist yönetime ilişkin Marksist öğretiyle uyuşmayan birtakım görüşler ileri süren Suphi, şu şekilde tenkit edilmektedir:

'Mustafa Suphi, Rus devrimini mutlakiyetçiliğin nesnel bir sonucu olarak görmektedir. Devrim ve proletarya arasında herhangi bir bağ görmemektedir. Her şeyden önemlisi yazar, Prusya'yı övmektedir. Ona göre devrim Rusya'da, Fransa'da ve İngiltere'de mümkün ancak Almanya'da değil. Yazara göre Prusya'da kanlı despotizm yok, zira imparator 'emekçi tabakaların' kaderiyle ilgilenmektedir. Yeni Dünya gazetesinin saf sosyologu, hükümetin Prusya'da sınıf çıkarlarının uzlaşmasına yönelik faaliyetleri kendi başına yürüttüğünü, Almanya'da Sibirya gibi bir yerin olmadığını, siyasi cezaevlerinin olmadığını, buradaki cezaevlerinde daha çok adli tutukluların bulunduğunu, toplumsal düşünceye mensup her türlü kanat ve akımın özgürce hareket ettiğini ve Almanya'daki emperyalizmin gücünün burada yattığını ileri sürmektedir. Yazar sanki özel olarak Prusya emperyalizmi tarafından teşkil edilen kürek sisteminden hiç bahsetmemektedir.

Alman proletaryasına mensup en iyi insanların cezaevinde azap çektiğini hiç dile getirmemekte ve susmaktadır.'

Aynı makalede Suphi'nin, Türkiye'deki siyasi-iktisadi ilişkilere ve olası bir devrime ilişkin gözlemleri de söz konusu. Enver Paşa ve Talat Paşa'nın halkın iradesini kirlettiğini ve onlar tarafından inşa edilen sistemde bütün milli servetin yabancı sermayenin eline geçtiğini ileri süren Suphi, Türkiye'de korkunç bir devrimin yakın olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda Mustafa Suphi'yi bir kez daha hedef alan raporda şu eleştiriler müşahede edilmektedir:

'Mustafa Suphi, Alman emperyalistlerine methiyeler düzerek Türkiye'yi korkunç bir devrimden kurtaracak şeyleri zikretmeye heveslenmektedir. ***Bu nedenle Türkiye'de devrimin gerekli olduğuna, devrimin Türkiye'deki bütün emekçiler ve halklar için tek kurtuluş yolu olduğuna hiç değinmemektedir.*** *Yazar, Türkiye'de büyük bir nüfusa sahip Türklerin çıkarlarını sadece öne almaktadır. Bu bakımdan Suphi'nin Türkçü (milliyetçi) dünya görüşü, devrimin karakteri ve yapısı ile ilgili aydınlatıcı bilgiler vermesine olanak tanımamaktadır.'*

Sonuç olarak söz konusu rapor, Türkiye'deki devrim mücadelesine öncülük yapmış Mustafa Suphi'ye eleştirel bakmamız gerektiği konusunda önem arz etmektedir. Suphi'nin Rus İç Savaşı'nda Bolşevik devrime destek vermesi ve Türkiye'de komünizm fikrini yaymak için ölümü dahi göze alması ne kadar değerliyse Türkçü-İslamcı görüşlerin tahakkümünden kurtulamaması da bir o kadar eleştiriye değer."[200]

Bu rapor, **Sultan Galiyev, Mustafa Suphi ve Nerimanov gibi Türk komünistlerin söylem ve eylem birliği içinde olduklarını, Sovyetler Birliği'nin bir Kızıl Çarlığa dönüşmemesi için mücadele ettiklerini gösteriyor.** Ve bir de şunu gösteriyor: **1918'de Azerbaycan'da kurulan ve daha sonra yıkılan Sosyalist 24 Komiserler Yönetimi'nin, Ermeni milliyetçi güçlerinin etkisi ve egemenliği altında olduğunu ve Bakû'da bir**

---

200 https://sendika63.org/2014/07/stalin-ve-mustafa-suphi-ismet-konak-204940/

Azeri katliamının yaşandığı gerçeği bir yana itiliyor,[201] bütün bunları eleştiren Suphi'nin sosyalistliği sorgulanıyor. 1920 yılında Sovyet 11. Kızılordusu'nun Azerbaycan'a girmesinden sonra, kurulan yönetimin başına Lenin'in yakın dostu olan Dr. Neriman Nerimanov gelmiş ve bu kafadaki insanlarla da çetin bir mücadele vermişti. Bu bağlamda Nerimanov'un neler yaşadığını anlamak için Hüseyin Adıgüzel'in "Nerimanov-Mektuplar" adlı kitabını okumalıdırlar.

Galiyev ve Mustafa Suphi'nin düşünceleri Türkiye'de de karşılık bulmuştur:

"Türkiye: 1920-22: Bu dönemin söylemlerinde dikkat çeken bir husus daha vardır. Türklük kavramı en geniş anlamıyla kullanılır; Doğu ve Batı Türklüğü gibi. Galiyev ve Mustafa Suphi'de de bu anlayış görülmektedir. Doğu Türklüğü ile Orta Asya, Batı Türklüğü ile de Osmanlı coğrafyası kastedilmektedir. Anadolu'da da aynı söylemler ve kavramlar kullanılmaktadır. Örneğin Türkiye Muallimler ve Muallimeler Birliği Cemiyeti'nin (yöneticiler arasında Mahmut Esat Bozkurt da vardır) 26 Haziran 1922'de Hâkimiyeti Milliye gazetesinde yayımladığı ilk bildiri sanki Galiyev'in kaleminden çıkmış gibidir. Türkiye'den söz ederken **'Batı Türklüğü'** kavramı kullanılmaktadır."[202]

Ve bir önemli olguya daha dikkati çekelim: Galiyev, Nerimanov ve Mustafa Suphi, üçü de eceliyle ölmedi. Neden? Galiyev uzun yıllar hapis yattıktan sonra, Stalin tarafından kurşuna dizdirildi, bununla da yetinilmeyip tüm ailesi ortadan kaldırıldı, Nerimanov Kremlin'de bir yemekte zehirlenerek öldürüldü ve Suphi'nin durumu da belli işte...

---

201 Azerbaycan'daki sosyalist hareketin önemli isimlerinden Esadullah Ahundov'un soyundan gelen İldeniz Kurtulan, ailesinin yaşadıkları ile Azerbaycan'da o dönemlerde yaşananları işlediği "Amcam Hamlet" adlı romanında bu katliamı ve sorumlularını ayrıntısıyla anlatır. O yönetimin başındaki Şaumiyan ve Caparidze, Ermeni-Azeri çatışması bahanesiyle Azerbaycan Türklerini katlettirmişlerdir. Bütün bunların Sosyalizmle hiçbir ilgisi yoktur.

202 Dr. İkram Çınar-http://www.egitisim.gen.tr/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=56&catid=14&Itemid=135

Bir Kitap ve Orada Çizilen Enternasyonalist Mustafa Suphi Portresi

Kitabın adı, "Mustafa Suphi'nin Partisi'nde Sosyalizm ve Enternasyonalizm", yazarı Mehmet İnanç Turan. Yazar, 240 sayfalık kitabında Mustafa Suphi'den Haydar Kutlu'ya dek TKP'nin tarihini incelemiş. 72 yıllık bu tarihin Mustafa Suphi sonrası tarihinde hiç de parlak sayfalar yok. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin güdüm ve denetimine girmiş; gelene kuyruk sallayan, gideni kötüleyen, bir iç diktatorya ve faşizm uygulayan, kişilikleri yok eden bir yapı.

Stalin başta, TKP Stalinci... Stalin tek ülkede sosyalizm diyor, TKP de öyle... Stalin gidiyor Kruşçev geliyor, TKP hemen Kruşçev'in ağzını ağız ediyor. **"Barış içinde bir arada yaşama"** söylemi dillerinde persenk oluyor. Kruşçev bir Brejnev darbesiyle gidiyor, TKP de hemen **"En büyük Brejnev"** demeye başlıyor. Ve tabii bu arada iç eleştiriler, mücadeleler oluyor, bunların hepsi acımasızca bastırılıyor.

Örnekler öyle çok ki bunlara ilişkin. Kendilerine sadakatle bağlı olan ve bu uğurda örgüt içi her türlü baskı ve tasfiyeleri yapan Şefik Hüsnü bile nasibini alıyor bunlardan. Şefik Hüsnü'nün Rusya'ya gitmekten kaçınan Polonya'da yaşayan karısı için olumsuz raporlar yazılmıştır. Atatürk'ün teyze oğlu olan, bir dönem TKP'nin çekirdek kadrosunda bulunan ve ömrünün 17 yılını hapislerde geçiren Reşat Fuat Baraner, 1960 yılında TKP dışına itiliyor. Protesto edecektir bu durumu ama ettirmezler, çağırırlar, bir Stalin yöntemi olarak "özeleştiri yap" derler. Oturur yazar, kendini Troçkist olarak suçlar. Dahası TKP Baraner'i çocuğuna hasret bırakır cezaevinde.

Ama çok daha çarpıcı bir örnek var: Hikmet Kıvılcımlı... Prostat kanseri olur, tedavi olması gerek ama Türkiye'de mümkün değil, o mimli bir komünist... Bulgaristan'a gider. Bulgar Komünist Partisi, TKP'den bilgi ister. Gelen bilgiler olumsuzdur. Kıvılcımlı dili, kalemi, beyni durmaz, baş eğmez bir adamdır. "Hayır" derler, çıkarırlar ülkeden. Doğu Almanya'ya gider.

TKP orada o zaman, derdini onlara anlatacak. Anlatamaz. TKP, defeder başından, bir de sınır dışı ettirir. Varır Yugoslavya'ya, çaresizdir. Oturur Brejnev'e bir mektup yazar: "Sizin sosyalist adaletinizi umabilir miyim?" der. Ve bir süre sonra da ölür.

Yazar M. İnanç Turan, Mustafa Suphi'nin Lenin çizgisinde olduğunu yani Stalin gibi "Tek ülkede Sosyalizm"i değil, tüm dünyada sosyalizmi savunan bir enternasyonalist olduğunu savunuyor. Ve Stalin tüm komünist partilerin "ulusalcı-yurtsever" olmalarını istemiş, bu, Marks'ın proletarya enternasyonalizminin "Komünistlerin yurdu yoktur" savına aykırı imiş. Böylece Stalin proletarya enternasyonalizminin anlamını bozmuşmuş.

Tam burada "Kartal Gözüyle Milliyetçilik" kitabımdan alıntılar yapmam gerekecek.

"Aşırı komünistlere göre proleterin (işçinin) vatanı yoktur ('İşçilerin vatanı yoktur. Zaten onların olmayan bir şeyin, alınması da mümkün değil. Proletarya, önce siyasal iktidarı ele geçirmek, kendini ulusal sınıf düzeyine getirmek, kendini ulus yapmak durumunda olduğu için, kendisi de ulusaldır hâlâ, ama asla burjuva anlamda değil.')[203] Bu iddia bazen sahicileşiyor. İktisadi sorunların oldukça ileri bir şekil alması yüzünden, işçinin milliyet fikrine yabancılaştığını her gün görüyoruz. Milletin tarihi hazinesi var diyorlar. Fakat sosyalist mantık 'Bana ne?' diyor. "Millet, kapitalizmin gayri meşru çocuğudur. Bu hazine ve çıkarlar, eğer varsa, burjuvalar içindir."[204]

Sadri Maksudi Arsal böyle anlıyor sosyalist yaklaşımı. Mehmet İzzet'e göre ise, Marks ve Engels, milliyet meselesi ile yeterince ilgilenmemişlerdir.

"Marks ve Engels'in hayatı göz önüne getirilirse, bunun böyle olmasının zorunlu olduğu anlaşılır. Her ikisi de Almanya'daki ihtilali izleyen günlerde Fransa ve İngiltere'ye iltica ettiler. Nasıl İngiltere on sekizinci yüzyılda siyasi sığınmacılara sığınak idiyse, Fransa da izleyen yüzyılda bu rolü oynamıştır. Marks komünist manifestoda **'Bütün ülkelerin işçileri birleşiniz'** diyor,

---

203 Komünist Manifesto.

204 Sadri Maksudi Arsal-Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları.

onun nazarında önemli olan şey milletlerin değil, milletler arasında bir sınıfın, bir işçi sınıfının birleşmesidir. Millet ile devleti bir saydığından, Marks milli meseleyi yalnız siyasi bir mesele olarak kabul ediyor. Engels de aynı düşüncededir. Devlet ölüyor, bundan dolayı millet de ortadan kalkacaktır. Bu kozmopolitizme karşın Marks ve Engels'in Almanca yazılarının Alman milli zevkine (Marks'ta görülen İngiliz etkisine rağmen) uygun olduğunu uzmanları söylüyor. Yine Engels, siyasi yazılarında Almanların milli birliğini savunmuştur. Ancak Marks'ın millet dediği vakit anladığı özellikle ırktır."[205]

Sosyalistler arasında ikinci akımı temsil edenler özellikle Avusturya'nın sosyalist düşünürleridir. Bunların en ünlüsü Otto Bauer'dir. Bu düşünürün 'Milliyet Meselesi ve Sosyal Demokrasi' adlı eseri, zamanında dünya sosyalistleri arasında büyük beğeni ve ün kazanmıştır. Bu eserdeki esas fikirler şöyle özetlenebilir:

"Millet adı verilen insan toplulukları, bir yandan insanların doğayla mücadelesi şartlarından, öte yandan mal üretimi şartları ile üretim aşamalarındaki değişmelerden doğan birer üründürler. Bu bakımdan milletleri tarih ortaya çıkarır. Milletler, medeniyet ve irfan alanında ilerledikçe, millet çerçevesi içinde kültürlerini geliştirmek için daha geniş imkânlar elde ederler. Böylece diğer milletler tarafından yutulmak, temsil edilmek tehlikesine daha az maruz hale gelirler. Toplumların demokratikleşmesi ve sosyalistleşmesi de milliyet esasını derinleştirmekte ve güçlendirmektedir.

Milliyet duygusu büyük bir gerçekliktir, sosyalist toplumlarda bile milliyet duygusunun yok olması ihtimali yoktur. Bir milletten diğer millete geçen herhangi bir fikir, kurum ya da ilke bunları alan milletin milli duygularına, milli görüşlerine ve milli özelliklerine uydurulmaksızın kabul edilemez.

Milli kültürler arasında genel esaslar bakımından birbirine yakınlaşma milliyetin, milli özelliklerin yok olmasını ifade etmez. Bugünkü devir milletlerin medeniyet ve kültür alanında en çok birbirlerinden yararlandıkları devir olduğu halde, milletlerin diğer milletlerden farklı birer varlık olduklarına ilişkin bilinçleri

---

[205] Mehmet İzzet-Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat

ve milli duyguları hiçbir zaman bugünkü kadar güçlü, belirgin ve yoğun olmamıştır.'

Birinci Dünya Savaşından önceki Almanya'nın ünlü sosyalist düşünürlerinden K. Kautski de, milletleri iktisadi etkenlerden doğan ürünler olarak nitelediğini söyledikten sonra şu fikirleri ileri sürüyor: 'Bugünkü milli akımların bütün esasları zamanımızda insanlığın gelişim eğilimlerinde içkindir. Tarihen bütün milli akımlar haklıdır. Milletlerin gelişimine yapay olarak engel olmaya çalışmak, insanlığın gelişimine set çekmeye kalkışmaktır.'

Fransa'nın Birinci Dünya Harbinden önceki ünlü sosyalist düşünürü Jaures de milletleri tanımak gerektiğine inanıyordu. Jaures, 'Yeni Ordu' adlı eserinde diyor ki:

'Vatan esasının temelleri yalnızca iktisadi kavramlarda içkin değildir. Bu esasın temelleri mülkiyet ve sınıf mücadelesi çerçevesi içine de sıkışmış değildir. Milliyet kavramı organik bir derinliğe, ideal bir yüksekliğe sahiptir. Şimdiye kadar yeryüzündeki şartlar bütün insanlığın bir tek topluluk halinde kurulmasına engel olmuştur. Yeryüzü insanların sayılarına oranla genişti. Bundan dolayı insanlık dağılma yasasına tâbi idi...

İnsanlık birbirinden ayrı birtakım gruplar halinde oluştu. Vatanların, yani birbirinden farklı grupların oluşumu, gelişimin hazırlamakta olduğu daha büyük grupların oluşumunun şartı olmuştur. Bu milli grupların her birinde bir ortak hayat, bir ortak bilinç ortaya çıktı. Bu ortak bilinçte bütün bireyler birleşti ve bu sayede bilinç de güçlendi.'

Jaures'in 1905'te Stutgart'ta toplanan bir sosyalist kongresindeki sözleri çok anlamlıdır: 'Milletler, insanlık dehası ve gelişmesinin birer hazinesidirler, manevi değerleri içeren birer vazodurlar. Bu kültür vazolarını kırmak proletaryaya yakışmayan bir hareket olur.'[206]

Son olarak Mihri Belli'nin ölümünden önce konferans vermek üzere kaleme aldığı notlarından bir bölümü sunalım. Mihri Belli'nin millet gerçeğine iman ettiği ve sosyalist bir Türk milliyetçisi olduğu bu notlardan belli oluyor:

---

206 Sadri Maksudi Arsal-Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları

'Millet gerçeği çağımızın en büyük gerçeğidir. İçinde yaşadığımız tarihi dönem, halkların uluslaşma sürecinin dünya ölçüsünde yer aldığı dönemdir.

Uluslaşmak, özgür vatandaşlar topluluğu olarak, ulus olma yolunda baş engel olan emperyalizmin boyunduruğunu kırmak; feodal parçalanmaya son vermek; toplumdaki bireyleri özgür vatandaşlar payesine yükseltecek olan demokratik dönüşümleri gerçekleştirmek; ulusal kültüre tam bir açılıp gelişme ortamı sağlamak; kısacası, kelimenin 'en derin' anlamıyla ulus olmak. İşte içinde bulunduğumuz aşamada dünya halklarının, özellikle ezilen halkların birinci davası budur.

Dünya halkları biliyorlar ki, ancak yabancı boyunduruğunu atarak ve feodal bölünmeye son vererek tam anlamıyla uluslaştıkları takdirde mutlu bir geleceğe yönelmiş olacaklardır. Uluslaşmak, insanın insan tarafından sömürülemeyeceği sosyalist toplum yolunda atılan ileri bir adımdır. Çünkü uluslaşmadan, demokratik devrimin bu sonucuna varmadan, sosyalizme gidilemez. Kestirme yol yoktur.

Millet kavramı, milliyetçilik kavramı, üzerinde önemle durmamız; gereken bir konudur. Bu kavramlara açıklık getirmek ve bu konuda gayri milli güçlerin kasıtlı olarak yaydıkları sisi dağıtmak devrimci görevimizdir. Ortalığı kaplamış olan bu sis yüzündendir ki, emperyalizmin ve işbirlikçilerinin emrinde bazı demagoglar meydanı boş bulmakta, birçok iyi niyetli, fakat yeteri kadar uyanık olmayan genci sahte milliyetçi sloganlarla kandırıp milliciler saflarının daha da sıklaşmasına engel olabilmektedirler.

ABD vesayeti altında bağımlı bir Türkiye, milliyetçi Türkiye olabilirmiş gibi, **'Tam bağımsız Türkiye'** sloganının karşısına **'Milliyetçi Türkiye'** sloganıyla çıkılması olgusu, sisin ne kadar yoğun olduğunu tek başına göstermeye yeter. Millet gerçeği konusunu bilimsel açıklığa kavuşturduğumuz ölçüde bu sis dağılacaktır.

Kısa tanımlamaların sakıncalarını bilmekle beraber, bir tanımdan hareket ederek konumuza girelim. Nedir ulus? Sosyalist literatürde ulus kavramı en özet şekilde şöyle tanımlanır: Ulus, tarihi olarak teşekkül etmiş istikrarlı insan topluluğudur ve şu

dört karakter birliği esasına dayanır: Dil birliği, toprak birliği, iktisadi hayat birliği ve ulusal kültürde birlik içinde beliren ruhi şekillenme birliği.

Ulusun meydana gelebilmesi için dört karakter birliğinin dördü de gereklidir. Örneğin yalnız dil birliğiyle ulus teşekkül etmez. Dünyada aynı dili konuşan ayrı uluslar vardır, İngilizlerle Kuzey Amerikalılar gibi, Almanlarla Avusturyalılar gibi. Dil birliğiyle toprak birliğinin birleşmesi de yetmez. Feodal parçalanmaya son veren ulusal pazarın gelişmesi ve iktisadi yaşantı birliğinin kurulması gerekir. Ve ulusun bu üç temel karakterinin birleşmesiyle, dil birliğinin, toprak birliğinin, iktisadi yaşantı birliğinin kurulmasıyla ruhi şekillenme birliği, 'milli ruh' dediğimiz şey meydana gelir ve ulus bu dört temel karakter birliği üzerinde kurulur.

Ulus, tarihi olarak teşekkül etmiş insan topluluğudur diyoruz. Ulus sonsuzluktan gelip, sonsuzluğa kadar sürüp giden bir kategori değildir. Her tarihi kategori gibi, ulus da tarihin gelişim kanunlarına tabidir. Bir başlangıcı, bir sonu vardır. Şairin, 'Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız' mısraını, milli heyecanın şairane bir ifadesi olarak olumlu karşılayabiliriz ama mesele bilimsel olarak böyle konamaz.

Hiç şüphe yok ki, ulusu teşkil eden unsurların geçmişi çok eskidir. Bunlar birdenbire gökten yere inmedi. Örneğin Türk dili ufak tefek farklarla bin yıl önce de konuşulan bir dildi. Dede Korkut'un dili bugünkü Türkçeye çok yakın bir dildir. Ama Türklerin uluslaşma sürecine girmeleri yakın bir geçmişte olmuştur. Bu on dokuzuncu yüzyılda kapitalist pazarın, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkler tarafından meskûn topraklarına yayılmaya başlayıp buralarda iktisadi yaşantı birliğinin gerçekleşmeye başlamasıyladır. Aynı şey Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan öteki halklar için de söylenebilir. Nitekim Türkiye'de ümmet bilincinin, millet bilincine dönüşmesi, vatan, millet sloganlarının ilk olarak ortaya atılması bu döneme rastlar.

Bir ulusun meydana gelmesi için dört temel karakter birliğinin, toprak, dil, iktisadi yaşantı ve ruhi şekillenme birliğinin varlığı şart olduğuna göre, uluslaşma süreci içine giren bir halkın tam anlamıyla ulus olabilmesi, bu dört temel karakter birliğini

derinliğine gerçekleştirmesine bağlıdır. Ve kim, toplumdaki hangi şahıs, çevre, sınıf; ya da zümre katkıda bulunuyorsa, o, uluslaşmaya katkıda bulunan gerçek ulusçudur.

Alman ulusal dilinin başlıca kurucusu diye bilinen bir Goethe, Rus ulusal dilinin başlıca kurucusu sayılan bir Puşkin, Alman ve Rus uluslarının kurucularındandırlar. Onlar en büyük ulusçulardır. O halde kim tüm ulusun malı olan bir Türk dilinin gelişmesi uğrunda çaba harcıyorsa, kim buna katkıda bulunuyorsa, en derin anlamıyla millici olan da odur.

Bugün Türk dilinin gelişmesine katkıda bulunanların ön safında devrimcilerin ve özellikle sosyalistlerin yer aldığını biliyoruz. Ters doğrultuda çaba gösterenlerin ise gericiler olduğunu da biliyoruz.

Ulusun temel karakterlerinden biri olan toprak birliği, ulusun üzerinde yaşadığı toprak üstündeki egemenliğini, toprak bütünlüğünü kapsayan bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Bu kavram, iç (feodal), ya da dış etkilerle üzerinde yaşanılan toprağın bölünmesine karşı mücadeleyi de kapsar. O halde, ulusun kendi toprağının gerçek sahibi olması uğruna mücadele eden kimsedir gerçek ulusçu olan. Ve kim Türkiye toprağı üzerinde Türk halkının egemenliğine gölge düşüren durumlara karşı çıkıyorsa, örneğin kim toprağımızın bir parçasını kapsayan Amerikan askeri üslerinin kaldırılması uğruna; mücadele ediyorsa, millici olan odur.

Bugün Türkiye toprağı üzerinde, Türkiye halkının kayıtsız şartsız egemenliği uğruna, Türkiye'nin toprak bütünlüğü uğruna bilinçli olarak mücadele edenlerin devrimciler olduğunu ve bunların ön safında proleter devrimcilerinin geldiğini biliyoruz. Bu ulusal, mücadeleye karşı duranların gericiler olduğunu da biliyoruz.

Ulusun temel karakterlerinden biri olan iktisadi yaşantı birliği, ulusal pazarın ülkeyi kucaklamasını ve feodal parçalanmanın sona erdirilmesi için ülkenin feodal ilişkilerden arınmasını ifade eden bir kavramdır. Feodal bölünmenin her türlü tezahürlerine karşı mücadele, uluslaşma uğruna mücadeledir ve bu mücadeleyi veren kimse gerçek ulusçudur. O halde, kim Türkiye'de ülkenin feodal kalıntılardan arınarak iktisadi yaşantı birliğinin gerçekleşmesi uğruna mücadele ediyorsa, örneğin kim köklü bit toprak reformu için savaşıyorsa, odur gerçek Türk milliyetçisi olan.

Bugün Türkiye'de anti-feodal mücadelenin ön safında sosyalistlerin yer aldığını biliyoruz. Feodal güçlerle çıkar birliği durumunda olanların ve Türkiye'de gerçek iktisadi yaşantı birliğine dolayısıyla da uluslaşmaya karşı duranların, gericilerin olduğunu da biliyoruz.

Ulusun temel karakterlerinden biri olan ulusal kültür birliğini ve bunun içinde beliren ruhi şekillenmede birliği, ulusun dil, toprak, iktisadi yaşantı birliğinin doğal bir sonucu, bir sentezi olarak ele almalıyız. Elbette ki etkiler karşılıklıdır ve bu sonuncu temel karakteri de ulusun öteki temel karakterlerini etkiler: Ulusal dil için ulusal topraklar için, uluslaşma önüne dikilen feodal engellerin kaldırılması için mücadele, dolayısıyla ulusal kültür birliği için ve ulusal ruhi şekillenme uğruna mücadeledir.

(...) Ulusal kültürün açılıp; gelişmesine yardımcı olan uluslaşma süreci, bu suretle de hızlandırılmış olur. O halde kim ulusal kültürle bağdaşmayan feodal kültüre karşı çıkıyorsa, kim kültürümüzü yozlaştıran, onu baltalayan batı kozmopolitizmine karşı mücadele ediyor, ulusal değerlerimizi olanca gücüyle savunuyorsa, kim ulusal edebiyata, ulusal müziğe vb katkıda bulunuyorsa, odur gerçek ulusçu olan.

Bugün Türkiye'de, ulusal değerleri savunanların, ulusal kültüre katkıda bulunanların ön safında devrimcilerin yer aldığını ve bunların ön safında sosyalistlerin bulunduğunu biliyoruz. Feodal kültürü hortlatmak isteyenlerin ve madalyonun öteki tarafı olan batı kozmopolitizmini yayanların ve ulusal kültürün açılıp gelişmesine engel olanların ise gericiler olduğunu da biliyoruz.

(...) Geçen yüzyılda, sosyalist düzenin, ulusal çitleri, ulusal imtiyazları ortadan kaldırmasıyla, ulusların da ortadan kalkacağı inancı devrimci çevrelerde yaygındı. Sosyalist bilimin gelişmesi, zenginleşmesiyle ve sosyalist devrimlerin gerçekleşmesiyle, bu görüşün sosyalizmin ilk aşamasında ve emperyalizmin yaşadığı bir dönemde gerçekleşmeyeceği anlaşılmıştır. Sosyalizme geçişle ulusal imtiyazlar, büyük ulusların küçükleri ezmesi önlenmektedir, ama sosyalist devrim, hiç değilse ilk aşamasında ulusların ortadan kalkması sonucunu vermesi şöyle dursun,

uzunca bir süre için ulusların, ulusal kültürlerin tam bir açılıp gelişme olanağına kavuşmalarım sağlamıştır.

Elbette ki böyle bir gelişme, Aleksey Tolstoy'un sözleriyle **'Ulus denen nehirlerin bir gün gelip insanlık okyanusunda birleşecekleri'** görüşünün gerçeklere uymadığının kanıtı sayılamaz. Hiç şüphe yok ki ulusal nehirler insanlık okyanusunda birleşeceklerdir. Ulusal sınırlar içinde hapsedilmiş durumda kalmakla yetinmeyecek olan insanlar, tüm insanlığın katkılarıyla bir insanlık kültürü yaratacaklardır. Ama bu, ancak, emperyalizm çağının ve daha önceki sömürü düzeninin, ulusal baskı altında tuttuğu, ulusların tam bir ulusal gelişme olanaklarına kavuşmalarından ve kendi ulusal kültürlerinin bütün olanaklarını geliştirmelerinden sonra, bunları yeterli bulmamaları ve ulusal sınırları kendi iradeleriyle aşmalarıyla olabilir.

Okyanusun kıyılarına henüz varmadığımıza göre, içinde yaşadığımız çağın en büyük gerçeği millet gerçeği olduğuna göre, bu çağın devrimci görevi, Türkiye toplumunun tam uluslaşmasını, bütün engelleri yıkarak gerçekleştirmektir. Bu, dünya yüzünde bütün ülkelerdeki devrimci güçler arasında dayanışmayla çelişen bir şey değildir. Burjuva sosyalizmine, dar görüşlülüğe kaçmayan en derin anlamıyla milliyetçilik, küçük burjuva insaniyetçiliğine, kozmopolitizme kaçmayan, gerçekten devrimci enternasyonalizmle çelişmez.

Büyük Fransız sosyalisti Jean Jaures'in ünlü sözünü burada tekrarlamanın yeri var: *'Milliyetçiliğin azı seni enternasyonalizmden uzaklaştırır, milliyetçiliğin derini seni enternasyonalizme götürür. Enternasyonalizmin azı seni milliyetçilikten uzaklaştırır, enternasyonalizmin derini seni milliyetçiliğe götürür.'*

Gerçekten, bugün, ulusunun başı dik, insanca bir yaşantıya kavuşması için saldırgan Amerikan emperyalizmine karşı savaşan Vietnamlı savaşçı en derin, en saf anlamıyla milliyetçidir. Ama Vietnam milli kurtuluş savaşı bu dünyada yer almaktadır ve bütün ülkelerin devrimci güçlerinin bu savaş karşısında bir tutumu vardır, karşı devrimci güçlerin de olduğu gibi. Kore'den Cezayir'e kadar, Küba'dan Filistin'e kadar emperyalizmle mücadele halinde olan halkların olsun, sosyalist gelişme olanaklarına

kavuşmuş olan halkların olsun, kendisiyle uluslararası devrimci dayanışma durumunda olduklarının bilincindedir. O, Fransa'da fabrikaları işgal eden işçilerin Amerikan üniversitelerinde polisin copuna göğüs gererek Vietnam'da barış için gösteride bulunan Amerikalı genç aydınla, Jean Paul Sartre'larla, Bertrand Russel'larla dayanışma halinde olduğunun bilincindedir. Bu bilinç en derin en saf anlamıyla milliyetçi olan Vietnamlı savaşçıyı, aynı zamanda en derin anlamıyla enternasyonalist yapar.

Bizim milli kurtuluş savaşımızda da, Türkiye'nin millicileriyle bütün dünyadaki devrimci güçler arasında uluslararası dayanışma kendiliğinden kuruldu. Sosyalist devrim bayrağını açmış olan Sovyetler Birliği'nin varlığının, Doğu cephemizi emniyete almamızı kolaylaştırması ve bu komşu ülkenin bizim için maddi ve manevi bir dayanak teşkil etmesi; Batı proletaryasının kesin olarak yeni askeri maceralara karşı çıkmasının, Karadeniz'de Fransız donanmasındaki isyan vb gelişmelerin Batılı emperyalistlerin elinde zinde kuvvet olarak yalnız Yunan ordusunu bırakması; Yunanistan içinde bile ilerici güçlerin Anadolu savaşına karşı çıkmaları; ilk başarılı milli kurtuluş savaşını vermekte olan Türkiye'ye Doğu'nun ezilen halklarının derin bir sevgi ve bağlılık duymaları gibi uluslararası etkenler, Türk zaferinin elde edilmesinde bir ölçüde rol oynamıştır. Ve kurtuluş savaşımızın su katılmamış yurtsever savaşçısı, aynı zamanda Türkiye toprağına saldıran askeri kuvvetin arkasında duran emperyalist sisteme dünya ölçüsünde karşı devrimci güçlerin kendi safında savaştıklarının bilincindeydi. **Bu bilinç milliciyi aynı zamanda enternasyonalist yapıyordu.**

Adı üstünde, **enternasyonalizm, millet gerçeğine dayanan bir kavramdır.** Uluslararasıcılık diye çevirebileceğimiz, enternasyonalizmin ilkel maddesi, ulustur. **Ulus gerçeğine dayanmayan bir enternasyonalizm havada kalır.** Çok kez ulus gerçeğini, inkâra kadar varan küçük burjuva insaniyetçiliğinin ya da ümmetçiliğe dönüş özlemini yansıtan dini nitelikte kimi akımların, gerçek devrimci enternasyonalizmle ortak bir yanı yoktur.

Fikret'in *'Ruy-i zemin vatanım-Nev-i beşer milletim'* (Yeryüzü vatanım-İnsanlık milletim) mısraını, zamanının şoven tahrik-

lerine karşı şair tarafından öfkeyle söylenmiş bir söz olarak, hoşgörü ve anlayışla değerlendirebiliriz, ama millet gerçeğini atlayan böyle bir enternasyonalizmin bilimsel bir yanı yoktur. Aynı şeyi Avusturyalı işçilerin türküsündeki *'Anamız amele sınıfıdır-Yurdumuz bütün cihandır bizim'* beyiti için de söyleyebiliriz.

Sosyalizmin bilimi meseleyi bambaşka şekilde koyuyor. Bu bilimi sindirmiş ve en derin anlamıyla devrimci enternasyonalizmi benimsemiş olan devrimcinin vatanı, kendi memleketidir ve milleti de kendi milletidir.

(...) Türk mitolojisine dönmenin olumlu, ilerici bir davranış olduğunu belirttik. Ümmetçilikten çıkmağa ve uluslaşmaya başlayan bir halkın, kendi öz kültür kaynaklarına dönmesi tabii bir şeydir. Ve sınıfsız barbar bir toplumun üstyapısı olan Türk mitolojisi, özünde, emeği ve emekçiyi yücelten unsurlar taşır. Örneğin **Ergenekon Destanında topluma kara gününde yol gösteren, bir demircidir. Bey değil han değil, bir emekçi**. Ve toplumun kurtuluşu, toplumdaki bütün fertlerin kolektif çalışmasıyla gerçekleşmektedir. **İnsanın kolektif emeği Ergenekon'da demirden dağlar eritmektedir.** Ergenekon Destanı özünde devrimci bir destandır, ama ona bugün Türkiye'de sahip çıkanların davranışlarını devrimci olarak nitelendiremeyiz.

(...) Ulusal kültür çitlerini aşma gereğini duyacak olan özgür ulusların ilk önce kendilerininkine en yakın kültüre sahip olan uluslara yaklaşmaları tabiidir. Örneğin Latin kökenden gelme dilleri konuşan ulusların ilk önce birbirleriyle kaynaşmaları akla yakındır. Slav ulusları, Arap ulusları vb için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Hiç şüphe yok ki, o aşamada, çağın uygarlık düzeyine çoktan ulaşmış ve ulusal kültürünü tam olarak geliştirmiş Türk ulusu ile dünyadaki öteki gelişmiş Türk toplulukları arasında tabii bir yakınlaşma, bir kaynaşma yer alacaktır. O şartlarda, tarih boyunca Türk kavimleri içinde en büyük hayatiyeti göstermiş olan büyük bir tarihin, büyük bir kültürün mirasçısı olan Türkiye'nin Türklerini, Doğu halkları, ilk milli kurtuluş savaşında emperyalizmi yendiğimiz ve milli kurtuluş savaşları çağını açtığımız zamanki gibi sevgi ile saygı ile bakacaklardır. Ve elbette ki

o şartlarda Türkiye dışında yaşayan Türkler de sosyalist Türkiye'mize yüzlerini çevireceklerdir.

İnsanlık tarihinin daha ileri bir aşamasında, insanoğlunun ulusal kültür çitlerini aşma gereğini duyacağı bu aşamada, özel bir durumu olan Türkiye'nin sözünü ettiğimiz o insanlık okyanusunun gerçekleşmesinde ilk mihrak noktalarından biri olması pekâlâ mümkündür; yeter ki bugünden devrim yolunu tutabilelim. Henüz treni kaçırmış değiliz.

Bu söylediklerim sosyalizmin bilimi ile çelişen bir hayal değildir. Ve Türk devrimcisinin gerçek Türk ulusçusunun, Türkiye'nin geleceği için böyle hayaller kurması iyi bir şeydir, sıhhatli bir şeydir."[207]

Evet sanırım yaptığım alıntılar yeterli olmuştur. Ve bu alıntılarda savunulan düşüncelerin Mustafa Suphi'ye ters gelecek hiçbir yanı yoktur. Suphi, Mihri Belli'nin şu sözlerinin altına rahatlıkla imzasını atardı: **"Bu bilinç milliciyi aynı zamanda enternasyonalist yapıyordu. Adı üstünde, enternasyonalizm, millet gerçeğine dayanan bir kavramdır. Uluslararasıcılık diye çevirebileceğimiz, enternasyonalizmin ilkel maddesi, ulustur. Ulus gerçeğine dayanmayan bir enternasyonalizm havada kalır."**

Mustafa Suphi'yi bu çerçevenin dışına çıkarıp milliyetsiz, vatansız bir enternasyonalist yapmak mümkün değildir. Bu kitapta yazdıklarımız da zaten bunun en büyük kanıtıdır.

Mustafa Suphi'nin Bakû'daki Yeni Dünyası'nda Yayımlanan Sevr Karşıtı Şiir...

"Sevr Antlaşması, 95 sene önce bugün (10 Ağustos 1920) imzalanmıştı.

Tarihçi Mehmet Perinçek, Aydınlık'taki "Türk komünistin 'Sevr' şiiri" başlıklı yazısında, "Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Mustafa Suphi'nin başında bulunduğu Türkiye

---

[207] mihribelli.com

Komünist Partisi'nin Bakü'de çıkardığı Yeni Dünya gazetesinde bir şiirinin yayınladığını"[208] söylüyor.

İşte Perinçek'in o yazısı:

"Büyük Ermenistan"ın yanında Kürdistan devletini de öngören antlaşmanın imzalanması tüm ülkede büyük tepkiyle karşılanacaktı. O dönemde Türkiye'nin sosyalistleri de Batı emperyalizminin Türkiye'yi parçalama planlarına hem mücadele alanında hem de fikirsel planda karşı durmuştu. İşte o dönemde Mustafa Suphi'nin başında bulunduğu Türkiye Komünist Partisi'nin Bakü'de çıkardığı Yeni Dünya gazetesinde Türkiye'yi ortadan kaldıran barış antlaşmasıyla ilgili bir şiir yayımlanmıştır. Feyzullah Sacit imzasını taşıyan şiiri, daha sonra 23 Ağustos 1920'de Erzurum'da basılan Albayrak gazetesi de okurlarıyla paylaşmıştır.

'Şanlı Mazlum Türkiye Sulh Muâhedesi Karşısında' başlıklı şiiri, Sevr'in tekrardan hortlatılmaya çalışıldığı günümüzde sizlere de sunmak istedik.

Garp ilinden gelen kara haberler
Sapladı kalbime kızgın neşterler.
Açıldı ruhuma derin makberler
Sulh değil, bu zulüm muâhedesi,
Zalimin önünde mazlum secdesi.
Bir kuşun yılanla mücâhedesi!
Yoksul milletlerden al kan içerek
Büyüyen, şahlanan kara engerek.
Ey Antanta!.. Başın ezilmek gerek!
Mazlum kalmak günah, beklemek haram;
Yürü! Kızıl bayrak... kalk ey intikam!

***

208 https://odatv4.com/komunistlerden-tarihi-sevr-siiri-1008151200.html

Ey gömleği kirli, sefil yoksullar,
Ey aç yavrusuyla ağlayan dullar..
Türkiye köylüsü, ey bahtsız kullar!..
Size, insan değil, kaplanlar acır,
Kalbinden vurulan ceylanlar acır,
Kolları kırılmış aslanlar acır!
Sen halksız, topraksız nasıl yaşarsın?!
Ayağında zincir, nasıl koşarsın?!
Dost diye celladı nasıl okşarsın?!
Ey acıkmış ejder, kanlı tazmînât!
O kansız damarlar, o üzgün hayat
Ağzına gıda mı olacak? Heyhat!
Kurtarmak günah, beklemek haram,
Yürü, Kızıl bayrak, yetiş intikam!

*****

Didin, ey dul kadın, ömrün oldukça,
Kolların yorulup, gözün doldukça,
Sarı güller gibi benzin soldukça!
Çalış, tazmînât ver üç beş dâneyi,
Gözyaşınla doldur dolmaz hazineyi!
Ömür dedikleri bu efsaneyi
Açlıktan çırpınıp ölerek bitir,
Zulme acı acı gülerek bitir!..
Kanlı sahne, artık oyunu bitir;
Yıkıl, ey mezbaha, ey kanlı âlem;
Yeter bu ızdırâb, yeter bu elem;
Ben seni yıkılmış görmezsem ölmem!
Yıkmamak günahtır, yakmamak haram;
Yürü, Kızıl bayrak! Gel, Kızıl bayram!

*****

Ey Anadolu, ey zincirlenmiş halk!
Kalktın, lakin, Kızıl bir bayrakla kalk!
Tâ ki dehşet versin canilere, Hak:
Gösterip bir kanlı, gazaplı çehre;

Yıldırım yağdırıp bu zalim dehre
Taçları, tahtları geçirsin yere!
Ey öksüz Türkiye, ey Türk gelini,
Figan durduramaz zulüm selini;
Kızıl bayrağına uzat elini,
Yolunmuş saçlarla koş inkılâba!
Gürledikçe bomban, düşüp türaba,
Garba söylesin bir korkunç hitâbe,
Ey Rus ordusu, ey Kızıl amele,
Koş Türk yoldaşına: Verin el ele!
Şarktan Garba düşsün ateş zelzele,
Yürü, Kızıl Ordu! Beklemek haram..
Yaşasın inkılâp, kahrolsun yamyam!

Feyzullah Sacit'[209]

---

209 Mondros Mütarekesi'nin ruhlarda yarattığı çöküntü, pek çok aydın gibi Feyzullah Sacit'i de önceki düşüncelerinden farklı istikamette yönelişlere itmiştir. II. Meşrutiyet'in başlarında Türkçü çizgideki Millî Meşrutiyet Fırkası'na mensup iken sonraları Türkiye Komünist Partisi'ni kuran Mustafa Suphi gibi Feyzullah Sacit de bu duygu ve düşünce dünyasını yaşayan aydınlarımızdandır. İstiklâl Savaşı sıralarında bir ara Mustafa Suphi ile birlikte Moskova'ya giderek Komünist faaliyetlere katılmıştır.

Yeni Dünya gazetesinin başyazarlığını da yapan Feyzullah Sacit, 1920 sonlarında bu gruptan uzaklaşmıştır. Uzaklaşmanın sebebini kıskançlığa bağlayanlar olmuştur. Güya Mustafa Suphi'nin düğünü ile Feyzullah Sacit'in düğünü Bakû'da aynı gün yapılmış. Mustafa Suphi'nin düğününün daha görkemli olması, Feyzullah Sacit'i kıskandırmış. Fakat arada kıskançlık gibi beşerî bir duygu olsa bile bu açıklama pek inandırıcı gelmiyor. Asıl ayrılık noktası, fikir bağlamında yaşanmış olmalıdır. (Kaynak: Nâzım H.Polat https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1034)

Bu Feyzullah Sacid'i daha sonra Sarıkamış'ta Varlık Gazetesi'nde görüyoruz. Sarıkamış'ta Kazım Karabekir tarafından 25 Ağustos 1921'de yayımlanmaya başlanmış ve çok önemli işlevler yerine getirmiş bir gazetedir Varlık. Feyzullah Sacid bu gazetenin de başyazarı idi. Varlık Gazetesi'nden o devrin ve Cumhuriyet döneminin ünlü yazarı Falih Rıfkı Atay da söz etmiş. Atay'ın 1921 yılının Kânunuevvel'inde (Aralık ayında) yazdığı "Sarıkamış" başlıklı yazı "Eski Saat" adlı kitabında da yer almaktadır. Feyzullah Sacid'in yazısına yanıt niteliği de taşıyan o yazının önemli bölümlerini paylaşalım:

"Geçende Sarıkamış'ta çıkan Varlık Gazetesi'nin bir nüshası geldi. Bu gazeteye göre daha teşrinisani (Kasım) ortasında Sarıkamış'a kar yağmış. Dağ yolları →

Türkiye Türkçülüğü ve Ülkücülüğünün Mustafa Suphi'ye Bakışı

Trabzonlu ülkücü profesörün 99 yıl sonraki bakışı... o kafa hiç değişmiyor...

Trabzonlu emekli Profesör Mustafa Özdemir... Ülkücü... Öğrencilik yıllarımdan tanırdım ve severdim de... İşte sosyal medyada yazdıkları, yazdıklarım, tartışmamız:

"18 Ocak 2020-Mustafa Özdemir

Nâzım Hikmet'in Atatürk'e bakışı

TKP'nin o zamanki genel başkanı Mustafa Suphi Bakü'den Erzurum-Bayburt yolu ile Trabzon'a geliyor. Ankara'ya gidecek. Atatürk'ün Moskova Büyükelçisinin Atatürk'e gönderdiği rapora göre amacı Anadolu Milli Hareketini bir komünist devrime

---

kapanmış, ormanlar kaybolmuş, kaç günden beri bu hareketsiz tabiatın ortasından keskin bir rüzgâr esiyor ve oradaki Türklerin yüreğinde Sarıkamış şehitlerinin hatıraları tepiyor.

(...) Varlık muharriri (yazarı) için Sarıkamış taarruzu Türk tarihinde bir lekedir. Hayır, Sarıkamış Türk Milleti'nin tarihinde bir şereftir. Ve ben bir gün oraya gitseydim, Sarıkamış'ın karlı dağlarını seyrederken, belki ağlardım, fakat utanmazdım.

İki şehit kolordunun harpte ölmüş olanları hiçtir, denebilir. Hâlbuki taarruzdan sonra otuz kırk bin kişilik kolordulardan ancak derme-çatma dört bin nefer kadar Türk kalmış. Onların belki de dörtte üçünün katili Ruslar değil Enver imiş.

Varlık muharriri Sarıkamış taarruzunun bir leke olduğunu söylediği zaman, bu cinayetin hatırası ile sarsılmış olmalıdır. Bu yüzden kendisinin de bir cinayet yaptığının farkında değildir.

Türk Milleti son harpte bilhassa iki yerde tabiat ve imkânsızlıkla boğuştu: Çöl ve Sarıkamış!

Allah'ın birini ateşten, birini buzdan yarattığı bu iki müthiş cehennemde Türk sabrı, Türk cür'eti, imtihandan geçti. Sarıkamış şehitleri bir güneş aksinin hasreti ile, Sina şehitleri bir su damlasının hasreti ile öldüler. Birinin güneşi Türk cesedini bir akar gibi eritti, öbürünün kar'ı bir madde gibi dondurdu.

Fakat Türk'ün ruhuna ne oldu? Bu ruh gösterdi ki hâlâ güneşten daha zorlu, buzdan daha yalıncıdır."

çevirmenin yollarını arayacak. Atatürk haber alıyor ve Trabzon'a emir veriyor: 'Orada halledin'. Bazıları kurtuluyor. Ama 16 kişi bir kayıkla denize götürülüp Yahya Kaptan adlı bir liman kâhyası tarafından denizin biraz açığında 16 kişi boğuluyor.

Nâzım Hikmet'in bu olayla ilgili şiiri şöyle:

Trabzon'dan bir motor açılıyor
Sahil kalabalık
Motoru taşlıyorlar
Son perdeye başlıyorlar
Burjuva Kemal'in omzuna binmiş
Kemal kumandanın kordonuna
Kumandan Kâhyanın cebine inmiş
Kâhya adamlarının donuna
Uluyorlar
Hav...hav... hav...tü..
Yoldaş unutma bunu
Burjuvazi
Ne zaman aldatsa bizi
Böyle haykırır
Hav...hav...hav...tü...

İşte bir çok yalancı "Atatürk neyse Nâzım Hikmet de kültürel olarak odur" diye kitap reklamı yapıyor (Mustafa Balbay gibi). Okuyan, Allah için duruma yorum yapsın!!!

Yorumlar:

Hüseyin Karal: "Denize düşen yılana sarılır." Yeni kuşak Komünist uşaklarını çürük kafalardan öğrenemez...!

Cazim Gürbüz: Bu konu çok tartışıldı, çok yazıldı sevgili Mustafa Ağabey, Atatürk'ün Kâhya Yahya'ya böyle bir talimatı yoktur. Olamaz da... Kâhya Yahya, Enver Paşa'nın adamıdır. Mustafa Suphi'yi öldürtenler de İttihatçılardır. Mustafa Suphi onların Sovyetler Birliği nezdindeki itibarları ile oynamış, Ba-

kû'da toplanan Doğu Halkları Kurultayı'nda Enver'in öne çıkmasına engel olmuştur. Mustafa Suphi, o kurultayda, oraya katılımı engellenen Sultan Galiyev'le temasta olmuştur. Bu eski ezberleri tekrarlamayı bırakın artık. Nâzım Hikmet o günkü duygularını şiire yansıtmıştır, ama daha sonra işin gerçek yönünü görmüştür. Kurtuluş Savaş Destanı'nda Mustafa Kemal için 'Sarışın bir kurda benziyordu' demiştir. Kurtuluş Savaşı'na en büyük ve unutulmaz destanı o yazmıştır. Ve son bir şey, o Kâhya Yahya denen namussuz herif, Mustafa Suphi'nin Rus asıllı karısına neler etmiştir, sonra da Nemlizade'ye nasıl peşkeş çekmiştir, onu da araştırın.

Mustafa Özdemir: Cazim kardeşim, bırakacağız ama sol kesim kendi adamlarını her gün bizi bıktıracak şekilde her fırsatta önümüze sürüyor. Mesela bir Arif Nihat Asya onların gündemine hiç girmez. FOX TV bile aynı. Kurtuluş Savaşı destanını bana göre Lenin-M. Kemal dostluğu nedeni ile yazmıştır. Ama olsun ben kabul ediyorum. Şu şartla hepsi hepimizin olacak. Milli Mücadele'de yurtdışında olan ve cumhuriyet rejimi ile hemen hemen hiç uyuşamayan birisini büyük Atatürkçü, İnönücü göstermek yalanın dik âlâsıdır. Sağ dedikleri milliyetçileri her gün aşağılayacaklar, bu olmaz. Bizim ise hepsi bizim. Değilse herkes kendininkini alsın. Bana göre dünyanın en güzel "Bayrak" şiirini yazan şair hepimizin olmalı. Daha böyle görmezden gelmek çok. Enver Paşa meselesini yeni bir belge çürüttü. Zaten Trabzon'daki Kumandan'a Enver Paşanın emir vermesi mümkün değil. İyi mi yaptılar. Hayır. Enver Paşa meselesini Ataol Bey'den dinledim. Beni tutmadı.

Cazim Gürbüz: Murat Bardakçı, Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'a yazdığı tüm mektupları kitap olarak yayımladı (Naciyem Ruhum Efendim-T. İş Bankası Yayınları). O mektuplar birer tarihi belge, Enver de o amaçla yazdığını söylüyor, eşinden mektupları saklamasını istiyor. O kitabı okuyunuz. Okursanız İttihatçı parmağını göreceksiniz. Arif Nihat Asya'ya gelince, Türk şiirindeki yeri o kadar da önemli değildir. Bir elin parmakları ka-

dar şair çıkarabilen bir hareketin, Arif Nihat'ı 'Abdurrahman Çelebi' sanması doğaldır. Karşıda Dağlarca var, Cemal Süreya var, Tahsin Saraç var, Cahit Külebi var, Ceyhun Atuf Kansu var, Özdemir İnce var, İlhan Berk var, var oğlu var... Sizin bunlardan haberiniz var mı? Soğuk savaş bitti, artık bunu görün...

Mustafa Özdemir: Cazim sana katılmıyorum. Bu tarafta ben de sana 30 şair sayarım. Seninkiler enternasyonal komünist şişirmesidir. Milliyetçi şair ve yazarlar, sadece içte değerlidir. Arif Nihat solda olsaydı Pablo Neruda onun yanında cüce kalırdı. Başka milletlerin milliyetçiliği onları dışarıdan görmek istemez. Sende oluşan ön yargının miktarı evren boyutunda. Yerli olunca kötü, bir dış ideolojinin ünlülerinden kopya olursa çok makbul oluyor... Ben onları da reddetmiyorum. Hepsi hepimizin olsun isterim. Özdemir İnce'yi şair saymam. İyi bir köşe yazarıdır. Ötekiler de senin görüşüne göre mükemmel. Güzel bir örnek var Roger Garaudy Müslüman olmadan önce Fransa ve Rusya'da büyük fikir adamı, filozof vesaireydi. Ünü dünyayı kaplamıştı. Müslüman olunca çöpe gitti. Oysa adam aynı adam, yazıları daha da içerikli. Neyse burada bitirelim."

Bitirdik, ben de Faik Ahmet Barutçu'nun 2020 versiyonu olan bu adamla ilişkimi kestim. Sözde bilim insanı; araştırmadan, kuşku ile düşünmeden, vicdanına danışmadan Atatürk'e bile iftira ediyor: *"Atatürk haber alıyor ve Trabzon'a emir veriyor: 'Orada halledin'. Bazıları kurtuluyor. Ama 16 kişi bir kayıkla denize götürülüp Yahya Kaptan adlı bir liman kâhyası tarafından denizin biraz açığında 16 kişi boğuluyor."*

Bu sözlerin her yanı yalan. "Orada halledin" ne zaman, kime demiş Atatürk, belgen ve kanıtın var mı a efendi? Yoktur ama ülkücü saplantılar böyledir, bilgiye dayanmaz, sokma akıl ve söylentiye dayanır. Suphi ve yoldaşlarının sayısını bile yanlış biliyor Prof. 16 değil 15... Ve konuyu Maria Suphi ve Nemlizade'ye getirince, ağzını açıp bir şey diyemiyor, işine gelmiyor, hiç gereği yokken Arif Nihat Asya'yı sokuşturuyor araya. O konuda da bilgisiz olduğu öyle belli ki...

Atsız'ın Papağanı Caner Kara'nın Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'a Dönük Nefret Dolu Sözleri

Caner Kara diye biri var, Atsız'ın papağanı, Atsız'ın beynine bağlı bir zavallı... Atsız'ın nefretlerinin yılmaz, sapmaz ve tepegöz takipçisi. Atsız'ın dergisi Ötüken'i de yeniden çıkarmakta.

Bu kişi bana da çattı, Nâzım Hikmet yüzünden. Yanıtını verdim elbette... Kemalist Türkçülük kitabımda yazdıklarımı önce bir paylaşıp yineleyeyim, sonra da Suphi ve Nejat hakkında yazdıklarına geçeyim:

Atsız'ın beynine bağımlı bir tepegöz ve
Nâzım Hikmet'in Türkçülüğü...

Türkçülük ve Atsızcılık iddialarıyla ortaya düşen biri var. Bizce, oturmamış bir tip, klinik bir vak'a. Sosyal medyada, şurada burada bu satırların yazarına hakaretler ediyor "Müptezel, kafasız, bunak..." diyerek...

Okuduğunu da anlamıyor.

Neden anlamadığını izah edeceğim aşağıda.

"Kartal Gözüyle Milliyetçilik" adlı kitabımda 1992 yılına ait bir Azerbaycan anımı anlatıyorum, Elçibey'in önderliğindeki o günün Halk Cephesi'nin Genel Yönetim Kurulu Üyesi ve şair Abbas Abdulla (Abbas Bey, Azerbaycan'ın İstanbul'da görev yapan ilk başkonsolosu idi, onun sıkı bir Türkçü ve Turancı olduğunu Türkiye'de pek çok kimse bilir), sorduğumuz bir soru üzerine rahmetli Şemsi Belli ile bana Nâzım Hikmet hakkında son derece ilginç şeyler söylemişti (ben o sözleri aynı yıl Ortadoğu Gazetesi ve Şiir Defteri Dergisinde de yayınlamıştım). O söyleşiden bölümleri aşağıya alayım siz de okuyunuz, hükmünüzü ona göre veriniz:

"Eski adı 'Komünist' yeni adı 'İstiklal Küçesi' olan caddeye girip başredaktörlüğünü Abbas Abdulla'nın yaptığı 'Ulduz Dergisi' yani 'Yıldız Dergisi'ne girdiğimiz zaman, Azerbaycan deyimiyle 'günortası' yeni başlamıştı.

Türkçesi yüreği kadar pırıl pırıl; yüzü, Türkçesi kadar tatlı ve sevimli, Şair Abbas Abdulla, bizi büyük bir içtenlikle karşıladı.

Yakasında bozkurt rozeti, makam koltuğunun üst başında Atatürk portesi ve arabasında Türk bayrağı ile koyu bir Türk Milliyetçisi Abbas Abdulla. Azerbaycan Halk Cephesi'nin yönetim kurulu üyesi... Öztürkçe yeni sözcükler de dâhil, İstanbul Türkçesi'ne çok yakın, temiz bir dili var. Geçenlerde Türkiye'den bir tanıdığı telefon etmiş. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kutlamış, hatırını sormuş.

– Çok mutluyum! demiş Abbas Abdulla.

Karşısındaki ses de Türkiyeli milliyetçilerden. Ama tutuculuklarını çağdışı çizgide sürdürmeye inat eden milliyetçilerden... Yadırgamış 'mutluluk' sözcüğünü.

– Sen mutlu değil, bahtiyar olduğunu söylemek istiyorsun herhalde! demiş.

Abbas Abdulla, Türkiye Türkçesi'ni bu denli güzel konuşabilmesinin sırrını şöyle açıklıyor:

– Ben şimdi Gürcistan topraklarında kalan Borçalı'da doğdum. Büyüklerim Türkiye özlemiyle yanıp tutuşan insanlardı. Bu duygularla büyüdüm. Türkiye radyolarını sürekli dinledim. Zaten Borçalı'da konuşulan Türkçe ile Kars'taki Türkçe arasında hiçbir fark yok... Çok iyi hatırlarım: Anam şöyle bir bayatı söylerdi bize:

Kars ayaz
Bura gündür Kars ayaz
Kalem kurbanın olum
Kısmetimi Kars'a yaz.

(Abbas bey'in yeğeni ünlü şair Zelimhan Yagup geçen yıl Kars'a gelmiş, bu bayatıyı hatırlamış ve nazire yapmış:

Kars ayazdı
Bura gün, Kars ayazdı
Kalem gurban olum
Kısmetim Kars'a yazdı.

Abbas Abdulla başka anılar da anlattı bize. Hepsi birbirinden güzel, birbirinden ilginç:

Birkaç yıl önce, yayınlamakta olduğu Yıldız dergisine maddi destek sağlamak amacıyla Moskova'ya gitmiş. Derdini anlatmış, gereken yardımı almış. O sırada Kremlin'in koridorlarında Azerbaycanlı bir dostuna rastlamış. Azerî dostunun gözleri, Abbas Abdulla'nın yakasındaki rozete takılmış:

– Yahu sen deli misin? Atatürk rozetiyle burada dolaşılır mı?

Abbas Abdulla gülmüş:

– Merak etme, onlar Lenin'e benzetmişlerdir.

Abbas Abdulla'nın canlı bir arşiv olduğunu sezen Şemsi Belli ağabey, video-kameranın objektifi ile yetinmedi; çantasını açıp teybini de çıkardı. Tek sözcüğünü kaçırmamaya özen göstererek dinlemeye başladı Abbas Bey'i:

– Biz Türkçülüğü de, milliyetçiliği de Nâzım Hikmet'ten öğrendik. Öz dilimize sarılmamızda onun payı az değildir. Burada bizim aydınlarımızın çeşitli nedenlerle yapamadığını o yaptı. Komünizm kisvesine bürünmüş Rus emperyalizmine ilk kafa tutan Nâzım Hikmet oldu.

Bizim görkemli tiyatro yazarımız Mirze Fetali Ahundzade'yi anma töreni düzenlenmişti o yıllarda. Nâzım da Bakû'da, o da davetli. Toplantıyı yöneten Rus, Nâzım'a söz vermek istemiyor, oyalıyordu onu. Nâzım birden kürsüye fırladı:

'Ulan sen kim oluyorsun da bana söz vermiyorsun, ben istediğim yerde konuşurum, senden nezaketimden dolayı söz istiyordum' diye haykırdı ve başladı konuşmaya: Konuşmanın bir yerinde nasıl olduysa 'Ahundzade' yerine 'Ahundof' dedi. Hemen yere tükürdü, af diledi: 'Kusura bakmayın ağzıma şu pis of'u aldım, ağzım kirlendi, temizledim.'

Ruslar Nâzım'ın komünizmden artık tiksindiğini sezmişlerdi ama ses çıkaramıyorlardı; dünya kamuoyundan çekiniyorlardı."

Evet yazdıklarımız ve kitabımıza aldığımız metin bu... Bu düşünce ve hoşgörü kabızı herif, kitabımın yukarıya aldığım bölümünün fotokopisini yayınlıyor ve şu ifadelerle bana çamur atmaya uğraşıyor:

"Adını hatırlamadığım kitaplardan birinde Atsız'la ilgili bir bölüm, onun realist olmadığından, hayalperestliğinden, romantik milliyetçilik yaptığından dem vuran birkaç paragraf vardı.

Çöpe attım.

Kartal Gözüyle Milliyetçilik adlı bir diğer kitapta, 'Biz Türkçülüğü ve Milliyetçiliği Nâzım Hikmet'ten Öğrendik' diye bir başlık...

'İroni yapıyor herhalde' diye düşündüm.

Baktım ki gayet ciddi...

Bir de nasıl öğrendiğini anlatıyor.

(...) ***Baktım ki köşe yazısı yazıyor; ilgili ilgisiz her konuda Nâzım Hikmet'e atıf yapıyor, olur olmadık fikirleri onunla tasdik etmeye çalışıyor...***

Nâzım Hikmet, ona göre 'vatan şairi', ömrünü gurbette geçirmek zorunda kalan zavallı 'vatan sevdalısı'.

'Deli galiba' dedim, geçtim.

O yıllarda HEPAR isimli siyasi parti, resmi sitesinden bir 10 Kasım mesajı yayınlamış. Bu mesajın sonunda da Nâzım Hikmet şiiri var.

Türkçü gençler de Nâzım Hikmet'in Atatürk aleyhinde şiirlerinden, vatan hainliğinden bahisle 'hayırdır' demişler.

Çayımı içmeye gelip giden arkadaşlardan, o partide çalışanlara sordum. ***'Cazim Gürbüz yazmıştır'*** *dediler.*

'Kimdir' dedim?

Genel başkan yardımcısı olduğunu söylediler.

Bir kere daha bu vesileyle adını duymuş oldum.

Geçtiğimiz aylarda, bir sosyal medya sitesinde açılmış, siyasi parti isimli bir sayfayı haber veren e-posta aldım.

Sözde siyasi partinin birini hedef alıyor ama sayfanın ana teması 'Caner Kara diye biri var, kimseyi beğenmiyor' şeklinde gelişmiş.

Takipçilerine benim ne kadar bölücü, ne kadar geçimsiz, nasıl da uyumsuz olduğumu, ne biçim kötü bir kişi olduğumu ihbar ediyor.

Ben aleyhimde konuşulmasına alışığım.

Bunun internet üzerinden yapılmasına daha çok alışığım.

Eksilecek oyum, kaybedecek sermayem, zarara uğrayacak malım, tirajı düşecek yayınım vs. olmadığı için, hiçbirini umursamam.

Ömrüm boyunca kendimi değil, davamı sevdirmeye çalıştım; aleyhimde kurulmuş hiçbir cümleyi 'sallamam'.

Anlatıyorum; çünkü o sayfanın yaptığı paylaşımların da altında 'Cazim Gürbüz' yazıyordu.

Bunaklıktan mıdır, karın ağrısı mıdır, fikir tutulması mıdır, bilmiyorum; bir romancının Atsız'a yaptığı hücuma, bu da kendince destek vermiş.

Atsız'a 'ata' diyenler, 'Türkçülüğü tarikat, Atsız'ı da şeyh' yapmışlar sözde...

Atsız, bunun da 'yol büyüğü' imiş ama 'ata' değilmiş.

Yahu, siz ne biçim adamlarsınız?

Türkçülüğü Nâzım Hikmet'ten öğrendiğini yazacak kadar beyni ölmüş, aklını yitirmiş, şaşırmış bir herif, Atsız'dan nasıl bir yol öğrenmiş olabilir?

Atsız, o Nâzım Hikmet için, 'Komünist Donkişot'u Proleter Burjuva Gaspodin Nâzım Hikmetof' diyor...

Siz ona 'vatan şairi' diyorsunuz.

Milliyetçiliği de bu Nâzım'dan öğrenip, bir de Türkçü gençlere öğretme pozuna girebiliyorsunuz.

Siz bu gençleri, kendiniz gibi kafasız mı sanıyorsunuz?"

Bu sözlerin hakaret bölümlerine ufaktan değineyim, benim başımla baş edemeyenler, yaşıma saldırırlar, bu mukallit yaratık da aynı modaya uymuş ve "bunak" demiş bana. 25 yıldır binlerce makale ve köşe yazısı yazmışım Ortadoğu, Büyükkurultay, Yeniçağ, Kocaeli ve Bayburt Postası gazetelerinde. 40 yıldır yazdığım dergilerin sayısını, bazılarının adını bile unuttum, hâlâ düzenli olarak yazdığım dergiler var. 21 tane kitap yazmışım (yolda iki tane daha var). Yalnızca bu Atsız papağanının eleştirdiği kitabımın sayfa adedi 534. Her ay düzenli olarak 2000 sayfa kitap okurum. Kitap eleştiri ve tanıtım bakımından Türk basınında bir rekora sahibim, 1000'e yakın kitap hakkında yazı yazmışım. Siyasette genel başkanlık da dâhil her kademede bulunmuşum,

rüştümü ve yeteneğimi ispat etmişim. Ekmeğimi kazandığım muhasebe mesleğinin doruğuna, tırnaklarımla kazıya kazıya çıkmışım, Yeminli Mali Müşavir olmuşum (Türkiye'de sayısı en az bulunan mesleklerden biridir ve herkes olamaz). Gazeteciliğin haberden röportaja, köşe yazısına dek, neredeyse her dalında ürünler vermişim. Demek bütün bunları bir bunak başarmış ve o gazetelerin yönetmenleri, siyasi partilerin mensupları, meslek kuruluşumun yöneticileri, benim bunak olduğumu bir türlü anlayamamışlar. Yalnızca sosyal medya tosuncukları ile Atsız'dan geçinmeye uğraşan bu tepegöz anlamış...

Vay anasına sayın seyirciler!

Ve gelelim Atsız'la ilgili bölüme: Ben Atsız'ın mukallidi, uydusu, papağanı, onun beynine bağımlı ve tutuklu zavallılardan hiç olmadım; üstün yanlarını takdir ettim, olumsuz ve takıntılı yanlarını eleştirdim. Bu yeni bir durum da değildir, senin doğmadığın günlerde bile yapmıştım bunları. Aramızdaki fark o zaten, senin dağarcığında Atsız'dan gayrı bir şey yok, bütün dünyan ve sermayen o. Atsız'ı şeyh, Türkçülüğü tarikat edenlerin başında geliyorsun.

Yukarıda "Okuduğunu anlamadığını" ifade etmiştim, onu da açayım, açımlayayım: **Türkçülüğü Nâzım Hikmet'ten öğrenen ben değilim, Abbas Abdulla. E peki o söyleşiyi neden koydum kitabıma? Nâzım Hikmet'in bizde komünizmin, Azerbaycan'da ise Türkçülük ve Milliyetçiliğin simgesi olduğunu belirtmek, bir hakkı teslim etmek için koydum. Bende vicdan ve iz'an var.**

Tam buraya Attilâ İlhan'ın bir sözünü de almalıyım ki Türkçülüğün Asyalı Türk sosyalistleri ile olan ilke ve ülkü bağı tam anlamıyla vurgulansın: **"Gerçekte Türkçülük, Gaspıralı'dan Molla Nur Vahidov'a, Vahidov'dan Sultan Galiyev'e, Mustafa Kemal'den Ziya Gökalp'e, Türklerin tam bağımsızlıkçı, antiemperyalist halk cephesidir. Bunu böyle saptamadıkça Türkçülüğü çıkarları için kullanmak isteyen ecnebinin tuzağına düşülür."**

Düşülmedi mi? Düşüldü. İstiyorum ki bugün düşülmesin.

Yazına dönelim; o yazında "Şaman Destanı" adlı şiirimi de eleştirmişsin, o şiir geçen yıl yayımlanan "Dillere Destanlar" ad-

lı kitabımın ilk şiiridir. Sosyal medyada şu sunumla o şiiri paylaştım ve şiirimin senin sözlerine cevap olacağını ifade ettim.

"Şiiri ölçü ve uyaktan ibaret sanan, benim ölçü ve uyaklı şiirde de özgün ve başarılı örnekler verdiğimden habersiz, Atsız mukallidi (onu da beceremiyor ya neyse) nefretî makamından Türkçülük yapan birisi, benim Dillere Destanlar kitabıma da aldığım 'Şaman Destanı' adlı şiirimi hiç beğenmemiş, o şiirle beni vurmaya çalışıyor, bakın neler yazmış:

'Alt alta koyulmuş, bazısı tam, bazısı yarım, mısra desen değil, satır desen değil, saçma sapan cümleler...

Kafiye yok, uyak yok (kafiye ve uyak'ın anlamdaş sözcükler olduğundan, bir arada kullanılamayacağı bilgisinden de habersiz- C.G), tema yok, düzen yok...

Sorsan şiir.

Şaman ayini sanıyorsun, kabile dansı anlatıyor.

Milliyetçilik sanıyorsun, tamtam dansı çalıyor.'

O şiir Dillere Destanlar kitabımda var. O şiiri ve değerini bilen biliyor, okuyan okudu, dinleyen dinledi, hep takdir edildi, alkışlandı. Gelelim senin o ölçülü uyaklı şiirlerine, sözgelimi şu dizelere:

Camiden oy topladı Vatikan'ın piçleri,
Kilisede papazla açtılar oruçları,
Kötü yola düşerken memleketin açları,
Orospunun vergisi, imam doyurmayacak!
Demokratik düzeni Türkçü gençlik yıkacak.

İlk iki dizede Fethullah Gülen ve yandaşlarının yaptıkları taşlanıyor. Bunlara bir sözümüz yok. Gelgelelim dördüncü ve beşinci dizelerde sapkınlık sırıtmaya başlıyor. "Orospunun vergisi imam doyurmayacakmış." İmam bundan rahatsız değil, imamın kazancının helalliği ve temizliğinin tasası Türkçüye düşmüş. Nasıl Türkçülükse?.. Sanki orospuluk yalnızca kadının para karşılığı fuhuş yapmasıdır, fikirsel ve dinsel orospuluk diye bir olgu ve gerçeklik yoktur. Şu AKP iktidarları döneminde bazı imamların

ne yaman orospuluklar yaptığını bu ülkede her namuslu insan görmedi sanki.

Ve son dize: "Demokratik düzeni Türkçü gençlik yıkacak"... Niye? Demokrasi'nin nesi Türkçülüğe ters? Demokratik düzenin yerine ne getireceksin, dikta mı, padişahlık mı, oligarşi mi? Ne? Ve neden yıkıyorsun, adına mücadele verdiğini söylediğin millete inanmıyor musun? O milletin hamisi, velisi sen misin? Türkçülük, başkalarına hayat ve söz hakkı tanımamak mıdır? Başkaları da sana söz hakkı tanımamaya çalışırsa, halin ve bu ülkenin hali ne olur sence?

Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'a Yönelik Nefret Söylemi

Evet şimdi de Atsız papağanı Caner Kara'nın Suphi ve Nejat'a yönelik söylemlerini, suçlamalarını paylaşalım:

"Mustafa Suphi, Trabzon'da doğmuştur. Kudüs, Şam, Paris, İstanbul, Erzurum, Sinop, Moskova, Bakü, Sibirya, Kırım ve Odessa'yı dolaştı.

Tekrar Anadolu'ya geldiğinde önce Kars'ta, sonra Erzurum'da dayak yedi. Dünya turu atıp, doğduğu Trabzon'da kafası kesilerek öldürüldü.

Gittiği her yerin fikrinden etkilenip, bulduğu her siyasi ortamın adamı oldu.

Fransa'da Fransız yazarlardan etkilendi. İstanbul'a geldiğinde İttihat Terakki'yle siyasete atıldı. Türkçü Ahmet Ferit Tek'in kurduğu ve Türkçü Yusuf Akçura'nın da yöneticisi olduğu, ilk Türkçü partimiz Milli Meşrutiyet Fırkası'nın da kuruluşunda bulundu.

Ahmet Ferit Tek 1915'te Sinop'ta Turan adında bir kitap yayınladığı sırada, Mustafa Suphi çoktan Moskof köpeği olmuş, Doğu cephemizde esir düşen askerlerimize Bolşevik masalları okumaya başlamıştı.

Pisliğini Anadolu'ya taşımaya çalışırken, geberdi gitti. Anadolu'ya birlikte geldikleri çete, toplamda 15 kişiydi. Trabzon'da

14 tanesi katledildi. Bir tanesini kayıkla geri getirdiler. Mustafa Suphi'nin komünistliğinin anahtarı işte o kişidir. Adı Maria'ydı. Bolşevik ajanı olduğu anlaşılmasın diye Türkiye Komünist Partisi kayıtlarına Meryem olarak kaydedildi. Rize'de öldü.

***

Ethem Nejat... O da aslen Türk'tür.

Türkçü Ahmet Ferit Tek'in kurduğu ve Türkçü Yusuf Akçura'nın da yöneticisi olduğu Milli Meşrutiyet Fırkası'nda siyasete atılmıştır.

Yeni Fikir adında Türkçü bir dergi çıkarır. Türk Ocakları'nın dergisi Türk Yurdu'nda yazılar yazar. Dergi'nin Manastır muhabirliğini yapar.

Ömer Seyfettin'le Türk Kadını, Ziya Gökalp'le Çocuk Dünyası adlı dergilerde birlikte çalışır. Bursa'da Rumlara karşı bir alışveriş boykotunu bizzat örgütler ve Türk Gücü adında bir dernek kurar.

Yiğit Türkler ve Çiftlik Müdürü adlı iki hikâye yayınlar. İkisinde de Turan fikrine vurgu yapar. Sonra Almanya'ya gider ve bir yıl Berlin'de çalışır. Sihirli değnek dokunmuş gibi, o bir yıl içinde komünist oluverir.

Almanya'yla ittifak ettiğimiz yıllardır. Türkiye'den en seçme, en gözde gençler toplanıp Almanya'ya gönderiliyor. Bu gençler de Berlin'de Türk Kulübü adlı yerde toplanıyorlar. Aynı yıllar, Almanya'da komünizmin ayyuka çıktığı yıllar. Spartakistler adında bir Alman grubuna özenip, kendi kendilerine Türk Spartakist oluyorlar. Savaşlarla aç ve bitap düşmüş millet, ceplerine harçlık koyup, ilim irfan öğrenmeye gönderiyor. Bunlar pislik, mikrop, virüs toplayıp geliyorlar.

Uzatmayalım!

Mustafa Suphi başkanlığında kurulan Komünist Partisi'ne sekreter oldu... Mustafa Suphi'yle birlikte Anadolu'ya geçince aynı kayıkta öldürüldü."[210]

---

210 https://otukendergi.com/donekler-caner-kara/

Caner Kara, şeyhi **Atsız** gibi ödünsüz olmayı insafsız, merhametsiz, kindar olmak sanıyor. İnsanlar ülkelerinin kurtuluşunu şu ya da bu düşüncede, ülküde, ideolojide görebilirler, zamanla değişebilirler de... Bu, insan olmanın doğal bir sonucudur. Asıl, yanlışta ve nefrette debelendiği halde değişmemekte ısrar eden kafalardır bu ülkeye zararlı olanlar. Suphi ve Nejat ülkelerinin kurtuluşunu komünizmde görmüşlerdi, bunun için mücadele ediyorlardı... Bu mücadelenin karşılığı, o vahşice ölümler midir?

"Doğduğu Trabzon'da kafası kesilerek öldürüldü", "Mustafa Suphi çoktan Moskof köpeği olmuş, Doğu cephemizde esir düşen askerlerimize Bolşevik masalları okumaya başlamıştı." "Pisliğini Anadolu'ya taşımaya çalışırken, geberdi gitti" diyorsun. Bunlar ne biçim sözler, bir insanın kafasının kesilmesinden bir başka insan nasıl böyle haz ve mutluluk duyar? Sadist misin nesin? Atsız'ın tabutlukta yatmasını, işten atılmasını 80 senedir dilinizden düşürmüyorsunuz, ya bu ülkede komünistlerin başına gelenler sizin başınıza gelseydi? Örneğin senin Caner Efendi!

Ve **Maria Suphi** hakkında yazdıkların "Rize'de öldü" diyorsun. Nasıl öldü? Kim öldürdü? Rize'ye nasıl gitti? Trabzon'da ona kimler ne etti? Bu kitapta bunların yanıtı var. Ama sorayım: **"Sende namus ve vicdan var mı?"**

Atsız'ın Kardeşi Nejdet Saçar'dan da Kin Dolu Sözler

"1921 yılı başlarında Moskova tarafından Türkiye'ye gönderilen Arnavut Mustafa Suphi yoldaş ile yanındaki hain takımının vazifesi bu yurtta komünizm ilan edip vatanımızı Kremlin'in kucağına atmak değil miydi? **Trabzonlu vatansever Türkler, bu kızıl Moskof uşaklarını 28/29 Ocak 1921'de gebertip Karadeniz'in sularına bunun için gömmediler mi?** Türkiyeli kızıllar her yıl 28 Ocak'ta gizli toplantılar düzenleyip bu hadiseyi anarak intikam nutuklarını bundan dolayı çekip durmuyorlar mı? (...) Sadece şu Suphi Yoldaş adlı satılmışı, emrine verdiği çapulcularla Türkiye'ye göndermesi bile Kremlin'in Milli Mücadele yıllarında vatanımız hakkında beslediği niyetleri anlamaya yeter."[211]

---

211 Nejdet Sançar-İsmet İnönü ile Hesaplaşma.

Yine "Arnavut" diyerek aşağılama... Sanki Arnavut olmak aşağılık olmanın ta kendisi... "Trabzonlu vatansever Türkler" diyor. Kim onlar? Kâhya Yahya ve çetesi... Bunların nasıl aşağılık insanlar olduklarını bu kitapta anlattık kanıtlarıyla. Bunlara "vatansever" diyenin vatanseverliği olamaz. Ve "gebertip" söylemi... Birisi de sizi "gebertmeye" kalkarsa ne olacak? Yıllarca zaten bu kini aşıladınız Türkçü denilen gençlere, ülkemizi kan gölüne döndürdünüz. Yetmedi mi?

Sadi Somuncuoğlu: "Atatürk'ün Emriyle Gebertilen Mustafa Suphi"

Yıl 1978. TBMM'de Maraş Katliamı görüşülüyor. MHP adına Sadi Somuncuoğlu kürsüde. CHP'li milletvekilleri durmadan laf atıyorlar ve Sadi Somuncuoğlu sözü birden Nâzım Hikmet ve Mustafa Suphi'ye getirip bakın neler diyor:

"Ertuğrul Günay: (Ordu) – Sen buna engel olamazsın, vatan hainisin sen.

Sadi Somuncuoğlu: (Devamla) – Vatan haini, dünyada hiçbir zaman kendi milletlerinin milliyetçiliğini savunan insanlar arasından çıkmamıştır. Tarih buna ait hiçbir delil göstermemiştir. Ama...

Ertuğrul Günay: (Ordu) – Sizce faşizm iyi ideolojidir.

Sadi Somuncuoğlu: (Devamla) – Ama beynelmilel ideolojilere kafasını ve gönlünü kaptıranlardan tarihte çok vatan haini çıkmıştır.

Başkan: Sayın Somuncuoğlu, sadet dışına çıkmayınız.

Sadi Somuncuoğlu: (Devamla) – Başka milletlerde de çıkmıştır, Türkiye'de de çıkmıştır. **Rusya'ya kaçan Nâzım Hikmet'i, Atatürk'ün emriyle gebertilen Mustafa Suphi'leri önder sayanlar, bu vatanın birliğini, bu milletin birliğini ve Türk milletinin kıyamete kadar kendi öz değerleriyle yaşaması davasını savunamazlar.** Çünkü bunların düşmanıdırlar..."[212]

---

[212] TBMM Genel Kurul Tutanakları- M. Meclisi B: 141/4.5.1978/O: 1

"Gebertilen"... Hem de "Atatürk'ün emriyle"... Hem de hiçbir araştırma yapmadan, söyleyeceksin bunları... Ve sen bu ülkede kaç kez bakanlık yaptın... "Gebertme" ve "Vatan hainliği" üzerine siyaset ve söylem olursa, o ülkede barış ve sevgi olmaz, birlik olmaz, o ülkede düşünce olmaz ve o ülke iflah olmaz...

Bu tartışmanın taraflarından Ertuğrul Günay, 1980 sonrası adım adım soldan koptu, sonunda AKP'ye kapılandı, milletvekilliği ve Kültür Bakanlığı yaptı, sonra oradan da kopmak zorunda kaldı. Bütün bu olgular bu ülkenin ibret tablosudur aslında.

Darendelioğlu: "Namuslu ve Vatansever Trabzonlular Tarafından Öldürülen..."

Yaşamı komünizme düşmanlıkla geçmişti, sonunda komünistlerin kurşunlarıyla ölmüştü Darendelioğlu. Bir de onun yazdıklarına bakalım:

"Nâzım'ın hamiliğini yapanlar onun Moskova'dan azgın bir komünist olarak yurda döndüğünü bilmiyorlar mı idi?

Trabzon'da namuslu ve vatanperver Trabzonlular tarafından denize atılmak suretiyle öldürülen ilk Türk Komünist Partisi lideri Mustafa Suphi ve arkadaşları için kaleme aldığı, Mustafa Kemal'i protesto eden şiirlerini okumamışlar mı idi?

Elbette biliyorlardı."[213]

Necdet Sevinç... "Arnavut" Diyerek Kötüleme ve "Kaçarken" İftirası

Necdet Sevinç, "Ordular Masonlar Komünistler" adlı kitabında milliyetçi kesimin benzeri iddialarını, üstüne etnik ayrımcılığı da koyarak seslendiriyor. İşte o kitabın 320. sayfasında yazılanlar: **"Moskova, Yahudi Şefik Hüsnü ve Çerkez Ethem Nejat'tan çok tuttuğu bu Arnavut'u günün birinde Ankara Hü-**

---

213 İlhan Darendelioğlu/Nâzım Hikmet Vatan Şairi mi, Vatan Haini mi?

kümetini Ruslar hesabına teslim almak üzere Anadolu'ya yollamıştır. Mustafa Suphi, Erzurum'da linç olmaktan kurtulmuş, Trabzon'da kaçarken de takanın içinde 14 komünistle birlikte linç edilerek denize atılmıştır."

Sondan başlayalım, "kaçarken" iftirasından... Ne kaçması? Zorla gönderilmiştir. "Takanın içinde linç", kim linç etmiş, nasıl ve neden etmiş, bunları araştırıp yazmak da gerekmez miydi?

Moskova "Ankara Hükümetini Ruslar hesabına teslim almak üzere Anadolu'ya yollamış" Mustafa Suphi'yi... Kitabımızın önceki sayfalarında Mareşal Çakmak'ın da bu yönlü suçlamasına yanıt verirken de söyledik. Yahu hepi topu 15 kişi... Bu komik bir iddiadır. 15 kişi ile teslim alınabilecek bir devlet, ancak kabile devleti olur.

Gelelim Arnavut ve Çerkezliğe... Mustafa Suphi de, Ethem Nejat da Türkçü ve Turancıdırlar önceleri. Bu etki komünist oldukları yıllarda da sürmüştür. Necdet Sevinç, Türkçülüklerini görmezlikten geldiği bu iki değerli insanın, etnik kökenlerini aşağılama ve suçlama vesilesi yapıyor. Bu ırkçılık değilse, ırkçılık nedir? Kitabımızın ileriki sayfalarında bu "Arnavut Suphi" konusuna yeniden ve ayrıntılı olarak döneceğiz. Yanıtlarımız olacak.

Ama şimdi yine Dostum Necdet Sevinç'e dönelim: **Sonraki yıllarda Attilâ İlhan'la aynı safta buluşarak Sultan Galiyev çizgisine yaklaşan Dostum Necdet Sevinç'in ağzından ben bu bağlamda bir pişmanlık duymadım, yazılarında da görmedim. Oysa Attilâ İlhan'la, evet Atatürk'e gidilir ama aynı zamanda Galiyev'e ve Mustafa Suphi'ye de gidilir.**

Gidememiştir... Yazık...

Suphi Arnavut'muş...
Ya Mehmet Âkif, Ya Şemsettin Sami?

Kitabımızın önceki sayfalarında okudunuz, Mustafa Suphi hain ilan ediliyor, bu hainliğinin kanıtlarından biri olarak da "Arnavutluğu" gösteriliyor. Caner Kara, Nejdet Sançar, Necdet Sevinç gibi Türkçüler yapıyorlar bunu...

E peki, Mehmet Âkif de Arnavut, kendisi söylüyor bunu üstelik:

"Medeniyyet" size çoktan beridir diş biliyor;
Evvela parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
Arnavutlar size ibret olacakken hâlâ,
Ne bu şûride (bulanık) siyaset, ne bu fâsid dâva?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz,
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... işte perişan yurdum!.."

Bu kişiler, Âkif'in Arnavut olmasını hiç mesele yapmıyorlar, yapmadılar, görmezden geldiler, hatta Âkif'in Türklüğe yaptığı hizmetlerden dem vurup durdular.

İyi de Âkif, Türkçü değil, İslamcı, oysa Mustafa Suphi, Türkocağı'ndan yetişme bir Türkçü, kitabımızın ilgili sayfalarında yazdık, bu özelliği asla değişmemiş biri. O zaman Suphi'ye bu düşmanlık niye? Çünkü komünist. Komünist olmak, Rus uşaklığı ile eşdeğerdir bunlara göre. Bunlar ne komünizmi biliyorlar ne de Mustafa Suphi'nin düşünceleri ve mücadelesini...

Bir Arnavut daha var bu Türkçülerin toz kondurmadıkları. Onun adı Şemsettin Sami. Şimdi geliniz Yusuf Akçura'nın Şemsettin Sami hakkında yazdıklarının bir bölümünü okuyalım:

"Fraşerli Şemsettin Sami Bey, neslen Arnavut'tur. Fraşer, eski Yanya vilayetinin Ergiri sancağına tabi Permedi kazasında nahiye merkezi olan bir köydür. Esasen Berat'tan gelmiş olan Fraşer beyleri, daima Osmanlı saltanatı hizmetinde bulunurlar ve Sami Bey'in Kamusûl Âlâm'da dediğine göre konaklarda özel hocalar tutup evlatlarına mükemmel şekilde Arapça ve Farsça okuturlardı; yani bu beylerde ilme değer vermek geleneği vardı.

19. yüzyılın son sülüs (üçte birlik zamanı) başlarında bu aile içinde Arnavut milliyetçiliğine hizmet eden, Latin harfleriyle Arnavutçaya has alfabe düzenleyen Arnavutçular (Fraşerli Abdül Bey gibi) çıktığı gibi Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmanî'sini geliş-

tirerek *Kamus-ı Türkî*'yi yazan, en eski Türklerle Batı Türklerini tanıştırmak için Vambery'nin nakline göre Kutatgu Bilig ve Radlof'tan nakline göre Orhun Abidelerini Batı Türkçesine çeviren, Türk ululuları üzerine dikkati çekecek şekilde *Kamusû'l Âlâm'ı* yazan, kısacası lügat, dil ve tarih sahalarında Türk Milliyetçiliğine büyük hizmetler yapan Şemsettin Sami Bey de bu aileden yetişmiştir."[214]

Evet bu demek oluyor ki, sizin İstiklal Marşınızı bir Arnavut yazmış, dilinizin en büyük sözlüğünü de bir Arnavut... Bu size hiç dokunmuyor, onların Arnavut olmalarını hiç mesele yapmıyorsunuz. Bence iyi de ediyorsunuz. Amma sıra Suphi'ye gelince, kin kusmaya başlıyorsunuz... Ve üstelik Suphi'nin Arnavut olup olmadığı, ne kadar Arnavut olduğu da tartışmalı...

"Babası aslen Konyalı Mevlevi ailesine mensup Samsun'da telgraf muhabere memuru Ali Rıza. Annesi vaktiyle Samsun kasabasını ve civarını sıtma yuvası haline sokan sazlığı kurutup Samsun'un belediye tarihinde unutulmaz bir hatıra bırakan belediye reisi Halim'in kızı Nimet'tir."[215]

Suphi ve babasının hal tercümesine ilişkin aşağıya belgeler koyduk. Burada Arnavut olduklarına dair bir belirti, izlenim alamadık.

Babası mı Arnavut, annesi mi, yoksa her ikisi de mi, bunu bilen ve diyen de yok! Mehmet Akif'in anne tarafının Buharalı bir Türk olmasını, Türklüğüne kanıt olarak sunanlar, Suphi'yi bu yönden de değerlendirmeye almıyorlar.

Artık bu yersiz ve vicdansız suçlama ve karalamalar bitmeli, bir özür dilenmeli Mustafa Suphi'nin aziz hatırasından... Fikir namusunuz ve vicdanınız varsa, bunu yaparsınız!

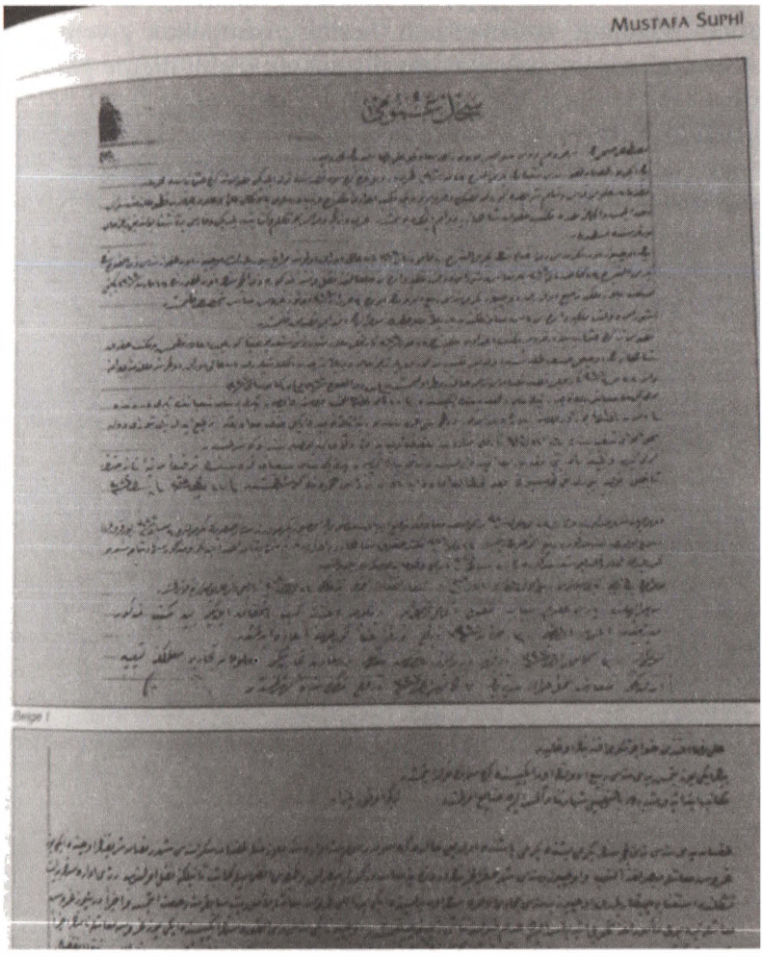
---

214 Yusuf Akçura-Türkçülüğün Tarihi.

215 Mete Tunçay-15'ler Hatırası/Salih Zeki'nin yazısı. Salih Zeki, telgraf muhabere memuru olarak gösteriyor Suphi'nin babasını, valiliğine hiç değinmiyor. Bunu belirtmek gerek.

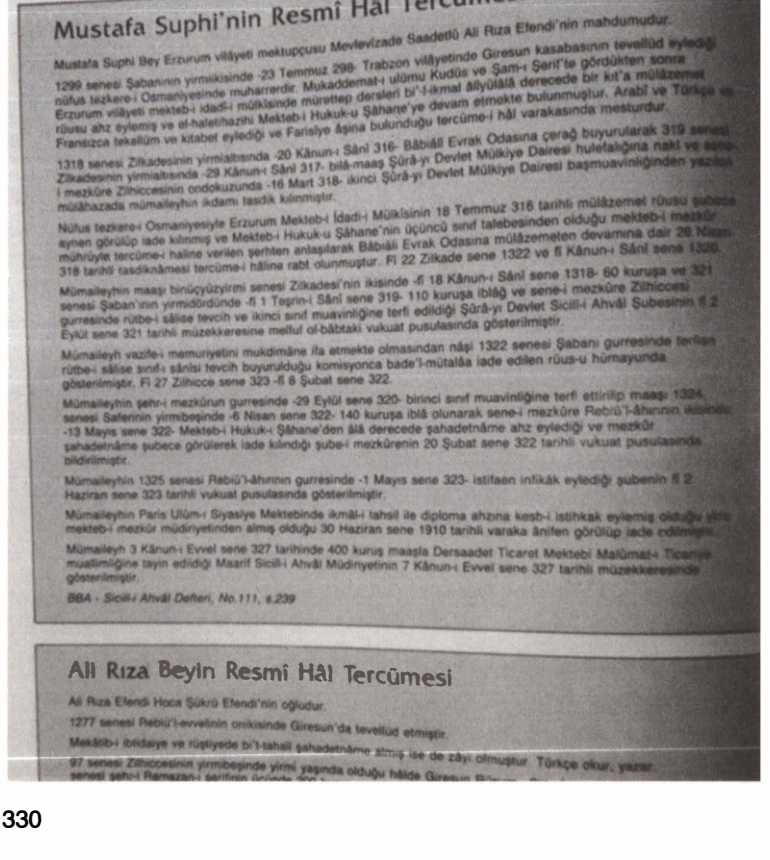
Mustafa Suphi ve babasının hal tercümeleri (özgeçmişleri):

Bu özgeçmiş belgelerini (özgün hali ve yeni Türk abecesine çevrilmiş hali), Ali Birinci, Tarih ve Toplum Dergisi'nin Kasım 1989 71. sayısında yayımladı. Ali Birinci bu belgelerin Suphi ve babası hakkındaki ilk resmî belgeler olduğunu da yazdı.

Mustafa Suphi Ailesinin Yaşadığı Dramlar

"Yeni belgeler ortaya çıktıkça Mustafa Suphi'nin ailesi de rahatlıyor. Çünkü Suphi'nin ölümünden sonra İstanbul'da yaşayan ailesi, çok büyük üzüntüler yaşadı. Suphi'nin babası Ali Rıza Bey, Osmanlı döneminde Kudüs, Şam, Yanya gibi dokuz ilin valiliğini yaptı. 'Paşa' rütbesinden 'Beyefendi' rütbesine terfi eden (Sonraki rütbe Vezir Paşa) Ali Rıza Bey, cumhuriyetin ilanından sonra 'Özütürk' soyadını aldı. Fesini çıkartıp frak giyerek, bu kez cumhuriyet hükümetinin valisi olarak çeşitli illerde görevini

MUSTAFA SUPHİ

Mustafa Suphi'nin Resmî Hâl Tercümesi

Mustafa Suphi Bey Erzurum vilâyeti mektupçusu Mevlevizade Saadetlû Ali Rıza Efendi'nin mahdumudur.

1299 senesi Şabanının yirmikisinde -23 Temmuz 299- Trabzon vilâyetinde Giresun kasabasının tevellüd eylediği nüfus tezkere-i Osmaniyesinde muharrerdir. Mukaddemat-ı ulûmu Kudüs ve Şam-ı Şerif'te gördükten sonra Erzurum vilâyeti mekteb-i idadî-i mülkiisinde mürettep dersleri bi'-l-ikmal âliyyülâlâ derecede bir kıt'a mülâzemet rüusu ahz eylemiş ve el-haletihazihi Mekteb-i Hukuk-u Şâhane'ye devam etmekte bulunmuştur. Arabî ve Türkçe ve Fransızca tekellüm ve kitabet eylediği ve Farisîye âşina bulunduğu tercüme-i hâl varakasında mestûrdur.

1318 senesi Zilkadesinin yirmialtısında -20 Kânun-ı Sânî 316- Bâbıâlî Evrak Odasına çerağ buyurularak 319 senesi Zilkadesinin yirmialtısında -29 Kânun-ı Sânî 317- bilâ-maaş Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi hulefalığına nakl ve sene-i mezkûre Zilhiccesinin ondokuzunda -16 Mart 318- ikinci Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi başmuavinliğinden yazılan müsâhazada mümâileyhin ikdamı tasdik kılınmıştır.

Nüfus tezkere-i Osmaniyesiyle Erzurum Mekteb-i İdadî-i Mülkîsinin 18 Temmuz 316 tarihli mülâzemet rüusu şubesine aynen görülüp iade kılınmış ve Mekteb-i Hukuk-u Şâhane'nin üçüncü sınıf talebesinden olduğu mekteb-i mezkûr mühürüyle tercüme-i haline verilen şerhten anlaşılarak Bâbıâlî Evrak Odasına mülâzemeten devamına dair 28 Nisan 318 tarihli tasdiknâmesi tercüme-i hâline rabt olunmuştur. Fî 22 Zilkade sene 1322 ve fî Kânun-ı Sânî sene 1320.

Mümâileyhin maaşı binüçyüzyirmi senesi Zilkadesi'nin ikisinde -fî 18 Kânun-ı Sânî sene 1318- 60 kuruşa ve 321 senesi Şaban'ının yirmidördünde -fî 1 Teşrin-i Sânî sene 319- 110 kuruşa iblâğ ve sene-i mezkûre Zilhiccesi gurresinde rütbe-i sâlise tevcih ve ikinci sınıf muavinliğine terfi edildiği Şûrâ-yı Devlet Sicill-i Ahvâl Şubesinin fî 2 Eylül sene 321 tarihli müzekkeresine mebtut ol-bâbtaki vukuat pusulasında gösterilmiştir.

Mümâileyh vazife-i memuriyetini mukdimâne ifa etmekte olmasından nâşi 1322 senesi Şabanı gurresinde tevfiren rütbe-i sâlise sınıf-ı sânîsi tevcih buyurulduğu komisyonca bade'l-mütalâa iade edilen rüus-u hümayunda gösterilmiştir. Fî 27 Zilhicce sene 323 -fî 8 Şubat sene 322.

Mümâileyhin şehr-i mezkûrun gurresinde -29 Eylül sene 320- birinci sınıf muavinliğine terfi ettirilip maaşı 1324 senesi Saferinin yirmibeşinde -6 Nisan sene 322- 140 kuruşa iblâ olunarak sene-i mezkûre Rebiü'l-âhırının ikisinde -13 Mayıs sene 322- Mekteb-i Hukuk-ı Şâhane'den âlâ derecede şahadetnâme ahz eylediği ve mezkûr şahadetnâme şubece görülerek iade kılındığı şube-i mezkûrenin 20 Şubat sene 322 tarihli vukuat pusulasında bildirilmiştir.

Mümâileyhin 1325 senesi Rebiü'l-âhırının gurresinde -1 Mayıs sene 323- istifaen infikâk eylediği şubenin fî 2 Haziran sene 323 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.

Mümâileyhin Paris Ulûm-ı Siyasiye Mektebinde ikmâl-i tahsil ile diploma ahzına kesb-i istihkak eylemiş olduğu sene mekteb-i mezkûr müdiriyetinden almış olduğu 30 Haziran sene 1910 tarihli varaka âhirden görülüp iade edilmiştir.

Mümâileyh 3 Kânun-ı Evvel sene 327 tarihinde 400 kuruş maaşla Dersaadet Ticaret Mektebi Malûmât-ı Ticariye muallimliğine tayin edildiği Maarif Sicill-i Ahvâl Müdiriyetinin 7 Kânun-ı Evvel sene 327 tarihli müzekkeresinde gösterilmiştir.

BBA - Sicill-i Ahvâl Defteri, No.111, s.239

Ali Rıza Beyin Resmî Hâl Tercümesi

Ali Rıza Efendi Hoca Şükrü Efendi'nin oğludur.

1277 senesi Rebiü'l-evvelinin onikisinde Giresun'da tevellüd etmiştir.

Mekâtib-i ibtidaiye ve rüştiyede bi'l-tahsil şahadetnâme almış ise de zâyi olmuştur. Türkçe okur, yazar.

97 senesi Zilhiccesinin yirmibeşinde yirmi yaşında olduğu hâlde Giresun

sürdürdü, Atatürk'ü cumhuriyetin kuruluş aşamasında gizli gizli de olsa destekledi. Daha sonra da Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Türkiyesi'nde valilik görevini sürdürdü. İşte bu nedenlerle oğlu Mustafa Suphi'nin özel kimliği hakkındaki bilgiler, yıllarca sır olarak kaldı. Tabii, aile de koyu Atatürkçü yetişti. Suphi, ailesi tarafından adeta aforoz edildi.

Mustafa Suphi'nin kız kardeşi Fitnat Hanım, 1899 yılında babasının valilik göreviyle bulunduğu Kudüs'te doğdu. Bir Fransız okulunda batılı eğitimi aldı, güzelliği ve şıklığıyla dönemin göz kamaştırıcı kızlarından oldu. 25 yaşındayken, Almanya'da tıp öğrenimi gören, Türkiye'nin ilk operatör doktorlarından ve İstanbul Tıp Fakültesi'nin kurucularından Prof. Kerim Sebati Gürgün ile evlendi. Bu evliliğinden Rezan, Leyla ve Berhan isimli üç çocuğu dünyaya geldi.

Çok sevdiği ve yaşamı boyunca özlemle andığı ağabeyi Mustafa Suphi'nin yanı sıra ablası Kutsiye, kardeşi Jale İsmet ve oğlu Berhan'ın genç yaşlarda yaşama veda edişlerine şahit olan Fitnat Hanım, dengeli kişiliği ve sağlam ruh yapısı sayesinde cesaretle ve sevgiyle sürdürdüğü yaşamı boyunca, kendisi dışındaki tüm evlatlarını yitiren babası Ali Rıza Bey'in en büyük desteği oldu.

Yılbaşı gecesi intihar

Çamlıca Kız Lisesi mezunu olan ağabeyi Mustafa Suphi gibi resim yapmaya meraklı ve iyi bir piyanist olan Jale İsmet Hanım, dönemin Washington Büyükelçisi olan eşinin diplomatik görevi nedeniyle, uzun süre yurtdışında yaşadı. Son derece duygulu, hassas bir yapıya ve artistik bir kişiliğe sahip olduğu belirtilen Jale İsmet Hanım'ın hayatında ağabeyinin esrarengiz ölümü onarılmaz bir yara açtı. Yaşamın acı ve zorluklarına, ablası Fitnat Hanım gibi göğüs germekte güçlük çeken Jale İsmet Hanım'ın yaşamı, ağabeyi gibi dramatik bir şekilde noktalandı. Depresyondan kurtulamayan Jale İsmet Hanım, İstanbul'da bir yılbaşı gecesi intihar ederek yaşamına son verdi.

Küçük yeğeni Rezan Gürgün'ün de yaşamı diğerlerinden farklı olmadı. Maden mühendisi eşinden ayrıldıktan sonra ABD'ye gi-

den Rezan Hanım da, bir depresyon sonucu yalnız yaşamı tercih etti. İstanbul'da tek başına yaşadığı evde sessizce öldü."[216]

Bir de Anıt Mezar Yapacaklarmış...

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının alçakça ve hunharca öldürülmelerinin planlayıcısı ve uygulayıcısı, Maria Suphi'ye yapılanların baş sorumlusu olan Kâhya Yahya'ya bir de anıt-mezar yapacaklarmış. Trabzon'da yayımlanan Kuzey Ekspress Gazetesi'nin başyazarı Hasan Kurt'un konu ile ilgili yazısının önemli bölümü aşağıda:

KAHYA YAHYA'nın
konağı ve anıt mezar

Başyazarımız Hasan Kurt, milli mücadele döneminin önemli figürleri arasında yer alan, yazlık evine giderken Köşk yolunda suikast sonucu öldürülen Kahya Yahya'nın Çömlekçi Mahallesi'ndeki konağını ve anıt mezarı yazdı.

---

216 24 Ocak 1999 Önay Yılmaz https://www.milliyet.com.tr/the-others/cinayeti-orten-sis-perdesi-aralaniyor-5265620

217 Evet öyle imiş, öldüğünde Kâhya Yahya'ya ağıtlar yakılmış Trabzon'da, büyük bir cenaze töreni yapılmış, cenazede dedegan, dervişler tekbir getirmişler sürekli. Şimdi kalmamış ama o zaman bir de methiyeli kitabe dikilmiş başına. (Kaynak: Uğur Üçüncü/Trabzon'da Bir İttihatçı Sima: Kâhya Yahya)

"Geçenlerde, birkaç yıl önce yazdığım, 'Kayıkçılar Kâhyası Yahya' başlıklı yazım sosyal medyada tekrar paylaşıldı. Yazıya farklı yorumlar geldi.

Tarihi ve nostaljik yazılarımı; gece rüyada görüp veya hayal edip gündüz yazmıyorum. Edindiğim bilgileri, yaptığım araştırma ve irdeleme sonucunda farklı bir üslupla gazete okurları için yazmaya çalışıyorum. Zaman zaman hata ve yanlış da yaptığım oluyor!

Neyse gelelim konumuza!

Kâhya Yahya'nın Köşk yolunda öldürüldüğünde bindiği otomobilinin daha sonra liman sahasına atıldığını, liman yapılırken arabanın çıkartıldığını ve hurdacıya satıldığını yazmıştım. Hatta Yahya'nın Boztepe'deki mezarının bakımsız ve gariban mezarı gibi durduğunu bile aktarmıştım. Aynı mezarlıkta yatan Ali Şükrü Bey'in mezarı bakımlı, Yahya Kâhya'nınki terk edilmiş!

Ki o Yahya, bir dönemler Trabzon'un kahramanı idi![217] Hatta öldürüldükten bir süre sonra, mezarı anıt mezar olacaktı!

'Trabzon'dan esintiler' adlı hesapta, eski Trabzon fotoğraflarıyla Trabzon'un bir dönemki tarihine ışık tutan Anastasiu Grigoriadou, birkaç gün önce Kâhya Yahya için yaptırılması düşünülen anıt mezarın taslak temsili resmini yayınladı.

Muhtemelen Trabzon göçmeni bir ailenin evladı olarak Yunanistan'da yaşayan Anastasiu Hanım resmin altına da şunları yazdı:

'20. yy başlarında Trabzon'un o dönemin tarihiyle bağlı olan bir kişi yaşıyordu, adı Kâhya... Bir gemici imiş ve gemicilerin derneğinin de başkanı! Tarihini belki siz benden daha iyi bilirsiniz sonu çok kötü olmuştu! Yazlık evine giderken vurulmuş ve hayatını kaybetmişti. Ailesi zengin olduğundan anısına bir anıt yapmak istemiş! O zaman Trabzon'da en önemli mimar Dimitrios Fillizis imiş ve işi ona vermişler! O zor dönemde iş yarıda kalmış ve anıtın sadece temeli tamamlanmış Poaztepe'de! Bu fotoda anıtın taslağını görebilirsiniz.'

Yahya'nın bu anıt mezarı neden, niçin yapılmadı bilemiyoruz. Anıt mezarın temeli nerede atıldı o da belli değil... Tahminimiz o ki, ailenin anıt mezarı yapmamasında, korku ve Ankara

ne der düşüncesinin yanı sıra Cumhuriyet'in ilan edilmesinin etkisi vardı!"[218]

Kuzey Ekspres yazarı, Kâhya'nın konağının daha sonraki yıllarda satıldığını belirtiyor. Bu yazıda Atatürk ve İnönü'nün Trabzon'a geldiklerinde o köşkte ağırlandıklarını da öne sürüyor ama hangi tarihlerde gelip kaldıklarına dair ayrıntı veremiyor. Belli ki doğru değil.

Trabzonlu Kimi Şairlerin Mustafa Suphi Olayını Görmezden Gelmeleri ve Kimi Erzurumluların Dursunoğlu Korumacılıkları

Mustafa Suphi olayının edebiyata yansımalarını da araştırırken, önemli bir olgu dikkatimi çekti: Yaşar Miraç dışında (onun şiirini de aldık bu kitaba), Mustafa Suphi ve Onbeşler'e şiir yazan Trabzonlu şair yok.

Oysa Trabzon solcu şair kaynayan bir yerdir. Şöyle bir baktım:

Hüseyin Haydar dostumdur, neredeyse bütün kitapları imzalı olarak var bende, ama tek dize bile yok bu önemli, acıklı, üzerinde döne döne düşünülecek olay hakkında.

Hüseyin Atabaş'ı tanırdım, birkaç imzalı kitabı da var bende. Baktım onun da bu olaya ilişkin bir şiiri yok.

İhsan Topçu dostumdur, onun da yok.

Gündoğdu Sanımer'le tanışmıştım, imzalı iki kitabı var bende, onlarda da yok.

Çiğdem Sezer'in yok, şu her şeyi bilen ve her şeye şiir yazan Sunay Akın'ın yok.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun yok.

Ahmet Özer'in var mıdır, doğrusu bilmiyorum, ama öteki yoklar bana garip ve anlamlı geldi.

Düşündüm çok düşündüm, sonunda şu yargıya vardım: Tek neden var, o da bu şairlerin birçok Karadenizli ve Trabzonluda

---

218 https://www.kuzeyekspres.com.tr/kahya-yahyanin-konagi-ve-anit-mezari-16165yy.htm

bulunan "memleket bağnazlığı"... Yazarlarsa Trabzon'un adı bu kötü olayla özdeşleşir, onlar da yerdeşleri tarafından taşlanırlar o zaman.

Bu bir aydın tavrı ve yaklaşımı değildir...

Aynı tavır Erzurumlu yazarlarda da var. Birisi bu kitapta da adı geçen Erzurumlu Cevat Dursunoğlu hakkında bir çalışma yapmış. Cevat Bey'in Bakû'da Doğu Halkları Kurultayı ile TKP 1. Kurultayı'na katılmasını, onun "**Bolşevikliği**"ne yoranlara kızıyor: **"Cevat Dursunoğlu, oraya hükümet tarafından verilen özel görevlerle gitmiştir mutlaka, başka bir ihtimal düşünülemez!"**

Niye düşünülemezmiş? Kanıtın ne, ne var elinde? Hiç.

Bak bak, Cevat Bey, TKP Kongresinde neler demiş:

"Anadolu hareketi başta, Rusya inkılâbının mahiyetine vakıf değildi. Fakat son zamanlarda bütün hakikat anlaşılmaya başlamıştır. Anadolu'da sol sosyalistlerin efkârını neşreden (düşüncelerini yayımlayan) gazeteler vardır. Erzurum'da çıkan "Albayrak", halkı inkılâba götürüyor. Hareket günden güne inkişaf ediyor. Komünist fikir ve teşkilatları gittikçe kuvvet buluyor. İşte Anadolu'nun hakiki vaziyeti... **Anadolu şimdiki hükümeti son ideal hükümet kabul etmiyor.** Zaman gelecek halk emeline muvafık hükümet şekline de nail olacaktır. Anadolu, Rusya'dan içtimai inkılâptan büyük müzaheretler (yardımlar) bekliyor. Anadolu, başladığı bir inkılâp hareketiyle yalnız kendisi için değil bütün beşeriyet için selamet vaat ediyor."

Objektif olmayı, doğruyu yazmayı öğrenin kardeşim, Cevat Dursunoğlu ve kardeşi Mithat Bey, onurlu adamlardırlar ve de Bolşeviktirler. Bu kitapta bunları yazdık. Araştırmacı yazar, doğruyu arar, Erzurum korumacılığına soyunmaz. Kaldı ki, Erzurum'dan Sarıkamış'taki Harp Divanı'na gönderilmek üzere Merkez Kumandanı Miralay Zileli Emin Bey tarafından Cevat ve Mithat Dursunoğlu kardeşler tutuklanmışlardır.

İleriki yıllarda Cevat Bey, siyasi karşıtları tarafından bu bağlamda kendisine yapılan suçlamaları savuşturmak için elbette bazı gerekçe ve nedenceler ileri sürmüştür. Bu da olağan sayılabilir bir siyasetçi için.

Mustafa Suphi Adlı İki Şair Var Ama Mustafa Suphi'ye Şiirleri Yok

Mustafa Suphi adlı iki şair var. İlki Mustafa Suphi Nuri İleri...

1980'lerden itibaren çeşitli dergilerde şiirleri çıkan İleri'nin, "Duvarsız Şehrin İnsanları", "Erguvanname" ve "Güneşi İçmek Gözlerinde" adlı şiir kitapları yayınlandı. Bazı yayınevlerinde redaktörlük yapan İleri, birçok gazete ve dergide de yazdı. Şair Mustafa Suphi Nuri İleri, 4.2.2004 tarihinde 51 yaşında, geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti.

İkinci şair Mustafa Suphi'nin özgeçmişi ise şöyle: Şair ve yazar. Soyadı Yeşilyurt. Ordu [Merkez]) doğumlu. Dergilerde çıkan bazı ürünlerinde Suna Yurt, Orhan Gökçe imzalarını da kullandı. Akyazı İlköğretim Okulu orta birinci sınıfından ayrılarak (1980) öğrenimini yarım bıraktı.

Gazeteci-yazar olarak Cumhuriyet (1990), Özgür Gündem (1991), editör olarak E Yayınlarında (1991-97) çalıştı. Doku Filmde yapım müdürlüğü yaptı. Bir süre sinema-tv sektöründe çalıştıktan sonra İstanbul-Çengelköy'de ikici el kitap alım satımıyla uğraşıp yazı çalışmalarını sürdürdü.

"Açım" adlı ilk şiirini Tribün gazetesinde (Ordu, 1987), sonraki ürünlerini İnsancıl yanı sıra Damar, Varlık, Gösteri, Milliyet Sanat, Adam Sanat, Hürriyet Gösteri, İnzivo, Yazıt, Dergi, Hişt, Yaba, Dem, Berfin Bahar vd. dergilerde yayımladı. İnsancıl dergisinin kurucuları arasında yer aldı.

Merkezi Duisburg'da bulunan Kiebitz kültür merkezinin çıkarmış olduğu Dergi adlı derginin Türkiye bölümünü yönetti. Zampara Seyfi adlı senaryosu 1997'de Ünal Küpeli tarafından filme çekilerek Star TV'de gösterildi. Bir dönem özel bir radyoda sanat ve edebiyat programı yaptı. İlk şiir kitabı, yayımlandığı yıl Ordu'da toplatıldı, sonra serbest bırakıldı. Ütopya adlı kültür sanat dergisinin yayın danışmanlığını ve Esmer Popüler Kültür adlı kültür sanat dergisinin Genel Yayın Yönetmenliğini sürdürdü.

Şimdilerde New York'ta yaşıyor ve bir gazetede Amerikan Edebiyatıyla ilgili akademik yazılar yazıyor, ayrıca roman ve şi-

ir çalışmalarını sürdürüyor. Türkiye Yazarlar Sendikası, Bilim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Meslek Birliği (BESAM) üyesidir.

Bu iki şairin de Mustafa Suphi'ye yazılmış bir şiirine rastlamadık.

Fahri Erdinç'in Mustafa Suphi Destanı

Fahri Erdinç (d.1 Ocak 1917 Akhisar-ö.11 Kasım 1986 Sofya), Türk edebiyatçı ve şair. Akhisar'da doğdu. 1930'da Balıkesir Öğretmen Okulu'na girdi. Otuzlu yılların sonuna doğru Afyon'un Sandıklı ilçesinin Ürküt köyünde öğretmenliğe başladı. 1939'da sınavını kazandığı Ankara Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümü'nde öğrenci oldu. Bu bölümde öğretim üyesi olan Sabahattin Ali ile tanıştı. Aynı yıl yazmaya başladığı ilk öykülerinde onun etkisi önemli bir rehber olarak görülmektedir.

1946 yılında ise sınavını kazandığı devlet radyosuna geçti. Bu arada "Şen Olasın Halep Şehri" adlı şiir kitabını yayınladı. Hemen ardından Ankara'da "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi" onun öyküleriyle özel sayı çıkardı. 1947'de dönemin siyasal karışıklığı sırasında hakkında açılan bir dava nedeniyle bir süre cezaevinde yattı. Davadan aklanarak çıkmasına rağmen, aynı yıl hocası Sabahattin Ali'nin Bulgaristan'a geçerken öldürülmesi nedeniyle Türkiye'den ayrılmaya karar verdi. 1949'da iki arkadaşıyla birlikte, gizlice Bulgaristan'a geçti.

Bulgaristan'da Erdinç ve arkadaşlarına siyasi iltica ve sığınma hakkı verildi. Aralıklı olarak Bulgaristan'da ve Sovyetler Birliği'nde yaşamaya devam eden Erdinç, 1971 yılında kesin olarak Bulgaristan'a dönüp yerleşti. 1965'te Bulgaristan vatandaşı, 1973'te Bulgaristan Yazarlar Birliği üyesi oldu.

Kitapları Türkiye'deki okura ulaşamamasına rağmen, 1970'li yıllarda Türkiye'deki siyasal gelişmeler ve sosyalist hareketin ağırlık kazanması ile birlikte, edebiyat dergilerinde yayınlanan yeni şiir ve öyküleri Türk okuruyla buluşmaya başladı. Özellikle Akhisar'daki çocukluk dönemini anlattığı "Acı Lokma" romanı dönemin en ilgi çeken yapıtlarından biridir.

Fahri Erdinç de bir Mustafa Suphi Destanı yazanlardan... O destandan önemli gördüğümüz bölümleri sunalım:

"1920
Ankara'da Büyük Millet Meclisi
Ve Dumlu sırtlarında ulusal ordu
toplanıyordu.
Ve Karadeniz'den martı kanatlı tekneler gidiyordu
Hopa'ya, Arhavi'ye,
Kars ufkunda gece gündüz inleyen
esirlik çilesi söyleyen kağnılardı
ve bu kağnılarda Kuvvayı Milliye'ye
Bolşeviklerden armağan gâzi tüfekler vardı.
(...) Yıl yine 1920
Varmıştık 10 Eylülüne
Üç koldan ulaşanlar Bakû eline
Dört eliyle sarılarak ilk kongrede birbirlerine
Türkiye Komünist Partisi'ni kurdular.
Ve önder Mustafa Suphi'nin bir uyarısı var:
– Düşman, diyordu M. Suphi, gaddar, korkak, ve kahpe...
Dün Wilhelm Almanyası'na memleketi satanlar
bugün İngilizlere sattılar
yarın da Amerikalılara satacaklardır...
Ustadır Sovyetlerin gönderdiği silahlar
devrim başarmıştır
ve usta silahları ustaca kullanabilmek için
önce düşmanın çeşitlerini iyice ayırt etmek vardır.
İrtica denir
iki başlı düşmanın içerdeki başına
emperyalist dış düşmanla uyuşur
aramızda gizlenir
ölümüzü de soyan kefen hırsızı odur
irtica millet içinden millete vurulan boyunduruktur.
İşte buna göre kullanacaksın silahı
sırt sırta vereceksin
tutulursan çapraz ateşe

ve acımayacaksın kurşuna
devrimde ilk deney ilk derstir bu
Oktobr dersi denir buna.
1921
Ocak ayının ilk günleridir.
Ordu Dumlu'dan İnönü'ye çekiliyordu.
Ve aynı günlerde sahibini arıyordu
Ankara'dan Moskova'ya çekilen bir çağrı tel
"Gel artık" deniyordu Mustafa Suphi'ye
"ayağa kalkıyoruz adaşım tez gel"
Yakın etmişti birden bu çağrı uzağı
Suphi, Nejat ve on dört arkadaşı
-derelerden sel gibi
Tepelerden yel gibi-
Kafkasları aştılar
ve kurulurken yollarına içli-dışlı düşman tuzağı
yaya düşmek üzere Ankara yollarına
bir sabah Kars iline ulaştılar.
Dizboyu kar
ve dişsiz ısıran bir soğuk vardı
gündüzse işi gücü bırakan
geceyse çırasını yakanlar
yani köylü, esnaf, asker, sivil
öbek öbek yollara dökülüyorlardı
"Hoş geldiniz" dedikleri kişiler
üniformalı değildiler
rütbeleri yoktu vatanseverlikten başka.
Gözlerinde pırıl pırıl özgürlük parıltısı
ve rüzgârlarında toprak muştusu vardı.
Çeneleri kenetliydi ve de çoğu sakallı
yumrukları selam üzre başlarından yukarda
Erzurum yolunda taşınırken hepsi omuzlarda
O can yürekten 'yaşasın' seslerine
Nice 'kahrol' sesleri başladı karışmaya
(...) Suphilerin yollarını kesenler mukaddesatçılardı
daha Kars'ta ödenmişti bu kahrol velvelesi

kimi padişahın püskülüydü bunların
kimi de halife hazretlerinin fesi
azı mandacıydılar
çoğu da Kâzım Karabekir Paşa'nın kiralık provokatörü
ve hikâyenin bundan ötesi artık
'söyletir dilsizi, ağlatır körü'
'Bana bırakın' dedi
Abdülhamit küçümeni Erzurum valisi Hamit
'hepsini sınır dışı etmeyi bana bırakın siz'
Bundan sonrasını kestirebilirsiniz:
Daha Erzurum kapısında
kesti yolları yüzlerce kiralık it
ve uludular
Suphiler de çaresiz sokulamadan Erzurum'a
dekoville Karabıyık'a geçip
oradan da kızaklarla Trabzon'a doğruldular.
Trabzon
28 Ocak 1921
Gecedir
Deniz
romantiklere sorsan eğer
şâhanedir, kadındır, bilmecedir
sen onu gel de Karadeniz uşağına sor
bir Ocak gecesinde ve lodos da varsa eğer
deniz nicedir.
Trabzon diz çökmüştür kıyıya
elleri yüzündedir
ağlayacak derecededir.
Düşman çekmiştir artık üzerine avını
tuzak nasıl kurulduysa öylece işler
ve vali bey buyururlar ki
Bakû'ya dönmek üzere Suphi ve onbeşler
Motorla Batum'a gönderilecekler...
Ve kayıkçılar kâhyası Yahya'dan kiralanan
balıkçı kayıklarıyla
on altı adam:

Suphi, eşi, Nejat, İsmail Hakkı,
Kâzım, Ali ve Hayrettin
-tam liste Ankara'dan istenebilir-
Gagaburun bir takaya yanaşmaktalar...
Boztepe üstünde bir dilim ay
ufuk pusarık
lodosta Anadolu'dan kokular var
bu kokular daha çok kan ve barut
daha az da fesleğen ve ham çarık.
Demir aldı motorla taka
ve açıldılar.
Suphi uzaklara bakıyordu küpeşteden
gözleri sanki kuyu gibi
anımsadığı iki gün vardı o anda
biri Sinop kalesinden kaçtığı gün
biri de Lenin'le kucaklaştığı gündü.
Gagaburun teknenin dümensuyunda
bir balıkçı motoru daha göründü!
O motor
eşlik ediyormuş
koruyormuş süsü veriyor
kuduzca geliyordu peşlerinden homurdanarak.
Suphi bir bakışta anladı işi:
Tuzak!
Ve az gittiler
uz gidemediler
Sürmene açıklarında arayı erittiler
sonra göz açıp kapayıncaya dek
borda bordaya gelip iskeleden
korkunç bir çatırtıyla rampa ettiler.
Hesaba katılmazsa Suphi'nin eşi
onbeşe karşı
kırkbeş kişi atladı küpeşteden içeri
kırkbeş yatağan, hançer, satır, balta
başıbozukzıpkalı kırk beş yeniçeri
başlarında Faik Reis
-Yahya Kâhya'nın has adamı-

plan gereğince götürüp sunmak üzre ağasına
Suphi'nin karısını
ve plan gereğince kıvırmak üzere
takadaki altınların yarısını
küfretmeye başladı Bolşeviklere soy-sop
Suphi de kavrayıverdi herifin yakasını dertop:
– Söyle ki, dedi, gönderenlere
hapis, zindan, kan, ateş
halkın kurtuluş hareketini durduramayacak
unutulmasın kanlı sultanların rezil akıbeti
halkı inletenler ille ettiğini bulacak!
Eyvah ki parlamıştı birden başı üstünde nacak
o anda hepsi birden koroca
ilk sözcükleriyle Enternasyonal'i haykırabildiler ancak
derken ilk vuruşta düştü omuza
en yüklü kafa
ve gecede bir kadın çığlığı ile duyulan
– Mustafam, Mustafaaaa!..
Dalgalar tekrarladı çığlığı
yüzlerce defa...
Ve eğer doğranmasaydı
sonraki vuruşlarda kolları Mustafa'nın
bir sıçrayışta küpeşteden Ege'ye inebilirdi
dersin ki düşürmeden Genç Osman gibi başını
ve 'milletin ters yazgısını' o
İnönü meydanından önce
Mandacıların ense kökünde yenebilirdi.
Ne çare ki düşmüşlerdi artık pusuya
budandı dalları devrim ağacının
ve ateş külçesi gibi başlar
birer birer düştüler suya...
Mustafa Suphi
kayıplarımız içinde
en yüklü acı
halkımızın ilk sosyalist evladı
ilk örgütçü lider

ilk eylemci sendikacı
sen ey Aydınlıkçıların meşalesi
ve Türklerin de büyük dostu Lenin'in
Anadolu bozkırında yansıyan sesi
her yıl 28 Ocak'ta
nice çelenklerin düştüğü Sürmene açıklarında
rahat uyu
kan ve ateş durduramıyor -dediğin gibi-
ve durduramayacak da
kurtuluşçu ve barışçı ordu.
Kurduğun parti
nerde yasaklanmışsa
orda ayakta
ve savaş arkadaşların hep önünde yığınların
devrimci bayrağı dalgalanıyor
al alına sönmez şafakta"

Birkiye'nin Romanında Yahya Kâhya ve Mustafa Suphi

"Evin babası Ahmet Reis, şehrin ileri gelenlerinden, usta kaptanlarındandı. Ekmeğini denizden kazanan bu adama, şehir halkı büyük saygı duyardı. İkinci evliliğinden olan oğlu Mustafa on sekiz on dokuz yaşında çok güçlü, yağız bir delikanlıydı. Kuvveti, kuvvetinin sınandığı olaylar, aile arasında bir destan gibi anlatılırdı; yalnızca aile arasında mı, bütün Trabzon onun gücünü bilirdi, o da babası gibi yaşamı boyunca şehir halkından saygı gördü.

Sokak kapısının önünde, avluya ancak bir adım kadar girebilmiş Yahya Bey'in iki adamı duruyor, saygıyla başlarını önüne eğmiş, biri adeta yalvarırcasına reise bir şeyler söylüyor, bir şeyleri bin bir rica ile istiyordu. Mutfağın avluya açılan kapısının önünde Mustafa sesini çıkarmadan konuşulanları dinliyor, hemen ardında da anne duruyor.

(...) Yahya Kâhya'nın adamları başları önde, reisin yanıtını bekliyordu; onlar gibi Mustafa da sessizce dinlemiş, zaten söze karışması söz konusu olmazdı, babasının tepkisini, yanıtını merakla bekliyordu. Zehra, Mustafa'nın bir yerlere, bir şeylere çağrıldığını anlamıştı; kapıdaki adamlar Yahya'nın adamları olduğuna göre, Mustafa'yı çağırdıkları iş hiç de hayırlı değildi. İçinden reisin izin vermemesi için dua ediyor, bir eliyle örttüğü yaşmağıyla kafasını avluya açılan mutfağın kapısından uzatmış, dikkatlice reisin ağzından dökülecek sözleri bekliyordu. Konuşmaya karışmazdı, karışamazdı; her ne kadar Mustafa'yı korumak için âdetleri tersyüz edecek cesareti kendinde bulsa da kocasına olan saygısı her şeyin üzerindeydi.

'Benim bu tür işlere gönderilecek oğlum yok, Yahya Bey'e selam söyle' dedi sert ve kararlı bir biçimde Reis. Adamlar büyük bir saygıyla selamlayarak dışarı çıktı, son çıkan, demir kapıyı usulca kapadı. Zehra derin bir oh çektikten sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi ateşin başındaki yemeğe döndü. Mustafa, sessizce odasına çıktı; belki genç bir delikanlı olarak, o zaman siyasi anlamını, hatta pek de neler yapılacağını bilmediği bilemediği, Yahya Bey'in etrafındaki serüvenlere özeniyordu.

(...) Mustafa gitmemişti ama daha sonra kayınbiraderi olacak bir arkadaşı, gençliğinin toyluğuyla bu kirli işlere bir yanıyla bulaşmış, yıllar sonra pişman olduğunu itiraf etmişti Elif'e...

Beş altı saat sonra Sürmene açıklarında, Karadeniz'in hırçın dalgalarında birkaç kayık batıp çıkıyor, on beş gönüllü, vatansever komünist yaşamda kalmak için kıyasıya savaşıyor ama çaresiz, sonları, o an, o savaşım anında açık seçik bir biçimde görülüyordu. Yine de bütün inançlarıyla direniyorlardı; Karadeniz'in üstüne zifiri bir karanlık çökmüştü.

(...) Mustafa Suphi, karısı ve on üç partili arkadaşı, tarihe hazin bir şekilde, Karadeniz'in hırçın dalgaları üstünde yaşamlarını trajik bir şekilde yitirerek geçiyordu. Traji-komik olan da Ankara'nın Sovyetler'e olayı bir deniz kazası olarak bildirmesiydi."

Atilla Birkiye'nin "Bir Yıldız Kaydı" adlı romanından bu satırlar. Birkiye bu romanında, I. Dünya Savaşı, Ekim Devrimi, Kurtuluş Savaşı üçgeninde ve Batum-Trabzon arasındaki coğrafyada savrulan ailelerin yaşam öykülerini anlatıyor ve bu anlatı-

ya, Kâhya Yahya ve Mustafa Suphi de giriyor. Yukarıdaki satırlar bu girme ile ilgili. Ama yalnızca o kadar değil. Başka bilgileri de roman kurgusu ve olaylar akışı içinde aktarıyor Birkiye.

İşte Kâhya Yahya ile ilgili olarak yazılanlar:

"Yahya Bey ciddi destek veriyordu Kurtuluş Savaşı'na. Her ne kadar Paşa'ya karşı olsa da... Zaten şehrin çoğunluğu böyleydi, Enverciydi. Enver de o sıralar, Karadeniz'in uzak kıyılarında dolaşıyor, ütopik hayalleri için yeni bir ordu topluyordu. Kırım'dan Türkistan'a uzanan bir Türk ülkesini düşlüyordu. Sonuçta, şehrin ileri gelenleri ile Ankara'nın arası pek iyi olmadı, bir türlü düzelemedi."

Ve "Yahya Bey de Vurulur" başlıklı bölüm:

"Yahya Bey, savaşı desteklemenin ayrıcalıklarından yararlanıyordu Trabzon'da. Yararlanmasını biliyordu. Enver Paşa yanlısı idi ama Kurtuluş Savaşı'nı da destekliyor. Doğu Cephesi komutanı ile ilişkisini iyi tutuyor, hatta Mustafa Suphi olayında kendince yararlık gösteriyordu. İlk zamanlarda işe yarıyorsa da aylar, yıllar geçtikçe, İttihatçı bir diktatörlüğü biraz acımasızca Trabzon'da kurmaya başlamıştı. İşler çığırından çıkmıştı; Ankara rahatsızdı.

Zehra'nın torununun, kızı Elif ile Kemo'dan olan ortanca torununa anlattığına göre, gece çığlıklar bütün şehirde yükseliyordu. Yahya Bey, Rumları denize döküyor, Batum'a götüreceğim, Yunanistan'a götüreceğim diyerek evlerine, zenginliklerine el koyuyordu. Ya da zorla, sorgusuz sualsiz Rum oldukları için, Ermeni oldukları için evlerinden çıkartıyor, kurşuna diziyor, kesiyor ve evlerine, mallarına el koyuyor, adamlarına, etrafına dağıtıyordu. Kendi dukalığını ilan etmişti, giderek de adam sayısını, silah sayısını artırıyordu. Rumların da birçoğu zaten kaçmaya başlamış, evlerini yok pahasına satıyordu. Göç başlamıştı; ciddi boyutlardaydı göç.

(...) Temmuz'un başıydı, sıcaklar yeni yeni başlamışsa da nemli hava kendini duyumsatıyor, kuzey rüzgârları geceleri üşütüyordu. Akşamın alacasıydı, mehtap vardı, ay belirginleşmiş, dolunay olmasa da tamamına az kalmıştı; şehrin iki otomobilinden biri, ki ahali yıllarca makine dedi, tepelere doğru, Soğuksu'ya doğru yol alıyor, inleye inleye çıkıyordu. Zehra'nın iki büyüğü Se-

her'in kocası henüz Soğuksu'daki konağı almamıştı; daha sonra Paşa'nın adıyla anılacak köşkün hemen yanındaki bu konak.

Makinenin içinde iki kişi vardı, biri şoförd ü, öteki de ünlü Yahya Bey. Şoför aynı zamanda korumaydı, her iki adam da silahlıydı. Yahya Bey üstü açık arabanın ön koltuğunda oturuyordu, bir türlü arkaya alışamamıştı. Yahya Bey'in ayrıcalığını iyice sömürdüğü yıllardı, adeta bağımsızlığını ilan etmek üzereydi. Kim bilir belki de bu işte, o zamanlar Rusya'da olan Enver'in parmağı vardı.

Makine ağır ağır çıkıyordu, güçsüz farlar birkaç metre ilerisini güç bela aydınlatıyordu; hava tamamıyla kararmamıştı, mehtap da vardı. Yahya Bey ışıklara bile gerek yok, dediyse de şoför, aman bey ne olur olmaz, önümüze bir kütük çıkar, bir hayvan çıkar da dereye yuvalanırız, diyerek beyin emir gibi isteğini usulünce geri çevirmişti. Astığı astık, kestiği kestik Yahya Bey sesini çıkarmadı.

Kısa bir süre sonra karşılarına gerçekten bir kütük çıktı. Şoför frene basarak zaten ağır giden otomobili hemencecik durduruverdi, efendisinin, bir komutan gibi gördüğü velinimetinin yüzüne, bak ben sana demiştim gibisinden gülümseyerek dönüp bakacakken, kurşunlar akşam alacasında vınlamaya çoktan başlamıştı.

Şoför Karadeniz uşağıydı, silahla büyümüştü, sesleri tanımaz mıydı, hasım nedir bilmez miydi, sol tarafındaki kapıyı açarak kendini yolun hemen yanındaki yardan aşağıya attı, dereye doğru yuvarlandı. Yahya Bey'in yüzüne bakamamıştı bile, lafı da yarım kalmıştı, zaten Yahya Bey'i de ondan sonra kimse sağ görmedi.

(...) Yahya Kâhya'nın cenazesi görkemli oldu. Bütün şehir oradaydı; sanki şehrin büyük bir kısmı ondan nefret etmiyormuş gibi, sanki onun yaptıklarını olumluyormuş gibi oradaydı. Bu büyük kalabalığın varlığı ve üzüntüsü, belki de onun cinayete kurban gitmesindendi. Öldürülme biçimindendi. Belki de bilinçdışlarına işlenmiş olan kendi cumhuriyet özleminin gerçekliğe dönüşmesinin, yaşama geçirilmesinin kökten engellenmesindendi.

Peki Yahya Bey'in öldürdüklerinin, öldürttüklerinin, cinayetlerinin hesabını kim verecekti? Böylece cinayetler kapanmış oldu, meseleler kapanmış oldu. Bir süre..."

Mustafa Suphi ve Yoldaşlarına Dair Bir Karadeniz Destanı

Adın Mustafa Suphi, komünist olmuş zatun
Trabzon denizinde döküldü puli purton

Peşinize bir motor dolu çarşaflı hatun
Yolculuk Ankara mı, yoksa çiçekli Batum

Arslan gibi kükredin, horoz kanadı çarptın
Çarşaflar açılınca canına canlar kattın

Arada büyük farkla eşkıyalar saldırdı
Baştankara etmeden denizlere daldırdı

İçimiz sızlayarak uzun zaman bekledik
Ağıtlar ve destanlar sıralayıp ekledik

Yoldaşlarından biri fidan boylu al atım
Ona gönül bağlamış yolları gözler zatum

Kana kan ve bir zaman ona ninni söyledim
Beşikteki bebeğe Mustafa ismi koydum.[219]
1337 (1921)

Mustafa Suphi'nin Doğu Halkları Kurultayı'na Verdiği Özgeçmiş Formu

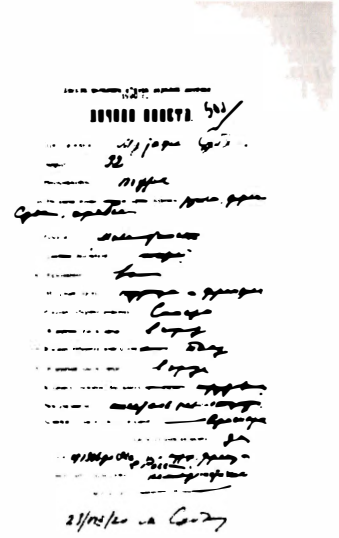
Mustafa Suphi'nin Eylül 1920'de Bakû'da toplanan Doğu Halkları 1. Kurultayı için doldurmuş olduğu özgeçmiş...[220]

---

219 İbrahim Topçuoğlu-Neden İki Sosyalist Partisi.

220 Rüstem Azizi-Mustafa Suphiler Şahsi Dosyası-Değerlendirmeler-Anmalar.

Bu özgeçmişte bizce en önemli bilgi, Suphi'nin **"Devrimci Harekete katılma tarihinin başlangıcı olarak 1906 tarihini göstermesidir."**

Dik Yarın Başında Onbeşler Çağrışması

Dik yar'ın başında dikilmişim
Aşağı deniz yukarı Tanrı.

Beni bu yerlere getiren onbeşler çağrışması
Dosyamda onlar
onlara olanlar
paşalar
ve maşalar.

Yılımı yıllarına indiren paraşüt
bellleğimi belleklerine eşitleyen kavrayış aracıyla
zamansal ve uzamsal kenetlenmedir bundan ötesi.

Yar'dan onlara atıyorum
okuduklarımı
anladıklarımı
anlayamadıklarımı
dalga alfabesiyle yanıtlar geliyor
devrim istençleri içeren.

Biz tarihsel ve talihsel ağırlığımız ve kahırlığımızla
suyun söndüremediği onbeş alaz
hep burada olacağız.
Öldürücülerimizse yerin dibinde aşağılık
utançlara ilençlere gark
öç duyulacak kertede bile değer taşımıyorlar.

Dolambaçlı iletilerle bir ay boyunca
yükseklerden buyurulmuş aşağılamalar
uzaktan kumandalı kışkırtmalar ve ezinç
ve İttihatçı gizdüzeni ölümlerimiz.

Değsin ölümlerimiz değsin
uslu durmaktan utansın uslar
salgına dönsün uyanışlar önü hiç alınmasın.
Adanmışlığımız vardır
adanmışlıkların en birincisi
dirliğiniz olsun.
Canlarımız gürlük olsun savaşımlarınıza
çevrimiçiniz olsun bu denize kattıklarımız.
(Cazim Gürbüz)

Erendiz Atasü, Dün ve Ferda ve Solda İlk Çatlama Mustafa Suphi

Sosyalist harekete, sosyalist eleştiri getiriyor, çözümleme ve saptamalar yapıyor Erendiz Atasü, "Dün ve Ferda" adlı romanında:

"Partileşme çabaları çatlamalarla sürüyordu. İlk çatlak 6 yıl önce 'Prag Baharı' sırasında, Sovyet tankları, Çekoslovakya'ya girdiğinde yarılmıştı! Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, ayaklar altına alındı. Sosyalist ilkelere ve ülkülere aykırıdır, onaylanamaz. Rüya görmekten vazgeçin, bulutlardan inip yerin çamuruna basın ayaklarınızı! Sovyetler, sosyalist bloğun fire vermesine seyirci kalamaz. Gözlerinizi açın artık! Bütün bu bahar şakşaklarının, kapitalizm özentisi ve kışkırtma olduğunu görün.

Hayır hayır, ilk çatlak daha eskiydi. Elli yıldan bile eski. Kemalizm'e sahip çıkmalıyız. Hayır, Kemalist devrimle hesaplaşmalıyız! Mustafa Suphi'leri unutmayın. Nâzım'ın hapisliğini de. Şairliğine bir şey demiyoruz ama sosyalistliği sorgulanabilir. TKP'den ihraç edildiğini mi dokundurmak istiyorsunuz! Halka sosyalizmi sevdiren bu ünlü şaire dil uzatmanın sırası mı?

Türkiye sosyalistleri... Yitirdiklerine birlikte ağlayan, birlikte devrimci marşlar söyleyip türküler yakan, birbirleriyle sarmaş dolaş içki içebilen, yürekten kahkahalarla gülen Türkiye sosyalistleri... Gücünü, zayıfı ezmekten alan kasırga gürül gürül eserken üstlerine üstlerine, ters akım olmanın acı yazgısıyla boğuşuyorlar, savruldukça birbirlerinin boğazına sarılıyorlar.

Kavganın sıcağında kopan toz bulutu içinde kendi devinimlerinden başkasını seçemiyorlar. Kurulu düzenin müthiş korkusunu saptıyor, bu denli korku salabilen varlıklarının güçlülüğüne inanıyorlar. Kendi seslerini işitip kendi yüzlerini görüyorlar, kasırganın peşine takılıp sürüklenen sessiz ve inatçı kütleyi kendi heyecanlarının kımıldattığı yüzey devinimiyle özdeş sanıyorlar, kıpırtısız derinlikleri unutuyorlar."

"Çırpınırdın Karadeniz"i Mustafa Suphi İçin Söylüyordu Sosyalistler

Sözlerini Ahmet Cevat yazmış. Niye yazmış? 1918 yılında Nuri ve Halil Paşalar komutasında Azerbaycan'ı baştanbaşa geçip Bakû'ya giren Türk ordusu için... Ve beste... Onu da Azerbaycan'ın dünya çağındaki bestecisi Üzeyir Hacıbeyli yapmış.

Sonra garip garip işler olmuş, Azerbaycan'da yasaklanmış bu şarkı, Türklük mesajları veriyor diye. Şairi Ahmet Cevat, rejim karşıtlığından kurşuna dizildi diye. O kurşuna dizilmiş ama Sovyetler Üzeyir Hacıbeyli'yi korumuş, o da bir daha bu bestesine sahip çıkmamış.

Türkiye'de ise garip garip işler olmuş: "Çırpınırdın Karadeniz" ilk dörtlüğündeki sözler nedeniyle bir dönem sosyalistlerce Mustafa Suphi için ağıt niyetine söylenmiş... Neydi o sözlerin özgün biçimi, aslı, bir anımsayalım:

Çırpınırdın Karadeniz
Bakıp Türk'ün bayrağına
Ah diyerdin heç ölmezdin
Düşebilsem ayağına
....
Dost elinden esen yeller
Sana şirin selam söyler
Olsun bizim bütün eller
Kurban Türk'ün bayrağına[221]

Derken 1970'lerde ülkücülerin ağzına düştü bu şarkı, onlarla özdeşleşti. Ve SSCB yıkılıp Azerbaycan bağımsızlığını ilan edince, orada da söylenmeye başlandı, dahası bestecisinin Üzeyir Hacıbeyli olduğu da işte o zaman açığa çıkmış oldu.

---

221 İrfan Murat Yıldırım-Kardaş Edebiyatlar Dergisi.

Che Guevara mı Daha Büyüktür, Mustafa Suphi mi?

Desem ki, "Che Guevara büyüktür; savaşımı, adanmışlığı ve yürekliliği ile..."

Olumlarsınız, onarsınız öyle değil mi?

Olumlayın, onayın ama sözümün süreğini dinleyin can kulağı ile: "Mustafa Suphi, Che Guevara'dan büyüktür; savaşımı, adanmışlığı ve yürekliliği ile..."

Hemen, bir içtepi ile karşı çıkarsınız bu sözlerime. Nedeni bellidir bu karşı çıkışın; küresel genel kabuller ve yerleşik sosyalist algılar sizi Che'den yana koşullamıştır. Onunla Mustafa Suphi'nin büyüklük bağlamında karşılaştırılması, sizlerin bilgi ve yargılarınızın bir anda yıkılması ve bir başka temel üzerine bambaşka bir bina kondurulması demektir. Bu yıkım ve yapımın getireceği beyinsel efora, kavrayış sığanız hazır değildir; bundan dolayı karşı çıkışınız direngen ve süreğendir.

Bu direngen ve süreğen karşı çıkışı tartışmaya açıyorum, hatta savaş açıyorum ona.

İşte gerekçelerim, nedencelerim: Che, dünya çapında ünlenmiş, simgeleşmiş, bayraklaşmış ve idolleşmiş bir isimdir. Bunu tartışmak abes... "Peki Suphi neler etmiş ki, Che ile yarışa sokmakta, hatta üstün görmektesin?" sorusunun aklınızdan geçtiğini biliyorum.

Bu kitapta bu satırlara dek, Suphi'nin neler yaptığını anlattık. Bunlar yeterli ama onun küresel algı bağlamında, bağışlanmaz bir özelliği var, o bir Türk. Neden böyle diyorum? Anlatayım: Mustafa Suphi, ileri gelen bütün Türk komünistleri gibi ölür ölmez yaptıkları gizlenmeye, gösterilmemeye, unutturulmaya, küçümsenmeye çalışılan, bunda da büyük ölçüde başarılı olunan bahtsız bir kişidir. Sultan Galiyev, Neriman Nerimanov, Mustafa Suphi... Bu isimler Oleg, Vladimir ya da sözgelimi Jack olaydı, durum ve tutum hemen değişirdi.

Suphi'nin Sovyet Devrimi sonrası ortaya çıkan iç karışıklık ve çatışmaları önlemedeki olağanüstü askeri katkı ve başarılarını, nesnel ve namuslu bir Sovyet ve sosyalizm tarihi onaylar. Yalnız

savaşım da değildir onun büyük başarıları, bir devrimci, bir düşün insanı, bir örgütçü olarak da o bir yıldız gibi parlamıştır.

Ya ülkesine bir öncü, aydınlatıcı güç, bir fedailer mangasının başı olarak dönüşü ve tüyler ürpertici biçimde yoldaşlarıyla birlikte can verişi? Ya karısı Maria'nın çektikleri ve sonu?..

Tüm bunlar onu büyük ve eşsiz kılmak için yeter de artar bile...

Mustafa Suphi'nin hakkı teslim edilmeli, Türk komünistlerinin emeklerinin sağdıç emeği olmasının önüne geçilmelidir. Bunu biz yapacağız, dünya ve dünya komünist kamuoyuna "Mustafa Suphi, Che Guevara'dan daha büyüktür, bu bir şovence kabarma değildir, gerçeğin ta kendisidir, gelin tartışalım" diyeceğiz, onlara bu güçlü doğrumuzu kabul ettireceğiz.

S. Yılmaz'ın "Onbeşler için" Şiiri

Kurdun
Usta bir avcı gibi tuzağını
Ve sonra bir orospu gibi sırıtarak
Açtın kucağını.
Avladın
Eli nasırlı, aç ve gebe karınlı anamın
Kahraman
Ve sevgili onbeş çocuğunu.
Avladın
– Havladın
– Ve parçaladın
Kudurmuş bir köpek gibi
21. senesi
İkincikanun yirmi sekizinde.
Benim
Bizim
Hepimizin
Kalbinde onbeş ölünün
Ölmez hatıraları

Onların kanlı yaraları
Birer güneş gibi
Işıldıyor yolumuzda.
Yolumuz onların yolu
İçimiz onların
Sönmez ateşleriyle dolu.
*****
Kara deniz, kanlı deniz
Coşkun dalgalı deniz
Yas mı var ucunda bucağında?
Kucağında boğdu onbeş yoldaşımızı
Burjuvazinin kanlı pençesi.
Bugün
O kara günün
On beşinci senesi
İ k i n c i k a n u n 1936
(S. Yılmaz)[222]

---

222 Mete Tunçay-15'ler Hatırası adlı kitap, s. 95-96.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

A.Bennigsen-C.L. Quelquejay/Sultan Galiyev Üçüncü Devrimin Babası/Sosyalist Yayınlar

Aclan Sayılgan/Türkiye'de Sol Hareketler/Otağ Yayınları

A.Cerrahoğlu/Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı/May Yayınları

Ali Fuat Cebesoy/Moskova Hatıraları/Temel Yayınları

Andrew Mango/Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu/Remzi Kitabevi

Arslan Bulut/Türkçü-Devrimci Diyalogu/Kaynak Yayınları

Arsen Avagyan/Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci: İttihatçı Komünist Salih Zeki (Kuşarkov)/Sosyal Tarih Yayınları

Ataol Behramoğlu/Mustafa Suphi Destanı/Tekin Yayınevi

Atilla Birkiye/Bir Yıldız Kaydı/Literatür Yayınları

Attilâ İlhan/Gâzi Paşa/Türkiye İş Bankası Yayınları

Attilâ İlhan/Kimi Sevsem Sensin/Bilgi Yayınevi

Bilal Şen/Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri/Küyerel Yayınları

Bircan Çelik/Şiirin Mor Kanatları/Mühür Yayınları

Burhan Tuğsavul (Çeviren)/Mustafa Suphi ve Yoldaşları 28-29 Ocak 1921'i Unutma/Tüstav Yayınları

Cazim Gürbüz/Dillere Destanlar/Atayurt Yayınları

Cazim Gürbüz/Kartal Gözüyle Milliyetçilik/Asya-Şafak Yayınları

Cazim Gürbüz/Kemalist Türkçülük/Nergiz Yayınları

Doğu Perinçek/Kemalist Devrim 1/Kaynak Yayınları

Emel Akal/İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde/İletişim Yayınları/E-kitap

Ercan Kesal/Enis Rıza-Zamanın İzinde/Ayrıntı Yayınları
Erendiz Atasü/Dün ve Ferda/Can Yayınları
Enbiya Kırali/Maksut ve Mustafa Suphi/Kaldıraç Yayınları
Erdal Yılmaz/Dört Devirde Bir Muhalif Cami Baykurt/Türk Tarih Kurumu Yayınları
Fahrettin Erdoğan/Türk İllerinde Hatıralarım/Kültür Bakanlığı Yayını
Fahri Erdinç/Mustafa Suphi Destanı/Başak Matbaası/İzmir 1978
Feridun Kandemir/Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası/Yakın Tarihimiz Yayınları
Fethi Tevetoğlu/Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler/Ayyıldız Matbaası
Hakan Reyhan/Doğu'nun Büyük Devrimcileri Mollanur Vahidov Sultan Galiyev/Alter Yayınları
Halit Eken/Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızade Hamit Bey/Yeditepe Yayınları
Hamit Erdem/Mustafa Suphi/Sel Yayınları
Hasan Basri Gürses/Sosyalist Turan ve Doğu Birliği
Hasan İzzettin Dinamo/TKP Aydınlar ve Anılar/Yalçın Yayınları
Hilmi Yavuz/Büyü'sün Yaz/Toplu Şiirler/YKY
İbrahim Topçuoğlu/Neden 2 Sosyalist Partisi/1. Cilt/Eser Matbaası
İldeniz Kurtulan/Amcam Hamlet/Everest Yayınları
İlhan Darendelioğlu/Nâzım Hikmet Vatan Şairi mi, Vatan Haini mi?/Orkun Yayınları
İsmail Eyüboğlu/Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan
Kaan Arslanoğlu/Reenkarnasyon Kulübü/İthaki Yayınları
Kenan Karabağ/Kura Çözüldü 3. cilt/Su Yayınları
Leyla Erbil/Tuhaf Bir Kadın/Türkiye İş Bankası Yayınları
Mehman Ağayev/Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Azerbaycan İlişkileri/IQ Yayınları
Mehmet İnanç Turan/Mustafa Suphi'nin Partisinde Sosyalizm ve Enternasyonalizm/Etki Yayınları

Mehmet Perinçek/Türk-Rus Diplomasisinden Gizli Sayfalar/Kaynak Yayınları

Mete Tunçay/Türkiye'de Sol Hareketler/İletişim Yayınları

Mete Tunçay/15'ler Hatırası/Sosyal Tarih Yayınları

Milli Azadlık Savaş Anıları-Tüstav Yayınları

Murat Bardakçı/Enver/Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Mustafa Yuka/Karadeniz'de Bir Yakamoz Mustafa Suphi/Gece Kitaplığı

M. Kazım Ablak/Bir Yasaklı Sevdayım/Etki Yayınları

Necdet Sevinç/Ordular Masonlar Komünistler/Anadolu Neşriyat

Nejdet Sançar/İsmet İnönü ile Hesaplaşma/Afşın Yayınları

Nesrin Sarıahmetoğlu Karagür/Petrolün Sihirli Dünyası Bakû

Nihat Behram/Miras/Everest Yayınları

Okan Gökay Emgengil/Türkiye Devriminin Yol Haritası ve Avrasya Rotası/Asya-Şafak Yayınları

Osman Selim Kocahanoğlu/Atatürk Karabekir Kavgası/Temel Yayınları

Ömer Faik Numanzade/Kafkasya'dan İstanbul'a Hatıralar/Akademi Kitabevi

Önder Sağlam/Ölümsüz Savaşçı Mustafa Suphi/Ürün Yayınları

Rahmi Apak/Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları/Türk Tarih Kurumu Yayınları

Rasih Nuri İleri/Atatürk ve Komünizm/Scala Yayınları

Rıza Nur/Moskova ve Sakarya Hatıraları/Boğaziçi Yayınları

Ruşen Çakır/Sol Kemalizm'e Bakıyor/Metis Kitap

Rüstem Aziz/Mustafa Suphiler Şahsi Dosyası-Değerlendirmeler-Anmalar/Sosyal Tarih Yayınları

Sami Önal/Sarıkamış'tan Esarete Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları/Remzi Kitabevi

Sami Sabit Karaman/Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922 İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa/Arma Yayınları

Sara Aşurbeyli/Bakû Şehrinin Tarihi/TeasPress Yayınları

Sarp Kuray/İsyan ve Tevekkül/Birharf Yayınları

Selim İleri/Hüzün Kahvesi/Remzi Kitabevi

S.İ. Aralov/Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları/Cumhuriyet Yayınları
S. Üstüngel/Güneşli Dünya/Ürün Yayınları
TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri/Ürün Yayınları
Uğur Üçüncü/Milli Mücadele Yıllarında Trabzon'da Bir İttihatçı Sima Kâhya Yahya/Serander Yayınları
Zeki Velidi Togan/Hatıralar/Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Yaşar Miraç/O Güzel İnsanlar/Ayrıntı Yayınları
Yavuz Aslan/Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi/Türk Tarih Kurumu Basımevi
Yılmaz Karakoyunlu/Yorgun Mayıs Kısrakları/Doğan Kitap
Yunus Yılmaz/Turancı Sosyalist Ethem Nejat/İleri Yayınları
Yusuf Akçura/Türkçülüğün Tarihi/Kaynak Yayınları

Dergiler
Birikim/Türkiye Defteri/Kardaş Edebiyatlar Dergisi/Tarih ve Toplum

Gazeteler
Milliyet/Kuzey Ekspres/Aydınlık

İnternet Kaynakları
https://www.info-turk.be/MSuphiveYoldaslari.pdf
https://noktahaberyorum.com/onbeslere-dair-gecmemis-bugunumuzun-onsozudur.html#.XvBmcmgzZPY
https://gramho.com/media/2298303153258304399
https://www.gazeteduvar.com.tr
https://ayrintidergi.com.tr/mustafa-suphinin-rus-ic-savasindaki-rolu/
https://haber.sol.org.tr/yazarlar/asaf-guven-aksel/suphi-nin-yurudugu-yol-38617
https://www.ulusal.com.tr/gundem/dogu-perincekten-tip-onerisi-h24836.html
http://www.utkugazetesi.net/?Syf=22&Mkl=1122492
https://istiraki.wordpress.com/tag/mustafa-suphi/page/4/
https://web.archive.org/web/20180713133929/https://www.gzt.com/kanallar/son-komitaci-ismail-hakki-tekce-2590728

http://www.utkugazetesi.net/?Syf=22&Mkl=1105387
http://www.egitisim.gen.tr/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=56&catid=14&Itemid=135
https://m.bianet.org/biamag/insan-haklari/135904-15-ler-ve-maria-nin-trajedisi
H.Cengiz Gültekin-https://sendika63.org/2018/01/affet-bizi-maria-cengiz-gultekin-470968/
https://www.facebook.com/377799739037919/posts/591892060962018/
https://aynahaber.org/yazarlar/abdullah-kokturk/mustafa-suphi-yi-kim-oldurdu/258/
https://gelenek.org/mustafa-suphi-ve-eseri/
https://www.haberturk.com/gundem/haber/1351049-turkiye-bunlari-yasamaya-yazgiliydi-geriye-gittigimizi-dusunmuyorum
https://urundergisi.com/makaleler.php?ID=130
http:// www.prizma.net. tr/ A ILHANhttp://www.eda.tr/-bilgi-yay/yazar/ailhan.htlmTaha Toros Arşivi
kalpaslan@gazeteduvar.com.tr
https://gazetemanifesto.com/2018/hafiza-i-beser-2-mart-1919-ilk-komunist-enternasyonal-moskovada-toplandi-158812/
http://medyagunlugu.com/haber/isci-mustafa-suphi-44190
https://gelenek.org/makalekonu/kuba-latin-amerika/ Sayı 129|Ocak 2016
https://sendika63.org/2014/07/stalin-ve-mustafa-suphi-ismet-konak-204940/
https://odatv4.com/komunistlerden-tarihi-sevr-siiri-1008151200.html
https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1034
https://otukendergi.com/donekler-caner-kara/
https://www.kuzeyekspres.com.tr/kahya-yahyanin-konagi-ve-anit-mezari-16165yy.htm

CAZİM GÜRBÜZ / ÖZGEÇMİŞ

1948 yılında Bayburt'ta doğdu. Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi'ni bitirdi. Ziraat Bankası'nda memurluk, Tekel ve Türk Standartları Enstitüsü'nde başmüdürlük ve bölge müdürlüğü görevlerinde bulundu. Erzurum Meslek Yüksek Okulu'nda iki yıl Banka Muhasebesi ve Ticari Hesap dersleri verdi. 2000-2001 yıllarında Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. 2008 yılında uzun yıllardır yapmakta olduğu Yeminli Mali Müşavirlik mesleğini bırakarak kendini tamamen yazarlık ve gazetecilik çalışmalarına özgüledi.

Cazim Gürbüz, 1980 öncesinde, Milliyetçi Hareket Partisi Erzurum İl Yönetim Kurulu üyeliği ve Gençlik Kolu 2. Başkanlığı, 2003 yılında Kocaeli MHP İl Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 2008 Haziran ayı içinde MHP'den istifa ederek, Osman Pamukoğlu önderliğinde kurulan Hak ve Eşitlik Partisi'nin (HEPAR) kurucuları arasında yer aldı. Bu partide; 2015 yılına dek Genel Başkan Yardımcısı olarak, 5 ay da Genel Başkan olarak görev yaptı. 2011 seçimlerinde Kocaeli'nden milletvekili adayı oldu.

Evli, iki çocuk babası ve dört torun sahibi olan Cazim Gürbüz, Kocaeli-İzmit'te oturuyor.

Cazim Gürbüz, gazeteciliğin haberden köşe yazısına, röportaja dek, birçok dalında ürünler verdi. Türk Haberler Ajansı, Güneş ve Ortadoğu gazetelerinde muhabirlik yaptı. Ortadoğu, Büyük Kurultay, Kocaeli, Bayburt Postası ve Yeniçağ Gazetelerinde 25 yılı aşkın süre köşe yazarlığı yaptı. Birçok edebiyat, sanat ve aydınlanma dergilerinde yazdı, 10 yıldır da Berfin Bahar Dergisinde yazmaktadır.

Yazarın yayımlanmış 23 kitabı bulunmaktadır. Bu kitapların tür ve yayımlanma yılları aşağıdadır:

Ateşkes Çağrısı-Şiir/Şiir Defteri Yayınları-1990
Saman O Yana Buğday Bu Yana-Şiir/Şiir Defteri Yayınları-1993
Türk'e Baştan Başlamak-Şiir/Sone Yayınları-2007
Nikolay'ın Av Köşkü-Öykü/Sone Yayınları-2007
Edebiyatlaşan Vergiler-Araştırma-İnceleme/Bilgeoğuz Yayınları-2007
Hazar Üstüne Yazılanlar-Araştırma/Sone Yayınları-2008
Cennetin Kütüphanesi-Deneme-Sone Yayınları-2008
Oyunlar ve Senaryolar 1-Oyun ve Senaryo-Sone Yayınları-2009
Atatürk Ekonomisi ve Beş Destan Adam-Araştırma-İnceleme/Asya-Şafak Yayınları-2010
Kartal Gözüyle Laiklik-Araştırma-İnceleme/Berfin Yayınları-2010
Gelin Bizi Ayırt Edin Ulan-Gülmece Öykü/Kora Yayın-2010
Kartal Gözüyle Milliyetçilik-Araştırma-İnceleme/Asya-Şafak Yayınları-2012
İslam'dan Deizm'e/Berfin Yayınları-2016
Dillere Destanlar-Şiir/Atayurt Yayınları-2018
Kemalist Türkçülük/Nergiz Yayınları-2018
Atatürk-Ekonomi ve Milliyetçilik-Araştırma-İnceleme/Nergiz Yayınları-2018
Aşk'a Zum-Kora Yayın-2018
Tanış Ünlüler, Anılar, Giz Dökümleri/Berfin Yayınları-2019
Ehl-i İslam'dan Cinsel Fetvalar/Berfin Yayınları-2019
Şaman Olan İmam-Roman/Berfin Yayınları-2019
Bilimsel Ateizm (Çeviri)/Berfin Yayınları-2019
Daim Sola Daim Sola- Berfin Yayınları-2020
Mustafa Suphi Olayı ve Edebiyata Yansımaları-Berfin Yayınları-2020

CAZİM GÜRBÜZ

MUSTAFA SUPHİ OLAYI

ve Edebiyata Yansımaları

Mustafa Suphi ve Onbeşlerin vahşice katledilmelerinin üzerinden 100 yıl geçti.

Bu yüz yılda Mustafa Suphi ve yoldaşlarının yaşam ve savaşım öyküleri bağlamında çok yazılar ve kitaplar yazıldı.

Yazıldı, yazıldıkça kafalar karıştı. Aynı olay ya da ayrıntı, yedi sekiz türlü anlatılabiliyordu ve bu anlatımı yapanların çoğu da olayların içinde ve Suphi'nin yanında bir vesile ya da süre ile bulunmuş kimselerdi.

Bu siyasal toplu öldürümün kim ya da kimler tarafından yapılıp/yaptırıldığı konusunda da kafalar karışıktı, tartışmalar sürüp duruyordu.

Cazim Gürbüz, Mustafa Suphi ve yoldaşlarına ilişkin tüm yazılanları didik didik etti, karşılaştırdı; yanlışları eledi, eksikleri giderdi, karanlık noktaları aydınlattı.

Mustafa Suphi ve Onbeşler olayı, edebiyatçıları da derinden etkilemişti. Nice şiirler yazılmış, roman ve öykülere konu olmuş ya da bu roman ve öykülere bir biçimde girmişti. Yazarımız bu edebî ürünleri derleyip toparlayıp ilginize ve bilginize sunmaktadır.

28-29 Ocak 1921 bu unutulmaz toplu ve vahşi öldürümün 100'üncü yıldönümü... Yayınevimiz bu 100'üncü yılda, bu kitapla, net bir Mustafa Suphi portresi çizerek büyük bir hizmet yaptığına inanıyor, Mustafa Suphi ve yoldaşlarını saygıyla anıyor.

BERFİN

ISBN 978-605-4399-91-8